TKP 1965 Tartışmaları

MUHALEFET MEKTUPLARI

Derleyen: **Erden Akbulut**

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

TKP 1965 Tartışmaları
MUHALEFET MEKTUPLARI

Derleyen
Erden Akbulut

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

Sosyal Tarih Yayınları
Belge-Araştırma Dizisi: 16

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık:
TÜSTAV Yayın Atölyesi

Birinci Basım: Ekim 2011

ISBN: 978-605-4513-04-8

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No:20 Taksim-İstanbul
Telefon: 0212 237 98 92
Faks: 0212 237 98 99
url: www.tustav.org
e-posta: bilgi¨@tustav.org

Baskı ve Cilt:
Net Kırtasiye Tan ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No.3
Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 249 40 60 pbx

İÇİNDEKİLER

Sunu 5
Bilal Şen 17
Gün Benderli (Togay) 18
Vartan İhmalyan 20
Atilla Yaşar (Yılmaz Gülen) 21
Yıldız Sertel 24
Münevver Andaç 26
Gün Benderli (Togay) 28
Gün Benderli (Togay) 30
Gün Benrderli (Togay) 32
Melike (Erem Esen) 36
Gün Benderli (Togay) 37
Gün Benderli (Togay) 40
Gün Benderli (Togay) 42
Münevver Andaç 45
Gün Benderli (Togay) 47
Gün Benderli (Togay) 49
Gün Benderli (Togay) 51
Osman Rauf Alper 52
Osman Rauf Alper 56
Osman Rauf Alper 59
Gün Benderli (Togay) 60
Osman Rauf Alper 64
Necil Togay 67

Gün Benderli (Togay) 70
Gün Benderli (Togay) 75
Osman Rauf Alper 81
Gün Benderli (Togay) 88
Gün Benderli (Togay) 92
Atilla Yaşar (Yılmaz Gülen) 94
Bilal Şen 96
Gün Benderli (Togay) 98
Gün Benderli (Togay) 101
Osman Rauf Alper 103
Veli Gündüz 109
Gün Benderli (Togay) 119
Münevver Andaç 125
Gün Benderli (Togay) 128
Gün Benderli (Togay) 132
Veli Gündüz 136
Gün Benderli (Togay) 141
Osman Rauf Alper 144
Osman Rauf Alper 147
Gün Benderli (Togay) 149
Veli Gündüz 152
Veli Gündüz 155
Veli Gündüz 159
Necil Togay 163
Bildiri Taslağı 165
Ekler 167

1960'dan Sonra TKP Dış Büro Çalışmalarına Yöne Veren ve Bunda Etkisi Olan
Bazı Arkadaşlar Hakkında Bilal Şen

SUNU[1]

TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları, esas olarak, 1963 yılı sonunda Dış Büro üyesi Aram Pehlivanyan'ın Leipzig Parti Grup Sekreterliği'nden ve 6 ay boyunca Batı'daki Türkiyeli işçiler arasında çalışma yapmak üzere Leipzig'den ayrılması döneminde, Sabiha Sertel'in de Bizim Radyo Baş Redaktörlüğü'nden alınarak Serteller'in Leipzig'den ayrıldığı 1964 yılının ilk yarısında başlamış ve 1965 yılı sonlarında noktalanmıştır.

Kitap boyunca adı geçecek kişiler, ağırlıklı olarak TKP'nin o dönem yurtdışı aktifini oluşturmaktadır.

TKP MK Dış Bürosu: 1. Sekreter Yakub Demir [Zeki Baştımar], Marat [İ. Bilen], Aram Pehlivanyan, Abidin Dino, [Nâzım Hikmet'in ölümünden sonra] Bilâl Şen ve Gün Benderli-Togay.

Leipzig Parti grubu: Aram Pehlivanyan, Bilâl Şen, Gün Benderli-Togay, Attila Yaşar [Yılmaz Gülen], Veli Gündüz [Mustafa Fahri Oktay], Fahri Erdinç, Halis Okan, Münevver Andaç [Varşova'dan], Orhan Yalımov ve Necil Togay [Haziran 1964'ten sonra Budapeşte grubunda].

Moskova Parti grubu: Vartan İhmalyan, Jak İhmalyan, Mari İhmalyan, Sona İhmalyan, Niko Senkiyeviç, Niko Asimopuloviç, Sabiha Sümbül, [Nisan 1964'ten sonra] Yıldız Sertel ve Sabiha Sertel.

Budapeşte Parti grubu: Osman Rauf Alper, Ziya Yamaç, Şekibe Yamaç, [Haziran 1964'ten sonra] Necil Togay.

Sofya parti grubu: Nevzat [?], Hasan Karasan, Halil Gürsoy.

Bükreş parti grubu: Melike [Erem Esen], Ali [Yusuf Yıldırım].

---

1 *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI* kitabına yazdığım Sunu esas alınarak hazırlanmıştır.

Bu döneme ilişkin gelişmeleri izleyebilmek için yararlı olabilecek belge ve anı kitapları şöylece sıralanabilir: TKP MK Dış Bürosu 1962 Konferansı (TÜSTAV Yayınları), 1963-1965 TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP – *Erden Akbulut* (TÜSTAV Yayınları), TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları – *Erden Akbulut* (TÜSTAV Yayınları), Bir Yaşam Öyküsü - *Vartan İhmalyan* (Cem Yayınevi), Mülteci Komünist - *Osman Rauf Alper* (TİMAŞ), Su Başında Durmuşuz - *Gün Benderli* (Belge Yayınları), Anadolulu Bir Ermeni Komünistin Anıları, *Dr. Hayk Açıkgöz*, (Belge Yayınları), Bilâl Şen Anılar (Sarı Defter).

* * *

Bilâl Şen'in değerlendirmesine göre, TKP yurtdışı aktifi içinde 1965 tartışmalarının dışa vurmasının nedeni şöyledir:

"1965'in Martında Zeki ile Bilâl'in Berlin'e, Almanya Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komitesine çağrılmaları üzerine ipler kopmuştur. Orada kendilerine ASBP MK Dış İlişkiler sorumlusu Gutman, TKP'nin örgütsel durumunu sormuş. Zeki bu soruyu yanıtlamamış. Ayrıca Gutman, Zeki'den istemiş oldukları Türk-Sovyet ilişkileri üstüne enformasyon yazısını neden yazmadığını sormuş. Zeki buna yanıt olarak, "Ben Bilâl'e söyledim, ama o yazmadı" demiş. Gutman ise, "Biz Bilâl'den değil, sizden istedik" diye karşılık vermiş. Bilâl o sırada "Biz burada partinin Dış Bürosuyuz, Parti Merkezi ülkede" diye birkaç söz etmiş. (...) Berlin'den Leipzig'e döndüğümüzde, hemen o akşam Zeki, Marat ve Aram, üç Dış Büro üyesi toplanmış ve Bilâl'i Dış Büro'dan atmayı kararlaştırmışlar. Bir iki gün sonra yapılan parti grup toplantısında Bilâl'i konuşturmamışlar. İşte bu durumda Bilâl, Attila, Orhan Berlin'e, ASBP MK'ne dilekçe vermeğe gitmişler. Dilekçeleri kabul edilmeyince, Bilâl hemen aynı gün dilekçeyi vermek üzere Moskova'ya gitmiş."[2]

* * *

TKP yurtdışı aktifi içinde yükselen tartışmada taraflarca ileri sürülen görüşleri, kısaca kendi sözleriyle özetlemek gerekirse, Bilâl Şen'in yukarı-

---

2 Bilâl Şen'in 04 Ağustos 2004 günlü e-posta iletisi.

da aktardığım e-posta iletisinde belirttiğine göre ağırlıkla Veli Gündüz tarafından kaleme alınan 24 Temmuz 1965 tarihli *Emigrasyondaki TKP teşkilâtlarının durumu*[3] başlıklı yazıya başvurmak uygun olacaktır. Bu belgede deyim yerindeyse "muhalefet"in, Dış Büro'dan talepleri şöyle sıralanıyor:

"Dış Büro'dan aşağıdaki meseleler hakkında görüş ve fikir istenmiş, bazı görüşlerin gözden geçirilmesi için toplantılar yapılması istenmiştir. Görüş istenen konular şunlardır:

a- Milletlerarası komünist hareket içinde doğan anlaşmazlık meselesinde Bizim Radyo'nun izleyeceği yolun yazılı talimatla bildirilmesi.

b- Türk-Sovyet ilişkilerinde meydana gelen yeni gelişmeler karşısında izleyeceğimiz tutumun belirtilmesi.

c- Petrol ve madenler meselesinde Bizim Radyo'nun savunup propaganda edeceği görüşün belirlenmesi.

d- Dış ticaretin, bankaların ve sigortaların devletleştirilmesi isteği karşısında TKP'nin alacağı tutumun belirtilmesi.

e- Kıbrıs politikasının gözden geçirilmesi.

f- TİP hakkında memleketten alınan özel enformasyonun değerlendirilmesi ve TİP politikamıza açıklık ve kesinlik verilmesi.

h- Hükümet krizi karşısında devrimci bir tutumun tespiti ve taktiklerimizle, isteklerimizle konkreliğin sağlanması.

k- Milli Demokratik Cephe programının konkre şartlara nasıl uygulanacağının tespit edilmesi.

l- Seçimlerde Bizim Radyo'nun uygulayacağı operatif plan verilmesi."

Ayrıca "27 Mayıs 1960 askeri devirmesi"ne ve hazırlanan 1961 Anayasasına karşı takınılmış olan eski tutumlar "muhalefet"in eleştirisinde ağırlıklı yer tutuyor. "Muhalefet", 1962 Konferansı'na kadarki dönemde, Marat'ın yönetimini ve politik doğrultusunu "sol sekter" olarak niteleyip mahkûm ederken, Yakub Demir'in TKP'yi, özellikle 1965 Seçimleri'yle birlikte, TİP de dâhil olmak üzere tüm ilerici güçleri, Tek Cephe taktiği bağlamında CHP'nin kuyruğuna takmakla suçluyor. Muhalefetin çözüm yolu için yaptığı öneri de şöyle:

---

3 *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 334 vd.

"Moskova grubu oybirliği ile aldığı 17 Haziran 1965 tarihli kararında şu teklifleri yapmıştır:

1- Emigrasyondaki bütün Türk komünistlerini bir araya getirecek Genel Toplantı yapılacaktır;

2- Anlaşmazlık konularını Genel Toplantıya sunacak bir komisyon kurulmalı ve derhal çalışmaya başlamalıdır;

3- İşten ve partiden atma kararları, Genel Toplantıya kadar askıda bırakılmalıdır."

Dış Büro'nun "muhalefet"e yönelik iddialarını da 9 Kasım 1965 tarihli Aram Pehlivanyan'ın *Ek Rapor*[4]'undan şöyle özetleyebiliriz:

"1. Bilâl Şen fraksiyonculuğuna katılmak;

2. Parti grubunu Dış Büro'ya karşı koymak;

3. Dış Büro'yu Birleşik Alman Sosyalist Partisine şikâyet etmek;

4. Veli Gündüz'ün Dış Büroyu tanımaması, partiye ve Merkez Komitesi üyelerine ayrı ayrı hakaret etmesi;

5. Redaksiyon çalışmalarını sabote etmek;

6. Faaliyetlerini parti grup teşkilâtından gizlemek;

7. Veli Gündüz ayrıca Merkez Komitesi'ni tanımadığını geçen parti toplantısında alenen söylemiş ve yine alenen partiden çıkarılmasını istemişti.

Grupçulukla suçlandırılmış arkadaşlar geçen parti toplantısı ile bu toplantı arasındaki uzunca devrede faaliyetlerine daha geniş bir planda devam etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Partiden çıkarılmış olan Bilâl Şen'le temaslarını, fraksiyoncu faaliyetlerini devam ettirmişlerdir;

2. Parti grup materyallerini gizlice, Dış Büro'yu kardeş Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne şikâyet eden Bilâl Şen'e vermişlerdir;

3. Varşova ve Budapeşte'ye buranın olaylarını istedikleri gibi aksettirmek ve oralardaki arkadaşları Dış Büro'ya karşı kışkırtmak. Varşova ve Budapeşte'den gelen mektuplarda buradan, Veli, Gün veya Attila tarafından olay ve bilgilerin oralara aktarıldığı tespit edilmiştir.

4. Veli Gündüz 27 Eylül günü telefon ederek ishal olduğunu birkaç

---

4 *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 388 vd.

gün işe gelemeyeceğini söyledi. 28 ve 29 Eylül günleri evde olmadığı tespit edildi. Veli Gündüz'ün bu günlerde Berlin'de olan Aziz Nesin'le temas ettiği de tespit edilmiştir. Aziz Nesin Berlin'den telefonla Veli Gündüz'le görüşmüştür. Bu olayda şu unsurlar var:

a. Veli Gündüz ishal oldum diyerek partiyi aldatmıştır;

b. Konspirasyon kaidelerini çiğnemiştir;

c. Veli Gündüz, Aziz Nesin'le temasa geçmeden parti grubunu haberdar etmediği gibi, temasa geçtikten sonra da herhangi bir şey söylememiş ve bu temasını gizli tutmuştur;

5. Veli Gündüz Budapeşte'ye gitmiş ve burada parti grubu önünde okuması gereken savunmasını Budapeşte'deki arkadaşlara okumuştur. Veli Gündüz bu hareketi ile, maksadının, savunmak değil, savunma yapma vesilesi ardında Dış Büro'ya karşı fraksiyoncu hareketine devam etmek olduğunu göstermiştir. Onu suçlandıran Budapeşte grubu değildi. Bu gruptu. Suçlandırma esaslarını bilmeyen, olayların dışında olan arkadaşlara tek taraflı kendi görüşlerini bildirmek, Merkez Komitesi'ne karşı Budapeşte'deki arkadaşları kışkırtmak niyetinden başka bir şeyi göstermez;

6. Başta Veli Gündüz olmak şartı ile, grupçulukla suçlandırılmış arkadaşlar, Bilâl Şen'in Moskova'daki faaliyetlerine destek olmuşlardır. Bu faaliyetleri bildikleri halde partiden saklamışlardır. Bilâl Şen'in Moskova'dan buraya, buradan Sofya yolunda Budapeşte'ye oradan da Bükreş'e uğrayacağını ve oralarda faaliyette bulunacağını da gruptan ve Dış Büro'dan saklamışlardır. Bilâl Şen'in buradaki temas ve faaliyetleri de hep bu arkadaşlar tarafından gizlenmiştir. (Bilâl Şen Moskova'da, kayınpederinin [Süleyman Nuri] bazı imkânlarından ve bazı Sovyet yoldaşların iyi niyetlerinden faydalanarak, Dış Büro'ya karşı yazılı ve sözlü şikâyetlerde bulunmuştur. Dış Büro bu faaliyetleri bilmekle beraber, kardeş Sovyet Komünist Partisi'ne Bilâl Şen aleyhinde herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Kardeş Sovyet Partisi sonunda Bilâl Şen'i Sovyetler Birliği'nden kovmuş ve Dış Büro'yu bu adamın faaliyetleri hakkında haberdar etmişti. Dış Büro, Bilâl Şen'in bu faaliyetlerini göz önünde tutarak onun partiden tamamen çıkarılmasına karar vermiştir.);

7. Özellikle Veli Gündüz, redaksiyon çalışmalarını başka yollardan engellemeye devam etmiştir. Önemli meseleler konuşulduğunda daima susmuş, yalnız ileri sürülen fikirleri yermek için arada konuşmuştur. Kendisine fikrinin ne olduğu sorulduğunda "fikrimi özel toplantıda söyleyeceğim. Burada beş dakikalık bir yazı için konuşayım da fikirlerimi çalasınız"

demiştir. Bu redaksiyona ve partiye karşı yabancı bir tavır takınmaktan başka bir şey değildir. Bir insanın partili ve redaksiyon üyesi olarak ödevi çalıştığı redaksiyonun gayretlerine hizmet etmektir. Dış Büro kendisini bunun için redaksiyona almıştır. Veli Gündüz bu tutumu ile partililik ve redaksiyon üyeliği niteliğini tepmiştir."

BKP MK Dış İlişkiler Şubesi adına BKP MK Politbürosunu bilgilendiren Dimo Diçev *Türkiye Komünist Partisi'nin Yurtdışı Örgütlerinin Durumu üzerine Rapor*[5]'unda tartışmayı şöyle sunuyor:

"Türkiye Komünist Partisi'nin yurtdışı örgütleri 3 kişiden oluşan Dış Büro tarafından yönetilmektedir: Yakub Demir - Sekreter, Marat, Aram, merkez - Leipzig.

TKP'nin yurtdışı örgütleri Budapeşte ve Moskova'da da var. (Sovyet yoldaşların bildirdiğine göre, Budapeşte'deki grup, parti grubu olarak örgütlü değilmiş.)

1962 yılında Leipzig'de TKP'nin yurtdışı örgütlerinin temsilcilerinin toplantısı yapılmış. Toplantıda, çalışmalarını genellikle Alman yoldaşların TKP'ye sağladıkları "Bizim Radyo" istasyonunun yayınlarını yoluna koymak üzerinde yoğunlaştıran Dış Büro'nun şimdiye kadarki faaliyetleri ele alınmış.

"Bizim Radyo"da yayınlanan yazıları incelemek ve genellikle Türkiye'ye yönelik radyo yayınlarını ve Leipzig'de yayınlanan "*Yeni Çağ*" ve "*Yurdun Sesi*" dergilerini yönetmek için bir komisyon seçilmiş.

Toplantıdan sonra Bilâl Şen ve Gün Togay seçim yapılmadan Dış Büro'ya üye alınmışlar (koopte edilmişler), aynı zamanda Bilâl Şen 13 kişiden oluşan Leipzig parti grubunda parti sekreteri seçilmiş.

1963 yılında Dış Büro ile Leipzig grubundan bazı kişiler arasında genellikle "Bizim Radyo"nun yayınları konusunda görüş ayrılıkları belirmiş.

Bilâl Şen, MK Sekreteri Yakub Demir'e ve özellikle "Bizim Radyo"nun yayınıyla uğraşan Dış Büro üyesi Marat'a karşı sert eleştiriler yöneltiyor.

Daha sonra Bilâl Şen'in görüşlerine şu kişiler de katılıyor: Dış Büro'ya

---

5 *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 405 vd.

koopte edilen Gün Togay, Leipzig parti grubundan Attila Yaşar, Veli Gündüz, Prag'dan Orhan Yalım, Budapeşte'den Şekibe Yamaç, Necil Togay, Osman Alper, Ziya Yamaç, bir süre sonra Moskova'daki grubun üyeleri: Sabiha Sümbül, Sabiha Sertel, Yıldız Sertel, Jak İhmalyan, Sonya İhmalyan, Vartan İhmalyan, Sankoviç [Sinkiyeviç] ve Asimov [Asimopuloviç.

Dış Büro, Bilâl Şen'i ve Gün Togay'ı, Dış Büro'dan çıkartıyor, daha sonra da Bilâl Şen'i ve Veli Gündüz'ü Partiden atıyor. Dış Büro'nun aldığı kararla ilgili olarak Leipzig parti grubunu bilgilendirme toplantısında sert tartışmalar olmuş.

Türkiye Komünist Partisi'nin talebi üzerine Bulgar pasaportuna sahip olduğu için Bilâl Şen'e Bulgaristan'a dön emri verildi.

Bilâl Şen, BKP Merkez Komitesi'ne görüş ayrılıklarıyla ilgili olarak bir rapor verdi.

Bilâl Şen'in kanısınca Türkiye Komünist Partisi yönetimi, Partinin daha yaşlı kadroları ile daha genç kuşak kadroları arasında TKP Dış Bürosu'nun çalışma taktikleri ve yöntemleri konularında ortaya çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle bir bunalım yaşıyor. Dış Büro'nun Türkiye'deki emekçilerin mücadelesinin niteliği ve TKP'nin görevleri konularında açık, net görüşleri yokmuş. Dış Büro tarafından yönetilen "Bizim Radyo"nun yayınları Türkiye'deki gerçek durum göz önünde bulundurulmadan yapılıyormuş, radyodan defalarca Türkiye'deki olaylar yanlış değerlendirilmiş. Dış Büro Kıbrıs sorununda yanlış tutum takınmış, Türkiye'deki sendikalara sekterce davranıyormuş. Dış Büro'nun örgütlenme çalışmaları da yeterli değilmiş. Uzun zamandan beri Parti'nin yurtdışı örgütlerinin katılımıyla hiçbir toplantı yapılmamış. Dış Büro'nun Türkiye'deki komünistlerle bağlantısı yokmuş.

Bilâl Şen, mektubunda, TKP'nin yurtdışı örgütlerinin temsilcilerinin katılacağı, tartışmalı sorunların ve Parti'nin yurtdışı örgütlerinin güçlendirilmesi konularının ele alınacağı bir toplantı yapılması gerektiğini belirtiyor.

BKP Merkez Komitesi'ne TKP MK Sekreteri Yakub Demir'in TKP Leipzig parti grubunda okunan raporu da geldi. Raporda Yakub Demir Dış Büro'nun Bilâl Şen'i neden ihraç ettiğini şöyle izah ediyor:

1. Bilâl Şen disiplinsizlik göstermiş. Dış Büro'nun kararlarını yerine getirmemiş. Dış Büro'nun bazı üyelerinin konuşmalarını çarpıtmış, grupçuluk, bölücülük faaliyeti yürütmüş.

2. TKP'nin Leipzig parti grubunu, Dış Büro'nun karşısına koymayı

denemiş. "Bizim Radyo" merkezinde çekişmelerin, sert tartışmaların, kavgaların olduğu bir ortam yaratmış. Türk komünistleri arasında Dış Büro'ya karşı sözlü ve yazılı propaganda yapmış.

3. Kendi isteklerini Dış Büro'ya kabul ettirmek için şantaja başvurmuş. Dış Büro'daki durumu kardeş partilere bildireceği yolunda tehditlerde bulunmuş.

4. Türkiye'de polis tarafından tutuklandıktan sonra Bilâl Şen hainçe davranmış, kendisine işkence yapılmadığı halde, Türkiye Komünist Partisi'nin tüm bağlantılarını ele vermiş.

Bundan başka Yakub Demir, Bilâl Şen'i Kıbrıs konusunda milliyetçilik eğilimi göstermekle suçluyor. Bilâl Şen, Dış Büro'nun bu konudaki politikasını ve özellikle Kıbrıslıların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi ve Enosis konularındaki tutumunu anlamamış.

Yakub Demir, Bilâl Şen'in grupçuluk, bölücülük faaliyeti karşısında büyük bir sabır gösterdiğini belirtiyor, ancak Bilâl Şen yapılan tavsiyeleri dinlememiş, Parti karşıtı faaliyetlerini sürdürmüş ve Dış Büro kendisini Parti'den ihraç etmek zorunda kalmış."

* * *

Gerçekten de tartışmaların başlamasının hemen ardından TKP içindeki tartışmalar ilk olarak Nisan 1965'te Almanya Sosyalist Birlik Partisi'ne, ardından Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne, Bulgaristan Komünist Partisi'ne, Macaristan Sosyalist İşçi Partisi'ne dilekçelerle, İtalyan Komünist Partisi'ne yüz yüze görüşmeler ve raporlar yoluyla iletilmiştir. ASBP'ye yapılan başvuru, TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI kitabındaki belgeler arasında yer almaktadır, ancak ekleri, yani tartışmanın sunuluşu bulunamamıştır. ASBP yetkilileri başvuruyu kabul etmedikleri için, bu dilekçenin kopyasının bulunması oldukça zordur. Gün Benderli-Togay ile Yılmaz Gülen, Macaristan Sosyalist İşçi Partisi'ne yaptıkları başvurunun kopyasını imha ettiklerini belirtmişlerdir. Bu belge, belki MSİP arşivlerinde bulunabilir.

TKP yurtdışı aktifi içindeki 1965 Tartışmaları'nın arka planında hissedilebildiği kadarıyla Zeki Baştımar'ın 1964 yılında [kendi ifadesine göre] Bilâl Şen'e söylediği "*Dikkat edelim, Bulgarlar Partimizin kontrolünü ellerine almak istiyorlar*" olgusu yatmaktadır. Nitekim *Ekler* bölümünde verdiğimiz 1972-1973 tarihli Bilâl Şen'in enformasyonunda, Sofya'dan Moskova'ya eğitime gönderilen Türk asıllı gençlerle ilgili olarak kendisi-

nin Vera Naçeva ve Dimo Diçev yoldaşlarla konuştuğunu belirttikten sonra aynen şöyle yazmaktadır: "*Tahsinov ve arkadaşlarının Moskova'ya gitmesi üzerine* ***Naçeva yoldaşla ileride bu konuda nasıl hareket edilmesini görüşmüştük****. Hatta o zaman Sofya'da bir ön hazırlık eğitimi yapılmasını teklif etmiştim.*" Aynı biçimde, Gün Benderli-Togay 3 Ocak 1966'da Orhan Yalımov'a yazdığı mektupta şuna dikkat çekiyor: "Sonra Bilâl'e söyle, onun ahbabı [Demokratik Almanya'daki BKP yetkilisi] benimle konuşurken, "ah, dedi, eğer bu işler olup biterken yanınızda bir tecrübeli adam olsaydı, çok başka türlü olurdu. Siz tecrübesizliğinizin kurbanı oldunuz. *Eğer mesela L. [Leipzig] yerine S. [Sofya] da olsaydınız, Bilâl benimle açık konuşurdu, benim de ona çok yardımım olurdu.*" Orhan bunlar çok özel mahiyette söylenmiş laflar. Bunların ne derece özel mahiyette olduğunu takdir edeceğine eminim, ama gene de ihtar etmekten kendimi alamadım. Kusura bakma. Evet *Bilâl'e söyle, böyle bir fikirle ilgili olarak –yani Vartan'ın teklifi- o ahbabın düşüncelerini münasip bir şekilde öğrenmeye gayret etsin.* Çok faydası olacağı inancındayım?.

Her durum ve koşulda ilginç olan nokta, gerek Almanya Sosyalist Birlik Partisi Dış İlişkiler Şubesi'nin, gerek Bulgaristan Komünist Partisi Dış İlişkiler Şubesi'nin, gerekse Macaristan Sosyalist İşçi Partisi Dış İlişkiler Şubesi'nin TKP Dış Bürosu ve yurtdışı aktifi içinde boy gösteren bu tartışmada uzun süre izleyici ve hayırhah bir tutum almalarıdır. O kadar ki, o sıralar yurtdışında bulunan Aziz Nesin, Sofya, Budapeşte ve Berlin'de "muhalefet" temsilcileriyle uzun süreli görüşmeler yapabilmiştir. Ayrıca ASBP Dış İlişkiler Şubesi, Bilâl Şen'in Moskova'ya gitmesinin ardından Berlin'de "muhalefet" temsilcileriyle de bir dizi görüşme yapmış, BKP Dış İlişkiler Şubesi'ne gönderdiği raporda da "muhalefet"in görüşlerinde önemli ölçüde haklı olabileceği, yöntem hatası yaptıkları yargısını iletmiştir[6]. Bu görüşmelerin ayrıntıları özellikle bu kitaptaki "muhalefet" üyeleri arasındaki mektuplaşmalarda görülmektedir. Özcesi TKP'deki muhalefet hareketinde SBKP dışında diğer kardeş partilerinin teşvik edicilik, yönlendiricilik, destekleyicilik nitelikleri ve düzeyleri hakkında belgelere dayanarak kesin bir görüş ortaya koymak zor görünmekle birlikte, izledikleri tutum itibariyle TKP içindeki tartışmalarda, kendi partilerindeki olası

---

6 *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 409 vd.

benzer bir tartışmada izlemeyecekleri bir yol tuttukları aşikârdır. Bilâl Şen'in, Sovyetler Birliği'ni terk etmesinin istenmesinin ardından her biri ayrı vize isteyen sosyalist ülkeler arasında rahatça seyahat edebilmesi de bu partilerin onay ve desteği olmaksızın düşünülebilir değildir. Yukarıda Aram Pehlivanyan'ın ek raporunda belirtilen ülkelerin dışında Bilâl Şen, Prag'a İtalyan Komünist Partisi Avrupa İşleri Sekreteri Franco ile görüşmeye ve SBKP'ye verdiği raporun Fransızcaya çevrilerek Franco'ya iletilmesi için Varşova'da Münevver Andaç'ın yanına da gitmiş ve çalışmıştır. [Bilâl Şen'in sözlü tanıklığı]

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Dış İlişkiler Şubesi'nin "muhalefet"e karşı kesin tutum almasından sonra[7], gerek "kardeş partiler" arasındaki konsültasyon, gerekse TKP yurtdışı aktifi içindeki tartışma Bilâl Şen ile Veli Gündüz'ün partiden çıkartılmalarının kesinleşmesiyle son bulmuştur.

Bilâl Şen ve Veli Gündüz'ü, muhalefette yer alan diğer tüm kişilerden temel bir nitelik ayırt etmektedir: Bilâl Şen Sofya'da, Veli Gündüz ise Varşova'da parti okulunda öğrenim görmüştür. Bir diğer deyişle Stalin'in ölümünün ardından toplanan SBKP XX. Kongresi ve 1957 ve 1960 Komünist Partileri Zirve Konferansları sonuç bildirgelerinde çizilen yeni politik strateji ve taktiğe göre eğitim görmüşlerdir. Bilindiği gibi TKP Dış Bürosu'nda Bilâl Şen'in dışında, Zeki Baştımar ve İ. Bilen, Stalin'e adanmış KUTV'da [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] 1920'lerde eğitim yapmışlar, Zeki Baştımar 1930'ların ortalarında 1 yıl da yüksek parti okuluna devam etmiştir. Bilâl Şen ve Veli Gündüz'ün muhalefette koçbaşı gibi görülerek partiden atılmaları, başta Dış Büro üyesi Gün Benderli-Togay olmak üzere diğerlerinin ise sönümlenmeye bırakılması, bu açıdan da dikkat çekmektedir. Mektuplarda da görüleceği üzerine ilk tartışmalarda bir ölçüde çerçeve oluşturan ideolojik-politik sorunlar mektuplarda herhangi bir biçimde sürmemekte, bunun yerini bir enformasyon akışı almaktadır.

---

7 Bilâl Şen'in SBKP ile görüşmeleri hakkında bkz. *Dilekçenin Öyküsü*, içinde: *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 432 vd. *Burada dikkat çekici noktalardan biri de* ***Bilâl Şen'in*** *Zeki Baştımar'ın Birinci Sekreter tayin edilmesinin hemen ardından* ***1962 yazında Zeki Baştımar hakkında SBKPMK Dış İlişkiler Bölümü'nden Vloşin'e enformasyon vermesidir.***

Bu tartışmaların en önemli kalıcı sonucu, TKP'nin yurtdışında 1962 yılıyla başlayan toparlanma ve organlı çalışmaya yeniden geçme sürecinin kesintiye uğramasıdır. Dış Büro'nun iki üyesi, Bilâl Şen ve Gün Benderli-Togay bu görevlerinden uzaklaştırıldıktan sonra, yeni kooptasyon yapılmıyor, Bilâl Şen ve Veli Gündüz'ün parti üyeliğine son veriliyor, Moskova ve Budapeşte parti grupları dağıtılıyor, Leipzig'den Orhan Yalımov ve Budapeşte'den Osman Rauf Alper Bulgaristan'a, Gün Benderli-Togay ve Yılmaz Gülen, kendi istekleri doğrultusunda, bir süre sonra Budapeşte Radyosu Türkçe Yayınlar Servisi'ne geri gönderiliyor. Leipzig'deki faaliyet, Yakub Demir, Marat, Aram Pehlivanyan'ın yanı sıra, ağırlıklı olarak Doktor Hayk ve Anjel Açıkgöz, Fahri Erdinç, Halis Okan, Ziya Yamaç, Şekibe Yamaç, Tuğrul Deliorman, Halil Gürsoy ve BKP'nin izin verdiği ve Sovyetler Birliği'nde uzun süreli eğitim gören bir dizi Türk asıllı Bulgar yurttaşı tarafından yürütülüyor.

* * *

Bu tartışmalarda muhalif kesimde yer alan Bilâl Şen, Gün Togay-Benderli, Yılmaz Gülen, Mustafa Fahri Oktay, Münevver Andaç, Osman Rauf Alper, Necil Togay arasındaki mektuplaşmalarını, bu süreci nasıl kavradıklarını ve yaşadıklarını çok sahici bir biçimde yansıtan bu kitapta kullanılan ad açıklamaları şöyle:

Ağalar, ağa, Dış Büro üyeleri, üyesi
Hindi, Yakub Demir [Zeki Baştımar]
Haram, [Aram Pehlivanyan]
Meret, [Marat]
A, Attila Yaşar [Yılmaz Gülen]
G, [Gün Benderli-Togay]
V, Veli Gündüz [Mustafa Fahri Oktay]
B, İgnat., İgnatyef, [Bilâl Şen]
Doktor, Hayk Açıkgöz
Doktorun karısı, Merih [Anjel Açıkgöz]
O, [Osman Rauf Alper]
H ve *HO*, [Halis Okan]
Z, [Ziya Yamaç]
Ş, [Şekibe Yamaç]

N, [Necil Togay]
Kızları, *Ayşe*, [Ayşe Yamaç, Şekibe ve Ziya Yamaç'ın kızı] (Osman Rauf Alper mektuplar)
Svetlana, [Svetlana Nuri-Şen, Bilâl Şen'in eşi]
Kız kardeş: Sevim Belli (Gün Benderli-Togay mektupları)
Arkadaşımın kocası, *ahbap*: Prag'da yaşayan İtalyan KP Avrupa İşleri Sekreteri Franco (Gün Benderli-Togay mektupları)
Ev sahipleri, bulunulan ülke komünist partisi yetkilileri
Yukarısı, Sovyetler Birliği
Raziye, ASBP Leipzig il teşkilâtında Bizim Radyo sorumlusu Ruprecht
İyi adam, ASBP MK nezdinde Bizim Radyo sorumlusu Gutman
Ressam, Abidin Dino
Melike [Roman], Erem Esen
Ali, Yusuf Yıldırım
Sabiha, Sabiha Sertel
Yıldız, Yıldız Sertel
Zekeriya, Zekeriya Sertel

Bu kitapta derlenen mektuplar, esas itibariyle Bilâl Şen'de birikmiş mektuplar ile Vartan İhmalyan ve Osman Rauf Alper'in adı geçen anı kitaplarında yer verilmiş mektuplardır. Dolayısıyla Bilâl Şen'in gönderdiği mektuplara ve diğer kişiler arasındaki mektuplaşmalara ne yazık ki ulaşamadık. Osman Rauf Alper ile 2000 yılında yaptığım görüşmede kendisinin gönderdiği ve kendisine gönderilmiş mektupların kopyalarının Sofya'daki evinde bulunduğunu belirtmişti. Gün Benderli-Togay, Yılmaz Gülen, Mustafa Fahri Oktay o dönem mektuplarından kendilerinde kalmış örnek olmadığını söylemişlerdi. Başta Vartan İhmalyan olmak üzere o dönem yurtdışı aktifinde muhalif konumlarda yer almış olanların yazdıkları ve aldıkları mektupların akıbetini ise ne yazık ki bilemiyoruz.

Erden Akbulut
Eylül 2011

1 Haziran 1965 Moskova

TKP Moskova Grubu Sekreteri Yoldaşa[8],

Bildiğiniz gibi benim hakkımda Yakub Demir'in iki, Marat Bostancı'yla Aram Pehlivanyan'ın birer raporu grubunuza gönderildi. Uzun zamandan beri bunların birer kopyalarının da bana gönderilmesini bekledim. Merkezin [Herkesin olmalı – E.A.] bildiği gibi, iddianameler önce suçlandırılan kişiye verilir. Bu en ilkel prensibe uyulmadığını gördüm. Bu durum karşısında Grup Sekreteri Yoldaşa başvurmak mecburiyetinde kaldım.

Dileğim:

1. Grup üyeleri yoldaşlar adı geçen dört suçlama raporunu okuyup bitirdikten sonra, bilgi edinmem için, bu iddianamelerin bana da verilmelerini rica ediyorum.

2. Adı geçen raporlarda ileri sürülenler üzerinde düşünebilmem, gerekli sonuçları çıkarabilmem ve nihayet savunma hakkımı kullanabilmem için bu iddianamelerin birer suretinin bana verilmesinin sağlanmasını istirham ediyorum.

Bilâl Şen

---

8 Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, 2. Basım, s. 221-222. Vartan İhmalyan'ın belirttiğine göre, Bilâl Şen o sırada Moskova'dadır.

4 Temmuz 1965

Vartan[9],

… Yazacaklarımızı bitireli 15 gün kadar oluyor. Toplantı yapılması için 15 gündür bekliyoruz. Oysa karara göre hazırlık biter bitmez toplantı yapılması ve bizim dinlenmemiz gerekiyordu. Toplantı yapılması için müracaat ettiğimizde, Marat'la Demir'in "bir iki gün daha bekleyelim, çok işlerimiz var" gerekçesiyle atlatıldık. Arkadan Doktor'un [Hayk Açıkgöz] bir cerrahi kongresi için Çekoslovakya'ya gitmesi çıktı. Bunu öğrenince Doktor'un da burada olacağı müsait iki akşamdan birini teklif ettik. Ama ağaların [Dış Büro üyeleri] o akşamlar işleri varmış dendi. Doktorun Çekoslovakya'dan dönüp, Sovyetlere dinlenmeye gitmeden önce burada kalacağı üç günden birinde ve en müsait olan 4 Temmuz Pazar günü, yani bugün için toplantının yapılmasını teklif ettik. Tabii bütün bunlar grup sekreteri Aram'ın aracılığıyla oluyor. Aram da, o gün için hiçbir mahzuru olmadığını, arkadaşlara haber vereceğini, toplantının Pazar günü yapılabileceğini söyledi. Tatiller başlamadan önce bu ithamlarla ilgili toplantının yapılması, müdafaaların dinlenmesi hakkında benimle hemfikir olduğunu söyledi ve toplantının Pazar günü yapılacağını garanti etti. Etti ama, nedense toplantıyı yapmak anlaşılan ağaların işine gelmiyor. Çünkü dün, yani cumartesi günü Demir sabah redaksiyona geliverdi. Belki sen bilmezsin, Demir redaksiyona tebliğ bildirmekten tebliğ bildirmeye gelir. Başka zaman uğradığı yoktur. Sabah onu görünce işin içinde iş olduğunu anladık tabii. Birazdan çıktı meydana. Demir aynen şöyle konuştu: "Yarın toplantı yapmak istiyormuşsunuz, bu toplantı olamayacak. Çünkü bana iki-üç gün evvel haber geldi. Pazartesi günü buradan ayrılmam lâzım. Bensiz de toplantı olmaz. Şimdi de hemen gidip çalışmaya başlamam lâzım". "Peki" dedik, "akşam yapalım, hemen!" Ona da olmaz dedi. Çok işi varmış, çok çalışacakmış. "Pekâlâ" dedik, "sizin işlerinize göre ne zaman olur bu toplantı?" Verdiği cevap aynen şu oldu: "Hiç bilinmez. Benim bir işim biter, başkası çıkar, hiç bilinmez ne zaman olacağı."

Tabii sert münakaşalar oldu. Demir şapkasını kapıp çıkıverdi hemen. Öteki arkadaşlar da (Fahri ve Halis, başka kimse yoktu zaten) toplantının böyle kıyamete bırakılmasını gayet tabii karşıladılar. Zaten Demir'e göre, gecikmesinin müsebbibi bizmişiz, efendim bu kadar hazırlanacak ne varmış? Neden hemen oracıkta cevap vermemişiz, iki ithammış topu topu.

Topu topu iki itham dediğinin ne olduğunu biliyorsun. İnsanı partiden atmakla cezalandırmaya kalkıyorlar, sonra insafa gelip daha demokratik (!) olsun diye son bir müdafaa hakkı veriliyor (28 Nisan protokolün-

de görmüşsündür) sonra da toplantıyı yapmamak için bin bir mazeret çıkarılıyor. Ha, unuttum söylemeyi, toplantı günü yaklaşınca Marat'ın da kalbi hastalanıverdi. Neden bilmem? Tesadüf müdür, yoksa başka bir şeyden midir? Anlaşılır ileride.

Sözün kısası, toplantıyı atlatıyorlar. Çamurları atıp cevabını almak istemiyor kimse. Bu gidişle toplantının ne zaman yapılacağını, yapılsa da ne dereceye kadar konuşturulacağımızı kestirmek gerçekten kabil değil. Öyle sanıyorum ki, Demir bu toplantının yapılmasından önce oraya sizlerin yanına gelip, sizlerle yapacağı konuşmalara olsun, yahut da orada partiyle yapacağı konuşmalara olsun, büyük önem veriyor. Bizlere karşı alınacak herhangi bir tedbirin, diğer yoldaşlar tarafından hiç de iyi karşılanmayacağını iyice anlamış olmalı. Onun için sizleri ikna etmek, şimdi birinci derecede mesele oldu. Biz burada ne olursak olalım, bu itham altında insan rahat çalışır mıymış, sinirli mi olurmuş, bu durumun temizlenmesini ister miymiş, önemli değil. Mesele vakit kazanmak ve bu vakit sırasında da sizleri ikna etmek, Sovyet partisine yeni masallar anlatmak ve ondan sonra ne yapacağını kestirmek.

Benim kanaatime göre, bu durumda sende bulunan müdafaamı parti grup toplantısına koymak her halde daha iyi olacak. Tabii buna senin karar vermen, daha doğrusu senin de bunun doğruluğuna inanman lâzım. Sanırım bu meselede benimle hemfikir olacaksın. Resmen grup toplantısına koymak istemezsen, arkadaşlara ayrı ayrı okut. Bilsinler. Ben herkesin bilmesini istiyorum. Zira yazdıklarımı burada belki de hiçbir zaman okutmayacaklar bana. Gidiş o gidiş. Sana resmen bir mektup yazıp, bu dilekte bulunmadan önce, özel olarak yazıp fikrini almak istedim. Durumu yakından bildiğini bildiğim için sana uzun uzun birçok şeyleri izah etmeme ihtiyaç yok. Bana fikirlerini bildirirsen çok memnun olurum. Öyle sanıyorum ki, bizim bu raporları ancak bir genel toplantıda okumak kısmet olacak. O zamana kadar bu imkânı vermemek için her yola başvuracaklar. Onun için bütün arkadaşlar bilsinler neler yazdığımızı. Madem neyle itham edildiğimizi biliyorlar, bizim bunlara verdiğimiz cevapların da bilinmesini istemekten daha tabii bir hakkımız olamaz.

…
Sevgiler, selâmlar
Gün

---

9 Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, 2. Basım, s. 252-255

Kardeşim Osman,

Biz Moskova'da artık grup değiliz. Demir geldi, bana bundan sonra artık parti grubu olmadığını, grubu dağıttığını, beni de sekreterlikten azletmiş olduğunu söyledi. Serteller'le de görüşerek, onlara da söylemiş. Öteki arkadaşlarla görüşmedi. Toplantı yapıp bunu toplantıda söylemekten nedense kaçındı. Bu yüzden ben de bura partisine biz artık grup değiliz, Demir grubu dağıttı diye haber de vermedim.

İleride daha geniş bilgi veririm. Gözlerinden öperim. Gün'e de yazıyorum.

Vartan 15.07.65

8.VII.1965

Hacı Vartan[10],

Benim yazdığım mektuplara henüz cevap gelmedi ama senin Gün'e yazdığın 17 Temmuz tarihli mektup, cevaba değdi yani!.. Mektubunu şimdi aldım. Gün'e vekâleten de okudum. Çünkü Gün üç gündür Budapeşte'de. Akşam mektubunu telefonla ona okuyacağım, postayla göndereceğim.

Verdiğin haberlere, Demir'in fermanlarına hiç şaşmadık. Zaten yola çıkışından, bizden korkarak parti toplantısını yapamamasından belliydi. Böylece pek sarıldıkları "meşruiyet"lerini tamamen yitirdiler artık. Şimdiye kadar teşkilâttan korkuyorlardı, ama göstermiyorlardı. Şimdi hepimiz daha iyi anlıyoruz ki, daha önceki "şef" (Marat'ı kastediyor – benim notum) neden milleti yıllarca tek başına bıraktı, bir araya gelmelerini, teşkilâtlı olarak, kolektif çalışmalarını ne yaptı yaptı önledi. Şimdi bu hareketleriyle, yalnız teşkilâttan korktuklarını değil, teşkilâtlanmaya karşı olduklarını da ispat ettiler. Moskova grubunu babalarının çiftliği sanıyorlar akıllarınca! Böylelikle, milleti teker teker bırakmak, toplu halde yığın olarak karşılarına çıkmalarını, "bu yaptıklarınız rezalettir" demelerini önlemek istiyorlar. Bana göre, bu yola başvurmalarının sebebi, sizin grup halinde, yani tüm bir grup olarak, doğru yolda yürümeniz ve haklı düşüncenizde ısrar etmeniz, tehditlerine pabuç bırakmamanızdır. Bu keyfî dağıtma kararlarına aldırış etmemek lâzım. Komünist partisi üyeleri, iki kişi bile olsalar, hiçbir yerde teşkilâtsız olamaz ve bu prensibi kimse değiştiremez! Bence Moskova grubu dağılmış değil, komünistlere yaraşır bir şekilde teşkilâtlı çalışma imkânını asıl şimdi kazanmıştır. Çünkü bugüne kadar bizim Ebedî Şefler, grupları süs olarak, lafta teşkilât olarak kabul ediyordu. Gerçek bir komünist teşkilâtı olarak toplanıp fikirlerini söyledin mi, hemen böyle teşkilât istemezük diye, kazan kaldırıyorlar. Zaten bizim toplantılarda, tüzük taslağını sallayıp sallayıp, "31. madde[11] var, istersek partiyi de dağıtırız" diye tehditler savurup duruyorlardı… Sizin grubu böyle dağıt-

---

10 Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, 2. Basım, s. 255-257.

11 İç Demokrasi ve Parti Disiplini 31- Partinin ayrı ayrı teşkilâtlarında veya bütün partide, parti siyaset meselelerini serbestçe ve konkre olarak görüşmek ve münakaşa etmek, her parti azasının, partinin iç demokrasisinden çıkan açık bir hakkıdır. Ancak, iç parti demokrasisine dayanmakla, Bolşevikçe kendi kendini tenkid de yürütülür ve parti di-

ması şu bakımdan da çok önemli: Siz, tarafsız bir grup olarak, olaylara dayanarak, yaptıklarının doğru olmadığını söylediniz. Yani Lenin'in "Merkez Komitesi kararları hakkında her yoldaşın fikrini açık seçik söylemesi yalnız hakkı değil, mecburiyetidir" sözünü, prensibini yerine getirdiniz. Kaldı ki, ortada Merkez Komitesi adını kötüye kullanan 3 kişilik bir grup, fraksiyon var. Ve bu grup, tarafsız bir karar verdiğiniz için sizleri güya dağıtmaya kalkıştı…

Muhakkak ki, Şefin dağıtma kararından çok, sizin **kolektif** olarak çalışma kararınız, itiraf edeyim ki, dışarıdaki daha birçok yoldaşın, yani bazı tereddütleri olan yoldaşların uyanmasına, gerçekleri daha iyi görmesine büyük ölçüde yardım edecektir. Bence kararınızın en önemli yönü de bu. Seni sekreterlikten attım, demeleri bence hiçbir şey ifade etmez. Nasıl ki grubu dağıttım demesi bir şey ifade etmiyorsa. Asıl sekreterlik sorumluluğun bana göre şimdi başlıyor. Biz, Bilâl'i sekreterlikten attıklarında azınlıkta kaldığımız için, Tüzüğü çiğnemelerine rağmen bunu önleyemedik. "Yukarısı istediğini asar-keser" felsefesini bazı arkadaşların kafasından söküp atamadıktı. Sizin için böyle bir şey yok. Çiftlik ağalığı fermanlarını sizin grupta dinleyecek kimse yok. Seni de grup seçtiğine göre ve sekreteri de ancak grup değiştirebileceğine göre, sen halen sekretersin.

---

siplini sağlamlaştırılır. Fakat, partinin siyasî meseleleri hakkında açılacak genel münakaşalar, gizli parti teşkilâtlarını ve parti işçilerini açığa çıkarmayacak veyahut partinin büyük bir çokluğunun arzularını bir avuç azlığın arzusuna bağlı bırakmayacak şekilde; parti birliğini kıran fraksiyoncu gurupçuklara ve amele sınıfı düşmanlarını sevindirecek ikiliklere meydan vermeyecek şekilde yürütülür. Bunun için de geniş parti münakaşaları ancak şu gibi ahvalde zaruri sayılabilir. Eğer,

a- Münakaşanın zarurî olduğuna aşağı yukarı birkaç vilayet teşkilâtı taraftarsa,

b- Parti siyasetinin mühim meseleleri hakkında MK içerisinde kâfi derecede sağlam bir çokluk yoksa,

c- Muayyen görüş noktası üzerinde MK'nde sağlam bir çokluk olmasına bakmayarak yine MK, kendi doğru hattını partide münakaşa açtırmak yolu ile yoklama etmek isterse.

Bu gibi münakaşalar MK'nin ve mülhakatta ise VK ile Mıntıka K'lerinin önderliği altında geçirilir.[Tüzük (Yasa) Türkiye Komünist Partisi, Komünist Enternasyonalinin Seksiyonu, 1936, Projedir] *TKP MK Dış Bürosu 1962 KONFERANSI*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 166.

Alman yoldaşlara, bizim teşebbüslerimize, toplantı tekliflerimize karşı Şeflerin gösterdikleri direnmeyi, ayrı bir mektupla bildirdik. Şimdi size karşı yaptıklarını da ayrıca bildireceğiz. Bana göre siz bu dağıtma olayını diğer gruplara bildirirseniz, çok doğru ve çok faydalı olacak. Sanıyorum ki bunu enformasyon kabilinden, oradaki partiye bildirmişsinizdir[12]. Biz de bu zorunluluğu duyduğumuz için bura partisine bildireceğiz. Hatta bizim kanaatimize göre, her teşebbüsün ora partisi tarafından adım adım bilinmesi gerektir.

Öyle görülüyor ki, bu durumda sizler ve bizler gibi toplantı isteyen bütün arkadaşların imzalarını taşıyan ortak bir dilekçeyi bura ve ora partilerine ulaştırmaları lâzım. Bizim böyle düşüncemiz ve kısa bir formülasyonumuz vardı[13]. İmzaladık da, bunu size gönderebiliriz. Yahut siz böyle bir teşebbüse geçerseniz, bu teşebbüsünüze imzamızı koymaya hazırız. Varşova[14] için de öyle. Sanırım ki artık Budapeşte grubunun da tereddütleri, hele bu haberinden sonra yıkılıp gider. Aklıma geldi, sizin kararınızın bir suretini Budapeşte'ye göndermemişsen, göndermen fena olmaz. Çünkü onlar sizin bu hareketinizi görünce, durumu daha iyi anlarlar. Çünkü siz ne de olsa tarafsız bir grupsunuz. Yani benim gibi, fraksiyonculuk vb. ithamı altında tutulan kişiler değilsiniz…

…

Çok çok selâm, hepinize de"

Attila

---

12 Biz Moskova grubunun dağıtıldığı olayını Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne bildirmedik. Çünkü onlar daha önce, mektubumuzu kendi kanallarıyla göndermemizi istediğimizde, bizim parti işlerine karışmadıklarını bildirmişlerdi. (Benim notum)

13 *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 78'de yer alan ASBP MK PB'ye toplu başvuru yazısından söz ediliyor olabilir. Ayrıca Nisan 1965'te Attila Yaşar, Bilâl Şen, Gün Togay, Orhan Yalım, Veli Gündüz ortak imzasıyla SBKP MK Başkanlığı'na uzun bir toplu başvuru daha vardır. *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 120 vd.

14 Varşova'da parti grubu yoktur. Varşova'da bulunan Münevver Andaç, muhalefet bakımından Leipzig grubu'na üye, Dış Büro bakımından ise doğrudan kendisine bağlı bir üyedir.

5 Eylül 1965

Kardeşim Bilâl,

Nihayet sana yazmak imkânını buldum. Mektubun elime tam 20 günde ulaştı. Ondan sonra da işlerim, hastalığım, bir yerden bir yere göç v.s. gibi sebeplerden bir türlü sana yazmağa vakit bulamadım. Sana yazmadan önce Svetlana'yla [Svetlana Nuri-Şen] da görüşüp, ilk elden bilgi almak istiyordum. Nihayet buna da imkân buldum. Şimdi durumun hakkında biraz daha bilgili şekilde sana yazabiliyorum.

Svetlana çok karamsar. Bana biraz da mübalağa ediyor gibi geliyor. Şimdilik bir müddet için durumun elbette güç olacak. Ben, Bulgaristan'da iyi bir işe girebileceğini sanıyordum. Svetlana'nın söylediğine bakılırsa, bu düşüncem de doğru değil. Svetlana'ya göre, senin için bütün kapılar kapanmıştır. Bana göre, kapanmış ta olsa er geç açılacaktır. Yalnız bu iş çok uzun zaman sürebilir. Bu ara bir işe girebilsen ve hele Bulgaristan'da veya burada ilmi sahada çalışmak imkânını bulabilsen senin için çok iyi olurdu. Zira bence, senin en verimli olabileceğin ve memleket dışında yapılabilecek en önemli iş budur. Sen ilim alanında kısa zamanda isim yapabilirsin. Bir defa isim yaptıktan sonra da herkes sözlerine ister istemez önem vermek mecburiyetinde kalır. Amma bu nasıl gerçekleşebilir bilmiyorum? Neyse bu tabii senin bileceğin iş. Ben sadece işlerin çok uzun süreceğini tahmin ettiğim için söylüyorum. Bulgaristan'da bir Enstitüde çalışman imkânsız mı?

Çocukların gönderdikleri raporları ilgiyle okuduk. Özellikle Veli'ninki benim çok hoşuma gitti. Parmağını yaraya basmış. Bu raporları yukarıya [SBKP'ye] aksettirmek doğru fikir. Fakat bu kadar uzun raporları kimse okumayacak. Bildiğin gibi bir de tercüme işi var. Şunları bir özetleseniz iyi olur. Sonra burada bizimkiler [TKP Moskova grubu] bu işe vasıta olmak istemiyorlar. Siz bunları oradan, bildiğiniz adrese postalayamaz mısınız? Türkiye'dekilerin bu işe karışması ise olmayacak şey. Onlar dışarıdaki faaliyete hiç mi hiç önem vermiyor. Radyonun dinlenmediğini, yazılı yayınların da oraya ulaşmadığını ve faydasız olduğunu söylüyorlar. Buradaki teşkilâtın çalışma şekli onları hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Onlar, memlekette kadroya ihtiyaç olduğunu söylüyor. Oraya gidip orada çalışılması gerektiğini ileri sürüyorlar. Buradan direktif almak, veya buradaki faaliyeti daha müspet bir biçime sokmak akıllarının köşesinden dahi geçmiyor. Üstüne üstlük bizim onlardan böyle bir şey istememiz hiç akıllıca da de-

ğil. Burayla temas, burayla ilgilenmek onlar için her vakit tehlikeli. Burada 20-30 kişilik bir faaliyet içinde demokrasiyi sağlayacağız, doğru yola gidilmesini sağlayacağız diye oradakileri tehlikeye sokmağa değer mi?

Fakat dış guruplar içinde yeter derecede ilgi var. Çünkü millet bu işe tamamen bir prensip meselesi olarak bakıyor. Leninist parti-içi demokrasisini sağlamak; fikirleri bir avuç idarecinin fikrine uymayınca çok korkunç ithamlar karşısında kalmak, damgalanmak tehlikesinden kurtulmak istiyor millet. Bunu da ancak birlikle ve mücadeleyle yapabileceğimizi görüyoruz. Fakat bu mücadelede çok ciddi ve temkinli olmak ve bir takım zor merhaleleri aşmak lâzım. Onun için işlerin biraz yavaş gitmesi çaresiz. Bizler namuslu komünistler gibi hareket ettikçe ve doğru prensiplerin müdafaasını yaptıkça, hiç bir şeyden korkmamamız gerekir. Her ne kadar vaktim az, işim pek çoksa da bu meseleler hiç kafamdan çıkmıyor. Şimdi Demir'e 15 sayfalık bir mektup yazdım. Ahmet Akıncı'nın [Halis Okan] saçmaları hakkında. Siyasi mefhumlarla, ekonomik mefhumları birbirine katan ve gülünç tezatlara düşen bir adama parti organlarında nasıl yazı yazdırıldığını sordum? Ahmet Akıncı'nın kim olduğunu da çok merak ediyorum. Bana kolektif bir yazı yazıp bir müstahar [müstear] imza atmışlar gibi geldi. Zira yazının bir tarafı öbür tarafını tutmuyor. Üslup dahi değişiyor. Fakat yüzlerine gözlerine de bulaştırmışlar işi. Ayni yazının içinde, hem de ayni paragrafta hem feodal yarı-feodal münasebetlerden, hem de tekelci burjuvaziden bahsedilince Sovyet âlimleri de artık sormağa başladılar. Türkiye'nin gelişme seviyesi nedir? Feodalizm mi, kapitalizm mi, yoksa monopol kapitalizm mi? diye. Kediler çamaşır yıkıyor. Şu Ahmet Akıncı'nın kim olduğunu biliyorsan bana bildir.

Sana seni ilgilendirecek kitapları göndereceğim. Fakat o bahsettiğin kitap ancak 1966'da çıkar. Çünkü müdafaadan sonra kitaplar hemen çıkmıyor. Fakat o çıkana kadar başka ilgi çekici kitaplar olursa gönderirim. Siz de bana ne olur, şu benim raporu bir daktilo edip gönderseniz. Benim de kafamda bir takım projeler var. Herhalde eninde sonunda bir yerlere bir müracaatlar yapmak gerekecek. O vakit bu rapor bana lâzım olacak. Ne olur bu kadar gayrete gelmişken bu hayırlı işi yapıverin.

Sana sabır ve temkin dilerim. Yüreğin rahat olsun. Partinin içinde yeter derecede namuslu komünist var. Karanlıklar aydınlığa çıkacak elbet. Bana yazarsan o adrese yazma. Ya sizinkilere [Kayınpederi Süleyman Nuri ve kayınvalidesi Zinadya Nuri] yaz, ya da Sabiha'ya [Sertel] gönder.

Şimdilik hoşça kal,

Yıldız [Sertel]

Varşova 21 Eylül

Bilâl kardeşim,

Sana kaç gündür yazacağım, olmadı bir türlü. *Yeni Çağ*'ın çevirileri vardı yetiştirilecek, hep çalıştım. Bir de romatizmadan belim tutuldu, makine başında bir saat oturdum mu mahvoluyorum, bir daha doğrulamıyorum. Sorma, bu da başımıza geldi, ihtiyarlık ne yaparsın. Bu yaz aksi gibi az güneş gördüm, tatil fena geçti, burasına göre hava güzel geçti ya, ama bize göre orası hep soğuktu, deniz dersen buz gibi. Bir defa ancak vücudumu ıslatabildim, o da deli gibi sudan fırlamak şartıyla, buzdolabına girmiş gibi oluyor insan. Bu Kuzeyliler ise, o soğuk suya zevkle giriyorlar. Hayret ettim, bizim oğlan da iyice Kuzeyli olmuş anlaşılan, bir saat hiç çıkmadan yüzebiliyordu. Kaldığımız sendika evi pek pis ve kötü idi; yemekler rezalet. Dünyanın da parasını vermiştim üstelik. Sarf ettiğim o para ile on beş gün hepimiz Bulgaristan'da tatil geçirirdik. Bundan sonra tövbe ettim zaten. Baltık kıyılarına ayağımı basmam doğrusu. Veli'den mektup geldi geçen gün, morali pek bozuk belli. Ben bazı düşüncelerimi yine bir istida ile bildirdim, bakalım cevap gelecek mi? Genel bir toplantı zorunluluğu üzerinde çok durdum. Dünya kadar mesele var görüşülecek, bir araya gelip. Bana zecri tedbir olsun diye herhalde, Renan'ın burs işini yapmadılar. Oysa şahsen Alman yoldaşlara başvurmuş olsaydım, bu iş muhakkak olurdu. Neyse kız pek memnun oldu bu işten, çünkü Büyük Memo'nun yerini değiştirmek pek zordu. Şimdi ikisi burada okuyacaklar. Kız eczacı olmağa karar verdi. Bakalım, becerecek mi? Aziz'den [Aziz Nesin] bir mektup geldi nihayet; yazmış, postalamayı unutmuş bir ay. Yazdığına bakılırsa şimdi Bükreş'te olacak. Oradan Berlin'e gideceğini söylüyor. Çok yorguna benziyor, çalışıp duruyormuş. *Yeni Tanin*'de Nâzım hakkında yazıları çıktı, pek münasebetsiz şeyler. Hiç de sırası değildi bunları yazmanın. Zavallı Nâzım! Arkadaşları onda yalnız çapkınlığı, kadından kadına giden erkeği, yani var olan, muhakkak ama en önemli olmayan tarafları görüyorlar. Politik rolünü yazmak bugün zor Türkiye'de, tabii, ama ne de olsa Nâzım'ı bu hale getirmek çok yanlış ve zararlı. Memo çok kızıyor, "Ben büyünce Vala [Nureddin] ile Aziz'i [Nesin] bir yazacağım ki, rezil olacaklar; onların üstelik başka tarafları yok!" deyip duruyor. Yok doktor hanımla çekilmiş resimler, tarihi ile filan; yok Vera ile. Yani Türkiye'dekiler "Bu adam başka hiçbir şey yapmamış, çapkınlıktan başka" diyecekler. Herhalde okuyucu çekmek gayesiyle yazılıyor bunlar, başka bir se-

bep göremedim. Ne kadar münasebetsiz oluyor, bizim "aydın"lar. Sen ne yapıyorsun? Karın nerede şimdi? Neye karar verdiniz? Senin "sürgün"ün ne zaman bitecek. Bitince de ne olacak? Bütün bunları merak ediyorum. Bu rezaletlerin içinden bir kurtulsak. Bulgaristan'da tabii rahatsın, ama o kadar az insanı olan bir davada bir kişinin uzaklaştırılması bile büyük hata. Bugün Veli'ye de yazacağım. Artık telefon etmiyorlar, anlaşılan paralar bitti. Ben dersen, mahvoldum. Yeni bir televizyon aldık. Delilik vallahi, en güzelinden, Macar, lüks mü lüks. Sinema perdesi gibi bir ekranı var. Ama parasını bir senede çıkaramayacağım galiba. Üstelik de benim televizyona bakacak hiç vaktim yok. Neyse müthiş bir şey. İşlemediğin zaman bir zevk, bu makineye bakmak. Elisabet Karlovy-Vary'de [Çekoslovakya'da]. Selamlarını söylerim, merak etme. Buraya Roger Garaudy geldi, çok görüştük. Bayılıyorum o adama, müthiş kültürlü, canlı, çalışkan, büyük bir düşünür doğrusu. Geçen yıl tanışmıştık, çok ahbap olduk. Kitapları Bulgarcaya çevrildiyse mutlaka oku. Burada çevrildi Lehçeye. Ailene, kardeşine selamlarımı söyle. Bana yaz. Kardeşinin adı Mehmet'ti [Beytullov], inşallah, aklımda öyle kalmış. Gözlerinden öperim, kardeşim.

Münevver

Bilâl,

Alelacele birkaç satır yazıyorum. Sen gittikten bir hafta sonra Orhan'dan mektup geldi ancak. Ama artık senin için önemi yok. Nasıl olsa orada bol bol konuşmuşsundur. Sana Moskova'dan taahhütlü bir mektup geldi. Nereden olduğunu bilmiyorum, daha doğrusu kimden olduğunu bilmiyorum. İkamet vesikan olmadığı için almaya imkân yok tabii. Attila Sofya posta kutusu adresine postahaneden göndertecek. Belki önemli bir şeydir. Onun dışında başka bir şey gelmedi. Münevver bahsettiği istidanın kopyasını gönderdi. 6 sahifelik, bir sürü lüzumsuz şey de var içinde. Belli kadıncağız fena içerlemiş. Mektubun, yani istidanın özetini çıkardık. Sana gönderiyorum[15]. Genel toplantı için Münevver'in bir kere daha müracaat ettiğini gösterir belgedir. Yalnız yazık ki altında imzası yoktu. Mamafih sanırım artık bunun fazla önemi olmayacak. Elinde böylece bir vesika daha olur. Vartan'dan mektup aldım. Telefonda söylediklerinin tekrarı. Kendi kararlarının dilekçeye eklenmesinde mahzur görmüyorlar. Mamafih biliyorsun onların teklifi, ayrı ayrı yapılması isteklerin. Ancak bunlara gene cevap verilmeyecek olursa o zaman müştereken yapılmasını teklif ediyorlar - yani tek dilekçe halinde. Altına da imzalarını basmaya hazırlar. Başka hiçbir yerden hiçbir haber yok. Olur olmaz bildiririm, merak etme.

Günler can sıkıcı geçiyor burada. Uzayıp uzayıp bitmiyor bir türlü. Attila ev sahipleri yoldaşlarla [ASBP] henüz görüşemedi, çünkü senden beklediğimiz kopyalar ve asıllar hâlâ gelmedi. Neden bu işi uzattınız anlamadım. Osman'ın vakti mi olmadı yoksa.

İş yerinde arada bir kapışma oluyor. Başka bir şey yok. Beklemekten rezilce bir şey yok bu dünyada. Bakalım daha ne kadar sürecek bu bekleme.

Daktilo meselesini halletmek kabilmiş. O işi oldu bilebiliriz artık. Yalnız benim ahbap [Franco] şimdi gene seyahate çıktı. O da yerinde duramaz oldu son zamanlarda. Ayın 14 ünde geri gelecek. O zaman alacak makineyi. Daha doğrusu o zaman konkre olarak nasıl makine istediğimi bildireceğim.

---

15 Münevver Andaç'ın Dış Büro'ya gönderdiği istidanın özeti için, bkz. *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 339 vd.

Sende ne haber var, demeye dilim varmıyor. Biliyorum ki ilk imkânda yazacaksın. Orhan'ın mektubu fena değildi. Hatta biraz ümit verici gibiydi. Keşke daha önce yazsaydı. Şimdilik bu kadar. Maksadım mektup yazmak değil, Münevver'in istidasını göndermekti zaten. Çok çok selâmlar, sevgiler. Bir yenilik olursa gene yazarım.

Gün [Benderli-Togay]

Bilâl,

Mektupların dün geldi. Daha önce geleceğini pek de tahmin etmemiştim zaten. Arada Osman'dan bir mektup geldi. Senin sandığının aksine öyle olayları pek ayrıntılarıyla filan anlatmıyor. Genellikle bazı şeyler söylüyordu. Mamafih sanırım pek de merak edilecek bir şey yok. Benim bir hayli canım sıkılmıştı, senin ısrarlar üzerine Attila'nın o ahbabı ile görüştüğün için. Mamafih sen de sonuç iyi oldu diyorsan o zaman mesele yok. Necil'in sana hiçbir soru tevcih etmemesine hayret ettim. Merakı tatmin mi olmuş acaba, yoksa sana karşı saygılı mı davranıyor!? Benim hakkımda da hiçbir şey söylemedi mi, hayret doğrusu. Osman belki ilerde mektup yazacak olursa daha teferruatlı bilgi verir, orada olup bitenler hakkında. Arada ben ona bir mektup yazmıştım. Çünkü yollayacağınız şeyler bir türlü gelmemişti -sana da bahsettim ya bundan önceki mektubumda-. Herhalde o mektubu almışsındır artık.

Benim arkadaşın kocasının [Franco] sözünü tutmamış olması üzerinde hiç kafa yorma. Emin ol, öyle bir engel çıkmıştır ki, söylediği saatte orada olamamıştır. Tabii haber verme imkânı da olmadığına göre kendi kendisine hayıflanıp durmuştur. Aklına seksen sekiz ihtimal getirip canını boşuna sıkma sakın.

Geçen mektupta sana Moskova'dan gelen bir taahhütlü mektuptan bahsetmiştim. Attila'nın o mektubu Sofya adresine göndereceğinden bahsetmiştim. Fakat Attila o işin peşine düşemedi bir türlü. Herhalde mektup artık geldiği yere geri gitmiştir. Mamafih sonradan hatırıma geldi, böylesi daha isabetli oldu, çünkü nasıl olsa İgnatyef [Bilâl Şen'in kullandığı parti adı] adına geliyor. Senin orada elindeki hüviyetle o mektubu almana imkân olmayacaktı. Şimdi mektubu göndermiş olan -kimse- eline geri gelince, senin adresine göndermeyi akıl eder herhalde. Taahhütlü olduğuna göre mutlaka geri gidecektir. Hatırıma gelmişken sorayım, mektupta bahsetmemişsin -zaten o kadar az şeyden bahsetmişsin ki- Moskova'dan bir haber aldın mı? Orada bir yenilik var mı, Moskova'da ikamet izni meselesi halledilmiş mi? Bunları merak ediyorum ben de. Öğrenince yazmayı ihmal etme.

Nerede kalıyorsun, bundan da iki satır olsun bahsetmemişsin. Kimin yanındasın. Rahatın nasıl? Sen bildiğin için hatırına gelmiyor bunlardan bahsetmek ama, bilmeyenler merak eder. Gazete okuyabiliyor musun, eline *Yön* vesaire geçiyor mu, eğer hiçbir şey görmüyorsan, söyle o zaman sana bazı makalelerden filan özetler yollayayım.

Burada senin de tahmin ettiğin gibi can sıkıntısından patlamaktayız. Mamafih biliyor musun, ben Osman'ın mektubundaki heyecanı gördükten sonra bir hayli rahatladım. Eh, dedim, artık onlar yapsın bu işi. Biraz olsun dinlenmenin sırasıdır. Günler tahmin edebileceğin gibi geçiyor, daha doğrusu bir türlü geçmiyor. Çok canım sıkıldı, senin yazıyı bitirememiş olmamıza. Demek imkân da varmış. Ama insan ne bilsin? Belki diyorum, bundan sonra imkân bulabiliriz. Allah bilir değil mi?

Bizde bir tek yenilik var, o da mizahçının [Aziz Nesin] nihayet gelmiş olması. Veli görüştü kendisiyle. Pek şevkli dönmedi geri. Durmadan damdan çardağa atlıyor, doğru dürüst ciddi bir şey konuşmak kabil değil, deyip duruyor. Mamafih onların neler konuşmuş olduklarını sana uzun boylu anlatmaya ihtiyaç yok sanırım. Nasıl olsa hepsini biliyorsun. Kaldı ki sen de kendisiyle konuşmak imkânını bulacaksın. Belki ilerde keyifli bir zamanıma rastlar da, Veli'nin anlattıklarından aklımda kalanları yazarım.

İş yerinde her şey bildiğin gibi. Dün Meret'le [Marat] kavga ettim. Bağıra çağıra. Kendim de şaştım nasıl oldu bu iş diye. Bir yazının sonunda yaptığı sersemce değişikliğe fena içerledim. Ama tabii yazı üzerinde münakaşa etmedim herifle. Münakaşanın yeri burası değil dedim. Arkamdan geldi "ya neresi" dedi. Ben de dedim ki "Sizin gelmek istemediğiniz yer!" Şaştı kaldı. Peki dedi, orası neresi imiş. "Geldiğinde görürsün" dedim. Görsen afallayışını gülerdin. Dışarıda kendi kendine söyleniyordu. "Yapın, yapın, göreceksiniz! Sanki çalışmalarınızın farkında değiliz değil mi, yapın, yapın bakalım" diye söylendi durdu. Attila çatlayacaktı gülmekten herifin şaşkınlığına. Ama sen bendeki bağırmayı görseydin, şaşardın. Hani senin dediğin gibi şirretliği ele alma yolunda pratik yapıyorum.

Başka yazacak şey yok şimdilik. Bu mektuptan da canımın nasıl sıkıldığını fark edeceksin . Evi sildim süpürdüm, öyle temiz oldu ki ben de hayret ettim. Attila'ya bıraktığım saksılardan birini de buraya aldım. "Sabahları su vermek meşgale oluyor".

İşte böyle, herkes iyi. Keyfim daha fazla yerinde olsaydı, belki Meret'le kavgayı daha ballandırarak anlatırdım, gülerdin biraz. Ama dediğim gibi, şimdilik ne gülecek ne güldürecek halim var. Mehmede [Beytullov] Orhana [Yalımov] çok çok selâm söyle. O Orhan serseminin böylesine tembel mektupçu olduğunu bilmezdim. 5 ayda 2 mektup yazmadı. Bakalım sen de ondan mı örnek alacaksın.

Çok çok selâm. Gözlerinden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

4 Ekim 1965

Bilâl,

26 tarihli mektubun geldi. Senden bu kadar uzun zaman haber alamamak bayağı meraklandırmıştı. İnsanın aklına türlü şeyler geliyor. Hele akıldan yana nasibi az olanların. İyi olurdu köye gitmeden önce bir iki satır yazıp bildirseydin. Sıkıntı zaten o kadar fazla ki, boşuna arttırmakta mana yok değil mi? Yenilik yok. Mahkeme henüz yapılmadı. Bugün gene sordum. Gene gelecek haftanın başında dedi Haram [Aram] ağa. Bilmem gayrı. Anlaşılan haftada bir sormak gerekecek. Peşte'den henüz mufassal mektup gelmedi. Kısaca bildirmiştim olanları. Kız kardeşimden [Sevim Belli] kısa bir mektup var. Mektupta hiçbir şey yok. *Sosyal Adalet*'in Ekim sayısını göndermiş, sonra Seçim ve Siyasi Partiler Kanunu, bir de Seçim Bildirisi'ni. Ona şimdi bir mektup yazarak adres verdim. Belki muntazam dergi gönderebilir. Adres meselesinde bir şey yazmıyor. Anlaşılan henüz bir cevap alamamış. *Yön*'den bir iki özetle, bir de mülakat göndermiştim. Almışsındır. Gerçi mektubunda gazete haberlerine ihtiyacın olmadığını yazıyorsun ama, enteresan şeyler olursa bir hap halinde sana yutturmak herhalde faydasız olmayacak. O kadar vakit kaybı bahasına keçiboynuzu çiğnemeye değmez. Kaldı ki bilirim ben senin nasıl gazete okuduğunu. Gerçi gözünden bir şey kaçmaz ama, bir gazeteyi okuyana kadar akşam olur. Onun için ben gene arada bir bazı şeyleri özetleyip göndereceğim. Mektupları nasıl olsa ister istemez okuyorsun. Arada onu da okuyuverirsin bari. O mülakat benim için çok enteresandı. Bazı yepyeni şeyler buldum içinde. Aklıma da yatmadı değil. Onun için gönderdim sana. Öyle sanıyorum ki bundan böyle her gün ilginç şeylerle karşılaşacağız. Mülakatı tercüme ettim. Benim arkadaşın kocasına [Franco] gönderdim. Sanırım onu da ilgilendirecektir. Bir iki günlüğüne oraya [Prag] gitmek istiyorum. Bakalım kabil olacak mı, hem değişiklik olur biraz. Attila'nın dostlarına [ASBP] istediklerini göndermeye devam ediyoruz. Senin tavsiyene uymak pek kabil olmuyor. Nedense yazından hiç fedakârlık edemiyoruz Attila'yla. İlk önce şurasını burasını bırakalım diyoruz, sonra ama bunu da bilmelerinde fayda var deyip onları da alıyoruz. Senin anlayacağın hemen de olduğu gibi yazılıyor yeniden. Neyse bakalım ne çıkacak sonu. Onun dışında başka bir şey yok henüz. Raziye [Ruprecht] geçen gün ilgilendi, senin ev ne oluyor, anahtar falan yok mu diye. Yok, dedik. Anahtar onun yanında. Nasıl olur, bize ev lâzım falan filan dedi. Meğer o, evi boşalttı-

ğını sanıyormuş. Sonra Attila dedi ki, "yani bir insan birkaç aylığına ayrılamaz mı, parasını posta ile ödüyor, ne oluyor yani. Geri gelecek, nasıl olsa!" Peki öyleyse bekleyelim dedi Raziye. İşte hepsi bu kadar. Onun dışında her şey bildiğin gibi. Bundan evvelki mektuplarda yazdığım gibi.

Mektubuna sıkıldım çok. Uzun uzun düşündüm üzerinde. İlk önce hemen oturup cevap yazmak istedim. Sonra vazgeçtim, biraz daha bekleyeyim tesiri kaybolsun biraz daha diye. Çok acı biliyor musun Bilâl. Evet, sağ olsun dostlar [kardeş partiler] var bizi dinliyor, bizi anlıyor, bize cesaret veriyorlar. Burada da, senin olduğun yerde de, başka yerlerde de. Ama sonuç, sana hak veren insanlar, senin göz göre göre kahrolmana da seyirci kalıyorlar. Hani bir şiir vardı. Orhan Veli'nin mi, Melih Cevdet'in mi, "Ama yanarmış, yıkılırmış, kimin umurunda. Maksat barış!" Bu şiiri hatırlatıyor bana dostlarımızın tutumu. Ama yanarmışsın, yıkılırmışsın... Evet ne şiş yansın ne kebap demek kolay. Ama bir gerçek var. Daha ne şişi, ne de kebabı yakamayan çıkmamış. Burada da şiş yanmıyor ama, kebap çoktan kavruldu. Sapır sapır döküldü dökülecek. Ne acı değil mi, bir insan ki, bütün gençliğini, bütün ömrünü inandığı bir davanın gerçekleşmesi için versin, onun dışında normal bütün insanların her türlü haklarından vazgeçsin, duyularını bile öldürsün ve sonra, kendi ideallerinin gerçekleştiği ülkelerde oradan oraya atılsın. Hem de niçin? İşlerin iyi olmasını istedi diye, hatalara göz yummadı diye, gününü gün etmeye bakmadı, her türlü zorluğu göze alıp, daha iyi daha faydalı olması için mücadele etti diye. Hâlbuki aramızdan hangimiz, bambaşka bir yol tutmuş olsaydık, bugün bir eli yağda, bir eli balda olmazdık. Bunun için kolayı seçmekten başka yapacak şey yoktu. Sen mesela, gününü gün etmek isteyen bir insan olsaydın, orada mektebi bitirdikten sonra kalkıp buralara mı gelirdin? Zorun ne idi ki? Şimdi pekâlâ dolgun maaşlı rahat bir işte, sıcacık evinde oturabilirdin. Oysa yatacak yerin bile yok şimdi. Ne acı değil mi? Oradaki dostların sana böyle yapacaklarını rüyamda görsem inanmazdım. Ne kolay insanı şuraya buraya git diye baştan savmak. Nereye? Evine, işine mi gönderiyorlar? İşe bak, bunca yıl bir evin bile olmadı senin. Ve bunun için şikâyet etmek bir tek saniye hatırından bile geçmedi. Şimdi yatacak yer derdindesin. Yok, vallahi olur iş değil bu. Dayanılır acı değil. Bizim işlerin yürümemesi kadar bu tutum da acılandırıyor beni. Şimdi belki kızıyorsundur bana böyle konuşuyorum diye. Ben Bilâl, düşündüklerimi daima açıkça söyledim, her yerde, her zaman. Bir insanın arkasından nasıl konuştumsa yüzüne karşı öyle davrandım. Bu bana acı geliyor. İster kız, ister

bağır. Ben bunu haksızlık buluyorum. Ve herkesin önünde de bağıra bağıra söylemeye hazırım. Bu benim fikrim. Her insan hata eder. Kim bilir benim de ne kadar hatam olmuştur bu dünyada. Hata ede ede öğreniyoruz. Belki de böyle düşünmekle hata ettiğimi anlarım bir gün. Hatalarını kabul etmeye daima hazırım. Ama ben biliyorum ki, inanıyorum ki, görüyorum ki, bugün kötülenen, suçlanan, en ağır ithamlar altında bırakılan bizler en iyi şeylerin olmasını istedik, istiyoruz, isteyeceğiz, bunun için savaştık ve savaşacağız. Bunu herkesin, buradaki ve oradaki dostların da gördüğüne ve anladığına eminim. Ben onların da birçok çaresizlikleri olduğunu görmüyor değilim. Ama buna rağmen, daha başka türlü muamele bekliyorum onlardan. Hiç değilse sana iş vermelerini beklerdim. Yarın öbür gün de bana iş vermelerini bekleyeceğim. Başımı sokacak bir delik göstermelerini bekleyeceğim. Ve bu benim hakkım. Aksini düşünmek çok acı. Geçen gün Can geldi yanıma. "Anne" dedi, "bana öyle geliyor ki senin için işin evlatlarından da önde geliyor. Bu beni üzüyor." Bu çocuğun pek yerinde müşahedesi hepimiz için gerçek değil mi? Hepimiz her şeyimizi, bize kıymetli olan şeyleri bir kenarda bırakmadık mı, hâlâ bırakmıyor muyuz? Evet, bütün darbelere rağmen kaybetmediğimiz birkaç şey var. İnanmak, ümit etmek ve çalışmak. Bunları kaybetmedikçe yaşıyoruz demektir.

Mektubunda diyorsun ki "... bu, bana sen ben kavgasını bırakmanın ve ciddi ciddi çalışmanın gerekliğini bir kere daha hatırlattı." Kime söylüyorsun bunu Bilâl. Bunu, "Ya onlar ya biz" diye direten ağalara, bunun için seni alçakçasına oradan oraya sürdüren ağalara, işinden ekmeğinden edip baş eğeceğini göreceklerini hayal eden ağalara söyle. "Bilâl'in ense kökünü göremeyeceksiniz" diye kahkaha atan Meret'e [Marat] söyle. Orhan'ı karısıyla çocuğuyla beraber yerinden atanlara söyle. Toplantı yapılsın dediler diye gurup dağıtan ağalara anlat, toplantı yapılsın dedi diye sekreteri atan Demir ağaya anlat. Oturup meselelerimizi konuşalım dedik diye hakkımızda jurnaller düzenlere anlat. Hataları ortaya çıkmasın diye önüne geleni çamurlama yollarına sapanlara anlat. Eğer bizleri burada hâlâ tutuyorlarsa bil ki, çoluk çocukla ne yapacağımızı kestiremedikleri, bunun büyük bir skandal yaratacağından korktukları içindir. Evet sen bunu, başımı eğmediğim için benim hakkımda sağda solda köpek diye bahseden Fahri [Erdinç] efendiye söyle, yahut ta selâmı sabahı kesen [Halis] Okan'a. Evet iş yapmanın, gerçekten iş yapmanın sırasıdır. Ama, sen bunu kendi patentlerini, memleketteki hareketten çok düşünenlere anlatma-

lısın, bana değil. Ben hiçbir iş yapmadığımı biliyorum. Burada yaptığım benim vakit öldürmek ve ay sonunda cebime para atmaktan ve devrimci geçinmekten ibarettir. Ben bunu bütün korkunçluğu ile biliyorum. Ve ben sana tekrar ediyorum ki, eğer bu işin sonunun çıkmayacağına inanırsam ben burada durmam. Çünkü benim şimdi yaptığım alçaklıktır. İş yapıyor görünüp gün geçirmektir. Sen bunu bana değil, iş yaptıklarını iddia edenlere, devrimcilik oyunu oynayanlara anlat. Bizim halimiz maskaralığı da geçti, kepazelik oldu. Evet, daha bir süre bekliyorum. Eğer bu işten bir iş çıkmazsa, başka türlü hareket etmek gerekecek. Devrimcilik oyununu, onu oynamaya alışmış olanlar oynasın. Bu bana göre iş değil. Ben yarın öbür gün hesap vereceğim. Ben rahat değilim akşam yattığım vakit. Bir iş yapmış insanların huzuru yok içimde. Budapeşte'de tercümanlık yapmak, sosyalizmin kuruluşunu anlatmak, kitap tercüme edip bir iki açığı kapamak, benim bugün yaptığımdan kat kat fazla devrimciliktir. Dediğim gibi şimdilik tek ümidim, dostların nihayet durumu kavrayıp biraz daha fazla yardımcı olmaya gayret edecekleri. Ondan da ümidimi hepten kesersem, benim için yapılacak şey açık. Tabii eğer benim için de sana yaptıkları gibi her yere "Ölüm" kararı gönderilmezse. Ama, Gün'ün başını eğeceğini görmeyecek kimse. Ta ki, aklı başında biri çıkıp bana yaptığımın yanlış olduğunu anlatabilsin.

Bugünlük bu kadar. Daha çok yazacağım şey var. Ama başka zaman. Mektup yaz. Dediğin yanlış. İstenilen haberler olmadıkça da mektupların değeri var. Hiçbir şey olmasa insan konuşmuş oluyor. Hem bunlar faydasız şeyler değil emin ol. Kira için canını sıkma. Biliyorsun, konuşmuştuk buradayken. Başka şeye ihtiyacın olursa mutlaka yaz. Gözlerinden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

9.X.965 Bükreş[16]

Kardeşim Bilâl,

Mektubunu memnuniyetle aldım. Balkan havasının sinir gerginliğine yardım etmesi ve hele bundan senin istifade etmene sevindim. Bence şu anda senin için en mühim olanı budur. Öbür hususlar halledilebilecek şeylerdir.

Ben artık dokuzuncu aya girdim. Ay belki dolar, belki dolmaz, doğum olabilir. Bu çetin anı, kolaylıkla atlatmam hepimizin dileği. Sertel'ler de benim için merak içinde kalmışlar ki birbiri arkasına kart gönderdiler ve bu hafta Bakû'den Yıldız [Sertel] telefon etti. Onları yatıştırdım ve neticeyi derhal telgrafla bildireceğime dair hele Sertel Babaya [Zekeriya Sertel] söz verdim.

Aziz Nesin'in tercüme ettiğimiz "Biraz gelir misiniz?" piyesinin ilk temsili İbrail [Romanya'da kent] devlet tiyatrosu sahnesinde 2 Ekim'de oynandı. Aktörler umumiyetle iyi. Zaten Romen tiyatro ekolü kuvvetlidir. Bakalım alelade seyircilerin ve basının tepkisi ne olacak. Piyesin fikir muhtevası, felsefesi derin ve zengin ve bu güç şeyleri sade bir dille ifade etmesi büyük meziyetlerinden biri. Roman [Melike'nin eşi], Aziz Nesin'le yaptığı ve basında çıkan mülakatlarında, onu çeşitli yönleriyle Romen okuyucularına tanıttı.

Diğer sevindirici bir olay da, yarın 10 Ekim akşamı radyoda Nâzım Hikmet'in tercüme ettiğimiz "Şöhret" adlı piyesi oynanacak. Rolleri, Bükreş'in en ünlü aktörleri paylaşmaktadır. Radyoya adaptesini biz değil, bir dram yazarı yaptı ve piyesin banda alınması ve iyi olması için epey çalışıldı.

Diyeceğim, Roman'la iki senelik çalışmamız şimdi meyvesini verdi. Haftalık radyo programında Nâzım Hikmet'in bu piyesinin kısa fakat özlü, güzel bir takdimini yaptılar.

Kardeşim Bilâl, şimdilik başka merak edilecek bir şey yok. Seçimler arifesinde "*Lumea*" adlı Romen haftalık siyasi dergisinde Kemal Sami imzası altında İstanbul'dan gönderilmiş bir yazı çıktı. Seçimlere iştirak eden altı partiyi etraflıca tanıtan başarılı bir tahlil yazısı ve hem de TİP meyilli.

Şimdilik sana hoşça kal der, mektubuma başlarken de yazdığım gibi iyice istirahat etmeni dilerim. Roman'ın da çok selamı var.

Melike [Erem Esen]

---

16 El yazısı mektup.

11 Ekim 1965

Bilâl,

Attila'ya gönderdiğin mektup dün geldi. Bu arada bizde olan bazı yeniliklerden kısaca bahsetmek istiyorum. Attila kendisini davet eden iyi adamla [Gutman] görüştü. Biz bunun kısa sürecek bir konuşma olacağını tahmin ediyorduk. Tam tersine, oğlanın anlatmaktan nefesi tükenmiş. Her şeye ama her şeye sonsuz bir alaka göstermişler. /ler/ diyorum çünkü bir kişi daha gelmiş buluşmaya. Bu buluşma tamamen herkesten habersiz oldu. Onlar tarafından da öyle. Bambaşka bir yerde buluştular. Şimdilik bu konuşmadan kimsenin haberi olmasını istemiyorlar. Sonuç kısaca: Ne varsa bilmek, öğrenmek istiyorlar. Onun için elimizde ne var ne yok vermek lâzım. Bu tabii gene bizi hummalı bir çalışmaya itiyor. O kadar ki "ne kadar erken verirseniz gene de geçtir, bir an önce, bir an önce" demişler. Biz sonuçtan memnunuz. Kapılar açılmaya başladı demektir. Bizim ilk müracaat ettiğimiz makamdan [ASBP MK PB] bazıları bizlerle konuşacaklarmış. Fakat bunun da asla bilinmemesini istiyorlar. En ziyade üzerinde durdukları nokta ne gibi prensip anlaşmazlıkları meselesi olduğu. Şimdi senin son yazdığın yazının özetini tercüme etmeye uğraşıyoruz. Tabii tasavvur edebilirsin sana ne derece kızdığımı. Ne derece küfrettiğimi, ağzıma geleni söylediğimi. Onun bunun keyfini yapacağım diye kahve köşelerinde sürteceğine oturup çalışsaydın böyle olmazdık şimdi. Gene de kendime pay çıkarıp, bu işte kendimi tebrik etmekten başka yapacak iş kalmadı. Sana öylesine asılıp, kıyameti koparmasaydım, şimdi elimizde şu 50 sahifecik de olmayacaktı. O zaman nasıl boktan bir durumda kalacaktık tasavvur edersin. Artık bu olaydan bir ders çıkarmanın zamanı geldi sanırım. Kusura bakma böyle veryansın ediyorum ama, ne yapayım çok üzüldüm, hazır fazla bir şey olmadığı için elimizde. O kadar dil döküp, o kadar anlatmaya çalışmıştım bunun zaruretini sana. Bir taraftan da kendime kızdım, benim elimden gelmiyor böyle işler diye. O zaman oturur yazardım ben. Neyse ilerde gelir inşallah. Tekrar ediyorum, kusura bakma biraz sert konuşuyorum diye ama, dediğim gibi çok yanıyorum bu işe. İyi ki karşımda değilsin, karşımda olsan daha da sert konuşacaktım. Neyse aldırma. Buna da şükür diyeceğiz. Evet, nerede kaldık. Yani şimdi ne var ne yok iletmek, hem de bir an önce iletmek lâzım. Konuşma umumiyetle gayet enteresan, fakat fazla bilgi vermeyi şimdilik lüzumsuz görüyorum. Orada vaktin ve imkânın olur da yazıya devam ede-

cek olursan, mutlaka buraya gönder. Ne imkânlarının ne de vaktinin ne olduğunu bilmediğim için bu hususta sana şimdilik ısrar edemiyorum. Bunu sen tayin edersin.

Şimdilik bizdeki tek yenilik bu. Gördüğün gibi iyi bir yenilik. Tabii ne sonuç verir şimdiden kestirilemez ama, karamsar olmayı gerektirecek sebepler yavaş yavaş azalıyor gibime geliyor. Bakalım göreceğiz. Senin burada bıraktığın kâğıtları da karıştıracağım, belki onların içinden de tercümesinde fayda olacak işe yarar bir şeyler çıkacaktır.

Mektuplarımı aldın mı, almadın mı, haberim yok. Bazı şeyler sormuştum, onların cevabını henüz vermedin. Bekliyorum. Hepsi cevap verilebilecek şeylerdi. "Yazacak bir şey bulamadığımdan kısa kesiyorum" ibaresini ezberledim. Tekrar etmene ihtiyaç yok. Öyle sanıyorum ki çeşitli meseleler hakkında düşündüklerini, görüşlerini yazabilirsin. Bunu gitmeden önce defalarca sana söylemiştim. Ya dinlememişsin, ya anlamamışsın ya da vakit bulamıyorsun. Burada nelere özellikle ihtiyacımız olduğunu sana devamlı olarak birkaç gün anlatmıştım. Burada olmanın faydalarını kendi aklımca izah ederken. Bunlara hepten mi boş verdin anlamıyorum. Gazete okuyup okuyamadığını da sordum. Ses etmedin. Çeşitli meseleler derken, senin ne konuştuğunu, kiminle konuştuğunu, ne yaptığını kastetmiyorum. Bunlar bilirsin beni birinci planda ilgilendirmiyor şimdi. Gerekeni yazacağını, gerekmeyeni yazmayacağını biliyorum. Onun için beklemiyorum da. Hem böyle olmasını ben de doğru görüyorum. Ama her gün değişen olaylar karşısında fikirlerini bilmek isterim. Bunu sana seksen defa söylemiştim. Bunlardan bahsetmende, biraz kendini zahmete sokup yazmanda fayda var. Senin göremeyeceğin, anlayamayacağın faydalar var. Yahu, nasıl anlatayım sana şaşırıyorum artık. Hep evet evet deyip kafanı sallıyorsun, haklısın, lâzım, biliyorum diyorsun, yapacağım diyorsun. Sonra bir şey yok ortada. Dalga mı geçtim sanıyorsun seninle. Yoksa kabarasın, iftihar edesin, memnun olasın diye mi? İhtiyacımız var buna diyorum. Onun için kendi işlerinden vakit bulabildiğin zaman biraz da bununla meşgul olup, birkaç satır yazarsan gerçekten iyi olacak. Eğer gazete görmüyorsan, söyle, sana özetleyeyim dedim. Ona da cevap vermedin. Kafamı gerektiği gibi işletmeyi öğrenecek vakti şimdiye kadar bulamadığıma şimdiki kadar yandığımı hatırlamıyorum. Allah belâsını versin, her şey engel oldu bu dünyada bana. Hep başkalarının keyfi ile uğraşmaktan kendi işime bakacak zamanı bulamadım. Şimdi de gırtlağıma kadar işe gömüldüm. Soluk alacak vakit yok. Değil, iki satır okuyacak, düşünecek. Neyse,

görüyorsun bunlar biraz sinirli, biraz can sıkıntısıyla yazılmış satırlar. Ama oluyor arada bir böylesi de. İlk seçim sonuçları ağaları fena şaşırttı[17]. Henüz akıllarına gelmedi "bizim nazariyeciler, kötü şapa oturdu" lafını tekrarlamak. Yakında gelecektir. Tam bir şaşkınlık içinde ne yapacaklarını bilemiyorlar. Bugün hava oydu. Bakalım yarın, öbür gün ne olacak. Senin düşüncelerin nedir? Bilmek isterim. Zahmet olmazsa yazarsın. Bir şeye ihtiyacın olursa bildir. Şimdilik bu kadar selâmlar

Gün [Benderli-Togay]

[el yazısı ile arka sayfa kenarına ek] Herhangi bir şeye ihtiyacın olursa mutlaka yaz. Her defasında bunu tekrar ettirme lütfen. Daktiloyu alalım mı? Yoksa daha bekleyelim mi?

[el yazısı ile ön sayfa kenarına ek] *Yeni Çağ*'ın son sayısını postalamıştım. Herhalde almışsındır. Çok ilginç sahifeler var içinde!!!

"Bizim Mehmedin" bir aydır sesi soluğu kesildi. Tesadüf müdür? Yoksa başka bir sebebi mi var bilinmez. *Yeni Çağ*'ı kız kardeşime [Sevim Belli] de göndereceğim. Sevinecektir!! Ondan hiçbir haber yok. Bilmem neden?

Gözlerinden öperim, Orhan'ın da.

Mehmede [Beytullov] selâm.

---

17 10 Ekim 1965 Genel Milletvekili Seçimleri'nden söz ediliyor; ağalardan kasıt Zeki Baştımar – İsmail Bilen ve Aram Pehlivanyan'dır.

13 Ekim 1965

Osman[18],

Seyahat dönüşü yazdığın mektubu pek özet yazmışsın; ama içinde insanı memnun eden şeyler de yok değildi hani. Artık hayal hanesini biraz işletmek gerekti, yazmadıklarını da anlayabilmek için. Tabii yanılma payı da olur bu işlerde. Oysa sizin yanınıza uğrayıp yoluna devam eden delikanlı [Bilâl Şen'i kastediyor - O.R.A.] yazdığı mektupta hiçbir şey söylemiyor, "Osman nasıl olsa bütün teferruatıyla yazmıştır" deyip kesiyor. Hâlbuki sen de fazla teferruat vermemişsin. Neyse... Şimdi bulunduğu yerde de [Sofya – O.R.A] yazdığın ikisi hazırmış [Nevzat ve Karasan – O.R.A], öbürüsü, bizim sözcülüğe namzet olan [Halil Gürsoy – O.R.A] "Büyükler bilir, benim aklım ermez" diye, konuşmaktan bile kaçıyormuş.

... Bunun dışında sizleri memnun edecek bir haber de bizde var. Bizim ev sahipleri [Almanlar – O.R.A] Attila'yla görüştüler. [Attila çok iyi Almanca bilir – O.R.A] Görüşme son derece ilginç oldu. Fakat bu görüşmenin hiç kimse tarafında bilinmemesini, ev sahipleri defalarca rica ettiler. Hattâ o kadar ki, kendileri bile bunu evvelden hazırlayarak kimsenin fark edemeyeceği şartlar içinde yaptılar. Biz de duyulmayacağına söz verdik. Onun için de bu hususta fazla bilgi vermek istemiyorum ne mektup, ne de posta yoluyla. [Öyleyse niye yazıyorsun kardeşim ve niye benden teferruatla Sofya ziyaretinin nasıl geçtiğini istiyorsun? Telefonlar dinleniyordu. Mektuplar açılıp okunuyordu. Yerine ulaşmayan mektuplar da oluyordu – O.R.A] Yalnız işin özü şu: Her şeye son derece büyük ilgi gösteriyorlar. Her şeyi, ama her şeyi bilmek, hem de yazılı olarak bilmek istiyorlar. Bize karşı muameleleri gayet sempatik. Her şeyi öğrenmekte de son derece acele ediyorlar. Bu acelenin nedenini kestirmek şimdilik bizim imkânlarımıza göre kabil değil. Ancak bazı tahminler yapabilmekten öte geçemiyoruz. Şimdi senden ricamız şu: Hani ben oradayken yazarların söylediklerini toplayıp yazmıştın da ben de ondan kısa notlar almıştım. Şimdi o yazıyı geniş bir şekilde. İsimleriyle beraber, iyice redakte ederek yazıp benim adrese acele gönder. Bunu da ev sahiplerine ileteceğiz. İstersen altına imza atarsın, istersen atmazsın. Sonra sende o yazarlardan birinin yazdığı kı-

---

18 Osman Rauf Alper, *Mülteci Komünist*, Timaş Yayınları, İstanbul, Kasım 1995, s. 354-355.

sa bir mektup vardı. [Mahmut Makal'ın Bizim Radyo'ya benim yanımda yazıp verdiği mektup – O.R.A] Onun da fotokopisini alıp gönderiver…

…

Ha, bir şey daha: Ev sahipleriyle konuşmalardan, bizim ağaların ne korkunç yalanlar kıvırdıkları da meydana çıktı. Ev sahipleri de şaşıp kalıyorlar.

[El yazısıyla ilâveler]

Yeni Çağ'ın Ağustos sayısında bizim ağanın SB'ne gönderdiği teşekkür telgrafındaki "maddî ve manevî" destek kelimelerine dikkat. Mizahçı [Aziz Nesin – O.R.A] doğru Sofya'ya gitti. Geç kaldığı için seyahatini fazla uzatmak istemiyormuş. Boşuna bekleme. Yok eğer programını değiştirir de daha dışarıda kalırsa bilmem.

Gün

14 Ekim 1965

Bilâl,

Vartan'dan bugün mektup aldım. Sen gider gitmez ona ben ve Attila birer mektup yazıp 45ci yıldönümde[19] geçenleri anlatmıştık. Verdiği cevap mektubu hoş. Onun için yazıyorum, siz de okuyun. Mektup aynen şöyle:

"Gün,

20 Eylül 965 tarihli mektubunu 15 günlük istirahattan dönüşümde aldım. Yani dün. Annen ve babanla görüşebildiğine senin hesabına sevindim. Tabii bu gibi hisler bazılarına göre "küçük burjuva hisleri/!/" Bana kalırsa gerçek inkılâpçıların, bu türlü hisleri irili ufaklı burjuvalardan daha iyi duymaları ve değerlendirmeleri gerek. Hastalığıma gelince, büsbütün geçmedi ama o dayanılmaz kaşınma krizleri geçti, iyileşmeye yüz tuttum. Darısı gocunma krizleri geçirenlerin başına... /âmin desene!/ İlgine teşekkür.

Hatırlar mısın Gün, Paris'teyken Doğan'ın[20] keyfi hareketlerine karşı ortak savaşımızı? /direnişimizi demek daha doğru olur tabii, savaş biraz büyük kelime/ Seni o zamandan mimlemiştim. Mektubunda bahsettiğin son hareketinle, yanılmadığıma bir kere daha kani olmak beni pek sevindirdi. Belki bilirsin. Ben daha yeni öğrendim, bilmiyordum: Meşhur İskender'in babası Filip, "bir insanın nasıl bir insan olduğunu anlamak istiyorsan, ona iktidar sağla" demiş. Bunu kendimden başlayarak herkes için söyleyebilirim, pek hoşuma gitti doğrusu. Bizimkilerin /şayet tanıyorlarsa/ Filip'e pek büyük saygıları vardır herhalde ki, onu doğrulamaya çalışıyorlar hareketleriyle...

[Osman Rauf] Alper'den mektup aldım, grubumuzun dağıtıldığına üzüldüklerini ve Dış Büro nezdinde olayı bir nevi protesto etmeyi düşündüklerini yazıyor. Bu tabii kendi bilecekleri bir şey, mamafih prensip itibariyle faydalı olur kanaatindeyim. Ben ancak gruplarının kolektif olarak alacakları karara göre hareket etmelerini tavsiye ettim.

Siz törendeyken biz toplantıdaydık. Bu toplantıda aldığımız ve Dış

---

19 TKP'nin kuruluşunun 45. Yıldönümüyle ilgili olarak Leipzig'de yapılan toplantı.

20 Paris'teki İleri Jön Türkler Birliği kurucularından Doğan Aksoy.

21 Adı geçen karar için bkz. *TKP MK Dış Büro 1965 TARTIŞMALARI*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, s. 342 vd.

Büro'ya gönderdiğimiz kararın bir kopyasını da sana gönderiyorum[21]. Aldığını bana hemen bildirmeni rica ederim.

Attila'ya çok selâm söyle, mektuplarınızı ilk toplantıda yoldaşlara okuyacağım. Çoktandır böyle içten güldüğüm yoktu /ağlanacak halimize maalesef/. Eminim ki yoldaşlar da bir hayli eğlenecekler. Şimdi vakit pek gecikti, uyku gözlerimden akıyor, Attila'nın mektubuna da pek yakında cevap veririm.

Münevver'den mektup aldım, yazdığı dilekçelere cevap alamadığını, ikinci bir dilekçe daha yazdığını bildiriyor, bunun bir kopyasını bize de göndermiş. "Cevap verseler de vermeseler de her ay bir dilekçe yazacağım başka çare yok" diyor. Tabii bu bir çare değil, başka çare var. Bu çareyi bütün gruplar kolektif olarak aramaktalar, Attila'nın yazdıklarına göre siz iyi yoldasınız. Yakında toptan bütün grupların mı, yoksa bunların dışında kalan üç buçuk kişinin mi grupçuğu olduğu aydınlığa çıkar. Bütün yoldaşlara selâmlar. Gözlerinden öperim."

İşte böyle… Mektupta bahsettiği karar suretini hemen kopya ettim. Sana bu mektupla birlikte gönderiyorum. Bilmem istifade etmek mümkün olur mu, biz burada faydalanacağız tabii, diğer tercümelerle birlikte. Vartan'a bir mektup yazıp buradaki son olayları –sana bundan önceki mektupta yazdıklarımı– da kısaca anlatacağım. Bu, onların şevkini herhalde daha da artıracaktır.

Bunun dışında verilecek haber ne var bakalım. Veli ve ben, seçim sonrası döneminde önümüzde duran ödevlerin incelenmesi için – yazılı olarak – genel toplantı isteğini tekrarladık. Attila şifahen katıldı. Veli bugün bir dilekçe vererek bizim mahkememizin daha ne kadar sallanacağını sordu. Haram [Aram], pazartesiye demiş. Sonra Attila sordu "hacı pazartesi toplantı olacak doğru mu" diye. "Bakalım, bilmem" dedi. Yani olacak mı, olmayacak mı bilmiyoruz. Şimdi yeni bir bildiri kaleme almakla meşgul üstatlar. Ne yumurtlayacaklarını merak ediyorum. Seçim sonrasının ikinci günü TİP'in aldığı oyları değerlendirmek, öneminden, fevkalediliğinden falan yayında yorum yapmak istedi Meret [Marat]. Gözlerim ters döndü. Herifi yiyecektim neredeyse. Bir bu eksik. Başlayalım buradan bayram etmeye de… ondan sonra ne olacağını düşünmeden. Buradan boru boru ötmek kolaydır, dedim. Siz ne halt edeceğinizi bilmediğiniz için, kalkıp bununla övünmeye, yapacağınız zararların korkunçluğunu düşünmeden, gününüzü gün etmeye çalışıyorsunuz. Neyse Fahri [Erdinç] de Meret'i [Marat] destekledi "bunu da söylemezsek bize ne kalır" demeye getirdi.

Vallahi bütün acıklılığı ve aczi belliydi konuşmasında. Sonunda yapılmadı tabii. Hem de düşün Aram vetosunu kullandı. Yani yorumun yapılmaması için. Demir ağa sanki seçimler Patagonya'da yapılmış gibi, işe uğramıyor bile. Başka da bir şey yok. Senden mektup bekliyorum. Orhan'a [Yalımov] artık laf bile söylemiyorum. Yazacağı mektupları ciltletsin!

Ha, kız kardeşimden [Sevim Belli] mektup aldım. Önemli hiçbir şey yok. O da henüz hiçbir şey yapamamış olmanın çaresizliği içinde, üzüntüsü içinde kıvranıp duruyor. Bir iki dergi istemiştim, seçim kanunu istemiştim. Hemen yazmış ama, kimse kılını kıpırdatmamış şimdiye kadar. Dergileri abone ettireceğim diyor, yalnız verdiğim adresi beğenmemiş. Ona buradan başka bir adres yollayacağım. *Yeni Çağ*'ı almışsındır. Ne dersin, hele tebriklerden birinde yer alan "maddi" destek kelimesine iyi dikkat et. Böylesine gaflet az görülür.

Başka yazacak şey yok şimdilik. Varsa da hatırıma gelmiyor. Zaten çok yorgunum. Kıyamet işim var, keyfim de yok, canım da sıkılıyor, "yeter sus!" diyorsun değil mi? Peki sustum. Öyleyse çok keyifliyim, canım hiç sıkılmıyor, sevincimden zıp zıp zıplıyorum ve de zıplamaktan yoruldum başka şeyden değil… Gözlerinden öperim.

[Gün Benderli-Togay]

Varşova 19 Ekim [1965]

Bilâl kardeşim,

Yine bak ne geç kaldım mektubuna cevap yazmakta. Ne yapayım, hüsnüniyetim var, ama vakit denilen şey hiç yok. Çocuklar bana yine dünya kadar yazı çevirttiler, dersler de başladı tabii, aybaşından beri. Çevirileri yine on günde yaptım makineye geçirdim, bitti o iş. Bugün de üniversiteden dönünce hemen mektup yazmağa başladım. Mollov[22]'a karşı çok mahcuptum, kitabını da gönderince yerin dibine geçtim, aylardır yazamamıştım kendisine. Neyse bugün bütün geç kalmış mektupları bitirdim, sıra sana geldi şimdi. Bugün Vartan'a da yazdım, geçen gün mektup geldi ondan, bütün aklı başında arkadaşların reaksiyonunu gördükçe daha da çok iyimser oluyormuş. Dilekçelerine hiçbir cevap almadıklarını söylüyordu mektubunda. Ben ikincisini yazdım, ona da cevap yok. Ne yapalım, yine yazarız. Tek çare toplantı. Bundan kimse şüphe etmiyor. Bu gerçeği görmek istemeyenler başka tabii. Şimdi karşımıza yepyeni bir durum çıktı memlekette, Demirel'in beyanatlarını dinliyorum Ankara radyosunda, pek iç açıcı şeyler değil. Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin silâha sarılmağa hazır olduğunu dün söyledi. Bugün aşırı cereyanlarla mücadele edeceğini. Bakalım TİP'i ne yapacaklar? Herifler büyük bir korku geçirdiler, bunu kolay kolay unutmayacaklar herhalde. TİP 276,007 oy almış, şimdi sonucu verdiler. Çok az. Bundan AP cesaret bulacak muhakkak. Bütün gazetelerimiz CHP'nin az oy almasını "ortanın solu" lafının neticesi olarak izah ediyor. Yani millet ürkmüşmüş. CHP'nin yenilgi sebeplerini söylemiyorlar tabii. Buna bağlıyorlar. *Yön* geldi bugün. Üzgün belli. "Sosyalizmin romantik dönemi artık kapanmalıdır" diyor. Yani /bütün *Yön*'ü okumadım ya/ ama öyle anladım, TİP'in de suçu olduğuna kani. Neyse şimdi biz de toplanıp yeni durumu hep beraber incelemeliyiz, yoksa bunlar iki kişi kafa kafaya verip genel, müphem formüllerle ne perspektif verecekler ilerici güçlere? İş bir kat daha ciddileşti. Bu AP'nin "büyük zaferi"nde Bizim Radyo'nun yetersizliği de rol oynadı muhakkak. Bu bir gerçek. Bü-

---

22 Rıza Mollov (Pravadı, 1920 - Sofya, 1986), Sofya Radyosunda spikerlik, "Narodna Prosveta" (Halk Eğitimi) Devlet Yayınevi'nde şube yönetmenliği, Millî Eğitim Bakanlığında "Türk Okulları" sorumluluğu yaptı. Sofya Üniversitesi'nde Türkoloji Anabilim Dalı'nda görev aldı ve Türk Folkloru ve Türk Edebiyatı dersleri verdi. Çok sayıda kitabı vardır.

tün bu noktaları birer birer incelemek zorundayız. Bu bir buçuk yıllık radyo yayınlarının tenkidi yapılmalı, bakmalı nerelerde eksiklikler var, nerelerde hatalar var. Şahsi kinler yürütmekten vazgeçmeliler. Yetersizliklerini görüyoruz; ya bir hamle yaparlar yahut da başka bir çalışma metodu kabul edilmelidir. Geçen gün gönderdiğim dilekçede kapitalist ve sosyalist ülkelerde bulunan öğrencilerle meşgul olmalıyız dedim. Bunları yetiştirmek lâzım. Kadrosuzluktan ölüyoruz. Üstelik mevcutlar da darmadağın ediliyor. Bu işe son vermeli. Tek çare, toplantı. Bu uyuşukluktan kurtulmalıyız. Bütün arkadaşlar bu fikirde. Çoğunluğun toplantıyı istediğini anlayınca yardakçılar de pek direnmez, görürsün. Neyse, havadislere geçelim şimdi. Renan dün ancak üniversiteye başlayabildi. Çünkü tabii bütün bu kayıt işleri normal olarak Haziran'da yapılacaktı. Ben bizim partiye güvendiğim için, Demir'den "Bu işi yaparız elbet" diye mektup aldığım için, aklıma bir aksilik çıkacağını hiç getirmedim. Eylül birde telefonla haberi alınca tabii burada başvurdum, ama ne de olsa bütün formaliteler çok uzun sürdü. On beş günlük dersi şimdi telafi etmesi lâzım. Canı çıkacak, belli. Kız tıbbiyeye girdi, son dakikada. Daha iyi bence. Program çok yüklü ama becerirse, yani iyi çalışırsa, iyi bir meslek, her yerde geçer. Svetlana [Nuri Şen] geldi mi artık? Yoksa daha Moskova'da mı kalacak? Orada iş buldu mu? Peki senin uzaklaştırılman bir yıllık, Mart'ta karar verilmişti değil mi? Yahut Nisan'ın ilk günlerinde. Bitince cezan, ne olacak? Şekibe'yi [Yamaç] gördün mü? Onlar ne âlemde? Aklımdayken söyleyeyim, İtalyan kadınları beni birkaç haftalığına davet ediyorlar. Tarihi belli değil. Ne zaman istersem herhalde. Buradaki işlerimi bir yola koyduktan sonra bu işi düşünmeli. Birkaç hafta gidersem bütün bu kitap işlerimi de bir düzene sokarım, çok iyi olur. Küçük Memo iyi, sekizinci sınıf talebesi, "çok kolay" deyip duruyor. Bakalım yılsonunda yine kolay mı diyecek. Sen görmeyeli yine çok büyüdü. Kardeşin, ailen nasıl? Hepsine selâmlarımı söyle. Sen dinlen şimdilik. Bol bol oku. Sinirlerine iyi gelmiştir bir yandan, o havadan kurtuldun. Renan'ın, büyük Memo'nun pek çok selâmı var. Ben de senin gözlerinden öperim, kardeşim.

Münevver

20 Ekim 1965

Bilâl,

Bu mektubu bizde bir yenilik olduğundan değil can sıkıntısından yazıyorum. Yani senin de keyfini kaçırmaktan başka hiçbir işe yaramayacak. Öyle ise ne yazıyorsun diyeceksin. Doğru, hakkın var. Ama burada Attila'dan başka keyfini kaçıracak insan bulamadığım için, sınırları aşmak gerekiyor bazen. Leipzig'de lakırdı edecek insan pek az. Ne yapalım, oralara kadar uzanmak senin canını sıkmak lâzım. Günler sersemcesine geçiyor. Gerçi iş çıkmıyor değil, bir şeyler yapılıyor ama neden bilmem daimi bir can sıkıntısı içindeyiz. Hele ben bunun hemen de bir hastalık halini almaya başladığını adeta hisseder gibiyim. Eskiden, arada bir, bir yere çıkardım. Şimdi onu da yapmaz oldum. İşten eve nasıl kapağı atacağımı bilemiyorum. Kahveye bile uğramaz oldum, düşün artık. Ev içinde dört duvar arasında kalmak ta hiç de enteresan bir şey değil. Hele benim gibi insanlar içinde yaşamaya alışmışlar için. Arada bir eşten dosttan gelen mektuplar da olmasa çıldırmak işten değil. Bayağı korkmaya başladım kendi kendimden. Bu sıkıntı böylesine devam ederse ne olur bilmem. Ama devam etmemesi için de hiçbir sebep yok. İşyeri bir cehennemden farksız biliyorsun. İnsanın bütün çalışma, bir şeyler yapma gücünü, enerjisi tüketti bizim ağalar. Her zamanki gibi ne, ne yapılacağından haberin var, ne yapılması gerekenden. Gazete gelmese, millet ne yapacağız diye hapı yutacak kerteye geliyor. Hatırlarsın, yabancı değilsin sen de bu işe. Gazete gelmediği günler ağaların nasıl kıvrandıklarını. Ne tutturacaklarını bilemiyorlar. Yani öylesine zevksiz, öylesine şevk kırıcı, öylesine asap bozucu bir yer ki bu işyeri, orada geçirilen saatlerin neye, kime, yaradığını anlamak kabil değil. Bu daha ne kadar sürer böyle ve bir insanın, normal bir insanın gücü buna tahammül etmeye ne kadar yeter kestiremiyorum. Kaldı ki bizler gibi anormal şartlar içinde yaşayanlarda tahammül gücü biliyorsun çok daha azalıyor. Zaman zaman öylesine kötümserliğe düşüyorum ki doğduğuma, doğacağıma lanet ediyorum. Ne kadar sürer bu iş, nasıl olur, nasıl biter. Buna daha ne kadar dayanılabilir. Bilemiyorum, Bilâl, bilemiyorum. Çok zor. Dün gece Ayşe şaşmış kalmış[23]. /Ayşe sık sık bende kalıyor geceleri./ Gece nedense uyuyamamış, sabah bana o Bulgar Türkçe-

---

23 Ayşe, Şekibe ve Ziya Yamaç'ın kızıdır.

siyle "Abe nen var senin be" dedi. "Bütün gece zıp zıp zıplıyor, kendini oradan oraya atıyorsun. İnliyorsun, anneciğim, anneciğim diye sayıklıyorsun!" Bense şimdiye kadar övünür dururdum, ne olursa olsun geceleri gayet sakin, gayet rahat uyur. İyice dinlenirim diye. Meğer onu da kaybetmişim, haberim yokmuş. Bir şeyler okumaya gayret ediyorum. Aklıma senin hapishanedeyken, bir şey yapmadan geçirdiğin günler için "ah bugünü de boşuna geçirdik" diye hayıflanışın geliyor. Ama nedense ben henüz tutturamadım bu felsefeyi. Olmuyor. Herhal benim de birkaç yıl hapiste kalmam gerekliymiş bu çok güzel meziyete kavuşabilmek için. Gerçi burada yaşadığım hayatın hapishaneden pek fazla kalır bir tarafı olduğunu sanmıyorum ama, ne de olsa başka şey, hürriyetini kaybettiğini bilmek ve hürriyetin elindeyken onu kullanamamak. İkincisi bazı ahvalde galiba daha zor oluyor. Yahut ben mübalağa ediyorum bilmem. Ama her hâlükarda çok zor dayanabiliyorum ben bu işe. Bir insan nasıl tüketilirmiş, örneği ben olacağım galiba. Yaptığı işin bir nebzecik faydalı olabilmesi için her şeyi yapmaya hazır olan, ona verilen her türlü imkânları tepen bir insanın nasıl tüketilebildiğini bizim ağalar görsün de bayram yapsınlar. Kadro yetiştiriyoruz?! Evet, biliyorum. Dayanmak lâzım. Gücümün yettiği kadar dayanacağım elbet. İnsanın gücü tükenmezdir derler, değil mi? Görüyorsun, canını sıkmaktan başka hiçbir işe yaramıyor bu satırlar. Yazmamak daha doğru olurdu. Bunu düşündüğüm halde gene de bu mektubu göndermemezlik edemeyeceğim. Bu da zaten tükenmeye başlamanın bir alameti. Çünkü insan sıkıntılarını kendisine saklamayı, dostların, arkadaşların canını sıkmamayı bilmeli. Ben bunu bilirdim bir vakitler. Şimdi de biliyorum gerçi ama, yapamıyorum her zaman. Bugün sıkıntıları dökme faslında Attila ile ben birbirimize istirahat verdik. Görüyorsun ben hemen seni yakaladım başını ağrıtmak için. O ne halt etti bilmem. Dayanamaz gelir birazdan. Onun da anlattıkları, anlatacakları hiçbir zaman bitmiyor. Bitmeyecek de bu gidişle. Kusura bakma başını bu kadar ağrıttığım için. İşte bu da senin için kaybolmuş bir zaman olacak. Bu mektubu okumak, demek istiyorum. Hâlbuki bunun yerine faydalı başka işler yapabilirdin. Kusura bakma. Selâmlar, sevgiler.

Gün [Benderli-Togay]

Vartan kardeş[24],

… Tabii bu demek değildir ki meseleler hemen çözülecek. Bundan şimdilik bence bir hayli uzağız. Ha, bir şey daha: Sizin ilk kararınız ev sahiplerini pek ilgilendirdi. Çok da beğendiler. Gayet mükemmel bir karar demişler. Şimdi biz elde ne var, ne yok, tabii özünü ulaştırmaya gayret edeceğiz.

… Bundan önceki mektubunda sizlerin bir teklifinden bahsediyordun. İmzalayanların kimliğinin, ne iş yaptıklarının falan ayrıca belirtilmesiyle ilgili olarak. Bu gayet yerinde ve doğru. Aynı soruları bizim ev sahipleri de sormuşlar. Gerçi biz aşağı yukarı herkes hakkında bir şeyler biliyoruz ama eksik bıraktığımız, bilmediğimiz yönler olabilir. Onu için bizim oradaki arkadaşların sıfatlarını, mesleklerin falan ayrı ayrı yazarsan iyi olacak. Buna da önem veriyorlar. Bundan sonraki ilk buluşmada bunları daha teferruatlı olarak bildirmek imkânını buluruz böylece.

Sizin ikinci kararı, yazdığım gibi, aldım. Tabii öz, birincinin aynı. Ama bilmem, bana biraz fazla polemiğe gidilmiş gibi geldi. Tabii bu benim bir intibaım. Yani ilk kararın ifadesindeki kesinliğe kıyasla sanki bir gevşeme var gibi. Dediğim gibi bu özde değil. Mamafih sizin şartlarınızı elbette en iyi sizler bilirsiniz ve meseleleri enine boyuna düşündükten sonra, benim bilmediğim birçok yönleri bilerek bir sonuca vardığınıza göre, elbet bir düşündüğünüz vardır diyorum. Onun için bu söylediklerimi de ancak bir intiba olarak söylediğimi, şartları bilmeden konuşmanın boş laf olduğunu bildiğimi tekrar tekrar belirtmek isterim.

Şurası muhakkak ki bizim ağalara bir şeyi kabul ettirebilecek tek kuvvet sizlersiniz. Bunu her şey gösteriyor[25]. Hiç kimseye cevap vermek lüzumunu hissetmedikleri halde, size sudan da olsa cevap vermek zorunda kalmaları da bunun yeni bir delili.

Müşterek isteklerimizi, dileklerimizi, düşünce ve fikirlerimizi sağa sola, yani bizimle ilgilenen kardeşlere, ev sahiplerine falan bildirmek meselesinde de şimdilik burada bizler avantajlı vaziyette görünüyoruz. Bence bundan azami derecede faydalanmak lâzım. Bugüne kadar kapalı tutulan

---

24 Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, 2. Basım, s. 257-259.

25 Moskova grubunu dağıtmalarının asıl nedeni de buydu zaten, çünkü aramızda eski, tecrübeli partililer vardı, onları kendilerine rakip görüyorlardı. (benim notum)

kapılar yavaş yavaş açılmaya başladı. Hiç değilse bu kapalı kapıların ardında ne olduğunu merak ediyorlar. Ardında olanları iyi anlatabilirsek herhalde ilgi de artacaktır diyorum. Bu bakımdan meselelerin anlatılmasında sizler bize büyük yardımcı olabilirsiniz. Fikirlerinizi, düşüncelerinizi yazarsanız, öyle sanıyorum ki bunları bizim ev sahiplerine duyurmakta fayda olacak. Ne dersin?

Şimdilik verilecek başka haber yok. Yeni bir şey olduğunda derhal yazarım. Anlattıklarımın dışında bol bol sinir, can sıkıntısı var tabii. Ama ne yaparsın dayanmak lâzım.

… Mektuplarınızı bekliyoruz. Hepimiz gözlerinden öperiz.

Gün

[Bilâl'e]

Necil [Togay] telefon etti bu sabah. Büyük ağa [Zeki Baştımar] iki gündür Peşte'de imiş. Önce hepsiyle ayrı ayrı konuşmuş. Dün akşam da toplantı yapmış. Osman'ı [Rauf Alper] D. Büro adına sekreterlikten uzaklaştırmış Ziya'yı [Yamaç] tayin etmiş. Gerekçe olarak ta Osman'a buradan gönderdiğimiz yazılardan kendilerini haberdar etmemesini ve bunları Sofya'da da açıklamasını göstermiş.

Necil'in anlattığına göre, önceden her biri ile ayrı ayrı yaptığı konuşmalar sırasında Ziya'ya, sekreter onun olacağını söylemiş. Ziya da bunu Necil'e söyleyerek, toplantıda kabul etmediğini bildireceğini söylemiş. Fakat toplantıda hiç sesini çıkarmamış. Tabii bizimkilerin hiçbiri de grup kendi seçer sekreterini diyememişler. Yalnızca Şekibe [Yamaç] iyi olurdu seçimle olsaydı demiş.

Necil'le yaptığı konuşmadan onun, yani Necil'in çıkardığı intiba şu: Veli'yi [Mustafa Fahri Oktay] atmaya hazırlanıyorlarmış. Çünkü şimdiye kadar işleri, yani parçalama faaliyetini Bilâl idare ediyormuş, şimdi onu atıp kurtulmuşlar, ama bu sefer de Veli şef olmuşmuş. Herkes onun etrafında toplanmışmış. Ha, bir şey daha. Ziya toplantıda, bundan böyle ona gönderilecek bütün vesikaları Hindiye [Zeki Baştımar] ulaştıracağına söz vermiş.

Hindi [Zeki Baştımar] gayet tabii genel toplantı da olacak ama şimdi ortam müsait değil diyormuş. Bir takım pürüzler varmış, önce onların çözülmesi gerekiyormuş, ondan sonra olabilirmiş. Ve böyle bir toplantıya da herkes katılamazmış, kimlerin katılacağını onlar söyleyeceklermiş.

Bunlar telefonda söylenenler. Geniş, teferruatlı mektup yazacaklar. O zaman bildiririm. Osman fena sinirliymiş, istifa etmek istiyormuş.

Sizin oradaki arkadaşlardan biri ağalara, toplantı için müracaat etmiş, bir nüshasını da Osman'a yollamış. Osman gönderecek buraya. Dediğim gibi bunlar Necil ve Osman'ın anlattıkları. Tabii Ziya'nın bundan sonraki tutumunun ne olacağını, onun ne düşündüğünü şimdiden kestirmek ve hükme varmak bence erkendir. Göreceğiz.

[el yazılı ek] Necil oradaki ev sahipleriyle[26] uzun boylu görüşmüş. Onu da yazacak.

29.X.65
[Gün Benderli-Togay]

---

26 Macaristan Sosyalist İşçi Partisi.

1-X [XI olmalı].65

Merhaba hacıbeyler,

Yazarsınız diye bekledik durduk. Yazmadınız. Demek ki önemli bir şey yok. Önemli olmayınca insan yazmıyor ki. Bizde bazı şeyler var, sırasıyla yazıyorum.

[Aydın] Karasan derhal DB [Dış Büro] hitaben yazdığı mektubun kopyasını gönderdi. Şayet doğruysa, D [Demir] ağanın Z [Ziya] yoldaşa söylediğine göre Nevzat da göndermiş.

Sırasıyla dedim sırasıyla gidiyorum. Seçimler yapıldıktan sonra neticesini incelemek, partimizin bundan sonraki tutumunu tayin etmek için bir genel toplantı yapılmasını istediğimizi havi kararımızı DB?ya gönderdik. Grup namına. Grup olarak bura ev sahiplerine bir enformasyon bırakmayı, daha doğrusu grupça genel toplantıyla ilgili aldığımız kararları vermeyi kararlaştırdık. Rumenceye tercümesini Z [Ziya] yoldaşa havale ettik. Z [Ziya] yoldaş bir hafta salladı. Kararımız zapta geçmiş değildir. Sözlü oldu. Bu arada N [Necil] kendi işi için ev sahiplerine uğradı. Fakat ev sahipleri başka şeyler sormuşlar. Bizim oğlan da ağzına geleni söylemekten çekinmemiş. Gayet iyi karşılanmış, merakla dinlenmiş. Sadece dinlemekle de kalmamış. Bazı şeyler de o söylemiş. Aynı günler Macar Telg. Ajansının ve Neypsabadçag gazetesinin muhabirleri Türkiye'den dönmüşlerdi. Verdikleri bilgi şu: Aybar ve Kuas'la ve diğeri ileri gelenlerle görüşmüşler, onlar Türkçe yayınlar arasında sadece Budapeşte'nin TİP'e faydalı yayınlar yaptığını, /sadece/ söylemişler. Bazı radyo yayınlarından bahsetmişler, yani öteki radyoların ve demişler ki, bunlar bizim zararımıza oldu. Aynı günlerde Sofya'dan bir arkadaşın gönderdiği *Son Havadis* gazetesinde TİP ve ilerici yazarlar aleyhinde sütun sütun yazılar çıktığını ve yazılarda Bizim Radyo'nun yayınlarıyla ilericilerin yazılarının karşılaştırıldığını gördük! Mesela bir yazıda BR [Bizim Radyo] "oyunu başaklı partiye kullan, ver" diyor. İlerici yazarlar da öyle. Yani açıkça TİP'e ver demek istiyor. Bu bir. İkincisi de başaklı olan bir de YTP var. Bu iki. Bu bilgilerden başka aynı günlerde *Yeni Çağ*'da çıkan teşekkür telgrafındaki bir satırdan tüylerimiz ürperdi. TKP MK'sının SBKP MK'sına gönderdiği teşekkür telgrafı /Ağanın [Zeki Baştımar] altmışıncı yılı dolayısıyla/. Şöyle deniyor: SBKP partimize ve halkımıza maddi ve manevi yardımlar yapmıştır daima… Yani açıkça biz, burjuvazinin, Türk komünistleri Sovyetlerden para alıyor hücumlarını kabul ediyoruz. Yardımları biz biliyoruz inkâr etmiyo-

ruz, bunun için telgraf da gönderebiliriz, amma ve lâkin bir dergide neşredemeyiz bunu.

İşte bütün bu bilgilerle giden bizim N [Necil] oğlan ev sahibine bunları da anlatmış tabii. Adamcağızın başı dönmüş hatalardan. N [Necil], benim kendisiyle görüşmek istediğimi bazı enformasyon kabilinden vesikalar sunacağımı söylemiş, gelsin bekliyorum demiş. Gidecektim tabii, amma ve lâkin…

26.X.65 akşamı Ş [Şekibe] geldi, D [Demir] yoldaş gelmiş, otelden telefon etti, Z'yi [Ziya] çağırıyor dedi. Z [Ziya] gitmeden önce uğradı. Hep birlikte konuştuk. Dedik, ciddi meseleler açarsa, dersin hep birlikte konuşalım. Peki dedi. On beş dakika sonra dönerim dedi. İki saat sonra döndü. Tabii neler konuşulduğunu kısaca anlattı. Önemli meseleler. Ertesi gün Ş [Şekibe] yoldaşı, daha sonra beni ve daha sonra N'yi [Necil] çağırdı. Çılgın gibi idi. Benim Sofya'ya gitmem, üç kişiye vesikaları okutmam meselesi. Akşama Z'yi [Ziya] tekrar çağırıyor. Z [Ziya] sadece N'ye [Necil], kendisine sekreterlik teklifinin yapıldığını bildiriyor. Ancak, diyor telefon edip kabul etmediğimi bildireceğim. N [Necil] diyor ki, etme. Benim haberim yok. O da etmeyeceğini bildiriyor. Ve ertesi gün toplantı yapıyoruz. Fakat ben ve N [Necil], Z'nin [Ziya] kabul etmeyeceğini sanıyoruz.

Ağa [Zeki Baştımar] başlıyor beni ithama. Tabii önce B'nin [Bilâl] artık tamamen partiden çıkarıldığını "ilk defa" açıkladıktan sonra V'ye [Veli] hücum ettikten ve bir genel toplantıya kendisinin de taraftar olduğunu, ancak şimdiki durumda olmayacağını, herkesin bu toplantıya gelemeyeceğini, grup temsilcilerinin, tayin edilen kişilerin gelebileceğini ve toplantının birkaç ay geçtikten sonra yapılabileceğini, yani genel toplantıyı yapmak mecburiyetinde olduğunu belirterek, bizde o intibayı bırakarak, fakat istediği kişilerle yapacağını söyleyerek uzun uzun konuştuktan sonra sıra bana geldi. İtham şu: Parti vesikalarını götürüp okutmuşum. Aslında o vesikaları ben parti merkezinden de almamışım ama. Sağa sola mektuplar yazmışım. Uzun zamandan beri onun sözleriyle "ikinci bir merkezin, sanki ikinci bir partinin" talimatlarına uymuşum. B [Bilâl] çıkarıldıktan sonra da, aynı hareketlere devam etmişim. Budapeşte çok fena rol oynamış v.s., v.s.. Bu durumda sekreterlik görevinde kalamazmışım ve DB [Dış Büro] Z [Ziya] yoldaşı tayin etmeye karar vermiş. Teklif değil, tayin. Ben sustum. Sessizlik oldu. Söyleyecek sözün yok mu dedi. Olmaz olur mu dedim, ama atarsınız diye çekiniyorum. Yok dedi, konuşmana bağlı. Konuşmama bağlıymış. Söyleyeceklerim var tabii dedim. Amma önce be-

nim Sofya'ya gitmem hususunda arkadaşların konuşmasını isterdim. Daha önce Z [Ziya] bildirmişti ki, D [Demir] benim Sofya'ya gittiğimi duymuş, o da benim izinli gittiğimi, kendisinin bir şey bilmediğini söylemiş. O zaman ben dedim ki, doğru hareket etmemişsin, zira grup kararıyla gittiğimi biliyorsun, yol paramı kasadan almamın bile söz konusu edildiğini biliyorsun. Ben dedi, söylemek istemedim, ama icap ederse söylerim, önceden kararlaştırdığımızı. Ve gerçekten söyledi. Ağa [Zeki Baştımar] bunun bir şey ifade etmeyeceğini, zira sekreter olarak bunu kendisine bildirmem gerektiğini, aslında sağdan soldan aldığım birçok mektuptan, vesikadan kendisini haberdar etmediğimi, oysaki kendisinin bunu bana tembih ettiğini /gerçekten etmişti/ söyledi. N [Necil] partinin bu buhranlı sırasında demokratik olmayan şekilde sekreter tayininin doğru olmadığını belirtti ise de Z [Ziya] ben verilen vazifeyi kabul ediyorum, bundan sonra elime geçen bütün vesikaları DB?ya [Dış Büro] göndereceğim, duyduklarımı bildireceğim dedi. Bu mesele böylece kapandı. Ben şu soruyu sormak zorunda kaldım. D [Demir] yoldaşa birkaç defa sekreterlikten istifa edeceğimi söylemiştim. Yapamadığımı söylemiştim. Yok olmaz demişti. Arkadaşlar seçiyorsa kabul etmek gerek demişti. Başka bir sefer, yani ikinci defa seçilmezden önce artık seçim zamanının geldiğini benim katiyetle istemediğimi Z [Ziya] veya Ş'nin [Şekibe] seçileceğini bildirdiğimde, olmaz onlar yapamazlar demişti. Peki dedim D [Demir] yoldaş o zaman bir çok şey söyleyip olmaz demiştiniz, şimdi nasıl karar verdiniz. Ben söylemedim yalan söylüyorsun dedi. Tabii bunu deyince artık benim konuşmam manasız olurdu. Bu ne biçim parti birinci sekreteridir ki, üyesini kolayca yalancılıkla itham eder, bu ne biçim birinci sekreterdir ki, bu ne biçim partidir ki, içinde gerçekse benim gibi bir yalancı üye bulundurur.

Bu arada, Sofya'da F [Fahri] ve HO'ların [Halis Okan] sağda solda her şeyi anlattıklarını anlattımsa da onları savundu.

Yaptığı ithamlara bakılırsa beni resmen de cezalayacak. Amma önce V'yi [Veli] cezalamak istediği açık. Bu suretle cezalı olanların toplantıya gelmesini önleyecek. Durum şu: Z [Ziya] şimdiye kadar kendisinin ve Ş'nin [Şekibe] bildiklerini anlatmıştır mutlaka. Bundan sonra her şeyi bildireceğini D [Demir] gittikten sonra da belirtti. Yani iki kişi kaldık. Yine iki. Gerçi genel toplantı kararını imzaladıkları için[27] olmasın demiyorlar

---

27 Adı geçen karar için bakınız: *TKP MK Dış Bürosu 1965 TARTIŞMALARI*, der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Eylül 2004,s. 338.

ama, yavaş yavaş kayıyorlar. Biz kararımızda devam ediyor ve bu uğurda çalışmayı göze alıyoruz. Yalnız ben netice vereceğini sanmıyorum. Kardeş partilere durumu anlatamadık galiba. Netice vereceğinden endişeli olduğum için, kardeş partilerden başka yardımcı yok bize. Bakalım ne olacak. Kafam kızmaya başladı iyice. Allah belasını versin diyorum. Çocuklar olmasa bu şartlar içinde nasıl çalışılır. Her ihtimale karşı siz orada bana bir iş aramayı ihmal etmeyin.

Bıraktığım yazıyı bekliyorum. Başka yere vereceğim. Hepinize selâm.

Osman [Rauf Alper]

Merhaba hacıbeyler,

Bundan önceki mektubu almışsınızdır herhalde. Bugüne kadar sizden mektup almış değilim. Belki yoldadır. Bundan önceki mektubumda ve daha önce telefonda bana oralarda bir iş bulabilirseniz iyi olur diye yazmıştım. İçime doğmuş da ondan. Şimdi geçen mektubun devamını yazıyorum: Z [Ziya], ağa [Zeki Baştımar] tarafından sekreterliğe tayin edildikten iki gün sonra, N'ye [Necil] bu akşam toplantı yapmalıyız, Osman [Rauf Alper] her şeyi devretsin demiş. Bana bir şey demedi. Ağa [Zeki Baştımar] demiş ki, her şeyi derhal almalısın. N [Necil] bana söyledi, olur dedim, yalnız bir gün müsaade edin, hesabı hazırlayayım, arşivi kaydedeyim falan filan. Z [Ziya] bir gün akşam söyledi bana bu akşam teslim etmen gerek diye, ben de sabaha dedim. Sabahleyin toplandık. Kasayı teslim ettim. Arşivi teslim ettim, tabii sadece DB [Dış Büro] tarafından bana gönderilen vesikaları ve grup karar ve tutanaklarını, grubun gönderdiği vesikaları. Yoksa şundan bundan elden aldıklarımı değil. Oysaki ağa [Zeki Baştımar] onları da istemiş. Ancak Z [Ziya] kopya makinesini de derhal teslim etmem gerek dedi. Ben makineyi teslim edeceğimi ancak ev sahiplerine haber vermek gerektiğini, zira bu makinenin özelliği icabı haber vermeden teslim etmemin doğru olmayacağını söyledim. Kabul etmedi. Makinenin mühürlenmesi gerektiğini söyledi. Öte yandan benim yurt dışına yazdığım mektupların kopyalarının da verilmesi, adreslerin derhal teslim edilmesi gerektiğini söyledi. Yani ağanın [Zeki Baştımar] bana verdiği özel vazifenin de devrini istedi. Ben dedim ki D [Demir] bana bunu da teslim etmen gerek diye bir şey söylemedi. Zira zaten söyleyemez, ben muhtelif insanlara mektup yazdımsa, bunu grup adına veya parti adına yazmadım, sadece bir sondaj mahiyetini taşıyan mektuplar idi ve D [Demir] yoldaş her şeyden haberdar ediliyordu, biliyorsunuz kendisini de gelmiş direk temas kurmuştu. Bunların adresi ise kendisinde var. Bu meselede oldukça tartışma edildi. Ve ben anladım ki, beni burada sıkıştırmak istiyorlar, yani ağa [Zeki Baştımar] bana daha önce temas kur demişti, şimdi bunlardan istifade etmek isteyerek beni cezalamak istiyor veya bu temasların devam edeceğinden ve kendisinden habersiz yapılacağından çekiniyor. Her iki şık da benim hesabıma gelmez. Kaldı ki onun bir toplantı yapacağını ve bu toplantıya istediği kişileri getireceğini anlamıştık. Ben daha önce istifa etmek istediğimi N'ye [Necil] söyledimse de, acele etmeyelim demişti ve ben de düşünüyorum bu mesele üzerinde, henüz kafam-

da iyice olgunlaşmış değildi. Fakat yapılan bu muamele karşısında kendimi tutamadım gündeme ikinci bir madde eklenilmesini teklif ederek, indim eve istifa mektubumu getirip verdim. Aşağı yukarı şu mahiyettedir: Üyesi bulunduğum TKP'nin yurtdışı teşkilâtında altı kişilik DB'nun [Dış Büro] sadece üç üyesi tarafından güdülen anti-Leninci siyaset ve tutum dolayısıyla meydana gelen buhran karşısında çoğunluk yoldaşlar bir genel toplantı yapılarak bizim için çok önemli olan ajitasyon ve propaganda meselelerinin düzene konulması, parti yurtdışı teşkilâtındaki buhranın halledilmesini istemelerine rağmen /ki ben de istedim/ üç kişi, yoldaşlara baskıda bulunuyor, grupları dağıtıyor veya çalışamaz hale sokuyor. Bu durum karşısında bir genel toplantı yapılıncaya kadar, parti çalışmaları normale dönünceye kadar üç kişinin DB [Dış Büro] ve MK [Merkez Komitesi] adına çıkardıkları karar ve bildirilere uymayacağımı bildirir şayet grubum da bu üç kişiyi DB [Dış Büro] veya MK [Merkez Komitesi] olarak tanımaya devam ediyorsa kendimi üyelikten serbest saydığımı saygılarımla belirtirim… Mahiyeti aşağı yukarı budur. N'nin [Necil] teklifi üzerine mektubum kabul edilmedi ise de, bu formel bir tekliftir, ben kendimi istifa etmiş addettiğimi bildirdim ve toplantı bitince ayrıldım. Durum budur. Yani benim artık burada çalışamayacağım açıktır. Macarlar çalıştırırlar mı, çalıştırmazlar mı bilmem. Amma çalıştırsalar bile ben nasıl çalışırım, göz göre göre nasıl hatalara tahammül ederim. Bu Sofya Radyosu değil. Takdir edersiniz. Öte yandan, bir iki gündür dikkat ediyorum, bana mektup bile okutmak istenmiyor. Engel olunmak isteniyor. Benden mektup kopyaları isteniyor falan filan. Çıldırmak işten değil.

Belki dersiniz ki, onların oyununa geldin. Belki dersiniz zaten onlar da bunu istiyordu. Kimini atmak, kimini cezalandırmak, kimini de böyle istifa ettirmek. Yapsınlar. Ve kendileri yalnız kalsınlar. Bakalım ne yapacaklar. Sanıyorlar ki, ben bazı onların kuyrukları gibi çoluk çocuğum var, aman onların emirlerinden dışarı çıkmayayım, işler yapılmıyormuş, halkım için çalışmıyormuşum bana ne diyeyim. Yok onun için gelmedim ben bu ülkelere. Varsın çoluk çocuğum perişan olsun /onlar öyle sanıyorlar/ memleketimde de yüz binlerin çocukları perişan oluyor. Kaldı ki, benim çocuklarım sosyalist bir ülkenin vatandaşlarıdır. Bundan da korkum yok yani. Çekecek olursam ben biraz ıstırap çekerim. Doğrudan doğruya parti işlerinde çalıştırılmamakla. Henüz o da belli değil ya. Ben onun yüzüne karşı söyledim. Ne Bilâl'in, ne bilmem Veli'nin, A'nın [Attila] G'ün [Gün] sizin dediğiniz gibi anti-parti faaliyetinde bulunduklarına inanmı-

yorum, vicdanım rahat etmez onların cezalandırılmasıyla, onlar değil siz gidiyorsunuz partiyi parçalamaya. O buna tahammül edemez.

Bir iki gün sonra bura ev sahiplerinden biriyle konuşacağım. Bilâl'in konuştuğuyla randevu aldık. Bakalım ne diyecek. Tabii mümkündür ki, artık benim burada çalışmamı istemezler. Mümkündür ki yarın öbür gün radyo idaresi de istemez. Bu bakımdan biraz yaş işler. Amma zaten dediğim gibi benim de çalışmam zorlaşır. Karıyla da kavga etmeye başladık. Duydu tabii. Tam diyor imtihanlarımı verecektim. Haydi bakalım yine gerisin geri. Ne ise. Bunun üzerinde durmayalım.

Bükreş'teki oğlandan [Kemal Dayan] mektup aldım. Çok üzgün. Onun da derdi büyük. Bilâl'i çok üzgün, kanatları kırılmış gördüm diye yazmış. Buna ben de üzüldüm. Bu yüzden hacı mücadeleyi devam ettirmek gerek. İmkânlardan istifade ederek. Senden bir şey çıkmadı bugüne kadar. Ne oluyor, ne yapıyorsun, iki satırcık yaz. Boş ver çekinme. Bugüne kadar yapılanlardan ağaların zaten haberi oldu vasıtasıyla.

Şimdilik bu kadar. Hepinizin gözlerinden öperim. Bütün tanıdık yoldaşlara selâm.

O. [Osman Rauf Alper]

TKP Budapeşte Grubu'na[28]

Üyesi bulunduğum TKP yurt dışı teşkilâtında, altı kişilik Dış Büro'daki sadece üç üyenin anti-Leninci davranışları dolayısıyla başlayan buhran sebebiyle, bu buhranın ortadan kaldırılarak, yurt dışı teşkilâtının Türkiye emekçi halkı için çok önemli olan teşkilât, ajitasyon ve propaganda meselelerinin halledilmesi için harekete geçilmesini sağlamak amacıyla öteden beri çoğunluk yoldaşlar gibi bir genel toplantı yapılmasına taraftardım. Çoğunluk yoldaşların bir genel toplantı arzu etmeleri ve bu arzularını Dış Büro'ya bildirmelerine rağmen, bu isteği ileri sürenlerin, Dış Büro'daki sadece üç üye tarafından çeşitli baskılara maruz bırakıldıklarını, cezalandırıldıklarını, yoldaşları birbirine düşürücü hareketlerde bulunulduğunu, grupları dağıtmak veya çalışamaz hale getirmek siyaseti izlendiğini görmekteyim.

Bu durum karşısında, sosyalist ülkelerdeki bütün yoldaşların ve kapitalist ülkelerdekilerden gelebilecek olanların katılmasıyla bir genel toplantı yapılıp, normal parti hayatına dönülünceye kadar, altı kişilik Dış Büro'daki üç üyenin, Dış Büro ve MK [Merkez Komitesi] adına çıkardığı bildiri, karar ve talimatlara uymayacağımı ve bunları uygulamayacağımı belirtir, bağlı bulunduğum Budapeşte Grubu da bir genel toplantıdan önce, sadece üç kişiyi DB [Dış Büro] ve MK [Merkez Komitesi] diye tanımakta ise, kendimi üyelikten serbest saydığımı saygıyla bildiririm.

Osman Alper, 2 XI 1965

---

28 Osman Rauf Alper, *Mülteci Komünist*, Timaş Yayınları, İstanbul, Kasım 1995, s. 366-367.

10 Kasım 1965

Bilâl,

Yazacak o kadar çok şey var ki nereden başlayacağımı şaşırdım. Bu bir hafta içinde kıyamet kadar şey oldu. Sırasıyla anlatmaya imkân bulamayacağım, çünkü o kadar yazacak vaktim olmayacak. Şimdi meselelere kısaca temas edeyim teferruatını, ileriki mektuplarda anlatırım.

1. Son yazdığım mektupta Peşte'den henüz bir haber olmadığını söylemiştim. Geldi. Hem de gayet uzun. İçinde de sizlere nakledilmesi değer bir yığın şey var. Dediğim gibi onları ilerde yapacağım. En önemli mesele Osman'ın [Rauf Alper] istifası. Bununla ilgili olarak bana yazdığı bir özel mektup var. Mektubu burada üçümüzden başka kimsenin okumamasını rica etmiş ve hemen de imha etmemi istiyor. Ama ben bunu sana da göstermenin sorumluluğunu üzerime alıyorum. Osman bunu, senin onun hislerini anlayamayacağın endişesiyle yapmıştır. Seni insan olarak tanımak fırsatını henüz bulamadığı için. Binaenaleyh mektubu olduğu gibi sana gönderiyorum. Böylece bir yığın yazı yazmaktan da kurtulurum. Mektubu okuduktan sonra onun isteğine uygun olarak yırtar atarsın. Sana göndermiş olduğumu da hiçbir zaman söylemezsin. Kırmak istemem.

Bu istifa ile ilgili olarak, Peşte'den elden gönderdiği mektupta şunlar var. Bu mektubun tarihi bana gönderdiğinden eskidir: "... Ben boş durmayacağım, bundan sonra da duyacak ağalar duyacak ve cezalayacak. Cezalanmadan üç kişinin partisinden[29] istifa edeceğim. İstifa mektubumu ilgililere göndereceğim. Ben TKP'den değil, Dem.[Demir], Mar [Marat] ve Ar. [Aram] kliğinden istifa ettiğimi belirtmek isteyeceğim. Tabii normal kanalla önce gruba başvuracağım." Evet, sana gönderdiğim mektup bundan sonraki tarihi taşımaktadır. Bundan sonra ne oldu, istifası ağalara bildirildi mi, vazgeçme oldu mu olmadı mı bilmiyorum. Henüz kendisine mektup yazmaya imkân bulamadım. Başka olaylar girdi araya. Peşte'den gelen mektupta ayrıca ora grubunun 20.10.65 tarihli bir kararı[30] da var. Bunun suretini ve diğer gerçekten ilginç bilgileri, kusura bakmaz-

---

29 Yakub Demir [Zeki Baştımar], Marat [İsmail Bilen], Aram Pehlivanyan.

30 Adı geçen karar için bakınız: *TKP MK Dış Bürosu 1965 TARTIŞMALARI*, der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Eylül 2004,s. 360vd.

sanız birkaç gün sizi meraklandırdıktan sonra gönderebileceğim. Çünkü onları kopya etmem lâzım.

2. Bizim mahkeme yapıldı. Dün akşam. Tam bir komedi oldu. Fakat aynı zamanda acı ve korkunç bir komedi. Hemen şunu söyleyeyim, bitmedi. Pazar günü, bu Pazar günü öğleden sonra devam edilecek ve karara bağlanacak. Herifler bize savunmalarımızı okutmamak için her şeyi yaptılar. Oyladılar da. Sebep de, bu savunmaların başka gruplar tarafından bilinmesi imiş. Binaenaleyh savunma niteliğini kaybetmişlermiş, falan filan. Protokolü almak kabil olsa, çok gülerdiniz. Ama bundan böyle kimse bize protokol falan koklatmayacak. Tabii yeni ithamlar da var. Bunu da size göndereceğim, ama şimdi değil. Çekmem lâzım. Vaktim yok. Ağalar ve çömezleri çelişme üzerine çelişmeye düştüler. Tam bir komedi oldu. Artık doktor [Hayk Açıkgöz] bile gülmeye başladı. Başkan oydu. İlk defa bu toplantıda doktor [Hayk Açıkgöz] bizimle birlikte oy kullandı. O kadar ki Meret [Marat] "ne o, onları mı savunuyorsun" demek zorunda kaldı. Hanımı [Anjel Açıkgöz] çekimser kalmasaydı, savunmaların okunup okunmamasında beşe beş kalacaktık. Neyse o da niye toplantıya katılır anlamam. Sonuç: bizim hazırladıklarımız savunma değilmiş. Çünkü başka gruplar biliyormuş içindekileri. Bunların savunma diye dinlenmemesi oylandı ve 5'e karşı 4'le kabul edildi. Tabii biz gerekli patırtıyı kopardık ama, faydası yalnızca onları gülünç hale sokmak oldu. Sonra anlaşılan Hindi [Zeki Baştımar] fark etti ki bu işin içinde gene bir bit yeniği oluyor. Bunlar bize söz hakkı vermeme durumuna düşüyorlar. O zaman söz hakkı verileceği, ancak okunacak olanların hazırladıklarımızın aynı olmaması istendi. Öyle matrak ki, ben buna "sizin yaptığınız komedidir. Çünkü ben bir iki kelime değiştirerek aynı şeyi okuyacağım" dedim. "Peki oku, zarar yok. Ama iki kelime değiştir" diye Demir adeta yalvardı. Yani senin anlayacağın Pazar günü aynı şeyleri kelime değiştirerek okuyacağız neticede. Yalnız Veli'ninki fazla uzunmuş dinleyemezlermiş, kısa bir şey yapsınmış, elindekileri de bir vesika olarak onlara versinmiş, inceleyeceklermiş. İşte bu. Şimdi Pazar günü toplanacağız gene. Tabii Halis [Okan] gene hesabımızı hemen görmek istedi. Ama teklifini kimse oya koydurmadı. İşin özüne gelince: Herifler karar vermişler Veli'yi atmaya. Bu açık. Dün akşamki konuşmaların bütün seyri bunu gösterdi. O kadar ki, ilk söz Veli'ye veriliyor. Ben araya karışıp bir izahat vermek istiyorum. Oylayıp beni susturuyorlar. "Sana daha sıra gelmedi, sus" diyorlar. Veli zavallı, "bu şekilde hareket Leninci prensipleri bilmemekten ileri geliyor"

diyor, millet başlıyor "hakaret, hakaret" diye ter ter tepinmeye. Attila kalkıp "siz müdafaaları eşek gibi dinlemek zorundasınız" diyor. Hafiften "yavaş ol, ağır al" sesleri. Veli "ben her sorunuza cevap vereceğim, bırakın konuşayım" diyor, Meret [Marat] yumruk sıkıyor Veli'ye. Ben "sizin aldığınız kararları da, sizleri de tanımıyorum" diyorum. "Zarar yok, sen tanıma biz de seni dinlemeyiz, olur biter" diyorlar. Veli susuyor, onlar saldırıyorlar. Attila, atılıp "bırakın yahu konuşayım benim de fikrim aynen böyle diyor?. Hemen susturuyorlar "sen sus, sana daha konuşma sırası gelmedi" diye. Anlatılır gibi değil. Yani suratlarına tükürdük, yağmur yağıyor dediler. Veli bütün kibarlığıyla konuştu. Çiğ çiğ yiyeceklerdi. Evet, heriflerin planı açık. Üçümüzü birden atmak korkulu sonuçlar verebilir. Sonra Attila ile benim atılmamı Macarlara yutturmak biraz güç olacak. Adamlar bunca yıl çalıştıkları insanların ne kişiler olduklarını yakından bilirler. Ama şimdi Veli'yi uçururlarsa, sonra sırasıyla bizim hesabımız da biçimine göre görülür. Uzaklaştırmak, falan filan yollarıyla. Veli'yi tutturmuşlar şimdi, "vay sen Mizahçı [Aziz Nesin] ile görüştün, konspirasyonu yıktın" diye. Meret'in [Marat] bu konudaki yumruk sıkmalarını görsen bayılırdın gülmekten. "Göreceksin bak seni nereye götüreceğiz" deyip duruyorlar. Evet dostlar. Durum böyle. Kabak bizim Veli'nin başına patladı, patlayacak. Biz ne bok yesek, "siz istediğinizi söyleyin önemi yok" diyorlar. Şuna emin olun ki, hiçbir suç/!/ konusunda Veli'yi yalnız bırakmıyoruz ve bırakmayacağız. Hepsine biz de katılıyoruz. Bu kararı önlemek, ya da üçümüze teşmil etmek için elimizden geleni yaptık ve yapacağız da. Bakalım ne sonuç çıkacak. Her şeye rağmen Veli'yi atıp bizi bırakırlarsa, tabii bundan sonra ne şekilde hareket etmek gerektiğini de hep birlikte tayin etmek lâzım. Ben buralarda kalmaya pek gönüllü değilim. Bu kadar kepazelik yetti artık. Bu işten bir iş çıkmayacaksa, oturup kendilerine köpek olacaklarla beraber iş yürütsünler. Neyse bu konuyu şimdi konuşmanın yeri değil. Daha vaktimiz olacak. Ha, Attila'yla şunu da düşündük, Veli'ye en büyük suç olarak Mizahçıyla [Aziz Nesin] konuşmasını ileri sürüyorlar. Biz de konuştuk diyeceğiz. Ben gerçekten de konuştum ya, ondan haberleri olmamış. Ama heriflerin gözü fena dönmüş Bilâl. Mamafih Demir baştan kısa bir konuşma yaptı. İfadesi iyice mayna olmuştu. O eski atıp tutmaları kalmamış. Ama onun hesabı esas seninleydi. Onu gördü, rahattır. Meret'inki [Marat] de şimdilik Veli'yle, bana yandan yana diş gıcırdatıyor. Şimdi çatışmak gelmiyor işine. Suratıma gülüyor, sırtlan suratlı herif. Herife selâm vermiyorum, oralı değil be. Dedim

ya, mahkeme duvarı. Surat değil. Ne korkunç bir hırs ve intikam var bu adamda. Korkulur. Haram'a [Aram]gelince, kepazeliğe hepten bulanmıştır. Bundan böyle çabaladıkça boğazına kadar batmaktan başka bir iş yapamaz. Bir yalanını başka yalanla örtmek ve ortalığı kırmak tek çıkar yolu. Doktor [Hayk Açıkgöz] namuslu davrandı dün akşam. Rezilliğin bu kadarına katılmak istemedi anlaşılan. İşte durum, kısaca, ana hatlarıyla bundan ibaret. Sonuç Pazar akşamına.

3. Tabii kestirirsiniz, boş durmuyoruz. Attila bugün dostunu[31] aradı. Adam büyük bir yakınlık gösterdi telefonda. Şimdiye kadar ona ulaştırdıklarımızın çok faydalı ve enteresan olduğunu, çok çok teşekkür ettiğini söyledi. Yarın Attila, dostunun yanına gidecek. Ona son bilgileri verecek ve eldeki bazı materyelleri teslim edecek. Durumdan da haberdar edecek. Bakalım yarın akşam ne getirecek bizim Attila bey. Adamcağıza şimdiye kadar verdiklerimizden memnun olmasına çok sevindim. Senin yazının 3 bölümünü, Veli'nin vesikalarının bir kısmını vs vermiştik. Ama bilmem ki, bunlar bizim dostların tecrübelerini geliştirmelerine mi yarıyor, yoksa başka konkre faydası olacak mı? Ve olacaksa bizim bunu görecek kudretimiz kalacak mı?

İşte Bilâl şimdilik bu kadar. Biliyorum merak ediyorsun, her şeyi yazmamı istiyorsun ama emin ol, cidden vaktim yok şimdi. Gece yarısı oturdum bunları yazmak için. Kıyamet iş birikti, Pazar gününe kadar yapmak için gene. Size de birkaç meraklı gün yaşatacağız ister istemez. Kusura bakmayın. İlk fırsatta diğer öğrendiklerimizi de anlatmaya devam edeceğim. Şimdi yatayım, çok uykum var. Çok ta yorgunum. Asabım da öylesine bozuk ki sorma. Neyse, düzelecek gibi değil mi günün birinde her şey... O zamana kadar yaşamamız, sıhhatimizi kaybetmememiz, sinirlerimizi büsbütün tüketmememiz lâzım. Ben mektuba ara verince bakıyorum senin de sesin soluğun kesiliyor. Ne o sıraya mı bindirdik yoksa. Benimki ihmal değil hiçbir zaman. Yazmayınca anla ki gerçekten yazamayacak durumdayım. Sanırım sen gene de eline iki satır yazmak için olsun kâğıdı kalemi alabilirsin. Şimdilik bu kadar, hepinize çok çok selâm. Gözlerinizden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

---

31 Büyük olasılıkla ASBP'den Gutman.

Eki:

2.X.965 Budapeşte

Merhaba bacı

Lapoloma şarkısını sever misin; Ben müzikten pek anlamam amma en çok sevdiğim şarkılardan biridir. Yani bizim olmayanlar içinde; Bugün öğleyin yine dinledim. Seneler var dinlediğim yoktu. Berbere gitmiştim. İçerde çalıyorlardı. Bir defasında henüz daha çok gençtim; Sevgilim ihanet etmişti bana. Öyle bir acı vardı ki içimde, tarifsiz; Şimdi de tarif edemem; Ama şimdi ki acıma benziyordu çok. Şarap fabrikasının temel kazımında çalışıyordum. Bir taşörenin yardımcısı idim. Benim patron çok içerdi. Bir gün sordum. Neden bu kadar içiyorsun dedim. Derdi bastırmak için evlat dedi. Demek içki derdi bastırıyormuş. Kama kamayı söker ya dedi. İşte öyle. Ve ben sevgilim ihanet ettiği gün içmek istedim amma on kuruş alabildim anamdan sadece. Onu da babamdan gizli verdi. Bir kahveye gittim. Kahvede Lapolomayı çalıyorlardı. Öyle içlendim ki. İşte o zaman ilk defa dinlemiştim. Öyle sevdim ki bu şarkıyı.

Memleketten çıkmaya karar vermiştim. Aileme İstanbul'a fakülteye kaydolmak için gittiğimi söylüyordum. Babam gelip trende geçirmesin beni diye gece geç vakit arkadaşla aynı kahvede oturuyordum. İçimde öyle büyük bir acı vardı ki. Hep bekledim çalmadılar lapolomayı; Hep bekledim. Tren gece yarısından sonra kalkıyordu. Eve gidip eşyamı almam gerekti. Bir türlü çalmıyorlar lapolomayı. Tam kalktık gidiyoruz başladı. Oturdum dinledim. Gözlerim yaşardı. İçimde öyle büyük bir üzüntü vardı ki. Ve bilmem kaç defa dinledim daha. Belki üç belki dört, amma kederim yokken. Bugün yine dinledim. İçimde yine üçüncü büyük üzüntümle. Bu ne biçim laflar böyle. Bu ne romantizm böyle. Hemen gidip derdimi anama anlatasım geliyor. Hemen gidip bacıma anlatasım geliyor. Amma ne anlatabilirim hemencecik, ne de anlayabilirler onlar. Onun için yazdım. İster alay et ister etme. İster gül ister gülme; Hep sert adamlar olacak değiliz ya; Etten kemikteniz. Biz de insanız her hal ki, insanlar için olan bir şarkının tesiri altında kalıyoruz. Kalmamak lâzım, romantizm bizim için değil. Hele senin için değil mi bacı. Amma uzatıyorsun ha diyeceksin. Nolur deme. Nolur biraz daha dinle. Nolur biraz daha dinleyin. Ne olduysa berbere gitmeden önce oldu. Sabırsızlanma öyle büyük bir şey değil. Rahat edin üçünüz de; Ha şöyle şimdi anlatayım.

Dün öğleden sonra Z [Ziya] bana her şeyi teslim etmem gerektiğini söyledi. Cumartesi günü N?e [Necil] söylemiş, bu akşam toplantı yapmak lâzım diye. Necil bana Pazar günü söylemiş oldu. Pazar günü bütün gün söylemediler. Dün akşam söyledi. Ben de olur tabii dedim. Ancak bu akşam müsaade edin, hazırlık yapayım. Bütün gece hazırlığımı yaptım. Dosyayı ve kasayı tanzim ettim. Sabah çağırdılar gittim. Vesikaları ve kasayı bir bir teslim ettim. Z [Ziya] kopya makinesi ve yazdığın mektupların kopyalarıyla adreslerini de istiyorum dedi. Ben makine için Macarlara haber vermek lâzım dedim, derhal verebilirim, fakat haber vermek lâzım. Mektup kopyaları ise, Demir yoldaş bu meseleyi bana söylesin dedim. Yok dedi. Bana her şeyi alacaksın, onları da dedi. Kaldı ki biz senin böyle bir vazifen olduğunu biliyoruz. Yani senin anlayacağın, benim D'in [Demir] bana verdiği vazife gereğince bazı dinleyicilere yazdığım mektupların kopyaları isteniyor. Kaç mektup kopyası isteniyor, kimlere yazdıklarım isteniyor. Ben bir radyo işçisi olarak yazdığımı, diğer yoldaşların da yazdıklarını, parti adına kimseye mektup yazmadığımı, grup adına yazmadığımı sadece T. Bator imzasıyla bazı mektuplar yazdığımı ve bunları D [Demir] yoldaşın bildiğini, yapılan temaslardan haberdar edildiğini, bunların adreslerinin de kendisinde olduğunu söyledim. Z [Ziya] kopyalar ve makine verilmezse hiçbir şey teslim almayacağını söyledi. Tabii konuşmaların nasıl cereyan ettiğini ben bu kafayla yazamıyorum, anladım ki, ağa [Zeki Baştımar] beni itham etmek istiyor. Beni suçlamak istiyor. Veya belki de Z [Ziya] kendiliğinden yapıyor bunu. İndim aşağı eve gittim. On beş dakika bekleyin dedim ve gündeme ikinci bir madde konmasını rica ettim, bir mektup sunacağımı bildirdim. Tartışmalar bitti, ikinci maddeye geçildi ve ben gruba hitaben yazdığım mektubu sundum. Mektupta üyesi bulunduğum TKP?nin dış teşkilâtında altı kişilik Dış Büro'nun sadece üç kişisinin anti-Leninist tutumları yüzünden bir parçalanma olduğu, bu parçalanmayı önlemek ve dış teşkilâtın yapması gerekli işleri intizama koymak için çoğunluk arkadaşların, yoldaşların bir genel toplantı istediklerini, bu üç kişinin genel toplantı isteyenleri çeşitli baskılara maruz bıraktıklarını, grupları dağıttıklarını veya çalışamaz hale soktuklarını belirterek, kendisine DB [Dış Büro] ve MK [Merkez Komitesi] diyen ve bunlar namına hareket edenlerin bundan sonra bildiri ve kararlarına uymayacağımı, onları uygulamayacağımı, bir genel toplantı yapılıp parti içi çalışmaları normale dönmedikçe grubum da bu üç kişiyi tanıdığı müddetçe kendimi üyelikten serbest saydığımı belirttim. Bir aleyhte, üç lehte, mektubum kabul edil-

mek istenmedi, bana daha fazla düşünmem için zaman verilmek istendi ise de ben istifamı sunduğumu bildirdim ve toplantı bitti. İşte acım bu bacı. İşte bundan daha büyüğü ne olabilir. Pişman mıyım verdiğim için. Hayır istifa etmek zorunda bırakıldığıma üzülüyorum. Biliyorum belki çoluk çocuk sefil olur. Biliyorum belki işten de çıkarılırım veya çalışamaz duruma geleceğim için ayrılırım. Amma yalnız benim çocuklarım mı sefalet çekiyor ki. Çeker ki. Kardeşlerimin çocukları da çekiyor. Milyonlar çekiyor memleketimizde. Oysa ben bu sefalete son vermek için çıkmıştım ve bu sefalete son vermek savaşlarına katılabilmek için on üç yıl beklemiştim TKP'ye girmek için. Çok zor girdim çok kolay ayrılıyorum. Amma emin ol ben davadan hiçbir zaman [geri] kalmayacağım. Savaştan ve mücadeleden değil, savaşı baltalayanlardan kaçıyorum. TKP onlar değil. Sonunu düşünmüyorum. Elbet benim de bir gün hakkım aranır.

Gözlerinden öperim. Çocukların da. Attila'nın da Veli'nin de.

Onlar kimini ihraç etmek, kimini istifa etmeye zorluyorlar, onların arzusu olsun. Hayır hiçbir zaman olmayacak. Halk uyanıyor. Aşağıdan gelen baskı karşısında dayanılamayacak. Amma ne olacak benim gibi birkaç kişi daha gidecek. Varsın gitsin. Ağabeyimiz öyle demedi mi, Ben yanmasam sen yanmasan demedi mi…

Osman.. [Rauf Alper]

Biraz romantik bir mektup olduğu için üçünüzden gayrı kimsenin okumamasını ve derhal yırtılmasını bilhassa rica ederim.

15.11.1965

Bilâlciğim,

Sana uzun zamandır, mektup yazmadım. İhmal ettiğimi sanma. Yalnızca, olayların çok hızla gelişmesinden ve olayların bir kısmını Osman'ın Orhan'a yazmış olmasından. Burada geçen olayları anlatmadan önce, şunu haber vermek isterim –belki de biliyorsun, diğer yanda 3 arkadaşın mahkemesi/!/ başlamış ve yazılarının çok uzun olmasından ötürü kısaltmaları için bu akşama bırakılmış.- Osman'ın yazdığı gibi maatteessüf burada da parçalanma oldu. Sana, Attila'ya, Gün'e ve Veli'ye buradaki kişiyi iyice tanıtmağa çalıştık amma beceremedik. Şimdi, artık kendisine sekreterlik de verildi. Ve bizimle, toplantı için işbirliği yapmayacağını ve her duyduğunu ağalara yetiştireceğini açıkça söyledi. Toplantı için kendi başına hareket edecekmiş, elverişli ve gerekli gördüğü zamanlar… Tabii, karısı [Şekibe Yamaç] da tamamen kendisini izliyor… Kısacası, burada çok fena bir hava var. Osman'la artık, aralar tamamen açık. Adeta konuşmuyorlar… Bu durumu arkadaşlara yazdık. Buna rağmen, gene de kalkıp bu kişiye telefon ediyorlar. Tabii, o da ancak karısı vasıtası ile bize iki kelime ile durumdan haberdar etti. Ne konuştunuz başka, deyince "hiçbir şey" deyip kestiler. Bu arada, Attila'nın yazısını kısım kısım yollamışlar. Bir kısmı Osman'a, bir kısmı ona ve bir kısmı da bana. İlkin, Osman'dan işleri devralmam için hemen toplantı yapmamıza yardım edersen Attila'nın yazısının bende olan kısmını size veririm dedi. Toplantı iki gün sonra oldu. Amma gene de yazıyı vermedi. Artık, ağaya yolladı mı, yollamadı mı bilemiyorum ve sormuyorum da… Bizimkilerin bu adamı hâlâ tanımamalarına, anlamamalarına hayret ediyorum. Bulgar yoldaşlar çok iyi tanımışlar, meğerse… Bu, biraz karışık olan girişten sonra sırası ile durumu anlatayım… Ağa [Zeki Baştımar], buraya gelip bu herifin [Ziya Yamaç] yardımı ile işleri altüst etmezden önce ve sen gittikten sonra hava bir hayli düzelmişti. Hatta birlikte neler yapacağımız hakkında planlar da hazırlamış ve bu herife tercüme işi de vermiştik. En düzgün olarak yabancı bir dili kendisi bildiğine göre… İlkin işi savsattı… Belki, dedik yorgun ya da keyfi yok… Hâlbuki buradaki ev sahiplerine enformasyon vereceğimizi söylemiştim ve onlar da bekliyordu. Meğerse, herif olacakları biliyormuş da ondan savsatmış. Keşki, ben yapsa idim, yalan yanlış… Neticede yapmadı… Amma dediğim gibi, sen gittikten sonra hiçbir hadise çıkmamıştı ve

gayet iyi gidiyordu işler ve aramız da oldukça iyi idi. Ağa gelince, Osman'ın Orhan'a yazdıkları oldu… Sonra, herif işleri devralmak için toplantı istedi… Bazı makineler v.s. vardı… Osman işin, ev sahiplerine bildirilmesinde ısrar edince, herif makineyi mühürleyelim dedi… Bizimki zaten günlerdir kafasına istifa edeceğim partiden diye koymuştu. Zar-zor engel oluyordum… Toplantıda kavga çıktı. Osman da kalktı istifa mektubunu sundu… Mektubu gruba kabul ettirtmedim. Sonra, Osman çıktı gitti. Biz de bu mektubun posta ile kendisine geri gönderilmesinde anlaştık. Efendilik yaptım ve Ziya'ya mektubu sen posta ile gönder dedim… 5 gün sonra hâlâ göndermediğini öğrenince, kibarca artık yollaması gerektiğini hatırlattım. Bana, "Osman sinirli, bana bırak bu işi daha sonra yollarım" dedi. Ben ise derhal yollamasında ısrar ettim. Eh, bugüne kadar 15 gün geçti, hâlâ yollamadı… Bu arada, ben ve Osman buradaki ev sahiplerini ziyaret ettik. Senin konuştuğun arkadaşla konuştuk. Zaten benim özel bir işim de vardı… Bizi iyi karşıladı. Amma beni ilk karşıladığı kadar değil. Eli bıçaklıyı[32] gene savunmadı amma bu sefer pek tenkit de etmedi. Fakat, baş ağayı [Zeki Baştımar] savunmağa gayret etti. Tabii, savunmalarını çürüttük amma gene de cevap vermedi. Yani kabul ettiğini belirtmedi. Osman'ın istifa meselesine kızdı ve bana, söyle Ziya'ya mektubu geri yollasın dedi. Aranızda bir hadise çıkmasın sonra biz müdahale ederiz iyi olmaz dedi. Diğer meseleleri, bu sefer biraz teferruatlı konuştuk. Hatalı oldu, Osman çok sinirli idi. Amma gene de dinledi. Hata, işi siyasi yönden almamamızda idi. Fakat, bunların da faydası olur. Çok enteresan bir şey oldu… Ağadan [Zeki Baştımar] birinci sekreter diye bahsederken hemen tashih etti ve "parti temsilcisi" dedi… Bunu iki defa yaptı. Sonra, siz iyi geçinmeye bakın aranızda, diğer işler de düzelir ve onlara da bakılır elbette dedi. Bu belki de bir teselli idi. Bunun üzerine, bazı enformasyonlar vermek istediğimizi söyledim. Bakalım nasıl karşılayacak diye… Ve ilave ettim benim tercümem pek iyi olmaz, dedim… Zarar yok, dedi biz stilize ederiz… Buna çok sevindim… Şimdi o işi yoluna koymağa çalışacağız… Tabii, bu konuşmadan Ziya'lara bir şey bahsetmedik ve bahsetmeyeceğiz… Osman bir türlü parti toplantısına gelmek istemiyor. Bakalım ne olacak… Mektubu geri göndermesi için tekrar Ziya ile konuşa-

---

32 Leipzig grup toplantısında Veli Gündüz'e bıçak çeken Marat kastediliyor. Bkz. *TKP MK Dış Bürosu 1965 TARTIŞMALARI*, der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Eylül 2004,s. 24 vd.

cağım… Şimdilik, durum böyle… Adeta, bir bakıma elimiz ayağımız bağlandı. Amma çözmek için çalışmak lâzım… Osman'ın kafasında, hâlâ bu işler düzelmedikçe ben kendimi serbest sayarım düşüncesi var. Ve hatta oraya, ailesi ile birlikte dönmek istiyor. Kendisine siz de mektup yazıp vazgeçirmeğe çalışsanız iyi olur… Bana gelince hep bildiğin gibiyim. İş meselem de daha çözülmedi. Bana orada işimi beğenmelerine rağmen devamlı iş vermek istememelerinin sebebini pek anlayamadım amma çok üzüldüm. Hâlbuki ben orada hiç kimseyi kırmadığımı sanıyordum… Yoksa bir çekememezlik mi söz konusu?... Her ne ise, çok üzüldüm… Senin, Mehmedin [Beytullov] ve tanımama rağmen Orhan'ın gözlerinizden öperim. Senin hanımdan, kızından ne haber? Mehmedin çocuğu nasıl? Herkese, tanıdıklara tabii çok çok selâm…

Necil [Togay]

Vartan[33],

Haberi Jak'tan almışsındır. Telefonda anlatılacak uzun boylu bir tarafi yoktu işin. Onun için kısadan geçtik. Zaten bizde para da kalmadı. Hem bundan sonra daha da dikkat etmek lâzım gelecek için para faslına da.

Evet sonbahar taarruzu başladı demektir. Biz bunu bir süreden beri, yani ağanın [Zeki Baştımar] Budapeşte'de grupta yeni bir konuşma yaptığı tarihten beri böyle isimlendirdik. Belki bilmezsin, belki Peşteliler yazmışlardır. Onların 20 Ekim tarihli bir kararları daha var. Bizim ağalara gene başvuruyorlar tabii malûm toplantı için.

… Peştelilerin ilk kararı bizimkileri zaten kızdırmıştı. Ama o sıralarda orada Attila'yla ben olduğumuz için, bu kararı belki de bizim baskımıza(!) yormuş, fazla önem vermemiştir. Ama bu ikinci karar Peştelilerin hiç de öyle kolay kolay baştan savrulup atılamayacağını gösterince, ağa [Zeki Baştımar] başka bir karar alınmasını gerekli görmüş olacak ki, oraya damlayıvermiş. Veryansın etmiş millete. Böyle zamanlarda ne söylenebilirse hepsini söylemiş. Sen bilirsin bunları, teferruat gerekmez. Osman yalnız bu işlerin yabancısı biraz, hakaretler oğlana fazla ağır geldi. Sinirleri harapmış. Neyse, bu işin başka tarafi. Sonra da bizim Demir ağa, grup sekreterini değiştirivermiş. Osman'ı azletmiş, tabii Dış Büro adına, yerine Ziya'yı sekreter olarak tayin etmiş. Bizimkiler seçim meçim diye diretirlerse de, anlaşılan diretmeyi pek becerememiş de olacaklar, iş olmuş bitmiş. Tabii bunda biraz da maalesef Ziya'yla Osman'ın arasının şeker rengi olmasının da tesiri var. Bu sana, şimdi dedikodu yapıyorum gibi gelmesin. Bilirsin, bazen şahsî kötü münasebetlerin ne büyük zararı olur, şahsî işleriyle resmî işlerini birbirinden ayırt edecek kadar bu işlerde pişmemiş insanlar için. Oluyor böylesi de, insan hali. Evet, ne diyordum? Netice-i kelâm, bir sekreter alaşağı, öbürüne işleri teslim. Bunun herhangi nahoş bir netice verip vermeyeceğini (oradaki grup açısından) ilerideki olaylar gösterecek. Evvelden bir kehanette bulunmak yersiz olur.

İşte sonbahar taarruzu kısaca böyle başladı. Sonra geldi iş bize. Veli, Sabiha anaya (Sabiha Sümbül) uzun bir mektup yazmış, teferruatı bir hayli anlatmış. O bakımdan ben kısa keseceğim. Tabii gerek 9 Kasım, gerekse 14 Kasım toplantılarımızın protokolünü kabil olsaydı da sana göndere-

---

33 Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, 2. Basım, s. 259-265.

bilseydim, olayların seyrini çok daha yakından izleyebilip sonuçları kendin kolaylıkla çıkarabilirdin. Ancak maalesef buna imkân olacağını pek sanmıyorum. Çünkü protokolü, değil kopya edecek kadar vakit bulmak için, okumak için bile bize verecekleri şüpheli. Olayların gizli kapaklı kalması, gruplar tarafından bilinmemesi, böylece onların istediklerini anlatabilip yapabilmeleri şimdi en büyük hesaplarından biri.

… Ağalar bütün bu işleri planlamaya başladıkları vakit, Bilâl'in böyle bir muameleye maruz kalmasının, şimdiye kadar birikmiş bütün terslikleri su yüzüne çıkaracak bir vesile olacağını hesaba katmamışlardı. Sonra bir de, yıllardan beri başarıyla –biraz da biz üyelerin kabahati yüzünden– uyguladıkları izolasyon taktiğiyle, gerçeklerin meydana çıkmayacağını umuyorlardı. Hesapları ters çıktı bu sefer. Olayları biliyorsun. Özellikle sizin tepkiniz, bizim ağaları bir hayli şaşırttı. Yoksa bizim muhakeme şimdiye kadar çoktan yapılırdı. Malûm taktikle arayı soğutmayı başarabildikleri ölçüde tehdit savurmaya, bazı yalan ve oyalamalarla ortalığı bulandırmaya gayret ettiler. Fakat toplantı da daha fazla uzatılamazdı. Zira, bunu özel olarak öğrendik, bizim ev sahipleri ağaya sorup dururmuş "siz muntazam parti toplantısı yapar mısınız!" diye. Her ne ise, toplantı için belki bizim bilmediğimiz başka şartlar bakımından da onlar şu sırayı elverişli gördüler. Neticede yapıldı. Bu sefer azamî dikkat şuna sarf edildi. Geçen seferki gibi asla yenilip yutulmayacak bir hata işlenmesin, suç altında bulunanlara savunma hakkı verilmedi diye millet yaygara koparmasın. Onun için her ne kadar 9 Kasım toplantısında oy çoğunluğuyla savunmaların olduğu gibi okunmaması, bunların hem uzun olduğu, hem de başka grupların mahiyetinden haberdar olduklarından ötürü müdafaa niteliğini kaybetmiş oldukları hususunda acayip bir karar alındıysa da, 14 Kasım'da gerek beni, gerekse Attila'yı hiçbir değişiklik yapmadığımız, ancak iki-üç sayfa kısalttığımız yazıları dinlediler. 9 Kasım toplantısının gidişi ve konuşmalar zaten onların amaçlarını açıkça ortaya koymuştu. Şimdi temizlenmesi gereken Veli'dir. Her ne kadar üçümüzün de suçu(!) prensipte birse de, üçümüzün birden atılma cezasına uğramamız gruplarda eskisinden daha büyük bir gürültü koparabilir. Belki o zaman diğer kardeşlerin de tutumu değişebilir falan filân. Binaenaleyh ilk önce birini temizlemek lâzım. O toplantıda Veli, Attila'yla benden daha yumuşak konuştuğu halde, kendisine yapmadıkları iftirayı, hücumu, savurmadıkları yalanı bırakmadılar. Attila'yla banaysa: "Siz söyleyin canım, zararı yok. Hele durun size daha sıra gelmedi, biz hele Veli'den hesap soruyoruz şimdi" diye, böylesine açıkça ve gülünç bir şekilde davrandılar. Biz durumu böylesine açık

görünce, Veli'nin atılmamasını temin etmek amacıyla, müdafaasını yazılı olarak onlara bırakmasına ve gayet kısa bir konuşma okumasına kendisini ikna ettik. Yıldırımları daha ziyade biz çekmek istedik üstümüze. Ama dediğim gibi bizim ağalar da enayi değil. Kararlarını vermişler. Üçünü birden atmak olmaz, kıyamet kopar. Önce Veli. İlle Veli. Evet, 14 Kasım toplantısı bu düşüncelerimizi doğruladı.

Savunmalarımızı (Attila'yla ben bütünüyle, Veli son kısmını ve kısa bir ilâvesini) okuduktan sonra başladı konuşmalar. Neler konuşulacağını tahmin edersin. İthamlar malûm. Fahri [Erdinç], derhal hepimizin atılması gerektiğini belirten, atılmazsak kendisinin redaksiyondan ayrılacağını açıkça söyleyen bir konuşma yaptı. Okan [Halis] aynı mahiyette. Aram, üçümüzü birden atmamak kararında olduğu için ateşi birinci plânda Veli'ye yöneltti. Marat açıktan açığa Veli'yi düşmanlara işyerinin fotoğraflarını çektirmek, şeyler?! (ne olduğunu söylemedi tabii) vermekle itham ederek, adi küfürler savuracak, yumruk sıkacak kadar çirkefleşti. Doktor [Hayk Açıkgöz] uzlaştırma yollarını aradı aklı sıra. Uzun lafın kısası eski ithamlar gırla gitti. Prensipler açısından her üçümüze de aynı hücumlar yapıldı fakat işin içine, Veli'yi ayırabilmek için, baktık bir de karakter tarafını karıştırdılar. Veli geçimsizmiş; iflâh olmazmış, falan filânmış. Biz defalarca teklif ettik: Derhal bir genel toplantı yapılmasını, hazırlıkların derhal başlamasını, bütün diğer işlerin askıda bırakılmasını. Her işin orada görüşülmesini. Tabii reddedildi. Onların toplantı şartı malûm: Önce onların canı istediği zaman, pürüzler temizlendikten sonra, eğer üçü lüzum görürse toplanılırmış. Toplantı hiçbir meseleyi konuşamazmış, ancak partinin hattının nasıl uygulanacağı hakkında teknik meseleler konuşulurmuş. Ne hatalardan, ne sevaplardan söz açılamazmış. Toplantı karar da alamazmış. Ancak fikir dinlermiş, sonra üçü, yani Merkez Komitesi!? hangi fikri beğenirse alır, karar diye kendisi sunarmış. Sonra toplantıya herkes katılamazmış, ancak kimin geleceğini onlar tayin ederlermiş. Hani böyle bir toplantı günün birinde olsa da bizim gibi insanların oraya katılacağını düşünenler bunu hemen kafalarından silsinlermiş. Biz oraya ayak basamazmışız. Gruplar da kim oluyormuş. Gruplar toplantı isterlerse kime neymiş. İsterse çoğunluk istesinmiş, toplantı gene de olmazmış. Ama Vartan, mübalağa ediyorum sanma, vallahi böyle söylüyor ağalar.

Netice-i kelâm, akşam saat 4'ten sabahın 1'ine kadar süren bir keşmekeşten, bir trajedi, daha doğrusu komediden sonra sıra kararların alınmasına, yani cezaların tespitine geldi. Her üçümüzün de suçu bir olduğunu, üçümüzün de derhal atılması gerektiğini bildirdiler. Fakat Attila'yla bana

bazı arkadaşların sempatisi olduğu için, şimdilik atılma cezası verilmemesini istedi Aram. Son ihtar verildi. Ama grupçu(?) faaliyete devam ettiğimiz anda otomatik olarak tarda çevrilecekmiş. Neyse, oyalama maskaralığını Veli yazmış tekrar etmiyorum. Ha, bu arada dedik, "Yahu partiden adam atıyorsunuz, hiç değilse kadro tam olsun. Münevver (Nâzım'ın eşi) grup üyesidir, onu da çağıralım." Hayır efendim, Münevver grup üyesi değilmiş, Dış Büro'ya bağlıymış. Burada olmayan nasıl bu gruba üye olabilirmiş zaten… Ağaların sırtında yumurta küfesi yok ki, istedikleri anda istedikleri yere bağlayabiliyorlar. Bir hoş iş daha oldu arada. O da Orhan'la ilgili. Meğer Orhan da asla bizim grubun üyesi olmamışmış. Gerçi gruba gelmiş, başkanlık yapmış, oy kullanmış "yarın öbür gün beni de partiden atarsınız" diye ifadeleri var protokolde ama, Orhan zinhar ne parti üyesiymiş ne de bizim partiye girmişmiş. Onu iş için ödünç almışlar. Çok sersem çıkmış, işten anlamazın biri, onun için defetmişler. Vartan, vallahi ahlâksızlığın bu kadarı çıldırtıyor beni.

Neyse devam edelim. Toplantı bu şekilde bitti. Tabii toplantı süresince daha bir sürü maskaralık oldu. Veli bunlara temas etmiş, ben kısadan geçiyorum. Yani bazılarına göre anlaşmazlıkların altında yatan fikir ayrılığı, bazılarına göreyse karakter bozukluğu falan filân.

Attila'yla ben cezaları aldıktan sonra dedik ki:"Grubumuz, bütün gruplara mal olmuş böyle bir olayda, bütün grupları ilgilendiren meseleler bahis konusuyken, 5 oyla bu cins kararlar almakla iyi etmedi. Sorumluluk altına girdi. Ve meselelerin çözülmesine de asla yardım etmedi. Biz, savunmalarımızda söylediğimiz gibi, çözüm yolunun ancak bir genel toplantıda olduğuna inanıyoruz ve anti-Leninist yollara karşı mücadeleye, bütün cezalara ve baskıya rağmen, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da devam edeceğiz, böyle bir genel toplantının yapılıp önümüzdeki meseleleri çözmek amacıyla çalışmasını temin etmek için, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da bütün gücümüzü sarf edeceğiz?. Toplantı süresince de söylediklerimiz, hep müdafaalarımızın özüne uygun yöndeydi. Şimdi gerekir ki, bu lafi söyledikten sonra bizi atıversinler hemen. Öyle ya, bağıra çağıra devam edeceğim diyorum. Ama bizim ağalar kararlı. Mesele teker teker temizlemek ve susturmak…

İşte Vartan, işin özü şimdilik bu. Sanırım önemli bir şey unutmadım. Veli'nin mektubunu da okursan unuttuğum yerler tamamlanmış olur. Attila da benim unuttuklarım varsa onları yazar. Her ne kadar olanı biteni olduğu gibi anlatmaya maalesef imkân yoksa da (9 saat sürdü zira) gene de bir fikrin oldu demektir.

… Şimdi senden ve sizden ricamız: Kafa kafaya verip düşünün. Bu şartlarda ne yapmalıyız? Biz burada Attila'yla iki kişi kaldık. Herhalde şimdilik bizi atmaya cesaret etmezler de, mesela Peşte'ye göndermeyi düşünebilirler[34]. Başka ne gibi plânları vardır, onu da bilemem. İstifa edip bu işten ayrılsak mı (tabii partiden değil, işten istifadan, onlarla çalışmayı reddetmekten bahsediyorum). Böyle bir şeyi sizin fikrinizi almadan kendi başımıza asla yapmamak kararındayız. Bu, işlerimize yardım eder mi, yoksa daha mı zorlaştırır. Herhalde şimdi, şimdiye kadar olduğu gibi, en etkili hareket edebilecek olan sizlersiniz. Nasıl bir hareket hattı düşünüyor, ne yapmayı tasarlıyor ve bize ne tavsiye ediyorsunuz?[35] Öyle zannediyorum ki işleri biraz daha sıkı tutmamız, daha fazla ısrarlı olmamız, daha çeşitli yollar aramamız gerekecek.

… Neyse Vartan'cığım ben burada ne söylesem boş. Siz düşünün. Hem bizim için de düşünün. Bizim ne halt etmemiz gerektiği hakkında da kafanızı yorun. Ve ne olur acele yaz.

Aklıma geldi, söyleyecek bir şey daha var. Budapeşte'deki olaylara kısaca temas etmiştim mektubumun başında. Kesinlikle ne oldu bilmiyorum ama, Demir'in yeni sekreter tayininden sonra Ziya, Demir'in emri üzerine, bundan böyle kendisine gidecek olan mektubu, aynen Demir'e iade etmeye, daha doğrusu göndermeye söz vermiş. Bunu gerçekten yapar mı, yapmaz mı bilmem. Yaparsa ne akla hizmet eder onu da bilmem. Fakat ben bugün kendisinden bir mektup aldım. Ona bundan 20 gün evvel gönderdiğim bir mektubu, açmadan, başka bir zarfa koyup, yanına da iki satır ilâve edip bana göndermiş. "Ben söyleyeceklerimi zamanı gelince söylerim, mektubunu açmadan sana iade ediyorum. Bana göndermemiş ol ve bundan sonra gönderme. Çünkü verilen vazife gereğince başka yere göndermem lâzım. Değişmeyen sempatimle gözlerinden öperim" demiş. Bu işe de akıl erdiremedim bir türlü. Sen ne dersin?

Gün

---

34 Öyle de yaptılar zaten, Budapeşte'ye gönderdiler. (Benim notum)

35 Öbür sosyalist ülkelerdeki TKP parti grupları bizim Moskova grubuna büyük umutlar bağlıyorlardı; bunun birinci nedeni Moskova'da oluşumuz, ikinci nedeni de aramızda eski, tecrübeli komünistlerin bulunmasıydı. Ne var ki, ağalar bizim eski komünistleri ekarte etmişlerdi. Sovyet partisi bizim iç işlerimize karışmadığını bildirmişti. Zaten ağaları bizim Moskova grubunu dağıtmaya yüreklendiren de bu olmuştu. (Benim notum)

18 Kasım 1965

Bilâl,

Herhalde 11 ve 15 tarihli mektuplarımı almış olayları hiç değilse genel hatlarıyla öğrenmişsindir. Sana hemen uzun mektup yazmayı vaat etmiştim ama Vartan'a ve Osman'a geniş, olayları anlatan mektuplar yazmam icabetti. Çünkü bundan böyle esas hareket nasıl olsa onlardan gelebilir. Seninkini biraz geciktirdim. Ancak bugün vakit bulabiliyorum. Hem sonra sana yazacaklarımı bir mektupta nasıl olsa bitiremeyeceğim. Bunun daha devamı olacak. 11 tarihli mektubumda da genel hatlarıyla yazıp izah edemediğim birçok nokta vardı. Onları da anlatmam gerek. Yani sana böyle uzun birkaç mektup yazmalıyım. Şimdi bunlardan birini çıkaralım aradan.9 Kasım tarihli toplantının özünü anlatmıştım. Ona teferruat olarak eklemekte faydalı bir şey yok. Sen buradaki bütün insanları yakından tanıyan biri olarak konuşmaların nasıl cereyan ettiğini kestirebilirsin. Merak ettiğin konkre hususlar varsa yaz, cevaplandırayım. Ben neleri merak edebileceğini pek kestiremiyorum. 14 Kasım toplantımız ise 9 saat sürdü. Yıldırımları biz üzerimize çekmek, Veli'yi kabil olduğu kadar arkada bırakmak amacıyla hareket ettik ve buna uygun olarak ilk müdafaayı ben okudum. Olduğu gibi okudum müdafaayı. Sonuna da Aram'ın ek raporuna[36] dayanarak ilave ettiğim birkaç sahifeyi eklemiştim. Onu da okudum. Gerek Aram'ın ek raporunu gerekse benim ilavelerimi[37] de sana göndereceğim. Beni sonuna kadar büyük bir sükûn içinde dinlediler. Yalnız savunmamda ne yazıldığının evvelden kestirilemediği duruşlarından ve ölü sessizliğinden belli idi. Meret [Marat] bir iki kere yerinde zıplayacak oldu, Hindi [Zeki Baştımar] ve Haram [Aram] susturdular. Sonra Attila aldı. O ise savunmanın ilk iki sahifesini kısaltıp özetlemiş sonlarına da ek rapora göre bazı yeni şeyler eklemişti. Onu da aynı hava içinde dinlediler. Hindi [Zeki Baştımar] bir iki kere "bak hele" diye tepki göstermekle, Meret [Marat] ise oflayıp puflamakla yetindi. Sıra geldi Veli'ye. O mü-

---

36 Ek Rapor için bakınız *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları*, derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul Eylül 2004, s. 388 vd.

37 Gün Togay'dan Ek Birkaç Söz için bakınız *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları*, derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul Eylül 2004, s. 391 vd.

dafaasını yazılı olarak verdi yalnız son 10 sahifesini ve Haram'ın [Aram] ek raporuna ilaveten yazdığı 8 sahife kadarını[38] okudu. Onu da aynı hava içinde dinlediler. Böylece "savunmaları dinlenmiştir" hükmünü bu seferlik ortadan kaldırmak amacıyla uyguladıkları taktiklerini gerçekten başarılı bir şekilde sona erdirdiler. Ondan sonra sıra geldi konuşmalara. Tabii yapılan konuşmaları teferruatıyla anlatmaya imkân yok. Protokolü de alabileceğimi ummuyorum. Sana ancak özü ile anlatabileceğim. İlk önce Fahri konuştu. Savunmaların dilinden tutturdu. Benim fikir alanında meseleyi koymaya başlamamı övdü fakat sonunda zıvanadan çıkmışım. Attila'nınki gizli gizli sokuşturmakmış, Veli'ninki ise açık bir yılanmış falan filan. Teklifi, bu insanlarla yolumuz ayrılmıştır. Eğer bunlara ceza verilmezse, burada kalırlarsa ben redaksiyondan ayrılırım. Sonra aldı [Halis] Okan, aynı mahiyette konuştu. Lenin tahrif edilmişmiş, açık bölücülükmüş, ne bileyim ben, daha bir sürü şeyler. Sen artık muhayyileni işletebilirsin. Sonra diğerleri konuştular. Malum ithamlar tekrarlandı. Doktor [Hayk Açıkgöz] ta sonuna kadar konuşmadı. Şimdi sana birkaç madde halinde özetleyeyim konuşulanları:

1. Savunmalarda ileri sürülen deliller, vesikalar, açıklamalar üzerinde asla durulmadı. Bir tek satır konuşulmadı.

2. Konuşanlardan bazıları anlaşmazlığın altında yatanın fikir ayrılığı olduğunu kabul etti /Fahri, Halis, Demir/ bunlara göre bizim fikirlerimiz parti hattının dışına çıkan, ona karşıt fikirlerdir. Bazıları ise işi karakterlere, şahsi hırslara bağladılar /Meret [Marat], Aram ve bir dereceye kadar gene Demir/ Doktor [Hayk Açıkgöz] en son yaptığı konuşmasında bizleri birleştirenlerin ayıranlardan fazla olduğunu, Dış Büro'nun da birçok hatası olduğunu, bizim tuttuğumuz yolun da sonu olmadığını, fakat cezalarla, atmalarla, satmalarla hiçbir işin çözülemeyeceğini belirttikten sonra fikir ayrılığı olmadığını söyledi. O da işi karakterlere bindirdi. Seni mesela ilk zamanlar pek sevdiği halde sonra kariyerist ve entrikacı olduğunu anladığını /belki yanılıyorumdur demeyi de ihmal etmeden/, Veli'nin dilinin tahammül edilemez, çalışılması pek zor bir insan olduğunu, cezayı hak ettiğini, Attila ile bana ise büyük bir sempatisi olduğunu, bu durumdan üzüldüğünü belirtti. Hepimizin, sen de dâhil davaya yüzde yüz inan-

---

38 Veli Gündüz'ün Ek Savunması için bakınız *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları*, derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul Eylül 2004, s. 395 vd.

mış insanlar bulunduğumuzdan da yüzde yüz emin olduğunu, böyle cezaların doğru olmadığını söyledi.

3. Meselelerin özü bakımından üçümüzün de aynı şekilde suçlu olduğumuz üzerinde ısrarla duruldu. Fahri ve Halis'in üçümüzün birden derhal atılmamızı istemeleri ağaları telaşlandırdı.

4. Ağaların işaretiyle Veli'ye karşı hücumlar arttırıldı. Şahsi karakterden tut ta en iğrenç ithamlara kadar. Hatta Meret [Marat] yumruk sıkarak, küfrederek yaptığı konuşmasında Veli'yi ajanlara işyerinin fotoğraflarını çektirmekle itham etti. Şeyleri şeye verdiğini söyledi…

Biz, her üçümüz defalarca bütün her şeyin askıda bırakılmasını, derhal bir genel toplantı hazırlıklarına başlanmasını, meselelerin ancak orada çözülebileceğini tekrarladık. Yani bu yolda uzlaştırıcı teklif yaptık. Bunu defalarca tekrarladık ki defalarca protokole geçsin diye. Eğer Fahri bey iyi protokol tutmuş ise okuyan herkes bizlerin sonuna kadar bir çıkar yol bulmak, böyle atma kararlarını önlemek için direndiğimizi görecektir. Karardan önce grubun tam olmasını, Münevver'in [Andaç] gelmesini de istedik. Meğer Münevver de grup üyesi değilmiş.?! O da doğrudan Dış Büro'ya bağlıymış. Orhan'a gelince o asla grup üyesi olmamış. Burada oy kullanmasına, toplantıya başkanlık etmesine bakmamalıymış. Bizim partiden değilmiş ki grup üyesi olsun. Yahu dedik, biz sosyalist ülkelerde şunca yıl çalışmış insanlarız. Başka partiden biri yardıma gelince ve parti işlerine de karışınca o partiye alınır. Başka türlü oy kullanamaz. Toplantılara katılır fikir söyler ama oy hakkı yoktur. Hayır efendim, Orhan'ın bizimle hiçbir ilgisi hiçbir zaman olmamış, onu ancak bir işçi olarak almışlar. Kabiliyetsiz, yetersiz, sersemin biri olduğunu, işi beceremediğini görünce de geri göndermişler.

Evet bunlar ara nağmeleri işin. Sonra cezalar faslına geldi iş. Bilâl anlatamıyorum bütün konuşmaları, takdir edersin. Çok uzun sürdü. Zaten dediğim gibi ne minval üzerine gittiğini de kestirebilirsin. Merak ettiğin yerleri yaz sor. Evet cezalara geçildi. Önce Veli alındı ele. Başladı millet konuşmaya Veli'nin huyu, suyu, karakteri, Sofya'dan Macaristan'dan atıldığı, Polonya'da istenmeyen adam ilân edildiği!?.. İflah olmazmış, beraber çalışılamazmış, daha neler neler, tahmin edebilirsin. Ve ceza istendi. Demir yapmadı teklifi, etki altında bırakırmış toplantıyı. Kimse de yapmadı, kaldı iş Haram'ın [Aram] üstüne. İşten ve partiden temelli tard. Oylamayı yazmıştım. Orada bir hatam var. Merih [Anjel Açıkgöz] aleyhte oy vermedi. Müstenkif kaldı.

Sonra sıra geldi bana. Suçlar aynı imiş, derhal atılmam gerekiyormuş. Zaten müdafaamda da bundan sonra da nasıl hareket edeceğim açıkça yazılı imiş. Mesele meydanda imiş. Fakat ille de milletin bana sempatisi varmış. İşte bu sempatinin yüzü suyu hürmetine prensipleri çiğnemek pahasına da olsa hemen atamıyorlarmış beni. Son ihtar. Herhangi bir faaliyetimde derhal tard cezasına çevrilecekmiş. Oylamayı yazdım biliyorsun. Sonra Attila'yı aldılar. Aynı göz yaşartıcı! sempatiklik nutukları. Aynı ceza. Aynı oylamalar.

Oylamalardan sonra son söz olarak dedim ki: "Grup böyle bir meselede, bütün gruplara mal olmuş bir meselede karar almakla sorumluluk altına girdi. Bu, buranın beş oyu ile halledilmez. Buna grubun yetkisi yoktur. Ve hiçbir mesele de çözülmüş değildir. Bütün meselelerimiz ancak fikirlerin, hataların ve sevapların serbestçe tartışılacağı bir genel toplantıda çözülebilir. Ben buna inandığım ve birliğin ancak bu yolla kurulabileceğini gördüğüm için, müdafaamda da söylediğim gibi bu yolda mücadeleme devam edeceğim?. Aynı şeye Attila da katıldı. Gerekirdi ki bu lafları söyler söylemez, hemen bizi atsınlar değil mi ya… Ne gezer, cevap şu oldu. Bunlar henüz ancak söylenmiş laflardır. Henüz faaliyet yoktur. Hele faaliyet yapın o zaman görürüz. Yani anlayacağın hepsi komedi.

Bu herifler üçümüzün birden atılmasının ne denli bir gürültü koparacağını iyi görmüşler. Hele Attila ile bana hiç yanaşamıyorlar. Biraz zor durumda kalacaklar Macarlara karşı da o zaman. Onu için işi teker teker bitirme, teker teker susturma yoluna girmiş durumdalar. Belki yakın planları Attila ile beni buradan uzaklaştırmaktır. Benim şahsi kanaatime göre biz Attila ile meydana çıkıp heriflere ana avrat dümdüz küfür bile etsek bizi en fazla hastaneye sevk edip "sinir buhranı geçiriyor yoldaşlarımız, tedavi edin" diyecekler. Tabii şimdilik. Bizim hesabımızın da görülmesinin onlar için tehlike teşkil etmeyeceği güne kadar.

Hindi [Zeki Baştımar], toplantıda genel toplantıyla ilgili fikirlerini de açıkladı. Gruplar kim oluyormuş, isterse herkes istesinmiş, toplantı gene olmazmış. Toplantı ancak onların /üçünün/ istediği zaman olabilirmiş. O da ancak parti hattının nasıl uygulanacağı hakkında fikir teatisi yapılacak istişarî bir toplantı. Herkes fikrini söyler, onlar istediklerini yaparlarmış. Toplantı karar da alamazmış. Ve hele bizler gibi fikirleri olan insanlar böyle bir toplantıya katılacaklarını düşünüyorlarsa bunu hemen kafalarından silsinlermiş. Biz katiyen katılamazmışız. Demir bu fikirlerini Peşte'de çocuklarla konuşurken açıkça belirtmiş zaten. Onlardan gelen mektupta vardı. Bu fikirleri sana ayrıca yazacağım.

Bizim durum kısaca bu. Veli ertesi günü tabii redaksiyona geldi. Aram "toplantıyı terk et" dedi. Ben de "terk edip nereye gitsin, iş vereceğiz dedin, ver işi görelim" deyince, "parası kesilmemiştir, parasını alacak" dedi. "Gitsin gazete okusun, fakat toplantıya katılamaz" dedi. Veli gürültü çıkarmamak için çıktı. Yani şimdilik güya parasını kesmemişler. Bunun ne derece hakikat olduğunu ne kadar süreceğini yakında anlayacağız.

Ha, 14 Kasım toplantısında Meret [Marat] nutuk atarken hepimize "Yol açık, Türkiye'ye gidin. Hiçbirinizin hiçbir şeyi yok. İstediğiniz gibi yaşar, yeni parti kurarsınız" dedi. Alçak herif, hiçbirimize bir şey yapmazlarmış Türkiye'de. Hiçbir faaliyetimiz olmamış ne yurtta ne yurt dışında. Rezile bak. Ben, gider gitmez hapse gireceğimi bilmiyorum sanki. Türkiye'de faydalı bir şekilde çalışabileceğime emin olsam sanki ona sorardım gideyim mi diye. Soracak başka insan kalmadı.

Evet Bilâl durum bu. Grupları haberdar ettik. Vartan'a geniş mektup yazdım. Veli de anaya[39] yazdı. Osman'a da geniş mektup yazdım. Attila da yazacak eksik bıraktığım yönleri tamamlayacak. Çünkü insan ne kadar yazsa her şeyi yazamıyor, unutuyor. Bakalım onların tepkisi ne olacak? Osman telefonda bir toptan istifa fikri attı ortaya. Buna kim ne kadar yanaşır, faydası ne olur bilmiyorum? Zamanı gelmiş midir, onu da kestiremiyorum. Ben ve Attila ne yapacağız, buradan ayrılmalı, bu heriflerle çalışmayı ret mi etmeliyiz yoksa daha bir süre dayanmalı mıyız? Ev sahiplerinin tavsiyeleri şimdiye kadar dayanın oldu çünkü. Her ne ise. Siz de kafanızı işletin. Biz burada iki kişi ne yapabiliriz kestiremiyorum. Üzerinde iyice düşünmek lâzım. Heriflerin taktikleri de gün gibi meydanda. Aynı soruları Vartan'a da sordum. Onun da fikrini istedim. Bakalım ne diyecekler.

Sana daha yazacak çok şey var. Ama öyle sanıyorum ki bizim 9 Kasım ve 14 Kasım toplantılarının özünü, esas hatlarıyla bildirebildim. Diğer anlatacak şeyleri de ayrıca anlatmaya devam edeceğim. Bugünlerde benden sık sık mektup alırsın herhalde. Ben şimdi evdeyim. Çünkü Gül'ün yuvasında kızıl hastalığı varmış. Karantina koymuşlar. Gül evde kalmak zorunda. O hasta değil henüz, ama belki de hastalanacaktır. Her ne ise hastalanmadığı halde de ben bu ayın sonuna kadar evde kalmaya mecburum. Bizim için iyi oldu bu ev hapsi. Çok yorgundum. Biraz dinlenmek, biraz

---

39 Sabiha Sümbül kastediliyor.

uyumak imkânını bulacağım. Günde 12 saat uyuyorum, sinirlerim öyle bozulmuş ki, uykudan başımı kaldıramıyorum. Yani sana da bol bol yazacak vakit bulacağım. 15 tarihli mektubumda ev sahiplerinin seninle ilgili soruna verdikleri cevabı kısaca yazmıştım. Onlar asla buradan gitmen için bir şey yapmamışlar. Kocaman bir yalan bu. Attila buralarda doktora yapmak istediğinden de bahsetmiş. Biz, demişler buna hiçbir şekilde karşı değiliz. Kendisi Bulgar vatandaşıdır. Bizimle hiçbir ilgisi yok. Elçiliği ile ve oradakilerle halledeceği bir meseledir. Yani rahatla. Seni buradan attıran onlar değil. Bu garanti. Gene bizim ağaların numarası. Belki de elçiliğe tesir ettiler. Bence belki değil, muhakkak. Senin yazı ile pek ilgileniyorlar. Öyle yanıyorum ki onu bitiremediğimize. Attila son zamanlarda tercüme imkânı bulamadı. Önümüzdeki günlerde gene devam ederiz. Şimdiye kadar verdiklerimizi gayet faydalı bulmuşlar. Memnunlar, devamını istiyorlar. Başka meselelerle ilgili soruları da var. Hatırlar mısın geçen yıl benim arkadaşın kocasına [Franco] bir yazı hazırlamıştın. Oldukça uzundu. Ben tercüme etmiştim. Hani senden ta eskiden istemişti, Macaristan'da iken. Kuruluşu, kaç kişi vs, vs hatırlayacaksın, kafanı işletirsen eğer. Kıbrıs'la ilgili olan değil, öbürü. İşte aynı soruyu bunlar da sordu. O yazı benim elimdedir. Ondan istifade ederek bir şey hazırlayacağız. Bizim ev sahiplerini de pek ilgilendiriyor.

Şimdilik kesiyorum. Gene yazacağım. Diğer konuları da anlatmak için. Sen de yaz. Sonunu bekleme yazacaklarımın, daha çok sürer çünkü. Haramın [Aram] ek raporunu da şimdi yolluyorum. Gözlerinden öperim. Sevgiler, selamlarla

Gün [Benderli-Togay]

[el yazılı not 1] 15 tarihli mektubumun sonundaki soruya hemen cevap ver. İmkân bulabileceğim. Doğru cevap vermezsen çok kızdıracaksın.

[el yazılı not 2] Burada kar bastırdı. Senin paltosuz olduğun düşündükçe fena keyfim kaçıyor. Hiç ummamıştım geri gelmenin bu kadar uzayacağını. Ne eşeklik ettim paltoyu bıraktırmakla. Ama ellerin çok doluydu. Giden biri olursa yollayacağım. Ayşe'nin oralı ahbapları var biliyorsun.

[el yazılı not 3] mektubu yazdıktan sonra bir daha okuyamıyorum. Yanlışlar varsa kusura bakma.

18.XI.1965

Merhaba bizimkiler,

Mektubunu aldım. Kısa da olsa, memnun oldum. Ne yaptığını bilmiyorum ancak zamanın olmadığından yakınıyorsun. Öyle sanıyorsun şimdi artık buradaki durumu daha iyi biliyorsundur. Amma yine de bazı şeyleri yazmaya çalışacağım.

Önce size belki daha duymadığınız bir haber vereyim. Amma belki de telefon etmişlerdir. 14 Pazar günü toplantı yapılmış. V'yi [Veli] tamamen atmışlar. İşten de atılmış. Ancak iş temin edeceklerini söylemişler. G [Gün] ve A'ya [Attila] son ihtar verilmiş. Telefonla konuştuk, teferruatı bilmiyoruz, öğrenince yazarız. Ben bunu kestirmiştim. Ancak V'nin [Veli] altı ay azami ihraç edileceğini sanmıştım. Tahmin ediyordum, zira ağa [Zeki BAştımar] burada onun hakkında çok fena konuştu, tabi i temelsiz ithamlarla. Aslında benim şartlı olarak, yani bir genel toplantı yapılıp parti çalışmaları normale dönünceye kadar istifa etmemin bir amacı da belki diyordum ağaların fazla ileri gitmesine engel olur bu. Ne gezer.

Bakıyorum mektubunda öyle bir hava var ki, sizin hatanız yüzünden diyorsun. Olabilir ki hatamız olmuştur. Diyorsun ki, oradaki iki kişiyle iyi geçinmek, şahsi anlaşmazlıkları bir yana bırakmak gerek.

Baştan şurası iyice bilinmelidir. Benim onlarla hiç ama hiçbir şahsi anlaşmazlığım yoktur, olmadı da, meydan vermemeye çalıştım ta başından beri. Son dört ay içinde aramız açıldıysa bunun sebebi sadece onların en ufak parti kaidelerini bilmemelerinden veya bilmemezlikten gelmelerinden oldu. Parti toplantısı yapmak istersin, yok derler senin keyfinle olmaz /ne keyfi/, DB [Dış Büro] kararlarını inceleyelim dersin, ne lüzum var derler, işle ilgili karar alınır, uygulamazlar, bir gün genel toplantı istediklerini söylerler, ağalar aleyhinde benden fazla konuşurlar, iş resmiyete döküldü mü, toplantıda konuşulmaya başlandı mı, kaçarlar. Tutanaklara hiçbir şekilde sözlerinin geçmesini istemezler. Tekrar ediyorum, ister inanılır, ister inanılmaz, ben hiçbir şekilde şahsi mesele yapmış değilim. Onların şahsi meselelerini önledim. Bana defalarca olmadık sebeplerle hakaretler edildi, hem de ne hakaretler, İstanbul külhanbeylerini unutturacak derecede külhanbeyi ağızlarla hakaretlerle kışkırtıldım. Hepsini sineye çektim. Gerçi sinirlerimi tutamayıp ta bir iki kere grup sekreterliğinden istifa etmek zayıflığına düştüm ama, nihayet benim de bir insan olduğumu ka-

bul etmeniz gerek. Düşün şimdi. Sofya'ya gidiyor, H [Halis] ile konuşuyor, daha başkaları ile konuşuyor, onu genel toplantı yapılmaması gerek diye ikna ediyor, sonra kalkıyor kimseyle konuşmadım diyor, sonra mektup yazarak genel toplantı gerek diyor. Sonra sıkıştığı için, kuvvet dengesinin belki de değişmekte olduğunu zannettiği için, daha doğrusu, palejeniya tumannaya[40] sözünü işittiği, A'nın [Attila] orada dinlendiğini ve iyi karşılandığını işittiği için olmaya ki diyor ağalar hapı yutuyor ve derhal Moskova grubunun dağıtılmasını bahane ederek genel toplantı isteğine yanaşıyor. Ne zaman ki ağa [Zeki Baştımar] dönüyor L'e [Leipzig], telefon ederek konuşuyor ve başlıyor gene "Biz aslında sizinle hemfikir değiliz, amma genel toplantıyı da istiyoruz" demeye. Bakıyorsun hemen dönmeye hazır. Seçim öncesi ve seçim sonrası görüşlerini imza ediyor, sonra kalkıp benim hemfikir olmadığım noktalar vardı diyor. Amma ben yine de imzaladım. Hata ettim diyor. Sonra ağa [Zeki Baştımar] ile kim bilir daha kaç telefon konuşması oluyor ve ağa [Zeki Baştımar] onu ikna ettikten sonra kalkıp buraya geliyor. Bunu böyle bilesin. Ben bunu böyle bilmiştim. Amma diyordum, belki de hata ediyorum, hele bir A'yı [Attila], G'yi [Gün], V'yi [Veli], B'yi [Bilâl] dinleyelim, tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır ve başladım N'yi [Necil] frenlemeye, hatta N [Necil] ile epeyce tartıştık bu meselede ve neticede ikimiz de ikna olduk ki, bizim de hatalarımız olmuştur, başta türlü hareket etmek gerek ve ettik de, sen ayrıldıktan sonra en ufak bir tartışmamız olmadı, gayet iyi geçindik, verilmeyecek tavizleri verdik. Ve ağa [Zeki Baştımar] geldi foyası meydana çıktı. Öteden beri iki yüzlü hareket ettiği meydana çıktı. Artık ağzıyla kuş tutsa bana aksini inandıramaz. Ve sizler de artık bin dereden su getirseniz bana bunun aksini ispatlayamazsınız. Ben hissimle ve mantığımla bunun böyle olduğuna eminim. İstersen bazı tahminler de yürüteyim.

Bana ağa [Zeki Baştımar] seni niçin burada Radyoya [Budapeşte Radyosu] götürdüğümü sordu. Bana ağa [Zeki Baştımar] Moskova'ya Vartan'a niçin mektup yazdığımı sordu. Bana ağa [Zeki Baştımar] Sofya'ya niçin gittiğimi sordu. Bana ağa [Zeki Baştımar] B'nin [Bilâl] Bükreş'e gitmesi dolayısıyla A'ya [Attila] niçin telefon ettiğimi sordu. Peki baba bunları ağa [Zeki Baştımar] kimden duyuyor. Ve ben eminim ki, L'de [Leipzig] de kızlarını[41] G [Gün] ve A'ya [Attila] göndererek öğrendik-

---

40 *Bulgarca* durum dumanlı, bulanık.

41 Şekibe ve Ziya Yamaç'ın kızı Ayşe kastediliyor.

lerini ilettiler. Ben eminim ki A'nın [Attila] temaslarını ilettiler. Ben eminim ki, burada bizim temaslarımızı ilettiler. Her şeyi ilettiler ve belki de Ş [Şekibe] orada benim yaptığım temasları öğrendiyse, oysa ben O'ya [Orhan] ve diğer arkadaşa bir rapor sunduğumu söylememelerini tembih etmiştim. Ş [Şekibe] döndükten sonra bana, orada benim konuştuğum bayan yoldaştan [Stefka Pırvanova] bahsetti ve demek istiyordu ki biliyorum. Bunların hepsi iletildi. İtalyalı çocuk meselesi iletildi. Mahmut Makal'ın yazdığı mektup meselesi iletildi. Daha doğrusu öyle iletildi ki, zira biz sizlere kapılarak M.M. [Mahmut Makal] ile yaptığımız konuşmayı en ufak teferruatına kadar anlatmıştık. Bizim bu anlattıklarımıza bazı şeyler de onlar katarak öyle ilettiler ki, ağa [Zeki Baştımar] bize bu mektup M.M.'a [Mahmut Makal] zorla yazdırılmış dedi. Tabii enayice bir itham. M.M.'ın [Mahmut Makal] aklı mı yok ki zorla yazsın. Sen Z'yi [Ziya] o kadar aptal sanma. Bir genel toplantının bizim istediğimiz şekilde suya düşeceğini bile bile hareket etti. Ve hareketiyle üç arkadaşın cezalanacağını biliyordu. Şayet biz parçalanmamış olsaydık, belki ağalar daha ileri gidemeyeceklerdi. Ve zaten oradaki toplantıyı uzun zamandır geriye atmaları da bundandı. Bizi burada parçaladıktan sonra ağa [Zeki Baştımar] döner dönmez toplantıyı yaptı. Tabii Z'ye [Ziya] de evet toplantıyı yapacağım vaadinde bulundu. Ama nasıl toplantı. Z [Ziya] de biliyor bunu, biz de. Mecbur bırakıyorsunuz beni bir şahıs üzerinde fazla durmaya. Devam ediyorum.

Z [Ziya] ağanın [Zeki Baştımar] kendisine sekreterlik teklifinde bulunduğunu bana söylemedi. Yanıma gelmiş pagodada da, ben ona güler yüz göstermemişim de ondan dolayı söylememiş. /Benim müthiş başım ağrıyordu./ N'ye [Necil] söylemiş ve bunu kabul etmeyeceğini bildirmiş. Akşam toplantıda, konuşmasında aynen şöyle dedi. Ben kabul etmeyecektim. Hatta N'e [Necil] de söyledim, amma şimdi Osman'ın tutumundan dolayı kabul ediyorum. Ne imiş benim tutumum. Güya ağayı [Zeki Baştımar] toplantıda itham etmişim ve demişim ki, siz ağabey, daha önce, Z'nın [Ziya] da Ş'nin [Şekibe] de sekreter olmasına şiddetle itiraz etmiştiniz, yapamazlar demiştiniz, şimdi nasıl tayin ediyorsunuz. Evet buna benzer bir şey söyledim. Zira gerçekti, ben istifa edeceğimi sekreterlikten, ağaya [Zeki Baştımar] söylediğimde, ikince sefer arkadaşlar seçseler bile kabul etmeyeceğimi söylediğimde, ağa [Zeki Baştımar], olmaz N [Necil] cezalı, ötekiler katiyen olmaz demişti. Tabii inkâr etti ve bana yalancısın dedi. Kabul ediyorum ben bunu söylememeliydim. Hata ettim. Zira hem

dört göz arasında söylenmiş bir söz inkâr edilebilirdi, edildi de; hem de, ne lüzumu vardı, amma sinirli idim.

Ağa [Zeki Baştımar] bana kasayı ve dosyayı teslim etmemi söyledi. Peki dedim. Toplantı bitti. Ertesi gün, benim Radyoda Sıla Özlemi'ni ve haberlerini, Türkiye haberlerini yapmam gerekti. Bütün gece uyumamıştık. Sabahleyin N'ye [Necil] uğradım, Z [Ziya] de orada konuşuyorlar. Galiba bir gün sonra idi. Dedim ki çocuklar gazetelerde önemli bir şey yok, bu hafta haber yapmasak nasıl olur. N [Necil] dedi ki, seksiyon şefiyle konuşmak gerek. Z [Ziya] ağzını açmadı. Ben çıktım Radyoya geldim. Seksiyon şefine teklifi yaptım. Olur dedi. Yapmayız dedi. Aslında daha önceleri de, iki buçuk yıldır yapıyorum bu programı, onlar yanaşmadıkları için, defalarca haber yapmadığım olmuştur. Şimdi ne dese beğenirsin. Ben işleri provoke ediyormuşum. Ben bu programı artık yapmak istemediğimi defalarca söylemişim. Bıkmıştım. Diyordum başka bir arkadaş yapsın, biraz yenilik olsun. Seksiyon şefiyle her söylediğimde mutabık kalmıştık. Ha bugün değiştirelim ha yarın derken altı ay geçti. Z [Ziya] de ben bir defa haber yapmadım diye hemen provoke ediyorsun deyince çok sinirlendim. Ve seksiyon şefine rica ederim dedim, artık Sıla Özlemi'ni benden al. Aldı. Şimdi ne derse beğenirsin, siyasi provokasyon. Peki biraderim, nasıl çalışılır bu zihniyetteki insanlarla.

Ağayla [Zeki Baştımar] yaptığımız toplantıdan bir gün sonra N'e [Necil] diyor ki, toplantı yapalım da Osman devir teslim etsin. N [Necil] diyor ki, söylerim Osman'a. Ben olur diyorum. Amma bir iki gün müsaade edilsin, kasa hesaplarını yapayım, evrakları sıraya koyayım. Sadece bana söyledikten sonra bir gece müsaade ettiler. Sabahleyin toplantıya gittik. Kasayı, dosyayı verdim. Amma dedi, makineyi ve Batı Almanya'ya yazdığın mektupların kopyalarını ve o şahısların adreslerini de vereceksin aksi takdirde teslim almıyorum. Ben dedim ki, kopya makinesi bana verilirken çok dikkatli olun kimse bilmesin bunu dendi, bu yüzden ev sahiplerine telefon edelim. Yani ben vermeye hazırım, amma bilsinler. Yok kabul etmiyor, hiçbir şekilde diyor ve makine bana verilmezse, o halde mühürlensin diyor. Mektup kopyalarını da istiyor. Ben dedim ki, bu mektuplaşmalardan ağanın [Zeki Baştımar] haberi var. Kendisi adreslerini de biliyor. Temas edilenlerle kendisi temas etti. Ben mektupları parti adına yazmadığım gibi bir Macar olarak, Radyo adına yazdım, kopyaları Radyonundur, nasıl veririm, yok eğer ille de verilmesi isteniyorsa, ağaya [Zeki Baştımar] telefon edelim, ne diyorsa gene ona göre hareket edelim; yine olmaz den-

di. Bunun üzerine toplantı tutanaklı yapılmaya karar verildi. Ve ben de kızdım, zaten daha önce de düşünüyordum, gündeme devir teslim meselesinden başka benim gruba bir mektup sunacağımın da konmasını istedim. Ve uzun tartışmalardan sonra kopyalar hariç her şeyi teslim ettim. Mektup kopyaları ve adresleri için ağaya [Zeki Baştımar] yazılma kararlaştırıldı. /Şimdi yazmam diyor, bu karara uymam diyor./ Benim mektubum okundu. Ş bu önemli bir mektup üzerinde düşünülmeye değer dedi. N [Necil] kabul etmeyelim teklifini yaptı ve grup kararına ben hariç üç oyla kabul edilmedi diye geçti. Sonra toplantı bittiği için ben ayrıldım. N [Necil] demiş ki Z'ye [Ziya], mektubu geri gönder. Göndermeye söz vermiş. Hâlâ göndermedi. Ve de dün göndermeyeceğini söylemiş… Şimdi mektubun mahiyeti: Diyordum ki, altı kişilik DB'nun [Dış Büro] sadece üç kişisi anti-Leninci tutumlarıyla yurtdışı teşkilâtını parçalıyorlar. Önümüzde birçok vazifeler varken bu şekil hareketlere de devam ediyorlar. Çoğunluk genel toplantı istiyor. Ben de istiyorum ve bildirdim. Buna rağmen bu üç kişi genel toplantı isteyen yoldaşları çeşitli baskılara maruz bırakıyorlar, grupları dağıtıyor, yoldaşları birbirine düşürücü faaliyetler yapıyor ve çalışmaları engelliyorlar. Bu durumda bundan sonra bu üç kişinin DB [Dış Büro] veya MK [Merkez Komitesi] adına çıkardıkları kararlara uymayacağımı belirtir, şayet grubum da bunu yapmazsa, kendimi üyelikten serbest saydığımı saygıyla bildiririm. Tabii, bir genel toplantı yapılıp parti çalışmaları normale dönünceye kadar kaydını da koydum. İyi mi yaptım, kötü mü. İtiraf ediyorum biraz sinirli havada idi.

Ev sahiplerine gittik. Önce soğuk karşılandığımız intibaı uyandı amma sonuna doğru merakla dinlediğini ve söze karıştığını, hatta ağa [Zeki Baştımar] için "Birinci sekreterin, şey birinci sekreter değil amma parti temsilcisinin" sözünü kullanması, M [Marat] hakkında iyi konuşmaması nazarı itibara alınırsa, bizim vereceğimiz enformasyonları kabule ve hatta dil tashihlerini kendisi yaparak kabule hazır olduğu nazarı itibara alınırsa, yine de iyi karşılandık denebilir. Benim istifam meselesini hoş karşılamadı; N'e [Necil] Z'ya [Ziya] söyle geri göndersin dedi. Dikkat etmek gerek ki, Radyoda işler bozulmasın dedi. Ben şahsen dikkat ediyorum. Amma beni de her işte provokasyon yapıyor diye itham edecekler. Tabii buna dayanılmaz. Sonra kaldı ki, onlar bir sürü siyasi hatalar yapıyorlardı; şimdi bu hatalar öyle gidecek. Buna nasıl dayanırım bilmem. Bir misal. İşçi Partisi'nin Urfa il kurucusu olduğunu daha önce yazan bir dinleyici geliyor Batıdan. Pazar günü Ş [Şekibe] konuşuyor kendisiyle. Şüpheleniyor ki

polistir. Bunu bizi gördükleri halde bize söylemiyorlar. O çocuğun da Radyoya ertesi gün geleceğini biliyor. Ve benim haberim olmadığı için çocuk geldiğinde, kimse olmadığından ben iniyorum aşağı; Macar olarak karşılıyorum, tabii çocuk beni tanıyor. Sonra Radyoda bir heyecan, bir gürültü. Ne ise bu kadarı yeter. Şimdi ne yapmak gerek. Benim istifama boş verin. En ufak bir pişmanlık duymuyorum. Zira en dürüst, en namuslu yoldaşlarım cezalandıktan sonra ve beni de cezalamak için harekete geçildikten sonra daha önce benim istifa etmem normaldir. Sonra kimden neden istifa ediyorum. Üç kişiyi parti kabul edemem, hele anti-Leninci olduktan sonra.

Ne yapmalı. Biz baştan hatalar yaptık. Kabul etmek lâzım ki parti yurtdışı teşkilâtının hatalarını görmemize rağmen, bu hataları ortaya çıkarmakta seçtiğimiz yollar taktik olarak doğru değildi. Hataları düzeltmek için yaptığımız faaliyet önceden düşünülmüş bir yolu çizilmiş faaliyet değildi. Saftık. Siyasetin katakullisini bilmiyorduk. Çeşitli oyunları bilmiyorduk. Biz saf, temiz komünistler olarak hareket ettik. Karşımızdakilerin her türlü manevraya başvuracaklarını kestiremedik. Kardeş partilere durumu iyice anlatamadık. Marksist kültürümüz daha fazla olabilir, Lenin'i daha iyi bilebiliriz, memleketin durumunu daha iyi bilebiliriz, amma bu yetmedi. Lenin'i de tam olarak değilse bile, iyi bilmediğimiz görüldü. Hiç olmazsa parti içi mücadeleler kolunda. Adamlar cesaretlerini kaybetmediler. Yollarına devam ettiler. Oysaki bir kardeş partiden ufacık bir sitem alsalardı, tamamen ters yüz dönerlerdi. Bunu biliyorum. Demek biz anlatamadık. Ben eminim, kardeş partiler görüyorlar, iş yapılmadığını görmemelerine imkân yok. Bu görünüyor. Göremedikleri üç kişinin uydurmaları. Bunları ise bilmediğimiz için, uydurma olduğunu ispatlayamıyoruz. Kardeş partiler kandırılıyor belki. Amma hangi hususta bunu bilmiyoruz. Ben tasavvur edemiyorum ki bir kardeş parti bizleri atsın. Zira bizler genciz. Bu ülkelerde yetiştik. Sovyetler Birliği'ne çok daha fazla bağlıyız. Halkımızı onlardan fazla tanıyoruz. İş yapma kabiliyetimiz olup olmadığı bilinmiyor, amma onların kabiliyetsiz oldukları biliniyor. Biz Türkiye'deki ilerici ve sosyalist hareketi daha iyi değerlendirebildik şimdiye kadar. Bunu olaylar gösterdi. Onlar ise, çeşitli siyasi kurnazlıklarla kardeş partileri aldatmaya devam ediyorlar. Biz de böyle düşünüyoruz diyorlar. Onlar yarın öbür gün çekip gidecekler. Dava yine bizlere kalıyor. Hem bedenen, hem kafayla genciz. İşçi ve komünist hareketinin son gelişmesine ayak uydurmuş durumdayız. Onlar ise aynı yerde kalmışlar. Hareket onları dışarı

atacak ben buna inanıyorum. Amma velâkin kardeşlerim, hareketin hızlanmasına engel oluyor onlar. Ve bizleri de yıpratıyor, darıltıyor, yok etmek istiyorlar. İşte buna engel olmak gerek. Nasıl. Mücadelenin birinci devresi bence bitti. Ve yenildik. Ben baştan söyledim. Çeşitli yollar olabilir. Hepsini iyice düşünmek, hangisi iyiyse ona göre hareket etmek. Bir – Kardeş partilere, bilhassa Sovyet, Bulgar ve Macar ve Alman ve Romen partilerine her hususta enformasyon vermeye devam etmek. Hataları göstermek. İki- Temas kurmak. Üç - İcabında ortak bildiri yayınlamak. Yanlış anlaşılmasın bu bildiriyi kardeş partilere sunmak, şimdilik başka türlüsü olmaz. Dört – Harekete faydalı olmaya devam etmek. Beş – Toptan istifa veya ayrı bir toplantı yapmak. Bunları kardeş bir partiyle görüşmek.

Mektuplarda yazılmayacak şeyler olabilir. Amma bu yazdıklarımdan çekinmiyorum. Bir defa hiçbir kardeş partiden hiçbir şeyi gizlememek gerek. Her şeyi bilsinler. Şimdilik bunları düşünebiliyorum… Tabii bizlerin çalışmasına engel olmak için her çareye başvuracaklar. Hatta kardeş partileri de kullanmaya teşebbüs edecekler. Etsinler. Her şey [ortaya] çıkacak günün birinde.

Ümitsizliğe kapılmamak elde değil. Allah belasını versin her şeyin dememek mümkün değil. Sonra yine başlıyor. Sonra yine geçiyor. Olabilir ki, benim çalışmama burada engel olmak istenir. Bakalım. Bunun için orada iş demiştim. Zira burada işler bozulur diye korkuyorum. Siyasi hatalar başlarsa, tahammül edemem diye korkuyorum. Ve çok sinirliyim.

Haydi yeter. Hepinizin gözlerinden öperim.

[Osman Rauf Alper]

21 Kasım 1965

Bilâl,

10 Kasım tarihli mektubumda bazı meseleleri maddelemiş, çok geniş teferruata girememiştim. Sanırım fazla teferruata artık pek ihtiyaç ta kalmadı. Sen anladığıma göre arada Osman'dan mektup almışsın, birçok şeyleri anlatmıştır. Benim yazmama ihtiyaç kalmadı. Zaten 12 Kasım tarihli mektubunda bunlara değinmişsin de. Belki bir iki nokta daha vardır. Onlara ben kısaca temas edeyim. Biliyorsan tekrar olur. Fazla mal göz çıkarmaz değil mi? Necil'den 17 tarihli bir mektup aldım. Ondan evvel elden gönderdiklerini kısaca tekrarlamaktan başka bir şey yapmamış. Biraz da dedikodu var içinde. Can sıkıcı cinsten. Ziya ile ilgili olarak. Bunları tekrarlamakta hiçbir fayda olmadığı için yazmıyorum. Benim fikrimi öğrenmek istersen, kısaca şu: Maalesef ta başından beri anlaşamayan insanlar bir arada çalışmak zorunda kaldılar. Karakterlerden tut, daha birçok konulara kadar birbirinin zıddı. Bunları ikinci planda bıraktıracak bir ciddi çalışmaları da olmamış. Umumiyetle hepsi şahıslarını pek çok şeyin önünde tutuyor. Şahıs derken, maddi hayat yaşayış filan demek istemiyorum. Yani şu kör olası şahsiyet. Entelektüel hastalığı şahsiyet. Sıhhatli şahsiyet değil. Sonra Ziya uzun yıllar boyunca pek çok şeyin dışında kalmış, falan filan. Osman'la Necil bilemediler onu idare etmeyi. O da her şeyden köpürmeye hazır zaten. Tabii bundan istifade edeceklerin kimler olduğu, kaybedenin ise ne olduğu malum. Ben bundan 1 hafta kadar önce Ziya'dan bir mektup aldım. Birkaç satır. Aynı zamanda, Attila'nın yazısından onun adresine postaladığım 5 sahifeyi geri gönderiyor. Mektubunda diyor ki: "Burada olup bitenleri yazmışlardır artık sizlere. Nasıl yazdılar bilmem. Ben söyleyeceklerimi zamanı gelince söylerim. On gün boyunca cebimde taşıdığım mektubunu açmadan iade ediyorum. Bana göndermemiş ol ve bundan sonra gönderme, çünkü verilen vazife gereğince, başka yere havale etmem lâzım… falan filan?. Bana öyle geliyor ki, Ziya ağanın [Zeki Baştımar] anlattığı masallara kandı. Şöyle ki, bir toplantı yapılması için ağa [Zeki Baştımar], her türlü faaliyetin durdurulmasını şart koşuyor ya. Başka yoldan hiçbir şekilde toplantı olmayacağını düşündü Ziya ve böylece bu yolla bunun temin edilebileceğini sanıyor. Hele bir toplantı olsun, o zaman herkes [söyler] söyleyeceğini diyor. Ben böyle düşünüyorum. Tabii belki yanılıyorum. Neyse, çıkmaz bir yol. Fakat onun kendini satarcasına hareket ettiğine inanmıyorum. Bakalım zaman gösterir.

Bizim delikanlılar ev sahipleriyle temaslarını muhafaza ediyorlarmış. Ama o iş de canımı sıkmaya başladı biraz benim. Özellikle Necil'in son mektubunda yazdıkları hoşuma gitmedi. Bilirim ısrarcı tabiatını. Korkum şimdi de onların başında balta olup illallah dedirtmesidir. Nitekim son buluşmalarından Necil de pek memnun kalmadığını yazmış. Aynı lakırdıları seksen defa anlatmak ve ille de haklı olduğunu laf kalabalığıyla kabul ettirmeye çalışmakta ben asla fayda değil, zarar görüyorum. Ama bunu Necil'e anlatamam. Anlatabilseydim, başka konularda 17 yıl boyunca anlatabilirdim. Neyse belki akıllanmıştır biraz olsun da bıktırmaz onları. Böyle zart zurt eşik aşındırırlarsa bu işten fayda çıkmaz. Ev sahipleri ne zamandır yazılı bilgi istiyorlar. Bizimkiler hâlâ işin palavrasında. Bir satır vermemişler. Canını sıkmayayım senin de şimdi. Bu işi bırakalım. Onların ev sahiplerinin tutumu, senin bildiğin gibi. Her şeye rağmen Hindi'yi [Zeki Baştımar] savunmaya, daha doğrusu ona pek leke kondurmamaya dikkat ediyorlar. Çıkmazda kaldıkları vakit de susuyorlar. İş bu merkezde olunca, zaten yalnız bu merkezde değil, hep böyle olmalı, şahıslarla ilgili olmamalı konuşmalar ve yazılar, prensiplerle ve yapılanlarla. Neyse inşallah yüzümüze gözümüze bulaştırmayız her şeyi. Gördüğün gibi bütün bunların hepsi Orhan'ın da bıktığı gibi işin dedikodusu. Özünü sen de biliyorsun. Onun için bu faslı kesiyorum, artık.

Geçen mektubumda sana Hindi'nin [Zeki Baştımar] toplantı ile [ilgili] fikirlerini yazmıştım kısaca. Bunu Peşte'de de söylemiş. Aynen şöyle: Toplantı yapılacak. Ama şimdi değil. Toplantının yapılmasını ben de istiyorum, ama bu şartlarda olmaz. Önce pürüzler düzelecek, hava sakinleşecek. Sonra herkes bu toplantıya gelemez. Toplantının yapıcı olması için faydalı insanlar, fikri olan insanlar ve etki altında kalmayacak insanlar gelmelidir. Bu da ya her grubun temsilcisi ya da sorumlusu olur. Toplantıda prensipler, ana hat, ana siyasi meseleler konuşulamaz. Olsa olsa bunların tatbiki yolları konuşulabilir. Toplantıya gelecek olanlar fikirlerini söylerler, toplantının karar almaya hakkı yoktur. Biz bu fikirleri toplar, beğendiğimizi kabul ederiz. Doğru olmayanları da atarız. Toplantıda şahsi meseleler konuşulamaz, eski defterler, hatalar açılamaz. Yalnız ve yalnız pratik olarak ana hattımızın tatbiki meselesi konuşulabilir, o kadar!

Al sana, ne güzel toplantı değil mi? Hindi [Zeki Baştımar] aynı fikirleri bizim mahkeme sırasında da açmıştı. Onları sana yazdım. Tekrarlamıyorum. Bu fasıl da bu kadar.

Attila'nın dostu ile münasebeti hakkında da kısa bilgi vermiştim sana.

O bizi memnun edecek şekilde devam ediyor, hiç değilse şimdilik. Bizim mahkemeden önce Attila biliyorsun gene görüştü. Aralarında öyle iyi bir münasebet kuruldu ki, adamcağız çok defa işin aslı nasıl diye bizim delikanlıdan soruyor. Yeni bazı şeyler istedi. Kendi üs[t]lerine geniş bir yazı hazırlıyormuş. Bununla vazifelendirilmiş. Arada bir Hindi'yi [Zeki Baştımar] sigaya çekip yalanlarını tutmayı da ihmal etmiyor. Tabii yüzlememek şartıyla. Onun tahminine göre bahsi geçen görüşme ocak ayında olacakmış. Ama benim pek aklım ermedi bu işe. Ocak ayında olmasının sebebini bir yandan kendi hazırlayacaklarının uzaması ile izah ediyor, öbür yandan da bizim Hindi'nin [Zeki Baştımar] şimdi tatile gitmesiyle. Yani bu görüşmede iki tarafı bir araya mı getirecekler acaba? Bundan ne çıkar bilmem ki. Zaten bu gidişle bir araya gelecek taraf kalmayacak. Bu iş biraz midemi bulandırdı. Çıkar yol olarak zararlı bir kompromiye mi gitmeyi planlaştırıyorlar dersin? Son olaylardan sonra gene buluşacaklar, yarın veya öbür gün. Bize dikkat tavsiye ediyor. Malûm hikâye. Eskiden bundan çok daha kötü şartlar ve kötü günler olduğunu hatırlatıyor. Falan filan. Bunları yazmakta fazla bir mana yok. Galiba sen de oradaki dostlarından bu cinsten bol bol tavsiye ve ilgi görmektesin. Ama bundan bize ne hayır çıkacak, onu kestirebilmek pek zor. Sana içerlemiş olduğu bir tek nokta var. O da, onun önünde Hindi'yi [Zeki Baştımar] rezil etmiş olman. Müşkül vaziyette kaldım demiş. O zaman da Attila, bunun yalnız formel bir şey olduğunu, zira mesela kendisinin de şimdi onunla konuşmakla tamamen aynı işi yaptığını hatırlatmış. Dostu, "evet ama" demiş, "bu kimsenin önünde olmuyor." Yani bütün mesele onları müşkül vaziyette bırakmamak. Bir bakıma hakları var tabii. Biz şimdi son derece dikkat ediyoruz, onları müşkül vaziyette bırakmamaya. Senin buradan gitmenle ilgili hiçbir hareketleri olmadığını sanıyorum yazmıştım sana. Ben öyle sanıyorum ki, Attila'nın da kanaati bu, yazılarını okumak onları başka yönden de aydınlatıyor. Çünkü bizim ağaların herkese ağzına geleni söylediklerini biliyoruz. Senin hakkında ne söylendiğinden haberimiz yok – burada- fakat mesela Veli için veryansın edilmiş.

İşte böyle. Bu işin de özü bundan ibaret.

Şimdilik sanırım yazacak başka bir şey yok. Bu işin böyle sürdürülemeyeceğinin ben de farkındayım. Ama ne yapmak gerektiğini kestiremiyorum. Biraz kafanızı işletin. Ağaların planı açık, meydanda. Buna karşı ne yapmalı? Bunlar herkesi temizleyip, istedikleri bir toplantıyı yapacaklar. Her şeyi de böylece keyiflerine göre halletmiş olacaklar. Plan apaçık, mey-

danda. Ve de onların lehine işliyor, hiç değilse şimdilik. Ben altıncı ağaya bir mektup daha yazdım. Ondan bir şey çıkacağını umduğumdan değil, rahatını kaçırmak için. Başka hiçbir yerden ses seda yok. Kız kardeşim [Sevim Belli] istediği gibi haber ulaştıramamanın ıstırabını çekiyor. Elinde imkânı yok. Dolambaçlı şeylerden de hem pek bir şey anlamıyorlar hem de galiba benim hissim, umurlarında değil. Bir bakıma hakları da yok değil ya neyse. Biz neyiz ki, ne işe yarıyoruz ki burada. Zaman zaman korkunç bir yeise kapılıyorum. Çıkar yol bulamamak beni delirtiyor. Sonra ümit etmeye gayret ediyorum ben de. Bakalım şimdi bizim yukarıdaki [Sovyetlerdeki] arkadaşlarımızın tutumu ne olacak, son olaylar karşısında. Sen nerede çalışmayı düşünüyorsun. Orada iş istesen vermiyorlar mı yani, bunu anlayamadım gitti. Yoksa bekleme devrinin bir süre uzaması daha mı iyi. Attila ile Veli yerine de ben yazıyorum. Attila'nın daktilosu yok. Veli ise şimdi büyük işler peşinde. *Yön*'e makaleler yazıyor. Onun zaten Münevver'den başkasına mektup yazdığını görmedim. Ben yazıyorum işte daha ne istiyorsunuz? Şimdilik bu kadar. Yoruldum yazmaktan. Her şeyden yoruldum ya, gayret diyorum kendi kendime. Ha biraz daha gayret. Sabrın sonu selamet! Ya da sabrın sonu kabir demişler. O da var. Gözlerinden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

22 Kasım 1965

Bilâl,

Ahbabınla[42] görüştüm şimdi. Daha da görüşeceğiz. Şimdilik ne o bana yeni bir şey öğretti, ne de sanırım ben ona. Zaten her şey şimdilik tam bir çıkmaza doğru ilerlemekte. İlerde elbet açılacak. Ama sanırım daha çok acı çekilecek arada. Bu mektubu alelacele sana yazmamın bir tek sebebi var. Hem yalnız benim fikrim de değil. Sandığından çok daha her taraflı ve en ince ayrıntılarıyla düşündük bu meseleyi. Şu senin iş meselenle ilgili olarak, söyleyeceklerimi iyi dinle. Düşün, yabana atma. Sana bundan bir yıl önce de atmak istediğin bir adımla ilgili olarak, yapmamanı, hiçbir sonuç çıkmayacağını, bunca yıllık tecrübeme dayanarak söylemiştim. İnanmadın, dinlemedin. Neticede gördün ki hakkımız varmış. Bazı alanlarda başkalarının senden fazla tecrübesi olduğunu, senin göremediklerini görebileceklerini kabul etmelisin. Sana köyde veya sancakta vermek istedikleri işi mutlaka ama mutlaka kabul et. Bugün politik iş olmaz, zararı yok. Bir süre sonra olacaktır. Arada belki doktoranı yapmak imkânını da bulursun. Başka yere asla gitme. İşlerin çözümünü hepimiz bir biçimde bekliyoruz. Kimsenin keyfi çakır değil biliyorsun. Sana da böylesi düşecek. Başka ümitlere kapılma. Ümid etmek güzel şey ama realiteyi görmemek, görmek istememek bahasına değil. Yazık ki düşüncelerimi ve gördüklerimi derin boylu açamıyorum şimdi sana. Bana biraz olsun güveniyorsan bu laflarımı yabana atmazsın. Senin her ne olursa olsun şimdi bulunduğu yerde kalman lâzım. Mesele öylesine açık gün gibi ortada ki nasıl görmüyorsun, ne ümid ediyorsun, hayret ediyorum. Seni seven, tanıyan, inanan dostlarının yanından asla ayrılmayacaksın. Şimdilik istediğin gibi bir işte çalışamama bahasına da. Sanki biz istediğimiz işte mi çalışıyoruz. Burada doktora vs ile ilgili konkre bir şey öğrenirsem yazarım. Bildiklerimi söyledim. Tekrar ediyorum, köy olsun, sancak olsun, isterse tarlada domates toplamak olsun, tebaası olduğun, toprağında büyüdüğün ülkeden ayrılmayacaksın. Kim ne derse desin. Madem öyle iş veriyorlarmış, öylesi olsun. Bu devamlı olmayacaktır. Başka yerde başkasını mı verecekler, istediğin yerde kalabilecek misin sanıyorsun. Yarabbi ben ne zaman senin akıllandığını göreceğim. Bunca tecrübe, bunca acı, bunca tokat, darbe yetmedi mi? Meret'in [Marat] yaptıklarını, yapmak istediklerini, hazırladık-

---

42 Bulgaristan'ın Alman Demokratik Cumhuriyeti'ndeki Elçilik görevlisi.

larını görmedin mi? [el yazısı ile ek] *En son toplantıda senin hakkında neler söylediğini biz duyduk. Sen değil. Yazık ki yazamıyorum bunları.* Neyse Bilâl, boş lafı fazla uzatmıyorum. Yazdıklarımı ister, bu işlerimizin düzelmesi için her şeyini, her şeyini ortaya koyan insanların senden tek isteği olarak kabul et, ister başka türlü vasıflandır. Sana verilecek yaşama imkânlarında öbür şıkkı hemen kafandan çıkar. Köye git, sancağa git. Orada kal. Kimse seni başkasına zorlayamaz. Ailen de kalkar yanına gelir. O da bir bahane olamaz. Çok isterdim seninle konuşabilmeyi. Şu sakalı olmayan arkadaşının lafını dinle bir defa. Zararlı çıkmayacaksın. Bana yazacağın mektupta, söylediğim gibi hareket edeceğini ve başka türlüsünü asla yapmayacağını yazmanı bekliyorum. Hem de hemen. Hani ne iş olursa olsun, zevkle yaparım diyordun. İlle politik iş mi olması lâzım yapacağının. Biliyorum bütün hayatını buna vermişsin. Ama gene bunu devam ettirebilmek için gerektiği zaman ara vermesini de bilmen lâzım. Şimdi öyle gözüküyor ki gerekecek. Ağaların keyfinin olması lâzım. Bir süre bunu sineye çekeceksin. Başka yolu yok şimdilik. Göreceksin ilerde her şey düzelecek. Hiçbir zaman asla geri alınamayacak adımlar atmamak gerektiğini hayat bana öğretti. Sana daha öğretmemiş, oysa benden şu kadar fazla tecrüben var. Yanlış söyledim, tecrüben yok maalesef. Olması gerekirdi. Tekrar rica ediyorum, söylediklerimi yabana atma. Bunları mutlaka yerine getirilmesi gereken arkadaş, dost istekleri, seni sevenlerin, düşünenlerin istekleri olarak kabul et. Aklına yatmasa da onlar istiyor diye öyle yap. İnsan bazen aklına yatmayan şeyleri başkası istiyor diye yapar. Senden böyle bir şey istemedik şimdiye kadar. Bu birincisi. Göreceksin sonucu iyi olacak. Attila da oturdu hemen yazmaya. Gerçi sen bizim ikimizi pek şapşal bulursun ama, inan, bazen bazı insanlardan daha doğru görebiliyoruz. Hislerimiz mi kuvvetli, acı tecrübelerimiz mi bilmem. Belki de gerçekleri olduğu gibi görme hassamız, ümitler içinde boğulmamızdandır bunun sebebi. Her ne ise felsefe yapmaya hiç ihtiyaç yok şimdi. Hem buna keyfim de hiç yok. Dediğim gibi, aklına iyice yatmasa da, dediğimiz gibi hareket et. Bunun için karşına çıkan bütün engelleri yen. Zaten yenmemek için hiçbir sebep yok. Fazla uzatmıyorum. Bu mektubumun cevabını çok acele bekliyorum. Çok daha yazmak isterdim ama, bu kadarı da yeter. Eğer dediğimiz gibi hareket etmezsen, hayatının en yanlış adımını atmış olacaksın. Hem yalnız kendin için de değil.

Gözlerinden öperiz. Acele yaz.

Gün [Benderli-Togay]

22.XI.1965

Bilâl efendi,

Elden gelen mektubunu ben de okudum. Ama, Hacı, bu işi anlamadım. P. [Parti] iş verilmeyeceğine göre, yukarısı da –aynı sebepleri ileri sürerek- tabii ki vermeyecek. O halde ne halt etmeye gideceksin oraya, işte bunu hiç anlamıyorum. Bilirsin ya, bazen anlamam kolay kolay, direnir dururum. Eh, bazen haksız da çıkmadım bu direnişin sonunda. Şimdi de, karşımda olmadığına göre, yukarı gidip de acep ne yapabilecek diye düşünüyorum. Cevap bulamıyorum. Daha doğrusu hiç gibi bir şey. Hatta, hatta, hiçten de daha öteye gibi geliyor bana. Ne bileyim, bir iktisatçı gibi çalışmak için başka bir ülkeye mi gitmek gerek? Ne bileyim, insan sancakta da bir iş, hatta herhangi bir iş alıp, onun yanında üniversitede ihtisas da yapabilir. Ne bileyim yani, hangi yönünden tutsam, neden başka yere göç etmek gerekmiş ya da faydası neymiş, bir türlü bulamıyorum Hacı. Ziraat mühendisi filan olsaydın, hani gel beraber Kazakistan'a ya da Azerbaycan'a gidelim, orada mükemmel ihtisas yaparız derdim ama, o da değilsin be Hacı! O halde, ne düşünürsün, aklım yatmıyor işte… Sonra birader, bir meret [Marat] kişi demişti, ille ense kökünü görmeme mi istersin? Ben bu yazın Varna'ya filan giderim diye düşünüyordum. Şimdi Taşkent'e mi gideceğim yani? Tabii seni görmek için de canım; yalnız gezmeye değil!

Bizim ahbapla konuşmuştum. Gene soracağım ya! Dediği şu ki, "o yabancı uyruklu, biz ona hiçbir şey söyleyemeyiz. Yabancı uyruklulara ancak elçileri karışabilir. Biz nasıl böyle bir yabancıya gel-git diye emir verebiliriz!?.." İşte aşağı yukarı böyle diyor.

Hacı, galiba sen formülü yanlış uygulamaya başladın. Gerçi, hakikat hakikattir, gerçek gerçektir, haklı olan haklıdır. Ama ne derdin daima: "O zamanın, o anın konkre şartlarında…" Hakikat hakikattir tezini salt (mutlak) almaya başladın gibime geliyor. (Görüyor musun Hacı, ithamlara, hem de en rezillerine, en yalanına cevap vere vere, ne büyük laflar etmeyi öğrenmeye başlamışım!)

Kötümser olduğumu sanma sakın! Tam aksine, her zamankinden daha iyimserim. Hani, umut ışıkları pırıl pırıl yandığından falan da değil!.. Bu resmî büyüklerin zavallılıklarını daha da yakından gördüğümden. Bir de galiba, şu "hakikat her zaman hakikattir"in yanında, bir de senin "gü-

nün konkre şartlarını" aramaya başladığımdan. Öğreniyoruz Hacı, ne yaparsın…

Dedim ya aklım ermedi şu senin oradan gitme kararına, diye, dönüp dolaşıp kafam oraya takılıyor.

Bir de hani şu Sofya'ya ve taşraya gittiğimde, bana "ne iş yaptığınız var" diyenlerle tekrar karşılaşmayı isterdim. Hem de çok isterdim. Bir tanesine rastlarsan, söyle benim yerime onlara. Gördüler işte ne yaptığımızı. Hadi bakalım, yardım etsinler!.. Attila böyle diyor, de onlara!..

Bir şey daha – Bizim ahbapla konuşurken, dedim ki, böyle giderse ben bu gibi kişilerin daha fazla hizmetkârlığını yapamam. Ne dedi bak: "Ben çok daha ağır durumda yaşadım. Bilir misin savaşta bir taktik vardır. Cephe taktiği – Bazen, daha iyi, daha isabetli hücum için cepheyi biraz geriletirler!.." – Sonra da bana, koparmak için katiyen dediğimi yapmamamı salık verdi!..

Hacı, daha yazacaktım ama, dedim işte, aklım hep o gitmen işinde. Onun için de biraz gelişigüzel oldu bu mektup. Neyse, Sofya uzak değil, daha çok mektuplaşırız da, görüşürüz de! Hiç olmazsa ben böyle olacağına, yani yakınımızda kalacağına inanıyorum. Bilirim, kimsenin söylediğini bir kenara atmazsın, üzerinde durur, düşünürsün. Ama laf olsun diye düşünme, sonra düşündüm diye de koyma bir kenara! Bana sorarsan, gitme bir yere, kal köyünde, sancağında derim, Hacı!

Bir de mektubunu hemen beklerim. Bir de selâm ederim, sana da, öbür Hacıya da, kardeşine de! Onlar bu işe ne der, onu da yazıver, ha!..

Attila

Kardeşler[43],

18.11 günlü uzun mektubunuzu aldım. Çok ciddi, çok içli, çok düşündürücü mektup doğrusu. Hayran oldum. Benim bir iki kelimeme pek fazla canınız sıkılmış. Sözümün biri "sizin hatanız yüzünden", ikincisi de "şahsî anlaşmazlıkları bir yana bırakmak". Belki o anda üzerinde fazla düşünseydim yazmazdım, sizleri de bu kadar üzmezdim. Olsa olsa kendi üzüntümü anlatmak istemiştim o sözlerle. Yoksa sizlere sitem etmek aklımdan geçmedi. Ben bizim ağaların mecbur olup "istifa ettik", "dayanamayacağız" demelerini işitmek istiyorum [isterdim demek istiyor – O.R.A.] Bizler genciz, daha çok dayanmalıyız diyorum. Darılmak aklımdan geçmez benim Osmancığım. Mektubunu Vartan'a ve bizim buradaki akıllı oğlana (Orhan'ı kastediyor) okuttum. Vartan da, "Eninde sonunda yapılacak iş odur" diyor. Bense hiçbir zaman onu yapmayalım diyorum (Toptan istifa etmek partiden – O.R.A.]. Mesele mücadele etmekte. Mücadeleye engel olursa, o zaman canım o yola başvururuz. Daha iyi olurdu senin muarızın dayanamasın da o yola başvursun… Zeynel ve Şengül'ün ayçiçekliği dediğimiz hareketlerinden [Zeynel derken Ziya'yı, Şengül derken Şekibe'yi, ayçiçekliği derken dönekliklerini kastediyor] böylesine üzülmenizi istemezdim. Ben efendilere yaranmak isteyenlerin bulunacağını her zaman hesaba katıyorum ve bundan hiçbir zaman hayrete düşmeyeceğim… Sinir harbi değil bu, fikir harbi. Onu [mücadeleyi – O.R.A.] biz her şeyden önce aklımızla, dürüstlüğümüzle kazanacağız. O adresler, kopyalar meselesinde sonuna kadar dayanman gerek. Orada günahını bile vermemekte haklısın. Siz bizim onlara [Yamaç ailesine – O.R.A.] inanıp inanmadığımız meselesine fazla önem vermeyin. Bugün onların imzasıyla kaç karar var, bir mi iki mi? Ayçiçekliği kadar insanın itibarını kıracak bir durum yapmış olmak fena mı? Gerçeğin meydana çıkmasına yardım eder mi etmez mi?

Ben epeyi düşündüm sizin fikirleriniz üzerinde. Kesin bir şey söyleyemiyorum. Ben gerçi bir iş yapmıyorum ama gerçeğin meydana çıkması uğrunda aralıksız çalışıyorum. Boşuna olmayacağına inanıyorum bu çalışmaların. Sizlere yardım edemediğim için üzülüyorum. Ötedeki çocukla-

---

43 Aktaran Osman Rauf Alper, *Mülteci Komünist*, Timaş Yayınları, İstanbul, Kasım 1995, s. 374-375. Osman Rauf Alper ve Necil Togay'a yazılmıştır.

rın pek yalnız kalmaları da çok ağır bir şey. Ne yapabilirdik? Mücadele bu. Adamlar düşman metotlar kullanıyorlar. Bu günlerde Demirel'ler de pek diş gıcırdatıyorlar karşılarındaki devrimcilere.

Kanaatimce bizim en kuvvetli silahımız kardeş partilere gerçekleri iletmek. Ağalar da en fazla bundan gocunuyorlar. Demek onu ihmal etmemek gerek.

En kısa zamanda ne yapmalıyız sorusu karşısında düşündüklerimi yazacağım. Şimdilik bugüne kadar yaptığımız gibi devam edelim…

Bu mektubumu Necil'inkine de cevap kabul edin. Ayrı yazmak için sebep yok sanıyorum.

Gözlerinizden öperim.

Bilâl Şen 26.11.1965 Sofya

Bilâl,

1 Aralık tarihli telgrafı almışsındır. İşler biraz karıştı. 30 Kasım akşamı Valter[44] Attila'ya telefon ederek, 1 Aralık günü bizi otomobille almaya gelemeyeceğini çünkü Aram ve Raziye[45]'yle beraber senin eve gidip boşaltılacağını söyledi. Ben hemen o akşam eve gidip bütün dosyalarını ve vesikalarını topladım. Bundan kimsenin haberi yok. Biliyorsun bende anahtar olduğunu bizim çocuklar da bilmiyor. Sen böyle istemiştin. Ertesi gün filhakika gittiler. Haram [Aram] da işe geç geldi. Bir şeyler konuştular, gülüştüler, falan filan. Neyse o gün Raziye de işe geldi. Ama bize hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine sana telgrafla durumu bildirdik. Bugün yani 2 Kasım [aralık olmalı] günü Attila, Valter ve Jutta'dan dün sizde ne halt ettiklerini, eşyalarını nereye soktuklarını sordu. Jutta fena öfkeliydi. İgnat[46] gelmedikçe kimse evi boşaltamaz, kimsenin hakkı yoktur, diye söylendi durdu. Valter de boşaltmadıklarını yalnız demirbaş eşya sayımı yapıldığını söyledi.

Anlaşılan boşaltma planları son dakikada bir engelle karşılaşmış olacak. Herhalde kanuna bu derece aykırı bir adım atılmasından çekinmişlerdir. Fakat bu demek değil ki, işi bir biçimine uydurmaya gayret etmeyecekler. Belki de uzun zamandır burada olmamanı falan filan sebep göstererek bir kâğıt almanın yahut ta elçilikleri müdahale ettirmenin yollarını arayacaklardır. Attila ben İgnat'a [İgnatiyev] yazarak durumu bildireceğim, eşyalarıyla meşgul olmasını haber vereceğim dedi.

Durum bu. Senin ahbap[47] bir kere daha geldi, ondan sonra görünmedi. Benimle uzun boylu konuştu. Fakat daha da bitiremedi konuşmak istediklerini. Bilmem bir daha gelir mi, söz verdi geleceğim diye. Aynen benim arkadaşın kocasının[48] tutumunda olması beni hem sevindirdi, hem üzdü. Sevindirdi çünkü anlaşılıyoruz ve bize yardım etmek isteyen dostlar artıyor demek. Üzdü, çünkü bu işlerin daha çok uzun zaman çözülemeyeceği manasına gelir. O ne yukardan [SBKP] ne de öbür ev sahiple-

---

44 Bizim Radyo çalışmalarında görevlendirilmiş Demokratik Alman şoför.

45 ASBP'nin Leipzig'de Bizim Radyo çalışanlarıyla ilgili görevlisi Ruprecht.

46 İgnat – İgnatiyev [Bilâl Şen].

47 Büyük olasılıkla Bulgaristan Elçilik görevlisi kast ediliyor.

48 İtalyan KP Avrupa İşleri Sekreteri Franco.

rinden [Macaristan Partisi] bir hayır beklemiyor. Bunun sebebini de benim aklımın gayet iyice alabileceği bir şekilde izah etti. Sana karşı sevgi ve saygısı büyük. Gayet müspet şeyler söyledi. Dostlar arasında sana duyulan sevginin artmakta olduğuna ve bunun müspet bir şey olduğuna işaret etti. Baştan büyük ve yanlış bir adım atıldığını o da aynen benim arkadaşın kocası gibi ısrarla belirtiyor. Ne olduğunu anlarsın. Çünkü arkadaşın kocasının seni nasıl payladığını sanırım unutmamışsındır. Tavsiyesi, senin buraya gelmen ve evinden çıkmaman. Buradaki ev sahiplerle [ASBP] iş meselesini burada halletmeyi denemen. Olmazsa, o zaman başka yollar düşünülür. Fakat her halükârda sana 23 Kasım tarihli mektupta yazdığım noktada benimle tamamen hemfikir. Sana bu konuda mektup yazdığıma da memnun oldu. Vartanların yanına [SSCB] gitmeyi en kesin şekilde terk etmek lâzım. Bu konuda da benim arkadaşın fikriyle aynı, görüyorsun. Neyse bunları oturup konuşmak lâzım Bilâl, böyle olmuyor. Şurasını da önemle kaydetmek isterim ki, senin ahbabınla birçok meseleyi, bu arada sana yazdıklarımı da yalnız ben konuştum. O böyle istedi. Konuştuğumuzda ben de hak verdim kendisine. Bundan bizim delikanlıların[49] da haberi yoktur. Gene aynen benim arkadaşın kocasıyla konuşmuş olduğum gibi.

Burada ev sahipleri sana karşı, gelirsen ne yaparlar, kestirmek güç. Onlar elçiliği gösteriyorlar. Allahın günü başımıza ekşidi diyorlar. Ve de seni asla oradan buraya bırakmayacakları fikrindeler. Sana karşı tek içerledikleri noktayı yazmıştım. O hareketinle Türkçesi "bok etti" diye açıkça söyledi Attila'nın ahbabı. Beni çekip istediğini söyleseydi ama orada[50] yapmasaydı, bir sürü işi zorlaştırdı diyor. Sanırım hakkı var. Neyse bu ayrı konu. Senin her vaziyette eşyalarını toplaman gerekecek sanırım. Bunlar daha ne kadar zaman eve girmekten, daha doğrusu eşyaları toplamaktan çekinirler, nasıl yollar bulurlar kestiremiyorum. Burada kalabilmen işini de şimdilik hiç ama hiç kestiremiyorum. Herhalde eşyalarınla meşgul olmak için gelmen fena olmayacak. Kaldı ki evin de burada. Orada bir ev vermediklerine göre evine gidip oturmandan tabii bir şey yoktur bu dünya yüzünde. Herhalde evvelden hiçbir şey kestirebilmek kabil değil. Nihayet göre-

---

49 Attila [Yılmaz Gülen] ve Veli Gündüz [Mustafa Fahri Oktay]

50 Bilâl Şen'in Zeki Baştımar ile birlikte ASBP yöneticileriyle yaptığı görüşme kastediliyor.

ceğiz ne olacağını. Fakat evvelden kesinlikle görülen şey, buradan veya olduğun yerden başka tarafa gitmemendir. Senin ahbap belki bu konuda benimle bu derece açık konuştuğunu sana yazmamdan hoşlanmaz. Onun da kendi için bir takım düşünceleri ve haklı endişeleri vardır tabii. Onun için bunları sana bu kadar kapalı bir şekilde de olsa iletmiş olayım.

[el yazısı ile devamı] Şimdilik bu kadar. Dediğim gibi bütün bunları konuşmak ve biraz da görmek lâzım. Senin için Attila'nın ahbabından şimdiden randevu almak olmaz. Ne güne alınsın yani? Bir ay sonra mı? 15 gün sonraya mı? Sonra gelecek randevu verin demek başka, buradadır konuşmak istiyor demek başka! Aradaki farkı görüyorsun herhalde. Zaten Attila bunun kapısını da yapmıştı. Yani senin konuşmak istediğinin. Attila'nın ahbabının da bir yığın hesabı ve endişesi olduğunu göz önünden kaçırmamak lâzım. Neyse bakalım nasıl olur bu işler. Senin eşyalarınla meşgul olmanın sırasıdır. Sonrasını görürüz.

Gözlerinden öperim
Gün [Benderli-Togay]

Acele cevap yaz.

4.XII.1965[51]

Bilâl,

Bu satırları sana ahbabınla son görüşmeye gitmeden önce yazıyorum. Şimdiye kadarki konuşmalarımız daha çok ahbaplık oldu. Bugün oldukça uzun konuşacağımızı sanıyorum. Sana yazmak istediğim birkaç şey var.

1) Bana yazdığın bazı mektuplarda hepimize söyleyeceğin laflar arasında yalnız benim bildiğim bazı şeyleri de serpiştiriyorsun. Bu beni mektubundan bahsetmemek zorunluğunda bırakıyor. Böyle şeyleri yazdığın mektuba ya başka konuları sokma, ya da ayrı kâğıda yaz. Kız kardeşimle [Sevim Belli], arkadaşımın kocasıyla [Franco] vs ile ilgili konular bunlar. Şimdi buna senin ahbabın da katıldı. Bunlara özellikle dikkat etmeni rica ederim.

2) Geçen gün yazdığım mektupta evine girdiklerini anlatmıştım. Bütün dosyaların, kâğıtların bendedir. Anahtarının bende olduğundan kimsenin haberi olmadığını, sana tekrar hatırlatmak isterim.

3) 2 gün önce buraya Sovyetlerden 2 kişisini gördüğümüz bir heyet geldi. Belki de yalnız 2 kişiden ibarettir, bilmiyorum. Dün Meret [Marat] 2 aylık kadar yayını paketleyip götürdü. Bugün işyerine geldiler. Bir kadın, bir erkek. Kadın Naile imiş, erkek 45-50 yaşları arasında, gözlüklü, uzunca boylu, şişmanca, iri yapılı, kır saçlı, toparlak suratlı, kurşuni mavi gözlü bir adam. Bilmem senin orada iken görüşmek bahtiyarlığına eriştiğin zatı muhterem midir? Kim olduğunu tabii söylemediler, ziyaretin sebebini de. Bana kalırsa bu ziyaret –eğer gerçekten resmi bir ziyaretse- ağaları temize çıkarmak amacıyla yapılmaktadır. Gene şahsi tahminime göre Attilâ'nın ahbaplarının da elbette bunlara söyleyecek bir iki lâkırdısı olacak. Ben, bizim kendisine yanaşma denememizde hiçbir fayda görmüyorum; tersine zarar görüyorum. Eğer herif konuşmak isterse o başka tabii. Zarar görüşümün nedenlerini maalesef sana mektupta uzun boylu anlatacak durumda değilim. Birkaç güne kadar belki bu ziyaretle ilgili daha fazla şeyler öğrenebiliriz. Şimdilik bu ipuçlarından başka konkre bir şey yok elde. Bugün işyerinde Marat ve Aram'la, radyoya yapılacak teknik yardımlardan bahsediyorlardı. Marat, benim de oturmamı istedi, kalmadım.

---

51 El yazısı mektup.

Adama "Gün'le, Attila ile de konuştuk" dedirtmek imkânını vermek istemiyorum. Konuşmaya niyeti varsa doğru dürüst konuşur. Gelişinde niyeti ciddi ise, bizimle de konuşmalıdır, yok işi örtbas etmek, ağaları temize çıkarmaksa –ki ben öyle sanıyorum- o zaman bugünkü şartlarda burada biz bir şey yapabilecek durumda değiliz. Dediğim gibi birkaç güne kadar bu mesele herhalde daha aydınlanacaktır.

4) Moskova grubundan henüz bir ses seda çıkmadı. Bp.den [Budapeşte'den] mektup geldi. Grup halinde herhangi bir hareket yapmalarına imkân görmüyorlar. En ufak bir fikir de ileri sürmüyorlar. "Siz neye karar verdiniz?" diyorlar. Oysa bizim kararımızda her şeyden önce grupların ne düşündüğü önemli, yani anlaşılan orada pek ümit yok.

5) Attila'nın ahbapları 3-4 ay sabır tavsiye ediyor ve buradan asla ayrılmamamızı istiyorlar. Sovyetlere rapor gönderecekler ve buna kendi görüşlerini de ekleyeceklermiş. Veli'nin parası kesilmedi ve kesilmeyecek sanırım. Bunu temin edenler de Attila'nın ahbaplarıdır. Bunu senden başka kimsenin bilmesini istemem. Atilla'nın ahbabı bu meseleyi yalnız Attila'nın bildiğini sanıyor. Hatta ahbaplar Veli'nin gene aynı işte çalıştırılması gerektiğini Hindi'ye [Zeki Baştımar] söylemişler. Fakat Hindi tatile gittiği için bu meselenin nasıl sonuçlanacağını şimdiden bilemiyorum.

6) Senin durumunla ilgili olarak herhangi bir şey kestirebilmek pek kabil değil. Sana burada iş vereceklerini zannetmiyorum. Fakat her vaziyette senin kendileriyle bir defa da olsa konuşmanın faydalı olabileceğini düşünüyorum. Eşyaların buna bahane teşkil edebilir. O zaman yapacağın konuşma belki başka yönleri de daha fazla aydınlatabilir. Marat senin için "katil, hain" propagandası yapıyor. Bunları teferruatı ile anlatmam ve konuşmamız lâzım olacak. Her halükârda seni göndermek istedikleri yere kat'iyyen gitmeyeceksin. Aileni yanına aldırırsın. Kalkıp gelsin isterse. Bu senin gitmene asla bahane teşkil edemez. Bunu gayet kesin bir şekilde koyman gerek. Her halükârda bunu böyle yap. Konuştuğumuzda anlarsın.

7) Bundan sonraki tutum için de eninde sonunda konuşmamız gerekecek. Yazıyla anlatamayacağım bazı fikirler var. Bunları iyice incelemek lâzım. Şimdilik ötekinin berikinin tepkisine ve sağdan soldan gelen fikirlerin daha billurlaşmasına kadar beklemek iyi olacak kanaatindeyim.

Gözlerinden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

6.XII.1965

Merhaba yoldaşlar,

"Bugün partiden çıkarılan veya cezalananlar bizim için daima yoldaş olarak kalacaklardır" şeklindeki ifadenizi okuyunca son mektubunuzda memnun oldum. Gerçi bunun aksi düşünülemez amma, ifade edilmesi, bir kere olsun söylenmesi bile insanı memnun ediyor. Daha ağa [Zeki Baştımar] gelip de beni cezalamak istediği zaman, daha toplantı yapılmadan önce konuşmasından ben V'nin [Veli] partiden atılacağını anlamıştım. Özel konuşmamızda kendisine demiştim ki, "yoldaşları haksız olarak cezalamakla varmak istediğiniz hedefe varamayacaksınız; bugün onu yarın beni cezalayacaksınız, öbür gün etrafınızda kimse kalmayacak, onlar da kendiliklerinden çekilecekler, yani sizi cezalamış olacaklar." Ve parti toplantısında beni ikinci bir merkeze bağlanmakla itham ettiğinde ben konuşmamak kararındaydım, amma kendisi sordu, söyleyecek bir şeyin yok mu diye. Bunun üzerine ben, korkuyorum dedim, konuşursam partiden atarsınız diye. Konuşmana bağlı dedi. Görüyor musunuz konuşmama bağlı imiş. Demek onları tenkit etmezsem, partide kalacakmışım, edersem kalmayacakmışım; bu sözden bu çıkıyor. Ve ben konuştum. Dedim ki, "bugün ne V [Veli], ne A [Attila], ne G [Gün], ne B [Bilâl], ne O [Orhan] ve ne de bu şekilde cezalananlar, benim gözümden düşmüş kişiler değildir. Bilakis. Ben onlara yükletilen ithamları kabul etmiyorum. Verilen cezaların çok ağır olduğu kanaatindeyim. Onlar benim için daima yoldaş kalacaklardır." Bu sözlerim tutanaklarda kayıtlıdır. Ve ben daha o zaman üçlü fraksiyonu tanımamaya kararımı vermiştim. Bir fraksiyonu tanımamak nasıl olur. Hele bu fraksiyon yüksek organ olarak kendisini tanıtıyorsa. Hele bu fraksiyon, değil Leninci prensipleri, her türlü ahlâk kaidelerini ve her çeşit parti normlarını, en basit siyasi teşekkül kaidelerini çiğniyorsa, benim onların bulunduğu yerde bulunmama imkân mı var. Kararımı vermiştim, fakat mücadele şekli olarak, kopup kopmamak üzerinde düşünüyordum. Fakat anladım ki, her türlü çareye başvurarak beni izole edecekler. Ve içerde kalırsam ben gerçekten onların beni suçlamaları fırsatlarını yaratacağım, o zaman gerçekten parti normlarını çiğnemiş olduğumu /kendilerince/ başkalarına söyleyebilecekler. Yurtdışında bulunanların adres ve mektuplarının istenmesi bardağı taşırdı. İkiyüzlü kimselerle birlikte bulunmam bardağı taşırdı. Ve şartlı olarak istifamı sundum. Dik-

kat edilirse bu TKP'den istifa değildir. Üçlü fraksiyondan istifadır. Bunu niye anlamazsınız anlayamıyorum. Galiba o mektubun kopyasını göndermek zorunda kalacağım sizlere. Hikâyeye artık son verelim. Olan olmuştur. Daha önce de dediğim gibi, mücadele şekli olarak bunu yapmamam belki daha iyi olurdu. Belki daha önce konuşup kararlaştırsaydık yapmazdım. Amma benim özel kanaatim henüz yaptığımın iyi olduğu yolundadır. O mektubu bana geri göndereceklerine söz vermişlerdi bizim buradakiler. Göndermediler. Ve N [Necil] sorduğu zaman, hayır göndermeyeceğim demiş, kendisi gelsin özür dilesin, hata ettim desin, o zaman toplantı yapıp inceleriz demiş. Söze dikkat buyurulsun. Bunu söyleyen adam ağasının ağzıyla konuşuyor değil mi. Yani demek istediğim o ki, sizin aldığınız haber doğru değil. Ben kendimi üçlü fraksiyondan uzak sayıyorum, grubum da hiç olmazsa formel olarak bu fraksiyona tabi olduğu için mektubumda belirttiğim gibi kendimi üyelikten serbest saymaya devam ediyorum. Olanlardan ağaların haberi mutlaka oldu. Hem daha ertesi gün. Verilen talimata uyuluyor. Onlar seslerini çıkarmıyorlar. Bunun üzerine konuşmayı keselim.

Biz parti yüksek organını teşkil ettiklerini söyleyen kişilerin hatalarını öteden beri görüyorduk. İş yapmaktan aciz olduklarını, partiyi dural durumda tutarak kendi çıkarlarını düşündüklerini, partiyi genişletmek istemediklerini biliyorduk. Yaptığı bir iki işte de büyük hatalara meydan verdiklerini görüyorduk. Memleketin gelişmesini, memleket şartlarını nazarı itibara alarak, bar bar bağıran olgun şartlar içinde iş yapmak istiyorduk, her şeyi görüyorduk. Fakat hatamız orada ki Marksist-Leninist açıdan bu hataları ifade edemedik, kardeş partilere bu hataları tam olarak gösteremedik. Karşımızdakilerin kimler olduklarını açıkça gösteremedik. İktidar onların elinde, onların temasları var, onlar yılların verdiği pis tecrübelerine dayanarak insanları aldatmasını, lekelemesini, kandırmasını iyi biliyorlar, politik oyunları /amma anti-Leninci olsun/ iyi biliyorlar. Biz silahsız çıktık. Patlak verdik. Tahammül edemedik. Ansızın, hazırlanmadan çıktık. Öyle hazırlıksız çıktık ki, bazı yoldaşlar meseleleri çok sonra kavrayabildiler. Bazıları da kavradıkları halde, artık geç saydıkları için, bile bile görmezlikten geliyorlar. Biz karşımızdakileri ürkütmeden, yavaş yavaş faaliyete geçmesini bilemedik. Amma olaylar da buna müsaade etmedi. Onlar yukarıda saydığım vasıflarından dolayı endişelendiler ve derhal harekete geçtiler. Gerçi bir bakıma da ortada onlara karşı olan bir grup yoktu. Onlar grupçuluk ithamıyla grup doğurdular, fraksiyonculuk ithamıyla ço-

ğunluk fraksiyonu doğurdular, bu da onların hatası. Şimdi gerçekten iki fraksiyon vardır. Biri olumlu olan ve çoğunlukta olan /Azınlık gözükse de, insanların düşüncelerini bildiğimiz için, olumsuz fraksiyonun çeşitli baskıları karşısında onlardan görünmek zorunda kalan insanlar olduğunu bildiğimiz için/ öteki de resmen partiyim diyen azınlıkta olan yıkıcı, bölücü, likide edici ve uzun yıllar boyunca hareketi dural kılarak Türk emekçilerine, Türk burjuvazisi kadar zararı olan fraksiyondur. Onların savunma metotları bellidir. Onların hücum taktikleri bellidir. Onların sindirme, oyalama, yıpratma, çürütme, ani saldırı, müttefik kazanma taktiklerini, metotlarını biliyoruz. Onların amaçlarını bilmesek de, hiç olmazsa eski durumu muhafaza etme arzularını biliyoruz. Bizim amacımız nedir? Bu amaca varmak için başvuracağımız yollar, taktikler nedir: Kimleri kazanabiliriz, kimler müttefikimizdir, kimler bize direkt veya endirekt yardım verebilir? Bu meseleler üzerinde çok ciddi düşünmek lâzım. Gerçi gerçekler bizden yana, Türk emekçileri gerçekleri bilse bizden yana olacak, Marksizm-Leninizm'in bütün normları, prensipleri bizden yana. Amma bizim bu doğal müttefiklerden ne derece istifade ettiğimiz bir meseledir. Kardeş partilerin sempatileri bizden yanadır. Buna eminim. Amma fiiliyatta yardımları, destekleri bizden yana değildir. Bu bir gerçektir. Neden oluyor bu? Öyle sanıyorum bunun çeşitli sebeplerini hepimiz biliyoruz. Bu sebepler kolayca ortadan kalkabilir. Amma seçtiğimiz yola bağlıdır. Bu yolda sebatkâr olup olmamamıza bağlıdır.

Yukarıda belirttiğim sorular üzerinde iyice düşündükten sonra, bu soruları kendi kendime de soruyorum, iş taksimi yaparak hareketle şu amacı sağlamak: Birleştirici bir parti kongresine gidilmesi için Yurt Dışı Teşkilâtının sağlam temellere oturtulması isteniyorsa, yurt dışında bir genel toplantı yapılması.

A- Mevcut DB'nun [Dış Büro] teşebbüsüyle veya bu DB zorlanarak genel toplantıyı yapmak. B- Mevcut DB dışında fakat DB'nun da isterse iştirakiyle bir genel toplantı yapmak.

A- Mevcut DB, çoğunluk yurt dışındaki komünistlerin baskısıyla şimdi artık bir genel toplantı yapılacağından söz ediyor. Fakat bu bir oyalama değil midir? Oyalama değilse, açıkça belirttikleri gibi bu genel toplantı, genel değil adi bir toplantı olacaktır. Oraya ancak onların, yani üç kişinin, yani kendilerini DB [Dış Büro] ve MK [Merkez Komitesi] sayan üç kişinin arzu edeceği kimseler gelebilecektir. Buna razı olacak mıyız? Razı olmadığımıza göre, ancak herkesin katılabileceği bir genel toplantı için

mücadele edeceğiz. Onları ikna edebilirsek! Edemezsek ikinci şık kalıyor. B- Genel toplantıyı isteyen yoldaşlarla bir genel toplantı yapmak. 1- Yurt dışında bulunan bütün komünistlere hitaben bir çağrı hazırlamak. Bir genel toplantının yapılmasının zaruri olduğunu belirtmek. Bu genel toplantıya herkesin katılmasının bir vazife olduğunu, insani duygular, vatan ve millet sevgisi, komünistin ödevleri belirtilerek çağrıda izah etmek. Bu çağrı herkese gönderilmelidir. DB'daki üç kişiye de, onları destekleyenlere de. Genel toplantı isteyenlerin çağrıyı imzalamasını rica etmek. Daha önce teşebbüs edileni geliştirmek yani. Böyle bir çağrı dağıtılacağından kardeş partiler haberdar edilir, onların fikirleri alınır. Öyle sanıyorum ki, biz şayet her hususu etraflıca belirtirsek kardeş partilerin bizi desteklememesi imkânsızdır. Daha doğrusu bize engel olmaları imkânsızdır. Aslında kardeş partiler bize ufacık bir yardım yaptıklarında böyle bir genel toplantıyı mevcut DB kendisi yapacaktır, yani bizim istediğimiz şekilde. Akla şu gelebilir. Partiden çıkarılmış olanlar, cezalanmış olanlar nasıl olur da böyle bir genel toplantı için teşebbüse geçebilirler? Kim kimi çıkarıyor, kim kimi nereden çıkarıyor, kim kimi cezalıyor? Şüphesiz ki memleketten adam getirmek iyi olur. Ben bunu öteden beri söylüyorum, buna birazcık kulak vermiyorsunuz. Üzerinde düşünmüyorsunuz. Sizlerin ortaya attığı sebepler beni ikna etmedi. İnsanlar gelişiyor, değişiyor. Bu tabii kardeş partilerden birinin yardımıyla olur. Doğrudan doğruya yardımıyla veya göz yummasıyla. Akla şu soru da gelebilir: Bu mücadeleye ne ihtiyaç var? Zaten bugün memlekette bir ilerici parti faaliyettedir. Bu partiyi her hususta destekliyor muyuz? Desteklemiyorsak, TKP'nin likide edilmesi niye? Destekliyorsak, formel olarak bulunan TKP'nin bu partiye zarar verici faaliyeti niye? Bu husus üzerinde önemle durularak, kardeş partilerden fikir sorulabilir. Bilmem demek istediklerimi anlatabiliyor muyum? Gerçi mektuplarda bu şekilde teferruat doğru değildir, fakat bir sosyalist ülkeden bir sosyalist ülkeye gönderilen mektubun düşman eline zor geçeceğini tahmin ederim. Bizim kardeş ülkelerden gizli hiçbir işimiz olmamalı. Yok şayet ihtimalen düşman eline geçse bile, eminim ki düşman bizim bilmediklerimizi bile biliyor. Bu da kendilerini en yüksek organ diye tanıtanların en ufak gizlilik prensiplerini bilmemelerindendir, neyin gizli, neyin gizli olmayacağını bilmemelerindendir. Konuyu değiştirmeyeyim. Şayet bir çağrı dağıtılıp bunda başarı sağlanırsa toplantı yapılır. Başarı sağlanacağından eminim. Ortaya ciddiyetle var olmak veya yok olmak konusu konulmalıdır. Kalbi yurdu için çarpan hiçbir Türkiyeli komünist böyle bir çağ-

rı karşısında ciddiyeti bir kenara bırakamaz. Bir genel toplantının yapılması bunun gündemine çok bağlıdır. Bilhassa kardeş partiler için. Bu gündemde neler olmalıdır? 2- Gündem: a- 1950'den buyana partinin durumu tam açıklığa kavuşturulmalı. Ancak yurt dışı faaliyetinde milletler arası karakter taşıyacak olan hatalara şimdilik dokunulmamasında şahsen fayda görüyorum. Zira bugünkü durumda bu ancak sosyalist ülkelerin doğru siyasetini yanlış gösterenlerin işine gelebilir. Gerçi bizlerin pek o kadar bu meselede söyleyeceklerimiz yok, amma yine de M'ın [Marat] mazideki bazı hatalarından bu sonuç çıkarılabilir. B- Partinin birliğini sağlamak için yapılacak işlerin tespiti. C- Yurt dışı teşkilâtının yeniden kurulması. 1962'den buyana yurt dışı teşkilâtının yaptığı işlerin, başarı ve hatalarının incelenmesi. D- Yurt dışı teşkilâtının önünde duran vazifelerin tayini. Yayın organlarının daha iyi olması için tedbirler. Redaksiyon heyetlerinin yeniden tanzimi. Yurt dışında bulunan işçiler meselesi. Yurt içiyle irtibat kurulması için çalışmalar ve komisyon kurulması. E- Yeni DB [Dış Büro] seçimi. Bu DB'nun en yakın bir zamanda konferans hazırlığı yapması için komisyon seçimi ve tedbirlerin tespiti. Böyle bir konferansa mesela *Yön*'cüler gibi çeşitli teşekküllerden temsilciler getirip getirmeme, memlekette mevcut grupları tespit etme gibi işleri komisyona havale etmek gerek. 3- Genel toplantıda alınan kararların, gizli olmayanların yayın organları vasıtasıyla genel efkâra duyurulması. Memlekette şu veya bu grubun bugün mevcut yurt dışı teşkilâtının faaliyetinden memnun olmadığı, parti merkezinden memnun olmadığını nazarı itibara alarak, böyle bir açıklamanın birleştirici bir faaliyet yapılacağının duyurulmasının faydalı olacağı kanaatindeyim.

Yoldaşlar ben durmadan kafa yoruyorum. N de [Necil]yoruyor, akla çeşitli fikirler geliyor. Bu fikirleri sizlere duyuruyoruz hiç olmazsa kısmen. Fikir fikir doğurur. Sizler daha iyisini düşünebilirsiniz bunlar yardımıyla. Bir şeyler yapmak gerek. Vakit akıp duruyor. Kardeş partilere enformasyonu artırmak gerek. Daha önce belirttiğim gibi, ev sahipleri istiyorlar. Sizin ev sahipleri [Bulgaristan KP] çok önemli. Büyük ev sahiplerini [SBKP] ikna bakımından ve bizimle daha çok ilgi bakımından.

Ben biraz hastaydım. Gözlerimden. Fazla okumak ihtiyacını duyduğum bir sırada. Amma geçiyor. Bir hafta tatil alıyorum. Tatilde bazı şeyler hazırlayacağım. Bizim kıza [Gün Benderli-Togay] göndereceğim ki, ev sahibine tercümesini yapsın gözlüklü oğlan [Attila - Yılmaz Gülen] ve versinler. Şahsım adına ve istifa ettiğimin nedenlerini genelleştirerek ve

genişleterek yazacağım. Bunu bizim kıza ve ötekilere hitaben özel bir mektup gibi göndereceğim, fakat onlar sanıyorum hemen tercümesini yapar gönderirler, iletirler. Duyurmak gerek. Bilmem oraya da [Bulgaristan] yazayım mı? Daha önceki yazının bir faydası oldu mu? Düşünelim.

Siz herhalde cevap verirseniz, ben tatilde olacağıma göre, N'e [Necil]yazarsınız, zaten hep bir. Ha ona yazılmış, ha bana.

Şimdilik bu kadar. Çok zor durumdayız ikimiz de. N'in [Necil] iş meselesi de var. Sinirli havada insanın kafası iyi çalışmıyor. Bakalım. Amma her şeye rağmen çalışmak lâzım. Herkese selâm.

O. [Osman Rauf Alper]

17.XII.65

Bilâl,

İlişik olarak Peşte'ye yazdığım mektubu gönderiyorum. Daha doğrusu kopyasını. Oturup sana da uzun boylu yeniden anlatmamak için. Okursan, bu taraflarda ne olduğunu öğrenirsin.

Peşte'ye yazdığım mektubun sonuna bir ek yaptım. Bundan on gün önceki bir olayla ilgili olarak. Belki Gün sana yazmıştır, belki de yazmamıştır, bilemiyorum. Evet bundan 10 gün önce buraya iki Sovyet geldi. Aslında bir kişi, yanındaki tercüman tatar Naile. Adam seçimler sırasında Türkiye'de bulunmuş ve propaganda şubesinde çalışıyormuş. Bu malumat, bizimkilerin Meretin [Marat] şey şeylerinden çıkardıkları bilgi. Neyse, herif üç gün kadar kaldı ve gitti. İşyerine bir tek defa uğramışlar, personelle tanışmışlar ve bu arada bir okka rozet dağıtmışlar. Ayrıca da başarılı çalışmanın bir takdir nişanesi olarak redaksiyona küçük bir Lenin bayrağı asmışlar. Görüyorsun ki, Meretlerin [Marat] gövde gösterisi kıyak ve küçümsenecek cinsten değil. Adamların ziyaretleri tam bir konspirasyon içinde oldu. Bizden hiç kimse ile görüşmek ihtiyacını duymadılar. Belki de tamamen başka bir misyonla geldikleri için!..

Vartan'ın teklifi üzerinde /eğer daha önce haberin yokduysa/ sen de düşün ve vakit geçirmeden düşündüklerini ona yaz. Bu bildiri denemesinden hiçbir şey çıkmazsa ki çok muhtemeldir, o zaman daha keskin yeni bir adım atmak gerekecek. Sanıyorum bu adımın atılıp atılmamasında arkadaşlar arasında hiçbir zaman bir görüş birliği olamayacak. Görünen köy onu gösteriyor… Bütün bir ay, biz burada tam bir kararsızlık içinde sağdan soldan gelecek teklif ve tavsiyeleri bekledik… Millet artık yorulmuş ve bıkmış görünüyor. Her türlü hareket, teşebbüs ve kafa yorma işini artık diğer arkadaşlar üzerlerine alsın ve bize de ne yapmak gerektiğini bildirsinler diyorlar. Bu kesin tutumun yanında, karşı tarafın belki teklifinden bile çekindiği korkunç kompromilere bile eğilimli olanlarımız var. Bereket, Vartan'lardan nispeten olumlu bir cevap çıktı da biraz kendimize gelmeye ve şaşkınlıktan kurtulmaya başladık.

Senin gönderdiğin mektuplarda da aynı kararsızlık görülüyordu. Taşıdığın bazı ümitler zaman zaman doğrusu alay konusu olmaya değer şeyler. Gerçi hepimiz bazı ümitlerle yaşıyoruz ama, seninki biraz safça. Bulunduğun yerden ayrılmaman için yazdıklarımızı pek anlayamamış görünüyorsun. Sana, ya köye, ya da Moskova'ya gitmen gerek diyenlerin, se-

nin karşına neden bu iki alternatifi koyduklarını düşün. İkincisi, senin hakkında yukarıya verilmiş olan düzme ithamları /ciddi ve ağır/ düşün. 3-cüsü, Senin hanıma Moskova'da ikamet izni verilmeyişine sadece ve sadece büyük şehirlere ikamet izni almanın zorluğu açısından bakma. Bu 3 noktayı biraz derinleştirirsen senin Moskova'da değil, belki Urallar'ın ötesinde bir yerde hanımınla birlikte iş bulup yaşayabileceğin ihtimalleri sivrilmeye başlar. Bununla beraber, sen nasıl karar verirsen öyle yap. Gelişen olaylar, insanları kendi başlarının çaresine bakmaya doğru itiyor ve daha fazla perişanlığa ve yıkıntıya meydan vermemek düşüncesi gittikçe sivriliyor. Bunu da anlayışla karşılamak gerek. Ricat, şaşkınlık ve yenilgi dönemlerinde bu cinsten olay ve görüntüler daima olagelmiştir. Bütün mesele, şaşkınlık devresini kısaltabilmekte.

Senin Ali [Yusuf Yıldırım], benimle görüşmeden çekip gitti. Demek bir hesabı vardı. Onun ne gibi hesaplarla hareket ettiğini düşünmek beni ilgilendirmez. Telefon numaramı biliyordu, vakti yok idiyse, telefonla bir merhaba diyebilirdi. Neyse, üzerinde durmaya değmez…

Son toplantının tutanağını Fahri'ye yazdırmak için bile baskı yapmak şöyle dursun, hatırlatma bile yapmaktan çekiniyoruz. Sebebini herhal Allah bilir. Ben henüz ev sahipleriyle [ASBP] görüşemedim, bu görüşmeyi bizim oğlan [Attila] Hindinin [Zeki Baştımar] gelişinden /şimdi galiba Romanya'da dinleniyor/ sonraya yapalım diyor ve ev sahiplerinin böyle istediğini söylüyor.

Ben hemen bütün zaman evdeyim. Okumakla ve bazı şeyler yazmakla vakit geçiriyorum. Yazdıklarımı İtalya üzerinden memlekete gönderdim. Fakat anlaşılan İtalya'ya gidip orada birikiyor. Galiba, bizim tanıdık orada yok. Oysa doğrudan buradan gönderseydim, bu aracı derdi ve takılıp kalmalar ortadan kalkardı. Doğrudan göndermenin ise bir sürü mahsurları sayıldı ve bir kâğıt parçası bile memlekete göndermek için aylarca yol iz aramak gerekiyor. Rezaletin daniskası. Boy boy hangisini istersen onu al…

Senin bu taraflara çıkıp gelmenin olanağı yok mu? Evi tasfiye etme sebep ve bahanesiyle…

Anlattığına göre, orada da millet işin dedikodusunda. Senin çalışıp, çalışmaman niye bu kadar göze batar anlamam.

Adresimi biliyorsun, cevabını geciktirmeden hemen yazıver.

Seni, Mehmedi, Orhanı kucaklar öperim. Orhanın ve Mehmedin hanımlarına selâm ve sevgiler.

Veli [Gündüz]

Osmancığım,

Bu mektubu hem sana, hem Necil'e yazıyorum. Her ikinizin de mektubunu alalı bir hayli oldu. Hele Necil'inkinin üzerinden neredeyse ay geçecek. Yani cevap bir hayli gecikti. Sebebi pek karışık değil. Son olayları hem size, hem diğer yoldaşlara duyurduktan sonra, belirli ölçüde açık teklifler ve tutum tavsiyeleri beklemeye başladık. Herkesin fikir ve görüşünü bekledik. Daha doğrusu, diğer arkadaşların her türlü karar ve teşebbüsü ele almalarını bekledik. Bu noktayı yazdığımız mektuplarda sanıyorum yeter derecede açıklamıştık. Fakat itiraf etmek gerekir ki, her ikinizden gelen mektuplarda, bu yeni dönemde ne yapılması gerektiği sorusuna açık, seçik cevap yoktu. Bu bir. İkincisi, Moskova'dakilerden hiçbir haber alınamamıştı. En kalabalık ve bundan böyle daima aktif olmaları gereken arkadaşlarımız bilindiği gibi orada. Onların ne düşündüklerini öğrenmek için beklemek zorunluluğu vardı. Üçüncüsü, dediğim gibi, biz burada hiçbir karar verecek veya hareket yapacak durumda değildik. Ve sanıyorum hâlâ da aynı durumdayız. Son olaylardan sonra, artık buradan herhangi bir ilk teşebbüs ve hareket beklememek gerek. Biz, bundan böyle bütün hareket ve teşebbüsü dışarıdaki arkadaşlardan beklemek zorundayız. Zaten doğrusu da budur. Bu bakımdan, sizin özellikle Moskova grubu ile doğrudan temasa geçip, hareket birliği kurmanız gerekiyor. Kimbilir, ben bu satırları yazmadan önce sizler temasa geçmişsinizdir belki. Lafı uzatmadan, bir noktayı belirtip başka meseleye geçmek kestirme ve makul olacak. O nokta şu: Cevaplarımızın gecikmesini tamamen yukarıdaki şekilde anlamanızı rica ederim. Başka hiçbir sebebi yok.

Moskova'dan beklediğimiz cevap nihayet geçen gün geldi. Tavsiyeleri şu: Geri kalan arkadaşların ne işten, ne de partiden ayrılmamaları gerek. Tamamen doğru ve haklı olan birinci nokta bu. Yeni durumda ne yapılması sorusuna da cevapları ki henüz bu cevap bütün grubun değil, grup şimdi anlatacağım cevap üzerinde kesin görüşünü tespit etmek üzere ikinci bir toplantı yapacakmış. Bu toplantının artık yapılmış olması lâzım. Fakat son durumu bildiren mektup henüz gelmedi. Evet genel bir tasvip göreceğini sandığım cevap kısaca şöyle: Ağaların tutum, davranış ve icraatlarını tasvip etmeyen, paylaşmayan ve bunlardan herhangi bir sorumluluk kabul edemeyeceğini bildiren bir bildiri yayınlamak ve bunu hem ağalara, hem de ilgili kardeş partilere vermek. Böylece ağaları bütün sorumluluklarıyla baş başa bırakmak. Esas amacı bu olan bildiride yer alacak meseleler hakkında ne düşünüldüğü üzerinde fazla durulmuyor, o mektupta.

Vartan'ın kendi fikri olarak ileri sürdüğü bu bildiri meselesine ek olarak dediği şu: Bildiriye, milletlerarası komünist hareketteki çatışmalar karşısında ne düşündüğümüz muhakkak sokulmalı.

Fazla uzun olmayan Vartan'ın mektubundan benim çıkardığım ve anladığım şunlar: Ağaların attığı son adımlardan sonra, artık toplu hareket ve çıkış yapmak kaçınılmaz bir zorunluluk olmuştur. Fakat bu toplu hareketin hem niteliği, hem de biçimi önemlidir, yani bir adım atılması gerekirken iki adım atmamak gerekir. Bu bakımdan şimdiye kadar atılmış normal adımların bir devamı olarak artık bu noktaya, yani bir bildiri yayınlamaya sıra gelmiştir. Bildirinin yayınlanmasından sonra ne yapmak gerektiğini, ondan sonraki olaylar gösterecektir. Onun için şimdiden orasını düşünmek zaman kaybı olur. Bildirinin ne gibi bir amaçla yayınlanmasını söylemiştim. Vartan kendi düşüncesi olan bu bildiri meselesi üzerinde dururken zaruretine inanmakla beraber, bildirinin hemen şimdi mi yayınlanması gerektiğinde henüz bir aydınlığa kavuşmamış olduğunu belirttikten hemen sonra, gecikmenin mahzurları üzerinde de duruyor. Ve düşüncelerimizi yazmamızı istiyor. Ben kendi düşündüklerimi bir hayli uzun olarak bugün yazdım ve gönderdim. Ona yazdıklarımı size de özet halinde bildirmek istiyorum. Böylece bir yandan Vartan'ın teklifi hakkında sanıyorum /eğer size hâlâ yazmamışsa/ yeter derecede fikir sahibi olacaksınız, diğer yandan da bir teklif hakkında ne düşündüğümü öğrenmiş olacaksınız. Hemen her konuda, daha doğrusu hepimizi ilgilendiren her konuda neler düşündüğümüzü karşılıklı olarak bilmek gerektiği ile ilgili görüşlerinize uymak bugün her zamandan daha fazla zorunludur. Vartan'a verdiğim cevabın özeti şu: Teklifin tümü ile hemfikirim ve destekliyorum.

Bugüne kadarki olaylar ve edinilen tecrübeler ve ağaların açık beyan ve tutumları bize şunu gösterdi: Olup bitenleri tasvip etmeyen, mevcut durumdan, gidişten, çalışmalardan müşteki olan ve hiç olmazsa en acil meselelere en yakın bir süre içinde çözüm yolları bulunmasını isteyen arkadaşların birlikte ve topluca hareket edip direnmelerinden başka yapılacak hiçbir yol ve çare kalmamıştır, bu dönemde. Bu topluca hareket ve direnme bir yandan bizim meselelerle ilgilenen veya ilgilenecek olan kardeş partilerin ilgisini artıracak, bir kenara itilmekten belirli ölçüde kurtaracak, öbür yandansa ağaların keyfi hareket ve tutumlarından doğan bütün ağır sorumluluklarla onları baş başa bırakmış olacak. Bana göre bu dönemde toplu bir bildiri yayınlamak artık tamamen zorunlu olmuştur. Biraz daha beklemek, bana göre, ağaların ve onları şu veya bu şekilde tutar görünen-

lerin, zaman kazanarak yeni manevralara, sağı solu düzme ve uyutucu rapor ve jurnallerle aldatmalarına kapıları açık bırakacak. Ayrıca, biraz daha gecikmek, bir yandan da parti gruplarının haberi olmadan ve tamamen onların irade ve düşüncelerine aykırı nitelikte olan çok ağır bazı kompromi tabletlerinin hazırlanarak emri vakiler şeklinde bizlere yutturulmalarına imkân ve zaman verecektir.

Mektubunda, aktüellik meselesinde gösterdiğin tereddüdü anlamaya çalıştım ve şimdiye kadar yapılmış bütün uyarmaları, müracaatları, verilen cevapları, girişilen yıkıcı hareketleri, çevrilen oyunları bir kere daha düşündüm ve senin de haklı olarak belirttiğin gibi yeni komplo ve manevraları da dikkate alarak, toplu bir bildirinin vakit geçirilmeden yayınlanması gerektiğin sonucuna vardım. Teklif ettiğin bildirinin hazırlanması meselesine gelince: Bu iş için sanıyorum bir iki arkadaşı ödevlendirmek gerek. Bildiri taslağının hemen de son şekle yakın bir halde hazırlanmasını sağlamak için önceden hemen herkesin düşünce tekliflerini elde etmek lâzım. Gerek ilk hazırlıkları yapmak, gerekse toplanacak teklifler üzerinde çalışacak ve bunlara şekil verecek iki üç arkadaşın görevlendirilmesi işi sizin gruba düşüyor, sanıyorum. Pratikman bunu ancak sizler yapabilirsiniz. Sizin açınızdan bilemediğim herhangi bir sakınca yoksa, bu işi yapmaya en elverişli sizlersiniz kanısındayım.

Benim şimdilik yayınlanmasını zorunlu gördüğüm bildiri için düşünce ve tekliflerim şunlardır:

1- Senin de gayet isabetli olarak belirttiğin gibi, yapılan bütün hata ve usulsüzlüklerle, Leninci parti ilkelerine karşı çıkarak, onları ayaklar altında çiğneyerek girişilmiş bütün davranış ve işlemlerle hiçbir ilişiğimiz olmadığı, bunları tasvip etmediğimiz ve herhangi bir sorumluluk taşımadığımız, bildirinin omurgası olmalı. Okuyan herkeste ilk yaratacağı intiba, etki ve düşünce, sorumluluğu paylaşmadığımız noktası olmalı. Bu nokta başarılı şekilde işlenebilirse, sorumluluğa katılmak istemeyen yoldaşların bildiriyi daha rahat ve gönül huzuru ile imzalamaları sanıyorum kolaylaşır.

2- Milletlerarası komünist hareketindeki anlaşmazlık meselesinde belirttiğin açık bir tutum takınma ve bunu bildiride gösterme, zorunludur, doğrudur. Tamamen haklısın.

3- Bildiride yer alacak diğer meseleler mümkün olduğu kadar kısa formüller halinde tespit edilmeli.

4- Kısa formüller halinde tespit edilmesini düşündüğüm meseleler, en önemli meseleler arasından seçilmeli.

Bu önemli meseleler sanıyorum 3 grupta toplanıyor:

a- Leninci parti teşkilât ilkeleri ve normlarının ayaklar altına alınması ve bunun doğurageldiği sonuçlarla ilgili meseleler. Bu alandaki meselelerden, konkre vesikalarla ispat edebileceğimiz meselelere öncelik ve büyük bir yer verilmeli.

b- Doğrudan doğruya politik nitelik taşıyan ajitasyon ve propaganda alanına giren meseleler ve yapılmış olan hatalar. Bu alandaki meseleler arasında TKP adına yapılmış olan davranış çıkış ve bildirilere öncelik tanınmalı ve gene vesikalarla ispat edilebilecek olanlar seçilmeli.

c- İdeolojik ve teorik alanda yapılmış olan hatalı meseleler.

Dört esas noktada toplamaya çalıştığım meselelerin ışığında, ben aşağı yukarı şöyle bir bildiri taslağı düşünüyorum.

Birinci bölüm: Bu bölüm, bir giriş, bir genel açıklama ve gerekçe niteliği taşımalı. Ve bu bölümde, bildiriyi imzalayan arkadaşların neden bu bildiriyi yayınlamaya mecbur edildikleri en fazla iki sayfa içinde açıklanmalı. Bu açıklama ve gerekçeler, vesika niteliğini taşımalı. Yani aşağıda kısa formüller halinde belirtilen olumsuz, hatalı, sakat ve Leninci ilkelere aykırı tutum, davranış ve işlemlere son verilmesi veya bunların önlenmesi veya bu gidişin düzeltilmesi için yapılmış olan uyarma, tenkit, dilek ve müracaatların tarihleri de belirtilerek yazılması ve bu müracaatlara verilen cevapların gene yer ve tarihleri belirtilerek kaydedilmesi.

Bu nitelikte bir giriş ve açıklama, bildiriyi imzalayanların daha önce zaman zaman hemen her türlü yolla gereken işlemi yaptıkları hususunda bildiriyi okuyanlara yeter derecede bir kanaat hâsıl edecek öz ve biçim olmalı.

Bana göre bu nitelikte bir giriş ve açıklama zorunludur. Bildirinin uzayabileceği endişesinden uzak durmalı. Böyle bir endişeye kapılmamalı. Bu giriş bölümünde yukarıda değindiğim noktalar belirtildikten sonra, sanıyorum sıra bu bölümün kapağına gelecek. Bu kapak paragrafı, bir yandan daha önce belirtilmiş noktaların tümüne bir kapak olurken, öte yandan da aşağıda sıralanacak meselelere bir kapı açacak biçimde olmalı ve bildiriyi imzalayanların hem yukarıdaki, hem aşağıdaki sebeplerden dolayı herhangi bir sorumluluk taşımadıkları meselesi iri veya değişik harflerle üstüne basa basa belirtilmeli.

Birinci bölümün işlenmesi için gerekli olan materyal, sanıyorum elinizde yeter derecede var. Eğer yeter görülmezse sağlanması kolay

Bundan sonra sıra ikinci bölüme geliyor. Bu bölümde yer alabileceğini düşündüğüm meseleleri daha önce 3 grupta toplamıştım. 2-ci ve 3-cü grupları birlikte toparlamak da mümkün.

Ben Vartan'a yazdığım mektubun bir kısmında bu bölümde yer alacak meselelerin bence neler olduğunu ayrı ayrı tespit edip formüle ettim. Burada tekrar etmekten kaçınarak, sadece birinci grupta, yani Leninci ilkeler grubuna aldığım bir iki örnek vermekle yetineceğim.

a- TKP Dış Bürosu içinde yer alan 3 yoldaş, gerek Dış Büro üyelerini, gerekse parti grup üyelerini sorgusuz sualsiz, savunmasız ve hatta haklarında ne gibi ithamlar olduğu bile bildirilmeden Partiden, Dış Büro'dan atma kararı almış ve kararlarını zor ve baskı yollarına başvurarak uygulamışlardır.

b- Dış Büro'ya ve emigrasyondaki parti gruplarına ve nihayet topyekûn Partiye, sosyalist ülkelerin kardeş partilerinin yaptıkları mali, iktisadi, siyasi ve sosyal yardımları, Dış Büro üyesi olan 3 yoldaş tamamen kendi patentleri altına alarak, kendi siyasi görüşlerini doğrulamayan yoldaşlara karşı bir iktisadi baskı aracı olarak kullanmışlar ve partiden attıkları yoldaşları işlerinden ve yerlerinden de uzaklaştırmak için kardeş partileri bile aracı yapmaya kalkmışlardır, vs, vs.

Vartan'a yazdığım mektubu özet olarak aktarmaya devam ediyorum.

Benim yaptığım teklifin muhakkak ki birçok noksan ve hatta tasvip edilmeyecek tarafları olacaktır. Ben sadece ele alınması gereken meseleleri belirli bir açıdan kendimce beyaz kâğıt üstüne dökmeye çalıştım. Bütün arkadaşların fikirleri belirince, o zaman belki benim bu tekliflerin tümü veya çoğu kendiliğinden düşecek. Olabilir ve bundan daha normal bir şey yok.

Bununla beraber bence, neden bu şekilde bir bildiri yayınlanması gerek sorusunu biraz daha açmak ihtiyacını duyuyorum.

Bizim yayınlamayı düşündüğümüz bildiri, sanıyorum klasik, genel, yuvarlak bildirilerden tamamen farklı olması gerek. Durumumuzun özelliği bizi açık seçik konuşmaya ve isteklerimizin ne olduğunu ortaya koymaya zorlamaktadır. Sonra amaç, eğer yapılmış olan hatalardan ve mevcut durumdan herhangi bir sorumluluk taşımadığımızın ortaya konulması ise, sanıyorum hangi meseleler yüzünden sorumluluk taşıyamayacağımızın açıklıkla belirtilmesi gerekir. Açıklık sözünü mutlak anlamında düşünmüyorum. Elbette ki bu açıklamalar, ortamın gerçekleri dikkate alınarak ya-

pılmalıdır. Fakat ortamın gerçeklerini dikkate almak, bizleri büsbütün ortama tâbi bir hale de getirmemeli. Yani mevcut ortama etki yapmak, hatta onu değiştirmek zorunda oluşumuzun normal bir sonucu olarak, belirli ölçüde ortamın üstüne çıkmak, onu zorlamak gerek. Bir başka sözle biz, bu bildiri ile çok dikkatli bir denge kurmak zorundayız. Ne ortama tamamen tâbi olmak, ne de tamamen ortamın üstüne çıkıp ondan ayrılmak. Birinci hata, bizi mevcut ortamı olduğu gibi korumak amaç ve çabasında olanlara tâbi kılar ve onların bu hususta plan ve manevralarına ister istemez uymaya veya bunları çeşitli emrivakiler halinde kabule götürür. Tek sözle, bildiri yayınlanmasını isteyen arkadaşların esas istek ve amaçlarını ortadan kaldırır, belirli ölçüde kompromi yapmak hesapları bizleri sanıyorum karşı kutba, yani oportünizme götürür. İkinci noktada yapılacak hata, bizleri tamamen gerçeklerin dışına atar, söylemeye lüzum yok ki, böyle bir tutum da sekterlik olur.

Benim teklif ettiğim taslağa bu açıdan bakarken, belki meselelerin çok açık ve sert konmuş olduğunu düşünenler olabilir. Benim buna vereceğim cevap kısaca şu: Ben ortaya, bizimle ilgilenen kardeş partiler açısından bilinmeyen yeni şeyler koymuş veya sürmüş değilim. Bunların bir kısmını onlar daha önce bilmekteydiler, bir kısmını da kendilerine verilen enformasyonlardan öğrendiler. Yani meselelerin özü ve niteliği onlara yabancı değil. Geriye kalıyor biçim ve koyuş meselesi. Bu noktada benim formüllerin biçimi ve konuşu tartışılabilir ve tartışılması da bir zorunluluktur.

Bana göre, ortaya meseleleri koymadan ve hatta en önemlilerini sırayla belirtmeden, bizler bu meseleler sebebiyle herhangi bir sorumluluk yüklenmiyoruz sözünü söyleyemeyiz. Tekrar belirtmek gerekir ki, bizim böyle bir bildiri ile güttüğümüz amaç, olup bitenlerden sorumlu olmadığımız ve olamayacağımızın ortaya konmasıdır. İşte bu esas nokta, bizim bildiriyi diğer klasik bildirilerden tamamen ayırmakta. Bu esas noktayı bir kenara itmek veya amaca uygun düşecek yeterlikte belirtmemek, amacın uzağına düşmek olur.

İşte Vartan'a verdiğim cevabın uzun özeti bu.

Osman'ın mektubunda ileri sürmüş olduğu iki alternatife gelince: Ben şahsen, ikinci alternatifi, yani toplu hareket ve çıkışı, bu dönemde, yukarıdan beri anlatageldiğim biçimde, bu açıdan bakarak anlamak istedim. Şimdilik söz konusu olan bildirinin yayınlanmasından sonra gelişecek olaylara göre, belki de Osman'ın teklif ettiğini denemek zorunda kalacağız. Fakat bildirinin tepkileri ve sonuçları beklenenin asgarisini bile yarat-

mazsa, o zaman çeşitli ülkelerdeki arkadaşların gelerek toplantı yapmalarının pratik, teknik olanakları sanıyorum büsbütün bizlerin irade ve arzusu dışında kalacak.

Elhasıl, Osman'ın ikinci alternatifi öyle görünüyor ki henüz ne aktüel, ne de olanağı var. Birinci alternatif ise, çıkar yol değil. Fakat üzerinde durulan bildiri ağalara da açık kapı bırakması gerektiğine göre, bildirinin karşılanış ve kabul şekillerine göre, yani biraz olumlu karşılanırsa o zaman toplanma konusunda ağalara baskı yaptırılarak açık bırakılan kapıdan geçmeleri belki sağlanabilir.

Osman'ın ayrılma dilekçesi üzerinde durmak istemiyorum. Öyle görülüyor ki, bu meselede pek alerjik. Dilekçede ne yazılmış olduğunu bilmemekle beraber, bu dönemde böyle ferdi çıkışların faydalı olacağını sanmıyorum. Olsa olsa ağaların işine yarar. Direnme ve karşı koymalar ve hatta doğrudan rest çekmeler ancak toplu ve mümkün olduğu kadar kalabalık halinde olduğu takdirde bir anlamı olur. Kaldı ki, bu cinsten bir toplu çıkışı bile bu dönemde henüz aktüel görmeyenlerimiz çoğunlukta.

Durumun muhasebesini bir kere daha yapacağınıza şüphe yok. Sanıyorum Osman o zaman, mektubunda haklı olarak belirttiği noktanın, yani yarın söyleyip yapacağımızı bugünden söyledik veya yaptık meselesinde, bugünün işinin bir bildiri denemesi yapmak olduğuna hak verecek.

Ben sizlere hem haber verdim, hem de bu haberle ilgili ne düşündüğümü yazdım. Sanıyorum, sizlerin de yapmanız gereken şey, Vartan'a bu meselede ne düşündüğünüzü etraflıca yazmak olacak. Ne kadar çabuk hareket edersek bu dağınık Robenson adalarından çıkacak seslerin bir araya getirilmesi o nispette kısa bir süre içinde olabilecek.

Vartan'a yazacağınız mektupları kopyalı yapar ve bir tanesini buraya gönderirseniz veya benim yaptığım gibi geniş bir özet halinde bildirirseniz biz de sizin görüşlerinizi öğrenmek imkânını elde ederiz.

Attila ve Gün, sanıyorum fazla uzun boylu bir şeyler yazamayacaklar. Görüşlerini kısa ve özlü olarak hem size, hem yukarıya [Moskova grubu] ulaştıracaklar. Benim şimdilik bol vaktim olduğu için, işi işte böyle rahatça uzun tutabiliyorum.

Ev sahipleriyle [ASBP] son olaydan sonra ancak bir kere görüşüldü ve son olayların nasıl cereyan ettiği bildirildi, o kadar. Ben henüz ne yapacağım meselesinde onlarla görüşemedim. Sanıyorum bu ay da paramı kesmeyecekler. Gelecek ay Allah kerim. Eğer ağalar ev sahiplerine benim burada kalmamam için baskı yapmazlarsa şimdilik burada kalıp ve mümkün

olursa burs sağlayıp doktora talebesi olmak. Yani şimdilik buradan ayrılmamak…

Mektuplarınızı benimki gibi artık geciktirmeyin ve hâlâ ufacık bir olanağı varsa, kalmışsa Ziya'larla aranızdaki uçurumu genişletmemek için gerekeni yapmayı lütfen bir kenara itmeyin. Ve beni de lüzumsuz hatırlatmayı yaptığım için mazur görün, affedin.

Her ikinizi de kucaklar öperim.

3.Ocak.1966

Orhan,

Sana aynı günde 2 mektup postalıyorum. Normal olarak ikisinin birden eline geçmesi gerekir. Birisinde Vartan'ın yazmış olduğu iki mektupla benim ona yazdığım mektubun kopyası var. Onları tarih sırasına göre iyice ve dikkatle oku. Sonra bana geri gönder. Çünkü o mektupların mutlaka benim elimde olması lâzım. Geri göndermekte de gecikmemeni rica ederim.

Bu mektupla kafanı bir hayli şişireceğim. Yazacak birçok şeyim var. Fakat kafam da o nispette dağınık. Onun için daldan dala atlar, bir konuyu bırakıp öbürüne geçer, sonra aynı konuya geri dönersem şaşma. Fazla mantık silsilesi arama, yazdıklarımı sen düzene koymaya gayret et. Ben onları kafamda düzenlemeye kalksam çok zaman geçecek. Bu mektubu sana yazmamın çok çeşitli sebepleri var. Birincisi, seninle pek çok konuda baştan beri çok iyi anlaşabildik. Fazla izahat vermeden ve derinlemesine münakaşaya girmek ihtiyacını hissetmeden ne demek istediğimizi birbirimize anlatabildik. Konuların çoğunda rahatça hemfikir olduk. Geçen zaman da –maalesef diyorum- bazı meselelerde haklı olduğumuzu gösterdi. Keşki haklı olmasaydık ta işler başka mecraya dökülseydi. Neyse. Evet birincisi bu. Öyle sanıyorum ki yapılan işlerin genel bir muhasebesini yapmak çok ama çok faydalı olacaktı. Yazık ki buna şimdilik maddi imkân yok. Bundan sonra ne yapılacağı hususunda bu çok faydalı ve zaruri idi. Şartlar buna imkân vermiyor şimdilik. Ben Şubat veya Mart ayında kışlık tatilimi yanınızda geçirmeyi düşünüyordum. Fakat şimdi bundan vazgeçtim. Kanaatime göre böyle bir seyahat "Bilâl'den emir almaya gitti" diye istismar edilecek ve ağaların ona karşı yeni kışkırtmalara geçmesine imkân verecek. *Bu endişeyle*[52]onun için sizleri görme hevesimi yaza saklamaya karar verdim. Evet bu mektubu sana yazmamın ikinci sebebi de, şimdi temas ettiğim bu konuyla bağlı. Bilâl yedi düvelin gazabını üzerine çekti. Gerçi bunda onun hiçbir suçu yok ama, onu baş düşman ilân etmek ağalarımızın işine yarıyor. Hiçbir halt etmediği halde her şey hâlâ ona yorumlanıyor. Anlaşılan milletin kini daha bitmemiş. Hani gerçekten Bilâl bir şey yapsa, sağa sola emir yağdırıp milleti organize etse, canım yanmaz. Ya-

---

52 *İtalik* yazılar mektuba el ile eklenmiş bölümleri gösteriyor.

pıyor, elbet, ağalar da haklı olarak kızıyor *derim*. Ama dediğim gibi alınmak istenen hınçlar bitmemiştir daha. Sonra bu ayaklanmanın, bu kadar insanı mücadeleye sürükleyen, ağaları tenkide sevk eden gidişin bir suçlusunu bulmak, bir suçlu ilân etmek ve böylece temize çıkmak lâzım. Eh, bu işe en müsait olan *ağaların hesabına göre* bizim Bilâl'dir. Hem de böylece bir taşla birçok kuş vurulmuş olur. Dalga meydanda. Onun için ben Bilâl'in bu işlerden tamamen çekilmesinden yanayım. Hiç değilse bir süre. Tabii ne demek istediğimi anlıyorsun. Hatta belki sizlere ilk bakışta garip gelecek söyleyeceklerim ama üzerinde düşünürseniz pek de o kadar aptalca olmadığını anlayacaksınız. Bence Bilâl, sizin ağalara bu işlerle uğraşmaktan şimdilik vazgeçtiğini uygun bir dille ihsas etmelidir. Bunun bin bir yol var. Bu yolları bulabileceğine eminim. Yeter ki teklifimi anlayın ve kabul edin. /Bilâl yapacağı her şeyi yapmıştır, madem buna karşı ileri sürülen istek budur ve bunda ısrar ediliyor pekâlâ/ Bu bir şekil. Çok daha idealleri bulunabilir. Bundan çok reca ederim "korktu, ürktü, sıkı geldi, kaçıyor" gibi sonuçlar çıkarmaya kalkmayın. Çok hata etmiş olursunuz. Ve beni lüzumsuz yere anlamamış ve üzmüş olursunuz. Orhan özellikle senden yazdıklarım üzerine düşünmeni ve muhakeme etmeni reca ediyorum. Çok kayıp verdik. Yanlış ve hatalı adımlar attık. Kayıplarımızı arttırmakta, kuvvetlerimizi büsbütün dağıtmakta hiçbir mana yok. Bir adım ileri, iki adım geri deyip, cepheleri kuvvetlendirme, kuvvetleri yeni baştan gözden geçirme ve cephe gerisi çalışmaya hız vermek lâzım. Fazla kayba tahammülümüz olmadığı ve bunun da kazanç değil büyük zararlar vereceği kanaatindeyim. Kendimize iyice çeki düzen verme zamanı geldi geçiyor. Bu çeki düzen verme işinde de topun ağzında olanları korumamız lâzım. Bilâl kenara! Ve oradan, sizin yanınızdan asla ayrılmasın. Bunda belki sen benimle tamamen hemfikir olmayacaksındır. Bu konuda bildiklerim senin bildiklerinden çok. İlerde seni tatmin edebileceğime eminim. Bildiklerimi şimdi yazmayı faydalı bulmuyorum. Bilâl'le mektuplaşmalarımız, gevezelikten, arkadaşlıktan pek öteye geçmemeli. Ben böyle yapacağım. Diğer arkadaşlarla da aynı şeyi yapsın. Böylece temas kesilmesi isteği de yerine gelmiş olur. Mesele burada şekilden ibaret.

Sanırım ne demek istediğimi, yazdıklarımdan ve yazmak isteyip de yazamadıklarımı tahmin ederek anladın.

Çok çok hatalar ettik Orhan. Aptalcasına, sersemcesine hatalar ettik. Çocukçasına hatalar. Haklı olmayı, doğru söylemeyi, iyiyi istemeyi yeter sandık. Mücadelenin seksen şekli olduğunu unutup birine saplandık. Ak-

lıselimi yeteri kadar kullanmadık. Kullanamadık. Tecrübemiz azdı tabii. Şartlarımızı, ne kendi şartlarımızı ne de milletlerarası şartları iyi değerlendiremedik. Ya da yeteri kadar göz önünde tutmadık. Tabii bunun hepsi bizim kabahatimiz değil. Gene kendi şartlarımız bizi bu hareketlerin bazılarına sürükledi. Başka etkenler de oldu. Ben suçlu aramıyorum şimdi. Ama iyice düşünüp taşınmadan, adımları iyi hesap etmeden "hareket, hareket, ne olursa olsun hareket, bomba, kıyamet" taleplerinin çok sakat ve yanlış olduğunu olaylar kafamıza vura vura bize gösterdi. Hem de çok büyük kayıplara uğramamıza sebep olarak. Tecrübemiz yoktu. Şimdi var mı? Daha çok, ama hâlâ yeteri kadar değil. Onun için tecrübeli insanlar bir düşünüyorsa, biz beş düşünmek zorundayız. Yazık çok isterdim seninle uzun boylu konuşabilmeyi. İmkân olmayacak. Bilâl'in ideolojik meselelerde, politik meselelerde, memleket meselelerinde, günlük ve genel siyasette çok derin, çok isabetli, çok müspet görüşleri var. Fakat taktik meselelerinde hataya düştüğü oluyor. Bunda biraz da onun herkesi memnun etme tabiatının etkisi var tabii. Hani biri bir şey söyleyip ısrar edince, olsun, bir de onu deneyelim gibisine. Madem istiyor, yapalım gibisine. Hâlbuki öbür meselelerdeki isabetli ve mükemmel mantığını bu meselelerde de biraz daha isabetli kullanabilseydi daha iyi olacaktı. Şimdi bunları ne diye yazıyorsun diye kızmayın bana. Ne düşünüyorsam yazıyorum. Demek istediğim şu ki, bundan da gerekli sonucu çıkarmak lâzım. Bilâl biraz daha sakinleşsin. Heyecana kapılmasın ve önüne çıkan her insanı memnun etmek derdinden vazgeçsin.

Bunları neden söyledim. Çok fazla düşünerek hareket etmemiz gerektiğine inandığım için. Ve bir mesele daha var. Bizim muhalif Kadirle [Veli Gündüz] aramda ciddi anlaşmazlıklar mevcut. Bunların kökleri zaten baştan beri mevcuttu. Orhan sen bunları iyice fark etmişsindir. Benim kanaatim şu ki, bizim Kadir bugün de işlerden gerekli sonuçları çıkaramamıştır. Atıp tutma yolunda berdevamdır. Ben onunla yaptığım dipsiz münakaşalardan bıktım usandım. /tabii anlıyorsun, bu anlaşmazlıklar fikir planında değil, taktik, metot vs planında/ Bilirsin sen de ne hödüklüğümüz kaldı, ne sersemliğimiz, ne işlerin kökünü yeter derecede kavrama kabiliyetinden yoksun oluşumuz. Her ne halt ise, bunların önemi yok. Ama bazı olaylardan gerekli sonuçlar çıkarılmamakta ısrar edilmesinde ya da bunlardan hâlâ ters sonuçlar çıkarılmasında ısrar edilmesinde ben fayda değil zarar görüyorum. Dediğim gibi ben dipsiz münakaşalardan usandığım için bunları kestim artık. Genel olarak konuşuyorum meseleleri.

Buna ilk defa ve kesinlikle Vartan'ın mektubuyla ilgili olarak ihtiyaç duydum. O mektuba Veli'nin verdiği cevabın özetini sen de biliyorsun. Ben bununla asla hemfikir değilim. Eskiden hemfikir olmadığım konularda düşüncelerimden feragat ettiğim çok oldu. Şimdi bunu yapmamaya kararlıyım. Onun için ilk defa olarak, Vartan'a verdiğimiz cevapları müşterek değil, ayrı ayrı yazılmasında ısrar ettim. Bence herkes ne düşünüyorsa, ondan fedakârlık etmeden ortaya koymalı, herkes bunları görmeli ve bu genel olarak münakaşa konusu olmalı. Çok insan çok şey görüyor. Evet, aradaki farkları sen de göreceksin. Gerçi onun size yazdığı mektup bir özetti. Aslını okusaydın daha fazla fikir sahibi olabilirdin. Neyse demek istediğim şu ki, cart curt atmaktan vazgeçmek, mantıklı hareket etmeye çalışmak, adımları fayda ve zarar açısından iyi hesaplamak lâzım. Bunları neden yazdığımı şimdi ben de unuttum. Diyorum kafam bir hayli dağınık. Evet, mesele şu ki: Kadir'den gelen mektuplardaki fikirleri bizim müşterek fikirlerimiz olarak kabul etmekten vazgeçin. Benden gelen mektupları da ha keza. Herkes kendi fikrini yazıyor. Tabii başlıca önemli konularda demek istiyorum. Attila tembelliğinden yazmıyor. %90 anlaşıyorum. Ufak tefek bazı tartışmalı konularımız var. Şimdilik önemli değil.

Şimdi gelelim Vartan'ın teklifine. *Vartan'a* yazdıklarımdan ne düşündüğümü anlayacaksın. Ben bu konuyu çok fazla enine boyuna düşünme imkânını bulamadım. İlk planda aklıma gelenleri ve doğru gördüklerimi karaladım. Vartan'ın hoşuna gitmiş anlaşılan. Bu işi, senin de göreceğin gibi bana bırakmak niyetinde. Benim bazı görüşlerim doğru olabilir ama, bunları en doğru şekilde ifade edebilmek gücünü ve en isabetli bir şekilde inceleyebilecek aklı henüz kendimde göremiyorum. Gücüm olmayan işlerde de "ben bunu beceririm" diye ortaya atılmak âdetim değildir. Durumu olduğu gibi sana yazmaya karar verdim. Bu mesele hakkında fikirlerinizi bilmek istiyorum. Hemen şunu da söyleyeyim ki, böyle bir adımın hemen şimdi atılmasının yerinde olup olmadığını da hâlâ tam manasıyla kestirebilmiş değilim. Bu hususta senin fikrini bilmek istiyorum. Sonra Bilâl'e söyle, onun ahbabı benimle konuşurken, "ah, dedi, eğer bu işler olup biterken yanınızda bir tecrübeli adam olsaydı, çok başka türlü olurdu. Siz tecrübesizliğinizin kurbanı oldunuz. Eğer mesela L. [Leipzig] yerine S. [Sofya] da olsaydınız, Bilâl benimle açık konuşurdu, benim de ona çok yardımım olurdu." Orhan bunlar çok özel mahiyette söylenmiş laflar. Bunların ne derece özel mahiyette olduğunu takdir edeceğine eminim, ama gene de ihtar etmekten kendimi alamadım. Kusura bakma. Evet Bi-

lâl'e söyle, böyle bir fikirle ilgili olarak –yani Vartan'ın teklifi- o ahbabın düşüncelerini münasip bir şekilde öğrenmeye gayret etsin. Çok faydası olacağı inancındayım.

Evet eğer Vartan'ın teklifi ile hemfikirseniz, zamanı uygunsa, o zaman benim tekliflerim üzerinde de düşünün. Tabii Veli'ninkiler üzerinde de. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki ben onlara katılmıyorum. Eğer bir sonuca varırsan ve sonuç Vartan'ın teklif ettiği yönde olursa o zaman senin yardımını isteyeceğim. Çünkü ben bu işin altından taş çatlasa tek başıma kalkamam. Burada de V. [Veli Gündüz] ilen lüzumsuz münakaşalara girerek, zaten deli gibi olan sinirlerimi büsbütün zıvanadan çıkarmak niyetinde değilim. Benden yardımını esirgemeyeceğine eminim. Orada sana yardımcı olanlar da bulunacak. Sonra artık bir biçimine getirmek kabil olur. Ama Vartan'lara üzerinde konuşacakları bir tasarı göndermekte fayda olacağına ben de inanıyorum. Tabii eğer dediğim gibi bunu yapmakta, yani Vartan'ın teklif ettiği adımı atmakta fayda görürsek.

Vartan benden acele cevap bekliyor. Sebebini de mektubunda izah etmiş. Bu da insanı düşündürecek bir sebep gerçekten. Bilmem ne yapmalı. Çok defa bunaltı çöküyor üzerime düşünmekten.

Sana daha yazacaklarım vardı ama en önemlileri galiba bunlardı. Ha, bir şey daha, havadis kabilinden. Bilâl'in evine girdiklerini yazmıştım. Sonra baktık ne olmuş diye. Kapıyı kırmışlar. Polis nezdinde. Kilidi sökmüşler. Kapıyı mühürlemişler, üzerinde polisin de mührü var. İçerde ne bok yediklerini bilmek kabil değil. Bilâl'in kâğıtlarına falan meraklanmışlarsa hava aldılar. Neyse. Bu da böyle işte. Gör sen, işler nereye kadar vardırılıyor. Bilâl'in gelip evini kapatması, eşyalarını toplaması eninde sonunda gerekecek. Bakalım bunun için ne zaman izin kopabilir. Geldiğinde –eğer imkân olursa-, evine gitmesin doğru bana gelsin. Eve giremez çünkü. Hem de geldiğini o anda duymak istiyorlar ağalar herhalde, onun için bu tertibi de yapmış olabilirler. Neyse bakalım onun gelmesi ne zaman kısmet olacak.

Orhan şimdilik bu kadar. Çok kafanı ağrıttım. Kusura bakma. Daha vardı yazacaklarım ama hem kafam, hem elim yoruldu. Senden mektup bekliyorum. İyice konuşun ve yaz. Ondan sonra ancak Vartan'a cevap vereceğim.

Yeni yıl kartına, tebriklerine çok teşekkürler. Ben o işi yapmadım, ihmalcinin biriyim kusura bakma. O kadar çok lâkırdı ettim ki kendimden bahsedecek, sana da hal hatır soracak takatim kalmadı. Ama tahmin eder-

sin nasıl olsa. Ben deli gibiyim sinirden. İyice zınavanadan çıkmamaya gayret ediyorum. Sana da sabırlar dilerim. Bilâl'i biraz teskin edin. Fazla sinirliydi telefonda. O sinirle kalkıp delilikler yapmasın. Hepinize çok selâm. Gözlerinizden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

Sevgi'nin, Yüksel'in gözlerinden öper, yeni yılda bahtiyarlık dilerim.

Varşova 14 Ocak[53]

Bilâl kardeşim,

Mektubundaki acı habere çok üzüldüm. Başın sağ olsun. Kardeşine de başsağlığı dilerim. Nasıl oldu bu iş? Annen hasta mıydı? Biraz tafsilât ver, gelecek mektubunda. Bu yıl benim için de pek iyi başlamadı. Bundan bir ay önce Renan'ın okula gitmediğini fark ettim. Sebebini sorunca, kız gayet soğuk bir tavırla: "Gidiyorum artık Türkiye'ye, babam Moskova'da zaten, beni almağa gelecek, ne diye okula gideyim" demez mi? Tepemden vuruldum. Memleketine dönmesi hakkı elbet, ama benden gizli bu işi hazırlamasına çok üzüldüm. Sonra neden bu kararını bu yaz, liseyi bitirince vermedi? Neden bir yıl kaybetti? Bu soruları kendisine sorduğumda, kıyametler koptu. Artık kendisine karışamazmışım, Türkiye'de daha rahat edecekmiş, filân falân. Bana bu hal öyle bir şok yaptı ki, birden bire hastalandım, safra kesesi krizi, çok ağır bir kriz geçirdim. Rejim, ilâçlar, şimdi daha iyiyim ama asabım bitti. Bugün babası geldi (gelmiş olacak, daha görmedim, kız erkenden çıktı, hâlâ dönmedi) herhalde yarın görüşürüz. Gitmesine taraftarım artık, ne halt ederse etsin. Orada okur mu okumaz mı, artık düşünmüyorum bile. Ortada gayet sinirli, huysuz, haşin bir üvey anne var, biliyorum. İki ay sonra kavgalar başlayacak, ama iyi bir ders olacak bu kıza. Zaten neredeyse yirmi yaşına basacak, o yaşta hepimiz hayatımızı kazanıyorduk. Bizim Veli'ye daha yazamadım. Bir kere yalnız telefonda konuştuk, sonra bu işler başıma geldi. Canım tek satır yazmak istemiyordu, doğrusu. Senin mektubun bugün gelince, verdiğin habere çok üzüldüm, asıl dertlerin bu gibi ayrılıkların olduğunu düşündüm. Ben bu ara vasiyetnameyi filân unuttum tabii. Gönderirim sana ayrı zarfta. Veli'nin verdiği adresi bir iki seferine kullanabilirsin. Ama sana başka bir adres yollarım, hep aynı adresi kullanmanız doğru olmaz. Şimdilik, dediğim gibi, zararı yok. Sana bir tane Paris'ten gönderirim. Yalnız kadına (Simone Téry'dir) haber vermem lâzım ki, yanlışlık oldu diye geri göndermesin. Simone Téry'yi senin gibi delikanlılar bilmez, eskiden *Humanité*'de yazardı her gün. Şimdi yaşlandı artık. İyi kadındır. Bizim duruma gelince, dediğin gibi, bizim ihtiyarlar vakit kazanmağa bakıyorlar. Millet nasıl olsa hiçbir şey yapamıyor, herifler bunun farkındalar. Miskin

---

53 El yazılı mektup.

miskin oturmağa devam ederiz böylece. Demir, Kırım'a mı, nereye unuttum, dinlenmeğe gitmiş. Bildiri meselesine gelince: Belki bir işe yaramaz ama yine [de] arkadaşlar böyle bir şey hazırlarsa, buna katılmalıyız. Tutumumuz belli olsun. İleride çok şeyler olacak hesabı verilecek. Yine bir şeydir, bir bildiri bir vesikadır daima. Bu durumda kardeş partilerin bu işe karışacağını hiç sanmıyorum. Önemli bir muhaceret olsa, iş değişir. On tane zibidi birbirine girmiş girmemiş ne çıkar demezler mi halimize bakıp? Bu toplantı işini kendimiz halletmeliyiz. Tahminime göre her gruptan işlerine gelecek birini çağıracaklar. Moskova'dakilerden kuyruk sallayacak birini bulurlar mı? Peşte'deki bütün arkadaşları bilmiyorum. Beni nasıl olsa çağırmazlar. Ama böyle bir toplantı yapılsa bile, orada ekseriyetin "böyle toplantı olmaz bütün arkadaşları çağırmalı" diye meseleyi ortaya koyması lâzım. Bükreş'te Melike ile Ali [Yusuf Yıldırım] var. Melike'yi çağırırlar. Ona göre hesapla bakalım. *Yön* dergisini okuyabiliyor musun? *Yön*'de Garaudy'ye atıp tutan bazı arkadaşlar var. Bir kere Garaudy'nin söyledikleri Arap ülkeleri için. Sonra ne de olsa, memleketimiz Doğu ülkesidir, bence daima unutmuşuz. Kitlelerin AP'ye oy vermesinin nedenleri arasında bunu unutmamak şart. Sen *Yön*'deki tartışmayı takip et, düşüncelerini söyle. Mühim bir konu bu. Polonyalı komünistlerin, Polonya'nın Katolik bir ülke olduğunu unutmadıklarını görüyorum. Ona göre hattını çizeceksin. Türkiye nedir? Biz hâlâ bunu tespit edemedik. Her şeyi olduğu gibi "biz de şunu uygulayalım" demişiz, şartları düşünmeden. Tanzimat'tan, Atatürk'ten bu yana. Bu kadar önemli şeyler dururken tartışılacak, yapılacak değerlendirmelerden birine başlamamışken, bizler buralarda ne yapıyoruz? Bu ay bana çok tercüme gönderdiler, hayret ettim. Neden acaba, anlayamadım? Hasta hasta hepsini yaptım acele. "Münevver işimizi yapmıyor" demesinler diye. Orhan'dan mektup geldi, çok hoşuma gitti. Adresini bana gönder e mi? Kendisine cevap yazmak istiyorum. Şimdiden tarafımdan teşekkür et. Ne iş yapıyor? Nasıl? Svetlana'ya [Nuri-Şen] yazdığın zaman, benden selâm söyle. Çok acıyorum kıza. Herkesin hayatı ne kadar zor. Oysa hem faydalı işler yapacak hem de çevremizin mutluluğunu sağlayacak kadar güçlüyüz hepimiz. Dimitrov'un eserlerinden Türkçeye çevrilmişleri, varsa, bana gönder. Bu gelecek nüsha VII. Kongre'ye, yani 1935 Komintern Kongresi'ne ayrılmış. Enteresan yazılar vardı. Dimitrov'un Kongre'de oynadığı rol fevkalâde büyük. Ondan merak ettim yazılarını. Memo internattan [yatılılık] ayrılalı daha iyi çalışıyor. Tabii bağırıp çağırmağa mecburum, ama neticede biraz fark et-

ti. Renan'a müthiş sinirlendi, hazmedemiyor bir türlü kızın davranışlarını. İyi çocuk. Şu derslere biraz daha gayret etse, ne iyi olacak. Neyse. Havadisler bu kadar. Kar içinde kaldık birkaç günden beri. Sofya nasıl? İstanbul'da bile kar yağıyormuş. Bilâlciğim, bana yaz arada sırada. Orhan'a, kardeşine selâmlarımı söyle. Gözlerinden öperim.

Münevver

16.I.66[54]

Bilâl,

Tam bir çıkmazda görüyorum kendimi. Ya da çabaladıkça battığım bir bataklıkta. Hiçbir yandan hiç bir çıkar yol göremiyor ve tam bir ümitsizliğe, korkunç bir üzüntüye kapılıyorum. Bir sürü hayalim boş çıktı, bir sürü inancım yıkılıyor. Bir nevi depresyon bu! Hani bazen öyle hissediyorum ki eğer kendilerine karşı vazifelerim olan çocuklarım olmasa, onları güvenebileceğim bir insanın yanında bilsem en kolay yolu seçeceğim. Ama bu dünyada benim buna da hakkım yok. Şimdi hatırıma ne geldi biliyor musun bunları yazarken. Bakalım dedim hangi gün Bilâl de bana "bana böyle şeyler yazma!" diyecek. Ona da hakkım olmayacak! İnsan çok bekler, çok şeye tahammül eder ama bir yerde bir tek ümit ışığı görse. Yahut birisi bunu gösterse! Ben çoğu zaman görmüyorum. Gösteren de yok! O zaman başlıyor birbiri ardına kapkara düşünceler kafama yürümeye, beni bunaltmağa. Dediğim gibi bir nevi depresyon bu. Çağımızın, şartlarımızın hastalığı. Her yeni darbe beni bir daha yerimden asla kalkamayacağımı düşünecek kadar sarsıyor. Sonra kalkıyorum tabii gene. Ama çok zor, çok zor oluyor artık. Dediğim gibi bir tek ümit ışığı görebilsem. O zaman uzun yıllara da tahammül etme gücüm belki artacak. Bir insan üzüntüye ne kadar tahammül edebilir acaba? Bunun da elbet bir hududu olacak. Sen daima "her şey geçer" dersin. Doğru değil. Her şey geçmiyor. Bazı şeylere alışılıyor, o kadar! Bilmem, hiç değilse bende geçmiyor. Belki sende geçer. Burada kalmamın, bu ülkede yaşamamın manası ne? Bu daha ne kadar sürecek veya sürmeli? Ne yapmalıyım? Hiçbir şey bilmiyorum. Günü gününe hayvanlar gibi yaşıyorum. Belki bazı bakımlara hayvanlardan da beter. Hani insan harpte olsa yahut ta ne bileyim ben hapishanede olsa birçok mahrumiyetlere katlanıyor. Kendime böyle telkin yapıyorum. "Hapishane olduğunu farz et!" diyorum. "Farz et ki en azından 2 sene mahkûmiyetin var." İyi ama olmuyor ki! Hapishanede bile insan arada bir ziyaretçi kabul eder. Hem sonra hapishanede değilim ki! Nasıl farz edeyim. Ama ondan da beter durumdayım işte. Rezil bir hayat bu. İnsanın bütün gücünü, bütün neşesini, yaşama arzusunu törpüleyen, ke-

54 El yazısı mektup.

miren, bitiren bir hayat. Ellerim zaten titrerdi bilirsin. Şimdi kitabı elimde tutamıyorum artık. Dayanmam lâzım, titreyen elle kitap okunmuyor. Tek meşgalem kitaplar, dergiler. Onları içiyorum adeta. Çoktandır bu kadar okuduğumu hatırlamıyorum. O kadar ki çok defa okumaktan serseme dönüyorum. Gözlerim ağrıyor. Doktora gittik Can'la. Onun da gözleri fena idi. Miyop olmuş oğlan. Gitmişken ben de baktırdım gözlerime. Okurken takmam için gözlük verdi. Küçükten beri bayılırdım gözlük takmaya. Şimdi kısmet oldu artık. 0,75 hipermetrop varmış. Salı günü gözlüğümü alacağım. Bayağı meraklanıyorum gözlüğe. Bir gözlüğüm eksikti o da oldu artık. Görüyorsun, insanın her isteği oluyormuş. Yalnız beklemesini bilmek lâzım değil mi?

Kafamda seksen türlü düşünce var hep. Ne yapmam gerektiğine bir türlü karar veremiyorum. Zaten karar verebilecek bir durum da yok. Sen de en ufak bir şey yazmıyorsun. Ne yapayım ben, burada mı kalayım. Daha ne kadar kalayım? Ne halt edeyim? Biliyorum senin derdin başından aşkın. Sana böyle soru sormakta mana yok. Ama kime sorayım, onu söyler misin?

Benden duyduğun bu ümitsizlik belki de bir bakıma seni şaşırtacak. Pek sanmam ya. Beni tanırsın zira. Ama bu bence beklenen bir gelişme. İnsan belli bir mücadele içinde kendi özel dertlerini, kendi hayatını, acılarını, ümitlerini ikinci, üçüncü, hatta beşinci onuncu plana atabiliyor ve atıyor. Ama mücadele alelacayip bir seyir alınca hatta bir süre için bir nevi bitince, o zaman hayat ve dertler bastırmaya başlıyor. Bunu anlarsın elbet. Ve sonra şu korkunç soru çıkıyor ortaya: "Niçin, neden, daha ne kadar?" Ve bu sorulara da en ufak ümit verici bir cevap alamayınca o zaman tahammül çok zor oluyor. Anlıyor musun beni? Neyse keseyim artık, aynı minval üzere devam etmenin ne manası, ne faydası var. Sen düşüncelerimi ve beni bunaltanları nasıl olsa anladın.

17.I

Acaip şeyler görüyorum rüyalarımda. Allahtan hepsini hatırlamıyorum sonra. Yalnız içimde bir sıkıntı kalıyor. Dün gece Nâzım ağabeyi gördüm. Saatlerce ağlayıp ona o öldü öleli başımıza gelenleri anlattım. Üzgün üzgün dinledi. Ne cevap verdi hatırlamıyorum. Sonra gitti. Gidince de hayıflandım. "Eyvah" dedim "Nâzım Ressam'ı [Abidin Dino] bu kadar iyi tanırdı. Keşki sorsaydım kendisinden Ressam neden böyle hareket ediyor" diye! Rüya bu sana!

Geceleri bağırıyorum. Benim böyle bağırma âdetim vardı. Önceleri, çok gençliğimde. O zaman hep birileri çağırırdı beni kalkıp peşinden giderdim. Kaç defa uyanıp kendimi yatakta kalkmak üzere buldum. Annem doktora götürdü. İlaç verdiler geçti. Sonra, evlendikten bir müddet sonra gene başladı. Ölecek gibi olurdum uykumda ve hep kendimi beni çeken kuvvete bırakmakla bırakmamak arasında mücadelede bulurdum. Merak da ederdim o ölüm hissine bıraksam ne olur diye. Paris'te idik o zamanlar. Sevim'e [Tarı-Belli] anlatmıştım. Asabiye ihtisası yapıyordu. Bana dikkatle baktı. "Sakın o hisse kendini terk etme" dedi. Ama ne olduğunu da söylemedi. Sonra bağırmaya başladım. Kendi sesimden uyanırdım. Ayrılmadan evvelki son zamanlarda çok şiddetlenmişti bu. Sonra geçti 2 senedir iyi idim. Şimdi gene başladım. 3 tür kendi çığlığımdan uyanıyorum geceleri. Ayşe'nin de ödü patlamış. [Ayşe çoğunlukla bende kalıyor] İlaç alıyordum ama vazgeçtim artık. Alışmaktan korkuyorum. En iyisi iyi şeyler düşünmeye gayret etmek. Tabii bulabilirsen… Bilâl bu deli saçması mektuplar seni sıkmıyor mu? Sıkıyorsa söyle, yazmam! Kendi kendime düşünürüm. Gerçekten doğru ve samimi olarak söyle. Kimsenin kimseye sıkıntı vermeye hakkı yok zira değil mi?

21.I

Niçin yazmıyorsun? Bu kadar mı zoruna gidiyor mektup yazmak. Anlatacak, konuşacak hiçbir şeyin yok mu? Mektuplarından birinde sana gelen mektupların ne büyük bir destek olduğundan bahseden sen değil miydin? Bu desteğe ihtiyacı olan yalnız sen misin acaba?

Aklımdayken yazayım, oradan ayrılıp köye, taşraya filan gidecek olursan, evvelden bana mutlaka yaz. Mektuplarımın başkasının eline geçmesini istemiyorum. Bunlar özel düşünceler, anılar, sıkıntı veya dertlerle, bazen iyi bazen kötü şeylerle dolu olan mektuplar. Benim herkesle bütün düşüncelerimi açıkça söyleyecek kadar arkadaşlığım yok henüz. Bunu dünyada ancak birkaç kişiye yaptım. Bianka'ya, Attila'ya, sana. Bunların orta malı olmasını istemem. Her ne kadar bütün arkadaşlarıma, dostlarıma sevgim, saygım, güvenim tamsa da…

Can'ı Şubat ayının sonunda Budapeşte'ye yolluyorum bir haftalığına. Belki ben de Mart'ta giderim. Henüz kesinleşmiş bir şey yok. Önümüzdeki hafta Berlin'e gidip vizemi alacağım. Gitmeden önce sana haber veririm.

Ziya geçen gün bir mektup yazdı bana. Bitkin bir halde zavallı o da. "Bitip tükenmeyen taktiklerin olmadığı uzak diyarlara gitmek istiyorum"

diyor. Galiba onun hakkındaki tahminlerim doğru çıkacak. Sana eskiden yazmıştım hatırlarsan. Benimle uzun uzun konuşmak istiyormuş. Yazışmak değil, konuşmak. "Belki bazı şeylere çareler bulurduk!" diyor. Laf işte!..

Bu ayın sonunda bizim Agop ağa senin olduğun yere gidiyormuş 15 gün kalacakmış. Hasretini (!) giderirsin görürsen.

Zaman zaman ne düşünüyorum biliyor musun? Sen ya benim mektuplarımı okuyup hiç aldırış etmiyorsun ya da hiç ama hiç önem vermiyorsun. Bu neredeyse bir kanaat halinde kesinleşecek bende. Bakalım, yanılıp yanılmadığımı anlarız.

Enteresan bir kitap okudum. Benim için çok çok enteresandı. "Garaudy"nin bir kitabı idi. Bu mesele üzerinde "*Yön*"de geniş tartışma var şimdi. Bilmem *Yön*'ü görüyor musun? Kitabı sana gönderiyorum. Oku! Fikrini bilmek isterdim çok. Küçük bir şey, çabuk okursun. Ama sonra, yani okuduktan sonra geri gönder kitabı bana. Bir kere daha okumak istiyorum. Şunu da söyleyeyim ki kitap kız kardeşimlerden [Sevim Belli] geldi. Öte beri gönderecekler anlaşılan ondan çoktandır ses yok. İyice şaşkınlaştı zavallı. Ama yakında mutlaka gelir bir şeyler.

Bilâl şimdilik yetsin bu kadar. Sen de bana bu kadar sık, bu kadar uzun ve geniş yazsa idin daha ne isterdim!.. Ama görüyorsun o bile çok bizim gibilere. Münevver'in falı vurmuştur damgasını avucumun içine, alnıma ve de hayatıma!..

Gözlerinden öper, rahatsız ettiysem özür dilerim.

Gün [Benderli-Togay]

Kitabı ayrıca postalıyorum. Mektup gibi tabii, yani kapalı zarfta. Sen de öyle geri gönderirsin.

G. [Gün]

27.Ocak.1966

Bilâl,

23.1 tarihli mektubun bu sabah geldi. Bütün gün yazdıklarını düşündüm. İşyerinde ne yaptığımın pek farkında olmadım bugün. Aklıma ne geldi biliyor musun? Senin "bugün ne yazdığımın hiç farkında değilim" dediğin günler. Döküm de aksine sürdü de sürdü. Kelimeler kafamın içine girmeden yanlarından geçip gitti. Arada bir, bir-iki kelimeyi tutabildim o kadar. Neyse, böyle bir gün geçti işte.

Seni, son zamanlarındaki mektuplarımla lüzumundan fazla üzmüş olduğumu görüyorum. Bu mektup henüz eline varmadan arada alacağın mektuplarım da bu üzüntünü hafifletmeyecek, arttıracak. Hani elimden gelse postadan hemen çekerdim onları. Ama gitti bir kere. Döndürmek kabil değil. Biraz belki de birazdan fazla egoistçe davrandım galiba. Gerçi bunun bin bir sebebi var. Kendimi rahatça savunabilirim, hatta dinleyecek olan biri belki hak ta verebilir bana. Ama bütün bunlar objektif olarak egoistçe davrandığımı ortadan kaldırmıyor. Bunun dediğim gibi çok sebebi var. Ümitsizlik, tereddütler, şüpheler, yorgunluk, çaresizlik, çıkmazlar v.s., v.s.. Biraz da benim şimdiye kadar geçen hayatımın bende yarattığı yıkıntıların etkisi var bunda. Belki hepsinden çok bu baş sebep. Ben de senin gibi baş sebep arayıp, çıkaramıyorum. Daha doğrusu bazen biri, bazen bir diğeri baş sebep oluyor. Yani senin istediğin ana sebebi, baş sebebi her zaman bulmak kabil olmuyor. Daha doğrusu bu hale, şartlara, genel psikolojiye göre değişip duruyor. Sana üzüntü sıkıntı verecek mektuplar yazmamın bir sebebi de muhakkak ki, dertleri ve sıkıntıları, ümitsizliği ve çaresizliği, hiç değilse hissettiklerime yakın bir şekilde söyleyerek birisiyle paylaşabilmek, bundan kuvvet almak, senin de işaret ettiğin gibi "tatlı söz" işitmek arzusu. Yıllardan beri özlemini çektiğim ve bir türlü kavuşamadığım bir yere dayanmak, yaslanmak isteği. Buna kaptırdım kendimi. Hâlbuki yapmamam gerekirdi. İşte ben buna, yani bu yaslanma isteğinin beni böyle sarmasına kendimi bile bile terk etmeyi ve başkalarının üzüntüsüne üzüntü katmayı egoizm olarak isimlendirdim. Bunu yaptım. Doğru! Kendimi itham etmiyorum bunun için. Hatta biraz hakkım da var gibime geliyor. Ama iyice gördüm ve anladım ki ben daha uzun süre şimdiye kadar da olduğu gibi kendi ayaklarım üzerinde durmak zorunluluğundayım. Madden değil /madden daima kendi ayaklarım üstünde dur-

dum/. Manen. Şimdiye kadar manen de hep kendi ayaklarıma dayandım. Gene böyle yapmam lâzım. Bu bir gerçek. Gevşememek, egoizme kapılmamak lâzım. Hâlbuki çok rahatlık verici, teselli verici oluyordu, istediğim duyduğum gibi yazmak, söylemek. Kusura bakmazsın sen de, seni bu denli üzmüş olduğum için. Boş ver son mektuplarıma Bilâl. Kulak asma. Ben, en kötü şeylerde de iyi şeyler aramaya ve bulmaya gayret ediyorum. Ve bir gün bütün bu dertlerimin, üzüntülerimin biteceğine inanıyorum. Mühim olan bu zamanı en iyi, en faydalı, en az üzüntülü bir şekilde geçirebilmeye gayret etmek. Belki güleceksin, belki de inanmayacaksın. Ben, zaman ölçüsünü de kaybettim artık. Sen eskiden bazı işler için "bir sene mi, beş sene mi, on sene mi" diye saymaya başladığın zaman çileden çıkardım hatırlıyor musun? Şimdi ister inan ister inanma, ben de öyle diyorum. Bir sene, 5 sene, 10 sene… elbet günün birinde her şey düzelecek. Beklemesini bilmek lâzım. Tabii bu arada çıkan imkânlar ve şartlardan istifade etmek, onları isteğime en uygun şekilde değiştirebilmek için mücadele azmini yitirmeden. Hatta, bazen de şartları değiştirmek için gayret sarf etmekten kaçınmadan, buna üşenmeden. Galiba senden tek farkım bu kaldı. Hoş, bu hususta senin de pek farklı düşündüğünden emin değilim ya. Bu yalnızca bir istifham benim kafamda. Henüz cevabını veremediğim, şimdiye kadar geçenlerin de cevap verebilmeme yardım etmediği bir istifham. Fakat dediğim gibi bu meselede seni yüzde yüz ithama kalkmak ya da senin hakkında hüküm vermeye girişmek haksızlık ve gene egoizm olur. Yahut ta "hayır, böyle değil, yanlış düşünüyorsun" gibi iyi sözleri duymak susuzluğu. Senden şimdilik tek isteğim, beni anlamaya gayret etmen ve seni üzmüş olduğum için beni fazla suçlamamandır. Bunları yazarken de beni anlayacağına ve suçlamadığına ve suçlamayacağına eminim. Tekrar edeyim Bilâl, ben inanıyorum. Ve aksini gerektiren bir şey görmedikçe, aksini gerektiren bir şeyler olduğundan emin olmadıkça bu gücümü yitirmemek için her şeyi yapacağım. Senin inancın bundan başka türlü ise yaz. Hem de hiç çekinmeden ve "nasıl yazayım" diye düşünmeden. "Söylemeye dilim varmıyor" demeden. Üst tarafına aldırma. Bende belki de senin henüz keşfedemediğim daha tükenmeyecek güç kaynakları çıkar herhalde. Ben senin sandığının aksine sabırsız da değilim, tahammülsüz de değilim, ümit etmeyi bilmeyen bir insan da değilim, beklemeyi bilmeyen insan da değil. Benim en fazla tahammül edemediğim şey, gerçeği bilmemek. Gerçek ne kadar acı ve korkunç olursa olsun yüz yüze gelmeyi daima bin bir şey düşünmeye tercih ettim. Belki de bu senin dü-

şüncene göre zararlı ve lüzumsuz bir kabadayılık /!/, boş kahramanlık /!/. Ben aksini düşünüyorum. Ne dersin, bu son cümle de "tatlı söz" işitme isteğinin bir tezahürü olmadı mı? Burada da gene benim egoistliğim girmedi mi dersin. Vallahi Bilâl ben dayak atılacak insanım. Bir tanıdığım bana hep "Bir gün seni öyle döveceğim ki! Sen dayak istiyorsun" derdi. Hani hakkı da yok değil. Şimdi gülersin değil mi. Haydi haydi gül biraz. Yeter somurttuğun. Öf be! Somurtacak o kadar çok şey var ki bu rezil dünyada, bari biraz da gülünecek, memnun olacak, sevinecek, ümit arttıracak şeyler arayalım. Hani yok ta değil. Yalnız aramasını bilmek lâzım. Hem çoğu defa bu sevinilecek şeyler burnumuzun dibindeyken onları görmemekte ısrar edip ille kötüleri düşünüyoruz. Hâlbuki o kadar, o kadar iyi ve güzel şey var ki, değil mi? Bak, bundan sonra sana ne eğlenceli mektuplar yazacağım göreceksin. Eğlenceli yazmasını pek becerememesem de hiç değilse dertli mektuplar yazmayacağım. Dertli yazmak geldiği zaman içimden, o gün yazmam, olur biter. Her şeyin bir yolu var, değil mi ya. Sen kendine her şeyden sıkıntı yapma bakalım. Sonra ellisine /!/ varmadan ihtiyarlarsın. Hâlbuki daha çok, çok güzel günler var görülecek.

Doktora gitmemekle eşeklik ediyorsun. Hangi inat damarın tuttu bilmiyorum. Hâlbuki sen sıhhat işlerinde hiç de lakayt bir insan değildin. Kendini iyi hissetmek başka, gerçekten iyi olduğunu bilmek başka. Hem şu esrarengiz muayenelerin aslının astarının ne olduğunu –anladığın bir dilde- bilmekte de fayda var. İşin gücün elbette çoktur. Bunu tahmin ediyorum, ama doktora kadar gitmeye engel olmaz herhalde. Ayakların nasıl oldu? Tamamen geçti mi? Şubat'ın sonlarına doğru buradan bir giden olacak galiba. Ayşe'nin arkadaşlarından biri. Sana paltonu göndermek fırsatını herhalde bulacağım. Bir iki ufak tefek şey de koymak istiyorum yanına. İşine yarar. Herhalde hepsini bir bavula koyup kızın eline vereceğim. Orada garda emanete bırakır ve emanet pusulasını P.K. adresine postalar. O pusulayla gardan gidip alırsın. Herhalde en emin yol bu olacak. Bir kere senden adres istemiştim. Vermedin. P.K. adresini niye beğenmiyorsun, diye cevap verdin. Benim P.K. adresini beğenmediğim filan yok. Mükemmel adres. Vereceğin adrese mektup yazacağım da yok. Yalnız günün birinde birisi gider, seni bulmasını isterim. P.K.'da mı arasın? Orhan'ın komandirofkaları[55] malûm. Hiç değilse bir tek sabit adres bilmek-

---

55 Komandirovka, Rusça memuriyet.

te fayda olduğu kanısındayım. Dediğim gibi kullanacak değilim. Orhan'ın adresi var ama yanlışmış. Eksik yazmış o adresi. Onun için istedim.

İstediklerinden birini hemen postaladım. Taahhütlü olarak. Ama zarfı kapadıktan sonra içime bir tereddüt girdi, acaba tamamı mıydı, diye. Başka zarf olmadığı için açıp bakamadım. Ama, bütün materyel bir arada duruyordu. Eksik olmasına pek imkân yok. İstediğin öbür yazıyı da yarın yahut öbür gün yollayacağım. İkisi aynı zamanda gitsin istemedim. Hem onu aramak lâzım. Senin dosyaların arasında gözüme çarpmadı. İyice karıştırmak lâzım her şeyi /senin yazıyı kastediyorum/. Bu akşam arar, varsa mutlaka bulurum. Senden çok reca ederim alır almaz bana derhal aldığını bildir. Gönderdim ama, eline geçtiğini duyana kadar rahatlamayacağım. Sana bir de kitap göndermiştim okursun diye. Görüyorum ki şu sıralarda pek okuyacak vaktin olmayacak. Redakte işine çok sevindim. Çıkınca bana mutlaka bir tane göndermeyi ihmal etme. Hem arada bir yazdığın yazılardan niye bana birer tane göndermiyorsun. Bunu ne kadar istediğimi bilirsin hâlbuki.

Haydi Bilâl, yetsin bu kadar. Üzüntüleri kabil olduğu kadar bırakalım bir kenara. Ümit, ümit. Yaşasın ümit. Senin bitmez tükenmez enerji kaynağın. Benim de. Sevgilerle.

Gün [Benderli-Togay]

29.I.66

Hacı,

Son mektubundaki incilere tepkim bir hayli gecikti. Tepki gösterme hassamızın azalması, bakıyorum son zamanlarda sâri bir hastalık gibi yayılıyor. Dört köşeli yamuğu /geometrideki/ bilir misin? İşte bizim bu geometrik şekle benzer yampiri bir küçücük havuzumuz var. İçinde de ancak dize kadar çıkan su birikintisi. Bu su birikintisine nereden atıldı bilmiyorum, günün birinde /pek eski değil/ bir avuç traktör mazotu attı birileri. Bu kara yağlı mazot, bizim bu küçücük gölcüğümüzdeki diz boyu suyun yüzüne yayıldıkça yayıldı. Suyun altı mı, içi mi artık neredeyse görünmez oldu. Kötümserlik ve ümitsizlik dalgaları mazot gibi yayılınca, suyun altı görünmez ki, suda olup bitenlere insan tepki gösterebilsin! Mazot yayılıyor hacı, sizler de oradan, kendi köşenizden /yamuk havuzun güney köşesinden/ bütün nefes borularınızı şişirmiş mazotun daha da yayılması için yanaklarınızı, avurtlarınızı körük yapmışsınız. Felsefeniz değme erkân-ı harplerde bile yok. Tabiye/taktik üstatları şimdi geri çekilme zamanıdır diyor. Büsbütün mahvolmamak için, mevcut kuvvetlerle Majino sığınaklarında esaslı talimler yaptıktan sonra gün ışığına çıkıp, Bedrettin müritleri gibi huruç eylemek lâzım diyorlar, tabiyeciler. Kusura bakma, bu çeşni ile başladım, bu minval üzere devam edip bitireceğim. Mesele tepki göstermek değil mi? Dediğim gibi, artık suyun altındakiler görünmediği için, ben de suyu bu hale getirenlere kalan tepkimi gösteriyorum. Bu da bu cinsten bir tepki /kendine özgü!!/

Sizin o taraftan esen yeller, hazan yapraklarını değil, kütükleri bile sürüklemeye başladı. Havuzun kuzey köşesinden SOS sinyalleri çakmaya başladı, güneyden kütükler deviren yeller esmeye. Güney batı ucundan şimdilik mutedil /ılımlı: yaz akşamlarının meltemine yakın/ esiyor. Batı köşesinde ortalık toz duman, pek fark edilmiyor. Esen meltemler, kütükler deviren yeller, çakan SOS şimşekleri hep bu köşeye yöneldiği için millet, sağını solunu ancak soğan sarımsak asarak bulabilecek. Bizim küçücük havuzda yüzdürmek istediğimiz transatlantikler, işte böyle bir ortamda, gittikçe azıtan mazot dalgalarıyla boğuşuyor. Ümit var mı dersin, ortalık diner mi dersin? Bence, her şeyden önce mazottan başlamak lâzım işe. Ama ümitsiz bir iş olacaktır gene de. Çünkü mazot yeterince yayılmış, havuza hâkim olmuştur artık. Bu havuz ancak ve ancak Rufailerin dünyaya yeniden avdet etmeleriyle temizlenebilir. Yani değil gölde gemiler yüz-

dürmek, gölü temizlemek işi bile Rufailere ve Allaha kalmıştır. Sanıyorum sen de aynı kanıdasın? Gerçi bunu açıkça söylememişsin ama bütün sözler hep Rufaileri dört gözle beklediğimiz yola çıkmakta. Yalnız çerez yerini /avunmak, eğlenmek ve bu arada çeneleri çalıştırmak için ıvır zıvır yemişler/ tutacak bir eğlencelik var seninkinde. O da şu: Rufailer gelinceye kadar boş durmaktan canımız sıkılmaması, işsizlikten kırılıp dökülmememiz ve biraz da moral takviyesi için, -öyle ya insan bekleye bekleye bir gün başlar can sıkıntısından Rufailere küfretmeye- bir iş, bir meşguliyet, bir eğlencelik gerektiğini pek isabetle keşfetmiş olmanızdır. Bilâlciğim, bilmem bir şeyler anlatabiliyor muyum, daha doğrusu yeterince değerlendirebiliyor muyum, şu meşhur meşguliyet ve eğlence tabletlerinin niteliğini?!.. Ben bu tabletler üzerinde epeyi düşündüm ve vardığım sonuç bu. Bunun bir işsizlik meşguliyeti, bir avunma olacağını, nitekim sen de aynen şu sözlerle teslim ediyorsun: "İnancım o ki, bizim istediğimizi sağır sultan bile duydu. Ben şimdiye kadar duymadı sanıyordum, saflık ediyormuşum." Bu saflığı böylesine çırılçıplak ortaya serdikten sonra kalkıp diyorsun ki; bu dönemde /Rufaileri bekleme döneminde/ herkes kendi ev sahiplerine bol bol bilgi versin /demek ki sağır sultanlar hâlâ duymamış!/. Bu düşüncenin kendi içinde çelişmesi bir yana, sormak lâzım sana: - Ne bilgisi vereceksin birader? Ağaların antene saldıkları lafların haberini mi vereceksin? AP'nin iktidarda olduğu şu dönemde /ne kadar süreceği ayrı bir mesele/ bu antenden ne salarsan sal, iyi veya kötü makbuldür, geçerlidir. O bakımdan, bu yolda bilgi vererek Rufailerin gelişini çabuklaştırmanın olanağı, tutar tarafı yok bence. Antenin dışında olup bitenler hakkında /TKP ile ilgili/ ne bilgi vereceksin? Hiçbir şey yapılmadığını sağır sultanlar bile biliyor diyorsun. Ha.. yok eğer genellikle her arkadaş, özellikle kızağa çekilenler, yağmur duasına çıkmalı, Rufaileri çağırmak için bir bilgi-enformasyon bürosu kurmalı diye teklif ediyorsan o zaman meselenin rengi başka. Yani Rufailerin her zaman için Türkiye tarikinden habere ihtiyaçları oldu ve olacağından naşi, onlar için özel bir büro kurulsun. Fakat o zaman da bu işin mali tarafını finanse etmeleri gerekir. Çünkü bu iş bayağı ciddi çalışmayı ve bütün işi gücü bırakıp uğraşmayı gerektirir. Sanıyorum senin kafandaki büroculuk işinin rengi başka. Yani doğrudan doğruya bizim ağaların izlenmesiyle ilgili. Bu olduğuna göre, demin de dediğim gibi, AP yeter derecede bizim ağalara yağmur yağdırıyor, bizim yağmur duacılığımız bir avuntudan öte, tekmil bir uyuz kaşıma olur.

Bütün bu masallardan sonra benim söyleyeceğim çok kısa olacak.

Ağaların parçalama, dağıtma, uyutma ve hâkim olma taktiği yeterince başarılı olmuştur. Robenson adaları arasında, hemen her türlü irtibat kesilmiştir. Ve hem de her kafadan bir ses çıkmaya, yani birbirinin tam karşıtı olan sesler çıkmaya başlamıştır. Bu zıt sesler arasında bir uyum, bir ortak nokta bulmanın bu şartlarda hiçbir olanağı yoktur. Bu olanak ancak bir araya gelip konuşulması halinde bulunur ki, bir araya gelmenin olanağı da kalmamıştır. Böyle bir durumda, yani çıkmaz içinde bulunanlara, sizlerin piyasaya sürdüğü yağmur duasına çıkma teklifi, tam zamanında bulunmuş dâhiyane bir tekliftir. Ve sebepleri ne olursa olsun, artık bütün işi ve ümidi Rufailere bırakmak gerektiğine meyletmiş olanların sarılabilecekleri tek simittir. Çünkü bu simit, netice itibariyle bir simit olmakla beraber ben simidim diye bağırmıyor. Tam tersine dönemin en makul ve isabetli taktiğiyim diyerekten bir de iddialı, oturaklı, şöyle akıllıca bir hali, tutumu, bir çalımı var. E.. çıkmazlar içinde paniğe yakalanmış hangi insanın önüne böyle bir simit atsan reddeder? Reddedenin aklından şüphe etmek gerekir.

Onun için Bilâlciğim, ben de kendi hesabıma akılsız muamelesi görmemek amacıyla, simide sırtımı çevirmiyorum. Hatta biraz da şöyle yarım ağızla olsun rica edersen, hatırın için dört elle bile sarılırım. Bu yılan hikâyesi üstüne bu kadar yeter. Gelelim çok daha ilginç habere. Benim işsizlik sigortasının (!) sondan bir evvelki taksitini ödediler ve gelecek ay artık bitiyor dediler. Taksitler yarı yarıya. Yani bu ay paranın yarısını verdiler, gelecek ay ikinci yarısını ödeyip böylece bu defteri de kapayacaklar. Ev sahipleriyle [ASBP] görüşmek istedik, şansımızdan adam bir aylığına bir yerlere gitmiş. Bir ay sonra döneceğini de kimse garanti etmiyor. Yani en azından bir ay sonra benim kesin durumum belli olacak. Bakalım ev sahiplerinin tutumu ne olacak. Bakarsın o taraftan da kapılar kapanır.

İkinci ilginç haber: Ressam [Abidin Dino] bu taraflarda dolaşıyor. Münevver'le Varşova'dan geçerken görüşmüş. Bana göre buradan da geçti ama bizlere görünmedi. Sebebini düşünmek bile istemiyorum, Allah müstahakkını versin diyorum. Mamafih, Münevver'in bir tek satırla bildirdiğine göre konuşmaları çok müspet olmuş ve devam edeceklermiş. Çünkü adam Moskova'ya transit geçiyormuş, istasyonda ancak yarım saat falan konuşabilmişler. Dönüşte tekrar uğrayacağına söz vermiş anlaşılan. Bilmem bizimkilerle yukarıda buluşup görüştü mü? Vartan'dan buna dair herhangi bir haber gelmedi henüz. Ben bu adamdan bir iş çıkacağını san-

mamakla beraber, sonucu bayağı merak ediyorum. Sana vereceğim 3-cü haber de şu: Daha önce sözünü ettiğim yazılar nihayet gitmiş *Yön*?cülerin eline varmış. 7 Ocak tarihli sayısında yayınlamışlar birini. 1913-1960 arası toprak temerküzünü konu alan bir yazı. Eğer takip ediyorsan görmüş olacaksın herhal. İsim falan yazmamışlar. Kim bilir belki ben istemem diye, belki de kendi açılarından mahzurlu görmüştürler. Yazının yayınlanmasından bir süre önce mektup da aldım Avcıoğlu'ndan. Teşekkür ediyor ve yayınlayacaklarını bildiriyor ve bir yazı ilgili olarak ta bir teklif yapıyor. Yazıyı genişletip /zaten oldukça uzun bir yazı idi: Çağdaş burjuva ekonomi politiğinde azgelişmiş ülkelere yöneltilmiş sömürgeci teoriler/ bir kitapçık haline getirmek mümkün mü diye soruyor ve acele cevap beklediğini bildiriyordu. Ben teklifi olumlu karşıladığımı ve yapmaya çalışacağımı bildirdim. Şimdi bu işin hazırlıklarını yapıyorum. Bu arada demokrasinin tarihçesi üstüne bir yazı daha gönderdim. Meseleyi tarihsel süreç içinde okuyucuyla göstermek isteyen bir yazıydı. Bakalım faydalı görüp basacaklar mı…

Senin durumun, iş, mali ve mesken meselelerin ne âlemde? Perişanlık devam mı ediyor? Ediyorsa ne zamana kadar sürecek bu hal? Hiçbir ışıklı, ümitli taraf yok mu? Sıhhatin ve moralin nasıl? Bari onlara dikkat et, başımıza bir iş çıkmasın bu kadar dert içinde. Bu sorduğum soruların hiçbirinin açık cevapları hakkında herhangi bir fikrim olmadığı için, bir şeyler yazıp memlekete göndermek meselesine girmek istemiyorum. Yazacağın mektupta bu noktaya dokunuver. Eğer şartların elverişli ise, sanıyorum yağmur dualarına çıkarak vakit ve enerji tüketme yerine, bu tarafa yönelmeli ve daha faydalı bir iş yapmalı. Ne dersin? Nasıl olsa Rufailerin geleceği varsa bir çıkar gelirler. Ve hele madem ki bu dönemde bol bereketli yağmurlar beklenmiyor, -bütün meteoroloji istasyonları böyle diyor- o halde neden boşuna yağmur bekleyelim, madem ki yağmur yağdırmaya kadir değiliz, o zaman işin duasına ne lüzum var?..

Başladığım gibi bitirdim mektubu. /sanki marifetmiş gibi!/ Bilâlciğim bu akşamın can sıkıntısını da böylece biraz hafifletmiş, biraz da geride bırakmış oldum. Eğer mektup yazarsan benim gibi canının biraz sıkkın olduğu zamanı seç ve otur istediğin minval üzere cevap yaz.

Orhancığımın espritüel zekâsına özel bir değer verdiğimi kendisine iletiver ve özlediğimi söyle. Mehmet yönünden gayet sıcak, sevimli ve içtenlikle hatırladığım anılarım olduğunu özel sevgilerimle birlikte söyle. Hanımına ha keza… Can sıkıntımın hemen de tümü gitti. Şu anda aranızda

olmayı ve bütün rezil işleri bir kenara itip Mehmedin güzel hatırı için erik rakısı içerek muhabbet etmeyi belki hiçbir zaman bu kadar kuvvetle duymamıştım. Kim bilir belki geçtiğini sandığım can sıkıntısının görüntü ve belirtisi. Ne halt ise duyduğum ve istediğim şey şu anda işte bu...

Orhanın ve Mehmedin hanımlarıyla birlikte hepinizi özlemle kucaklarım.

Veli

1.Şubat.1966

Bilâl beyciğim merhaba,

Sana 31 Ocak tarihinde, yani dün bir mektup yazmak istedim. Ama pek dertli olacaktı vazgeçtim. İyi de yapmışım. Görüyorsun bak nasıl verdiğim sözleri tutuyorum artık. Bugün de keyfim öylesine yerinde ki sorma. Çoktan böyle neşeli hissetmemiştim kendimi. Mamafih beni bu son derece sevindiren bir konuya geçmeden önce kısa bir şey söyleyeyim, dün birçok şeyin uzun boylu muhasebesini yaptım –bir tarih vesilesiyle- ve son derece memnun olduğumu –her şeye rağmen- gördüm. Bunun seni de memnun edeceğini bildiğim için yazıyorum. Acaba sen de aynı şeyi aynı gönül rahatlığı ve huzur ile söyleyebiliyor musun? Bu "cevap vermeye keyfin olmayan" ufak tefek sorulardan değil. *Sence ufak-tefek, bence onlar de ufak değil!!* Onun için atlatma. Şimdi geçelim benim böylesine keyifli olmama. Aslına bakarsan öyle pek fazla keyiflenecek bir şey yok belki de. Ama çaresizlikler içinde kıskıvrak kıvrananlar için en ufak bir ümit ışığı, en ufak bir sonuç –çok önemli olmasa da- en parlak yaz güneşinden daha göz kamaştırıcı, iç açıcı, ümit verici, neşe verici oluyor. –ne dersin edebiyatçı kızı olduğumuz belli oluyor değil mi!!-

Efendim, kız kardeşimden [Sevim Belli] çoktan beklediğim mektubu aldım. Önemli kısımlarını sana ek olarak yolluyorum. Sanırım uzun boylu izahata ihtiyaç yok. Satırların altında yazılanları ve anlatılmak istenenleri sen benden iyi kavrarsın. Yazdıklarıma ek olarak söylenecek şey de, Mart ayı sonuna kadar dönüşü hakkında kesin karar verileceği ve dönüşten evvel, eğer kalacak olursa gene, buluşmanın kabil olacağı. Dönüşü efendisiyle [Mihri Belli] beraber planlıyor. Eğer gene bir aksilik çıkmazsa. Muhtemelen de kara yoluyla dönülecek. Hatta bu yüzde yüz. Çünkü otomobil almış. Macaristan ve Bulgaristan'dan da geçmeyi tasarlıyor. Neyse bunlar ilerde daha kesin olarak belli olur.

Bilâl bir tek şeye kesin olarak memnun olabilir ve bunun huzurunu duyabiliriz. Durumu gerektiği gibi hiç değilse gerektiğine yakın olarak anlatabildik. Anladılar, biliyorlar. Ve bizleri destekliyorlar. Biraz daha dişimizi sıkmamızı istiyorlar. /sende sıkılacak güzel sağlam dişler var, benimkiler üstüne üstlük çürük de, korkarım dökülecek./ Onlar da bir şeyler yapmak gerektiğini kavramış durumdalar. Bunun yollarını henüz kesinlikle bulabildiklerini zannetmiyorum. Fakat herhalde kafalarını işletmektedir-

ler. Sonra bir şey daha, bizlerin namuslu insanlar olduğumuzu da biliyorlar. Sonra bir şey daha, "bütün tasarruflar muteber değildir." Bu laf ta beni öyle sevindirdi ki bilemezsin. Bugün kahvede /şerefine kahveye gittim bugün/ yarım saat bu laf üzerinde neşelendik. E, dedik biz bu lakırdıları, kararları falan filan diye boru boru öterken aslı astarı varmış demek. Ben de Bilâl benim için bundan böyle de..... dir, diye zırlarken boşuna zırlamamışım. Görüyorsun ya, hiçbir tasarrufun muteber olmadığı bildirildi. Şimdi sen garanti benimle eğleniyor, amma da seviniyor, bunda ne var, diyorsundur. Dedim ya sana, sevinecek o kadar az şey var ki, en ufak şeylere bile sevinmek lâzım. Hem kuzum Allah aşkına bu az şey mi? Yapmak istediklerimizden birini yapmış olduk nihayet. Durumu iyice anlatabildik. Bu az şey mi? Bu insanın duyduğu yalnızlığı, desteksizliği de azaltıyor. Neyse bakalım bundan sonra belki daha iyi, daha konkre şeyler de görürüz. Herhalde diş sıkmak gerekecek. Belki önümüzdeki günlerde daha sevindirici haberler alırım.

Bu mektubu fazla uzatmak istemiyorum. Zaten hep uzun yazıyorum sana görüyorsun. Senin gibi atlatmaca yapmıyorum. Mektup yazmanın çok zoruna gittiğini biliyorum, ama şunu unutma ki senin mektup yazmakla katlandığın sıkıntı, benim almamakla katlandığımla ölçülemeyecek kadar azdır. Bunu göz önünde tutarsan belki başka türlü davranabilirsin. Ne yapalım, kendini biraz sıkıntıya sokmanı istemekte bir mahzur görmüyorum doğrusu. /bu kadar sıkıntı içinde bir de bunu çıkarıyorsun/ deme. Bunda hakkın olmaz.

Mektubu hemen postalıyorum. Hiç değilse sen de sevin biraz. Mektuplarını beklediğimi unutma. Çok çok selâmlar, sevgiler, gözlerinden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

"... Bilmem hatırlar mısın yazmaktan yana fazla tembel değilimdir ama, hiçbir şey yapamamanın rahatsızlığını her an duymam, anladığın gibi beni rahatla yazma havasına girmekten alıkoyuyor. Bundan böyle inşallah daha sık yazabiliriz. Birden gene, anlatılması uzun, yeni ümitler belirir gibi oldu, ne bileyim belki kendi kendime gelin güvey oldum, bizim efendiyi [Mihri Belli] bekler oldum. Benim de hep ümitlerim onda. İnşallah yüzümüzü kara çıkarmaz... İnşallah gelebilir, bu konuyu etraflı olarak görüşürüz.

Dergiyi aldım. Gerçekten güldüm. Kızılamayacak kadar komik. Hey

allahım! Allah aşkına bu telgraflar varit mi? Yoksa hepsi M.K.dan [Merkez Komitesi] gelen gibi mi? 40 yılı… saflarında geçen şerefli ömrünü sevsinler senin!..

Ah şekerim, onun o forsunda sevgili şairciğimizin [Nâzım Hikmet] de epey hakkı emeği var elbet. Bize son hediyesi de bu oldu…

Son mektubunda özetlediklerinin hepsini biliyorum ve bunları genişletebiliyorum. Muhayyele gerek değil. Durumu anladığım ve gerektiği yahut yeteri kadar da anlatabildiğim kanısındayım. Zaten onlar durumu biliyor ve detaylarını da kavrayabiliyorlar bence. Çünkü ben leb demeden leblebiyi anlıyorlar. Benim demek istediğim sana ne gibi bir belge temin edebilirim ve bu nasıl muteber olabilir. İllegal çalışma şartlarında böyle şeylerin ne kadar güç ve imkânsız olduğunu biliyorsun. Ben sanıyorum ki, durumu gerektiği gibi aksettirdim. Ama gerçek merci neresidir, kim yapar, kim eder bilemem. Kim yetkilidir, yetkili var mıdır, onu da bilemem. Ben burada C. [Cezayir] hükümeti nezdinde naçiz bir ücretliyim. Bütün vasfım bundan ibaret. Yalnız beri yandan gene şöyle bir mütalea aldım: "Her hususta söz buranındır. Yoksa hiçbir tasarruf muteber olamaz. Gönderilmeden, yalan yanlış iş karıştırmalar önlenmelidir. Yetki almadan dışarıdan maval okuyan kimse şarlatandan başka bir şey değildir" ve ilah "tercih söz konusu olursa bir gün elbette ki … öyle namuslu insanlar düşünülecektir" deniyor ve bu bahsin kesilmesi isteniyor. Bunlarda muğlak bir taraf yok sanıyorum. Bu zatı muhteremin hiçbir şekilde yetkili olmadığını görüyorsun. Kendi kendine başını aldı gitti, şimdi iş karıştırıyor işte. Daha önce de bunun aynısını söylemiştim sana. Herhalde bu konuda şöyle yap, böyle söyle diye bana ve dolayısıyla sana yetki verileceğini yahut verilebileceğini, imzalı mühürlü bir belge yollanabileceğini ummuyorsun. Değil mi? Artık bir yolunu bulur, çaresine bakarlar. Bu onların bileceği iş. Bunu da bana bildirecek değiller herhalde. Bilmem yanılıyor muyum? Sonra son olarak şöyle bir mülahaza da var: "… biraz sıksın dişini bakalım. Allah büyüktür! Ama eğer balık en baştan kokuyorsa bir diyeceğimiz yok. Sonra dünya kocaman. İlle de bir yerde kalmak şart mı? Ufuklarını genişleterek durumlarını düşünmeliler. Tabii en iyisi zararlıları zararsız hale getirmek." Artık tefsirini sana bırakıyorum. İşte böyle muhayyile falan çalıştırmaya pek de lüzum yok. Durum anlaşılıyor. Sen de ötekilerin durumunu anlamaya çalış. Senin koca ağa bu imkânsızlıkları bilmez mi sanıyorsun? Herhangi kendi aleyhinde az çok elle tutulur bir şey elde edilebilse onu da çürütmeye hazırlıklı değil midir sanıyorsun? Onda öyle marifetler var ki!"

Kardeşim Bilâl,

Mektubuna geç cevap verdiğim için özür dilerim. Dünyada seni herkesten [çok] seven bir insanı kaybetmiş olmakla duyduğun üzüntünün fazla olduğunu bilmez değilim. Sana ve bütün yakınlarına baş sağlığı dilerim. Belki de bu üzüntünün de biraz tesiriyle mektubun ümitsizlik ifade ediyordu. Bundan herhangi bir sitem manası çıkarma. Zira şu sırada herkeste az-çok bir ümitsizlik mevcut. Benim bu mektubumdan da başka türlüsünü bekleme.

Mektubunda bahsettiğin, daha önceki yazışmalarımızda söz konusu ettiğimiz bildiri işi de galiba sadece sözde kalacak. Ben daha önce sana zannederim yazmıştım çeşitli şıklarını. V [Veli] bir şıkkını, yani daha sert olanını reddediyor, arkadaşların reddettiğini yazıyor ve Moskova'daki arkadaşın [Vartan] teklifini, yani benim ikinci şıkka uygun olanı kabule şayan buluyor. Bunu bana yazdı. Başkalarına da yazmış olmalı. Ben de fikrimi yeniden belirttim. Ancak bıçağın kemiğe dayandığı anlarda, aslında sert çıkışlara taraftar olmamakla beraber, böyle anlarda inkılâpçı hareketlerin daha faydalı olduğunu belirttim. Fakat çoğunluğun fikrine uyacağımı ve benden bekleneni yapacağımı söyledim. Ancak onlar hazırlanma işini Moskova'ya bırakıyorlar. Moskova ise, biz bunu yapamayız en iyisi Laypsig yapsın diyor. Yani senin anlayacağın bunu hazırlamak bile sorumluluk korkusu doğuruyor. Anladığıma göre Moskova'daki arkadaşlar arasında çözülme başlamış. Bunu en kötü anlamıyla alma. Baskılardan, işlerin gecikmesinden, ümitsizliğe düşmekten doğan bir ilgisizlik şeklinde de alabilirsin. Tabii korkutmalar, tehditler yürürlükte olunca sonuç bu olacaktı. Daha da fena olacak. Zira aynı taktik devam ediyor. Bu yüzden derhal harekete geçilmesi gerekirdi, gerekir. Amma senin mektubun… Evet yenilgiyi kabul etmek gerek. Yenilgi olmadan başarı da olmaz… Anlaşılmıştır ki, büyük ev sahipleri [SBKP] bizleri anlayamadılar ve ağaları desteklediklerini belirterek onların gövde gösterisi arzularını tatmin ettiler ve V'nin [Veli] yazdığına göre çalışmalarındaki başarıdan dolayı bir bayrak hediye ettiler. Demek biz anlatamadık. Niçin anlatamadığımızı araştırmalıyız. Sadece dergide SKP çekilen teşekkür telgrafının yayınlanması bile bizce büyük bir hatadır, zira bu telgraf çekilmesi gayet normal ve yerinde olmakla beraber, içindeki "Türk halkına ve partimize maddi ve manevi yardım verildiğinden dolayı" ifadesi yüzünden polisin de eline geçecek dergide yayınlanması taktik bir hatadan daha da fazladır. Türkiye gibi bir

ülke için, komünistler dışarıdan maddi yardım alıyorlar diye bar bar bağıran bir ülke için.

Mektup yazmalarla olmuyor. Ben teklif ettim, cevap gelmedi. Burada veya Sofya'da tatil alan birkaç arkadaş buluşabilir.

Şimdi senden ricam. Şayet herhangi bir sebeple yapacak durumda değilsen bildir. Orada yoldaşlarla konuş. Benim durumum tahmin ettiğinden çok fena. Geberiyorum sinirden. Baskı çoktan başladı. Yayınlar gittikçe bozuluyor. Söz hakkımız yok gibi. Bana mümkün olduğu kadar daha çok tercüme yapmaya gayret ediliyor. Tabii şayet kısa bir müddet içinde işime son verilmezse. Bunu da aşağıda anlatacağım. Bu durumda öyle sanıyorum beni yetiştiren Bulgaristan K. Partisi beni ezdirmez. Biliyorum güçtür. Yeniden bana, karıma, iş, ev vermeleri. Amma başka çarem yok ki. Biliyorum senin de durumun belki iyi değildir. Amma yine de sana açılmak istedim. Doğrudan mektupla oradaki yoldaşlara yazamıyorum. Beni anlayamazlar kolayca ve de mektupla mahzurludur.

Büyük ağanın [Zeki Baştımar] buradaki yamağı [Ziya Yamaç] resmi mektup göndererek N'e [Necil] toplantı yapmak istediğini bildirmiş. Ertesi gün ise ağa [Zeki Baştımar] gelmiş. Ben hariç toplantı yapılmış tabii. Ve tabii ağa [Zeki Baştımar] benim istifamın derhal kabul edilmemesinden dolayı grubu tenkit etmiş. Sözüm ona kendisinin haberi yokmuş gibi konuşmuş. Oysa ertesi gün telefonla duyurulmuştu. Beni fraksiyoncu faaliyete devamla suçlamış. Sözlerini tam söyleyemediği için N[Necil], sana aktaramıyorum. Ancak N [Necil] epeyce korkmuş, aman hacı dikkat et diyor… Yurt dışındaki işçilerden bazılarıyla temas meselesinde benim ısrar ettiğimi biliyorsun. Arada bazı mektupların kaybolması ve buradaki yamağın [Ziye Yamaç] beni radyo idarecileri karşısında güç duruma düşürme çabaları karşısında durumu daha vaktiyle ağaya [Zeki Baştımar] açmış, bir posta kutusu temin edilmesini istemiştim. O da bana bu mesele konspiratif iştir, senden başka kimsenin bilmemesi gerek, mektup herkes yazamaz, hele Z [Ziya], Ş [Şekibe] veya N [Necil] demişti. Posta kutusu almamı söylemişti. Ben de bura ev sahiplerine meseleyi açmasını istemiştim. Her geldiğinde olur dedi, yapmadı. Bunun üzerine ben kendim için posta kutusu aldım. Her insan gibi gittim aldım. Ancak olaylar patlak verdiğinden irtibatı kesmiştiğimden kimseye yazmadım. Bir kişi hariç ki, ona daha önce posta kutusu numarası verilmişti. O kişi ki, adresi ismi cismi ağada [Zeki Baştımar] mevcuttur isterse yazar derhal benimle temasını keser. Gerçi o kişiyle bir defa görüşmüş, konuşmuş, tanışmış olduğumuzdan bana yazdığı mektup-

ları arkadaşça idi. Ve bir tek tebrik hariç hepsini radyo kanalıyla göndermişti. Bizim hacı bu posta kutusunu ağzından kaçırıvermiş. Daha doğrusu onlar sormuşlar posta kutusunu devretsin diye, zira bu mesele ortada olduğundan tahminen almış olduğumu düşünmüşlerdir. Bizim N [Necil] de herhalde biliyorlardır diye doğrulamış, ancak benim bildiğim onun özel posta kutusudur demiş. Şimdi ağa [Zeki Baştımar], posta kutusunu vermediğim için, fraksiyona devam ettiğimi, benim ne mal olduğumun anlaşıldığını falan söylemiş. Ve anlaşılan bu meselede bizim hacı epeyce korkmuş. Belki haklıdır korkmakta. Amma neden?

Benim artık TKP üyesi olmadığımı ev sahipleri [Macaristan partisi] biliyorlar. Radyoya talimat gelip gelmediğini bilmiyorum şu güne kadar. Sadece bazı şeyler hissediyorum. Artık sözümü dinletemediğimden dolayı şefe. Ve artan baskıdan. Böyle bir talimat gelmemiş olsa bile yamak [Ziya Yamaç] derhal bildirmiştir. Tabii onun da hesabına gelmez birlikte çalışmamız. Hatta elinden gelse N'i [Necil] de uzaklaştıracak. Nitekim söylemiş bunu. Radyo idaresine, partiye gidip şikâyet edeceğini ve ya ben ya N [Necil] diyeceğini söylemiş. N'i [Necil] altı aylığına, ilerde tayin vaadiyle, ücretle aldılar. Sadece haber yaptırıyorlar ve tercüme… Öyle görülüyor ki burasını kaybediyoruz. Arkadaşlar dağılmış durumda. Kuvvetler dağıtıldı. Oysa mesela G [Gün] ve A [Attila] isterlerse derhal buraya gelebilirler. Burayı elden çıkarmamak gerekirdi. E baba orayı önemli buluyorlar. Ben ise o iki kişinin orada faydalı olacakları kanısında olmadığım için burayı önemli görüyorum. Amma onlar gelmedikten sonra benim burada farzı mahal kovulmasam da tahammül etsem hiçbir faydam olacağını sanmıyorum. Zarardan başka ve ağaların istedikleri an beni daha çok izole edecek fırsatları onlara sağlamak zararından başka. Velhasıl bu şartlar içinde benim niyetim oraya dönmek. Düşün ki N'e [Necil] de benimle sadece tanışıklık, arkadaşlık ettiği için baskı yapılıyor. Ben nasıl yaşayım bu sinirle. Kusura kalma meseleleri kendi durumum açısından ele aldığım düşüncesini veren satırlardan dolayı. Aslında emin ol öyle değil. Aslında bütün bunlar birbirine bağlı. Herkesinki birbirine bağlı olduğu gibi. Ortada sadece şahıs meselesi yok. Zaten olaylar şahıs meselesinden çıkmadı ki.

Uzun oldu. Herkese selâm. Cevap yazmayı ihmal etme. Belki ben de birkaç ay sonra gelirim. Tatilimi alabilirsem.

Gözlerinizden öperim. N [Necil] selâm eder.

8.II.1966

O. [Osman Rauf Alper]

12.III.66[56]

Kardeşim Bilâl,

Kısa mektubu aldım. İlgine teşekkür ederim. Daha geniş olarak yazacağını yazmıştın. Bugüne dek almış değilim. Tahmin ediyorum ki işlerin başından aşkındır, amma yine de kısaca durumunu yazabilirdin. Benim sabırsızlığımı, yani oraya dönmek arzumu anlayamadığını belirtiyorsun. Kabahat sende değil anlayamadığın için. Zira benim durumumla ilgili gelişmenin ne yönde olduğunu uzaktan görmen zor. Ben yakından izlediğim için ilerisini de görmüştüm ve bu yüzden yazdım. Nitekim son gelişmeler haklı olduğumu meydana çıkarıyor. İşyeri müdürü beni çağırdı geçen gün. İki saat konuştuk. Ben o malum protesto mektubunu nasıl ve niçin verdiğimi ve istifamı anlattım. Beni dinledikten sonra şöyle dedi: "Sizi tamamen anlıyorum. Şahsi kanaatim budur. Radyo idaresince ve Radyo parti teşkilâtınca bir Türk komünistisiniz. Bizim sana karşı tutumumuz değişmemiştir. (Değişmiş olduğunu ben söyledim, tabii o kabul etmedi.) Ancak TKP'den gelen mektupla Macar Partisi kanalıyla sizin artık üye olmadığınız bize ulaştırılmıştır. İkinci bir mektupla sizin burada çalışmanızın istenmediği belirtilebilir ve öyle sanıyoruz bu istenecektir. Şimdiden haber veriyoruz ki kendinize başka iş bulasınız?. Yani açıkça deniyor ki git. Bir sürü laflar tabii. TKP isteyince biz karşı duramayız lafları. Buradaki iki çömez [Ziya ve Şekibe Yamaç] ya Osman ya biz demişler. Yani beni çıkarmazlarsa onlar çıkacakmış. Velhasıl benim oraya dönmemden başka çarem kalmıyor. Tabii düne kadar parasızlık dolayısıyla gidelim diyen karım, burs almaya başladıktan sonra ve olayların bu gelişiminden sonra iş ve mesken meselesini düşünerek başıma belâ oluyor. Seksiyonda baskı (iftira) artıyor bana karşı. İnan şu anda başka çarem yok. Öyle sanıyorum ağalar ya yazdılar ya söylediler benim çıkarılmamı. Durum bu. Genel durumun memlekette bilindiğini ve yardım için çareler düşünüldüğünü öğrendim adını koyduğun taraflardan. Benim gelip orada yoldaşlarla görüşmem gerek. Biliyorum bu istifa meselesinde beni zor anlayacaklar. Şimdilik yol parası biriktiremedim.

Bizim kız ve oğlanlar artık mektuplarıma nedense cevap vermiyorlar.

---

56 El yazısı mektup.

Aldıklarını bildirmelerine rağmen. Herkes kendi geçim derdine mi düştü nedir?

Yazmaya imkân ve zaman bulursan cevabını tez gönder. Bütün yoldaşlara selâm.

Osman [Rauf Alper]

20.III.1966[57]

Bilâl,

9 tarihli mektubunu 3 gün önce aldım. Kitapların taahhütlü makbuzu da geldi, ama henüz postaneye gidecek vaktim olmadı. Yazını da aldım. Yarın Prag'a hareket ediyorum. Gitmeden önce birkaç satır yazayım dedim. Bu yolculuk hikâyesi beni bir hayli dertlendirdi. Teferruatına girmeye şimdilik ihtiyaç yok. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki benim arkadaşın kocası [Franco] her zaman olduğu gibi imdadıma yetişti. Sanırım başka türlü kıpırdayamazdım –hiç değilse bir süre-. Şurası muhakkak ki dünyada arkadaşlıktan iyisi yok! Hele insan kendisini gerçekten seven ve daima her şeyleriyle yardıma koşan arkadaşların varlığını görüp duydukça mutlu oluyor. Ben hiç değilse bu mutluluğu hayatta doya doya tattım. Ve daha da tadacağıma eminim. Bazen düşünüyorum da beni gerçekten böylesine seven ve düşünen insan bolluğunu hak etmek için, acaba ne yaptım diyorum? Hiçbir şey! Yalnız ben de onları sevdim, bunu onlara duyurdum, saydım onları ve elimden gelen her şeyi verdim. Sözün kısası, bu çok ama gerçekten büyük bir mutluluk. Bu mutluluğu duyabilmek ve bunun mutluluk olduğunu idrak edebilmek de ayrı bir bahtiyarlık tabii.

Fuar sırasında Prag?dan aniden eski bir İtalyan dost geldi buraya. Şimdi ticaretle uğraşıyormuş. Bianka numaramı vermiş. Aradı. Beraber çok güzel on gün geçirdik. Beni insan arasına soktu, iyi vakit geçirdim, biraz kendime geldim. Sonra bilirsin benim arkadaşlarım öyle pek boş insanlar da değildir. İnsan her konuşmasında yeni bir şeyler öğreniyor. Kendi düşüncelerinin tekrarı da olsa güvendiğin ağızlardan duymak huzur veriyor insana. Her neyse, demek istediğim şu ki bu ziyaretin bana çok, ama çok yardımı oldu. Sana uzun uzun anlatmak isterdim bunları ama, faydası yok! Bir kere daha anladım ki birçok şeyin muhasebesini yapmam lâzım. Ben senin düşündüğünün aksine, muhasebelerin gayet faydalı ve zaruri oldukları kanısındayım. Hiç değilse şahsen böyle düşünüyorum. Geçirdiğim tecrübelerden gerekli sonuçları çıkarmam ve yolumu ona göre çizmem gerek. Çünkü hadiselerin akışına tâbi olmak beni son derece rahatsız ediyor. Ben hayatımda bu akışa yeteri derecede tâbi oldum. Asla ken-

---

57 El yazısı mektup.

di kendimle barışık olmayarak. Kendi kendimle daima mücadele halinde olarak. Artık kendi kendimle barışık olmak istiyorum. Tabii sen şimdi bu söylediklerimden fazla bir şey anlamıyorsundur. Şaşmam da. Çünkü ben bir düşünce silsilesinin sonucunu yazıyorum sana. Süreçten haberin yok. Oysa bunlar uzun boylu yazışarak anlatılacak şeyler değil. Hem benim o kadar sabrım da yok. Sabırsızımdır bilirsin. Günün birinde nasip olur da görüşmek imkânını bulursak, uzun uzun konuşur belki birbirimizi anlarız. Hoş ben bu buluşmanın arşı âlâya kaldığını sanıyorum ya, neyse o da başka konu.

İşte böyle Bilâl. Yazışarak anlaşmak zor oluyor görüyorsun. Sen de zaten benim bütün isteklerime rağmen bu yola yanaşmamakta direndin. Belki de hakkın vardı. Zannetmiyorum! Bazen öyle konular oldu ki birbirimizi hiç ikna edemedik. O zaman çıkar yol onları askıda bırakmak oldu. Öyle de yaptık. Askı konuları birikiyor. Belki günün birinde bunları temizlemek imkânını buluruz. Kader kısmet isterse. –senin hep dediğin gibi-

Gideceğime son derece memnunum, keyfim çok değilse de oldukça yerinde. 10 gün kalacağım. Ay sonunda buradayım demek ki. İyi vakit geçireceğimi umuyorum. Zaten buna son derece ihtiyacım var. Dostlara senden de selâm söylerim. Zaten hep soruyorlar. Zavallı Franco hastalandığı için sana gara gidememiş. Benim de darıldığımı sanmış bundan ötürü. Geçen gün telefonda söyledi.

Kendimden bu kadar bahsettim yeter. Fazla bile oldu. Senin şu iş meselesi olursa çok sevineceğim. Özellikle akademiye bağlı olması beni memnun etti. Tam sana göre biçilmiş kaftandır. Paranın azlığı tabii can sıkıcı. 270 değil 360 M. eder, ama o da az tabii. Mamafih bu hep böyle kalacak değil ya… Elbet düzelecek. Ben şahsen bu iş olursa çok sevineceğim.

Buradaki ev için düşünme artık. Ev kapandı. Başka kiracı bile girdi. Eşyaların Attila'da. Sana teferruatlı mektubu o yazacak. Artık senin ev işin hallolduğu zaman eşyaları oraya göndeririz. Ya da sen –kabil olursa- gelip alırsın.

Burada bir değişiklik yok. Veli'nin parası kesildi. İş de vermiyorlar. Ev sahipleri [ASBP] de bir şey yapamayacaklarını söylediler. O da nedense buradan ayrılmak istemiyor. Ne hesabı vardır kafasında bilemem. İş de aradığı yok. Ne yapacağını gerçekten kestiremiyorum. Aklım ermiyor bir türlü bu oğlanın işlerine. Bakalım ne olacak?

Başka da hiçbir kayda değer haber, olay yok!

Benim sıhhatim her zamanki gibi iyi! Merak etme. Canını da sıkma. Keyfim gerçekten eskisine nispetle çok iyi. Bunun seni memnun edeceğini bildiğim için yazıyorum. Herhalde mektup yazarsın değil mi? Herhangi bir şeye ihtiyacın olup da bildirmezsen çok üzülürüm. Dostlar sağ olsun daima geniş imkânlarım oluyor. Yollamak falan o kadar dert değil. Sık sık gidip gelen başka insanlar keşfettim. Sana kabil olduğu kadar iç rahatlığı diler hasretle gözlerinden öperim.

Gün [Benderli-Togay]

Bilâl,

Bu defa cevabım bir hayli gecikti. Ama sebepsiz değil. Son mektubunu aldıktan birkaç gün sonra, hastaneye yatmam icap etti. Hemen de üç hafta yattım. Taburcu olalı on gün kadar oldu. Galiba iki hafta sonra gene hastaneye taşınacağım. Sanıyorum artık bu son yatış olur. Sonuncusu doktorların dediğine bakılırsa azami iki hafta sürecek. Yani senin anlayacağın, Mayıs başlarında hastane işleri bitmiş olacak. Eğer her şey yolunda gider, yeni yeni aksilik ve musibetler çıkmazsa.

Bilmem sana yazdılar mı çocuklar benim bu hastane işlerimi. İki sözle özü şu: Suratımı değiştirecek bir seri ameliyat geçiriyorum. Şimdiye kadar iki defa yattım bıçak altına. Birincisinde, Halep çıbanından arta kalan izi gidermek için üç bıçak attılar ve büyük ölçüde izin haklkından geldiler. Bıçaklanıp dikilen yerlerin izi ancak 6-7 ay sonra belirsiz hale gelecek. Belirsiz dedimse, büsbütün kaybolmayacak, fakat hafif beyaz birer çizgi görünüşünde olacaklar. Bu birinci ameliyatı Şubat ortalarında yaptılar. Üç hafta sonra da ikincisine başladılar. Ameliyat öncesi profesör, bu ikincisinin de birincisi gibi azami iki hafta hastanede yatmayı gerektireceğini ve çok kolay olup biteceğini söylemişti. Bu ikincisinde benim meşhur burnu kesip, törpüleyip yeni bir biçime sokacaklardı. Ve operasyon sırasında sadece içerden çalışıp, dışarıdan, yani deriye falan dokunmayacağını söylemişti adam. Neyse uzatmayalım gittik yattık, gene bayılttılar, gene bıçakladılar. Fakat, sonuç düşündükleri, bekledikleri gibi çıkmadı. Çıkmadı, çünkü herifler derinin ağzına sıçmışlar. Bir hafta sonra, iltihap deryası sökün etti. Deriyi zaten ameliyat sırasında benzetmişler, bu iltihap da üzerine gelince büsbütün kepaze oldu deri. Şimdi iltihabın geçmesini bekliyorum evde. İltihap geçtikten sonra gidip tekrar bıçak altına yatacağım. Bu defa, kolumdan mı, budumdan mı bir yerlerden kesip, iltihabın kepaze ettiği kısma yeni bir deri yamayacaklar. Ve böylece suratımla ilgili bütün işler bitmiş olacak. Ama yama yapılan yerin etrafında daima belli olacak bir iz kalacak. Oysa adam, ameliyat geçirdiğime dair herhangi bir iz miz olmayacak demişti. Ama dediğim gibi, böylesi pek az olurmuş ve yüzde ancak bir kaçı geçmezmiş. İşte bu yüzde bilmem kaç bula bula gelip bizi buldu. Bizdeki şans, deveninkinden de beter… Şimdi belki diyeceksin ki, bu işler de nerden geldi aklına? Geldi hacı. Daha doğrusu getirdiler. Bizim ağalar getirdi aklıma. Herifler bizi bu taraflarda yaşatmamanın bütün tedbirlerini almış görünüyorlar. Hatırlarsın Meret [Marat] sık sık söylerdi. Yol açık, memlekete gidin derdi. Bu lafların hiçbirisi meğer ka-

ravana sıkılmamış, niyetleri buralardan büsbütün sürüp çıkarmakmış. Anlaşılan, ancak bu takdirde gönül huzuruna kavuşacaklarını düşünüyorlar.

Sana daha önce yazmıştım, bizim ev sahiplerine [ASBP] başvurup durumumu görüşmek istediğimi. Bu yazılı müracaata bizim ağalar kanalıyla iki kelimelik cevap verdiler. Cevap şuydu: Bulunduğu yerdeki iş bürosuna başvursun, bize değil! Anlıyorsun dalgayı. Cevap bizim ağalar eliyle geliyor ve bu biçimde ve nitelikte!.. Uzun süre bekletildik, ümitlendirildik ve neticede işte böyle atlatıldık. Böyle bir durumda, fesimi bir kere daha önüme koyup düşündüm. Ve ileriye bir hazırlık olmak üzere, ameliyat tedbirini şimdiden, henüz hudut kapılarını göstermedikleri bir zamanda almanın zorunluluğunu duydum. Duydum ama, yukarda anlattığım gibi, bu işte de başımıza yeni yeni belalar gelmekte gecikmedi. Demek ki kardeşim, bizim her cihetten bahtımız kararmaya başlamış.

İşte böyle hacı Bilâl, beni bu son aylarda uğraştıran dertler kısaca bunlar. Son taksiti Şubat'ta kesmişlerdi. Aslında Ocak'ta kestiler. Çünkü hem Ocak'ta, hem Şubat'ta 450'şer ödediler. Yani Ocağın parasını iki taksitte ödediler. Anlaşılan, ayda bana 450'nin yetip artacağını düşünmüşler. Bu hastane işleri bedava değil. Bizimkisinin tâbi olduğu ayrı bir tarife var. Plastik ameliyat olduğu için, yani güzelleşme kategorisine girdiği için paralı. Fakat bu son ameliyat için ve ayrıca yatak için ayrıca para almayacaklar. Zira artık kepaze olmuş bir deri var ortada. Yani güzellikle ilgisini yitirip zorunlu hale geldiği için, bedava olacak. Biliyorsun bu memlekette bütün sağlık işleri bedava…

Bu asap bozucu işlerin dışında gönül açıcı hiçbir haber ve yenilik yok. Herkes ve her şey yerli yerinde, sanki hiçbir hadise olmamış gibi… Yani Bilâlciğim, bizim dışımızda herkes eski sakin, ılımlı hayatını yaşamakta. Öyle anlaşılıyor ki, ne oldu ise bize oldu. Zaten bütün mesele de ikimizin temizlenmesi imiş. Herifler, doğrusu gayet isabetle kime ateş açacaklarını bilmişler. Gerisini halletmek, idare etmek, kolay diye düşünmüşler. Hoş bunu bilmez değildik, ama şimdi pratik olarak görüyoruz. 15 Kasım'dan buyana p. [parti] toplantısı yapılmadı. Bizimkiler de istemekte bir mana ve fayda görmüyorlar. Ağaların istediği düşünce de sanıyorum bu…

İki söz de memlekete gönderdiğim yazılar üstüne olsun ve mektup da böylece bitsin. Bu yıl, daha ilk aylarda zorlu başladı biliyorsun, dünyadaki harp tehlikesi, gerginlik, Uzak Doğu'daki saldırı azgınlığı falan filan. Bunun yanında bizde de anti-Amerikan kampanya, üsler, NATO, ikili anlaşmalar vs vs meseleleri biliyorsun aldı yürüdü. Bu iki esas sebep beni ye-

ni bir yazı serisine başlattı. Amerikan harp hazırlıkları ve stratejilerini çeşitli yönleriyle ve 1946'dan buyana bütün gelişmelerini vesikalara dayanarak okuyucunun önüne sermek istedim. Ve başladım. Elde bir hayli materyal ve doküman var. Şimdiye kadar 120 sayfa kadar yazdım ve gönderdim. Ama ne ses, ne cevap. Neredeyse ilk partiyi göndereli bir ay oldu. Ne mektup çıktı, ne de yazı. Acaba eline varmadı mı? Eline vardı da bilmediğimiz sebepler mi var? Velhasıl bir muamma ve merak konusu.

Gönderdiğim son partiye ilişik olarak yazdığım mektupta, yakın bir tarihte cevap çıkmazsa, geri kalan bölümleri göndermeyeceğimi bildirdim. Bayağı merak ediyorum. Bakalım ne çıkacak bu sessizliğin altından…

Burada bundan sonra ne yapacağımı, ne iş bulup hiç olmazsa belirli bir süre için nasıl geçineceğimi bilemiyorum. Bu bilmezlik ve şaşkınlık içinde, bunların devlet sekreterliğine bir dilekçe yazdım. Ya bir doktora bursu ya da Türkçe lektörlük vermelerini rica ettim. Henüz Attila tercümesini yapmadı. Yarın öbür gün yaparsa göndereceğim. Bakalım bu son aşık atışıyla, kuma mı kazığa mı otururuz.

Senin İktisat Fakültesi'nde bir iş bulabileceğin haberi fena değil. Ne oldu, gerçekleşebildi mi yoksa hâlâ askıda mı? Ev meselen ne âlemde? Geçimini nasıl sağlıyorsun?

Son noktayı koymadan sana bir haber. Attila bugün görmüş ADN bülteninde. Bizim büyük ağanın [Zeki Baştımar] sıfatı üstüne şöyle yazılıyormuş: Sovyetler Birliği KP 23-cü kongresine katılan falan falan kardeş parti temsilcileri arasında TKP Dış Bürosu Birinci Sekreteri feşmekan kişi de var. Haberin kaynağı TASS. Ve bütün misafir temsilcilerin sıfatlarını harfi harfine veriyormuş. Bizimkini de böyle veriyor. Artık sen otur ve yorumlayıver. Neden TKP MK Birinci Sekreteri değil de sadece Dış Büro Birinci Sekreteri olduğunu. Bu haber seni biraz teselli eder diye yazdım. Bunu tamamlayan ikincisi de şu: Aram da misafirler arasında galiba.

Yakında hastaneye yatacağım diye mektubunu geciktirme. Attila'ya rica ediyorum, uğrayıp posta kutusuna bakıyor.

Bugünlük bu kadar hacı Bilâl. Seni, Orhan'ı, Mehmed'i özlemle kucaklar öperim. Günler ağır, günler fena haberlere gebe. Başıma bir şeyler gelir de bir daha görüşemezsek hoşça kal, yaşamakta ayak dire…

1.4.1966 Leipzig Veli [Gündüz]

Bilâlciğim,

Sana bu mektubu hastaneden yazıyorum. Bir aydır buraya kapanmış, daha doğrusu sığınmış durumdayım. Aksi halde şimdi çoktan soluğu bilmem hangi diyarlarda almıştım. Bilmem başıma gelen son olaylardan haberin var mı? Haberin olmuş olsa bile, işin ayrıntılı yönlerini bilmen her hal fena olmayacak. İkinci ameliyattan sonra bura Merkez Komitesine bir dilekçe yazıp resmen yardımlarını ve iş sağlamalarını istemek üzere iken, 12 Nisan'da polise müracaat etmemi bildiren bir yazı aldım. Attila'yla gittik. Çağrının özeti kısaca şu: 15 Nisan'a kadar DDR'den çıkman gerek. Batı Berlin'e salacağız seni, oradan nereye istersen gidersin. Anan yağşı, baban yağşı fakat ötesi yok. Ancak doktordan bir rapor getirirsen, belki ikamet süresi uzatılabilir dediler. Hemen koştuk doktora ve 8 haftalık bir rapor aldık ve polise verdik. Gerekirse sizi tekrar arayacağız dediler. Biz işin 8 haftaya bağlandığına güvenerek oradan ayrıldık. İki gün sonra, Raziye [Ruprecht] Attila'ya ültimatomu bildirmiş. Ayın 19-una kadar mühleti var. Eğer çıkmazsa 20'sinde polis gelip kendisini alıp ve B. Berlin'e sürecek. Evin anahtarını almayı da ihmal etme ki, sonradan Bilâl'in evine yaptığımız gibi kapıyı kırmak zorunda kalmayalım… Günlerden Cuma ve öğlen sonrası… Beni tedavi eden Profesörü bulmanın olanağı yok. Mecburen Cumartesini bekledim ve durumu kendisine anlattım. Meğer ona da önceden haber vermişler ve 8 haftalık rapora cevaben şu soruyu sormuşlar: Ölüm tehlikesi var mı? Prof. Hayır demiş, ama tedaviyi bitirmek istiyorum. Fakat kimse dinlememiş tabii bu isteği…

Durumu anlatınca, adamcağız hemen telefona asıldı ve meseleyi çok kesin koydu. Partili olduğu için de herhal adamın bu kesin koyuşu üzerine durum değişti ve tedavi bitinceye kadar süreyi uzattıklarını bildirdiler. Tabii bütün bunlar hep şifahi. Elde yazılı hiçbir garanti yok. Bendeki ikamet kâğıdını elimden alıp onun yerine daha önce 15 Nisan'a kadar süresi olan bir kâğıt parçası tutuşturmuşlardı. Bu yeni durumda, bir süre daha beklemem gerekirken 18 Nisan'da hemen bıçak altına gene yattım ve tamamen hastaneye taşındım. Oradan insanı kolay kolay gelip götürmezler ümidiyle evi terk ettim. Yapılan ameliyat /üçüncü/ fiyasko verdi. Anlaşılan Mevla bizden büsbütün yüzünü çevirmiş. Yapmak istedikleri yama tutmadı. Ve başımıza ikinci bir iş daha açtı. Kaş yaparken göz çıktı. Bir aydır bu başarısız ameliyatın yeni yaralarını tedavi etmekle geçiyor. Yama için aldıkları deri ve et yerinde meydana gelen iltihaplanma ve yara nihayet kapandı. Şimdi nereden ve nasıl deri sağlayıp yama yapacaklarını bek-

liyorum. Başarısızlığın sebeplerine girmiyorum, çünkü doktorların kendileri de kesinlikle izah edemiyorlar ve olsa olsa diyorlar, kan akımı yavaş olduğu için yama için gerekli kan beslenmesi mümkün olamamış ve yama gıdasız kalınca kuruyup düşmüş… Yani senin anlayacağın kabahat bendeki kanda ve kan akımının yetersizliğinde imiş…

Şimdi bekliyorum ve kan cereyanının hızına paralel düşebilecek bir ikinci denemeye ne zaman başlayacaklarını. Henüz belli değil. Bu gidişle daha en az bir ay burada yatmaya devam edeceğim. Çıkar çıkmaz da derhal soluğu Batıda alacağım. Çünkü heriflerin tutumu oldukça kesin…

B. Berlin'de ilk ağızda başvuracak bazı adresler elde ettik ama bunların yardım edip etmeyecekleri meçhul. Elde geçerli hiçbir vesikam yok, cepte de metelik yok. Bakalım sürgün günü gelip çattığında başımıza ne gibi yeni yeni belalar gelecek?.. Elhasıl bir meçhule doğru yola çıkmaya zorluyorlar beni. Bu yolun ilk adımında B. Berlin polisinin eline düşmek de var. Ondan sonrasını artık tahmin edersin, neler olabilir!..

Bu arada, bura iç işleri bakanına ve Ulbriht'e birer dilekçe yazıp gönderdim, ama aradan bir aylık zaman geçti, hâlâ bir cevap yok.

Münevver Varşova'ya gidebilmem için orada teşebbüslere geçti, ama şimdiye dek hiçbir ses soluk çıkmadı bu müracaatlardan. Anlaşılan tedaviden sonra apar topar soluğu Batıda alacağız…

Sen gene şükret ki Bulgar vatandaşlığın varmış. Bu yeni kepazelikleri artık istediğin gibi yorumlayıver. Ben artık işin yorum ve sebep arama tarafını boşladım. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, bizim aczimiz, şahsi ve ailevi endişelerimiz, beceriksizliklerimiz ve zorunlu toplu hareketi bir türlü sağlayamayışımız, bizim ağalara istedikleri kimseleri teker teker temizleme olanak ve fırsatını verdi. Benim atılmamdan sonra hiç kimseden en ufak bir ses ve tepki çıkmayışı, hazırladıkları plânlarda işte bu derece ileri gitmelerine imkân verdi. Toplu hareket olsaydı, ağalar istedikleri kadar yukarıya dayansınlar hiçbir halt edemezlerdi. Etmeleri halinde bu taraflardaki herkesi temizlemeyi ve sipsivri kalmayı göze almalarını gerektirecekti ki, bu kapıya astıkları tabelayı indirmeleri ve ayazda kalmaları sonucunu doğururdu, geçim kaynağı kururdu, vs, vs. Bu sebeplerden dolayı, yangını başka yollarla söndürme veya yatıştırma yollarını arayacaklardı. Her halükârda temizleme işini teker teker yürütemeyeceklerdi. Bu yangına içerdeki malum tepkiler de eklenince, ağalara arka olanlar da ciddi ciddi düşünmek zorunda kalacaklardı. Artık kepaze olmuş ve herkesin sinmiş, kendi gemisini düşünür hale gelmiş olduğu böyle bir ortam içinde. Sen

ne gibi hayallerle kendini avutursun orasını bilmem. Açık söyleyeyim, beni ilgilendirmiyor da senin hayallerin. Hayallerle olay değerlendirmesinin sonuçlarını eğer yeter derecede hâlâ göremedi isen devam et hayal-ümit karışığı felsefene… Son olaylar, bu taraftaki firmanın yakında kapanacağının habercisidirler. Bunun zamanı ise yukarının hem politikası, hem de uyanması ile bağlı kalmaktadır. Temenni edelim ki, geride kalan arkadaşlar tabela indirilince perişan olmasınlar, geçimlerini sağlamakta önemli güçlüklerle uğraşmasınlar. Benden bu kadar temenni yeter şimdilik.

Gelelim başka meselelere. Son mektubunda hâlâ işsizlikten ve evsizlikten bahsediyorsun. Demek Bulgar yoldaşlar hâlâ insafa gelmediler. Sendeki sabır tükenmezse elbet bir gün görürsün insafa geldiklerini. Bereket yabancısı olmadığın ve dostlar içinde bulunduğun bir ülkede yaşıyorsun. Bundan daha beteri de var. Beni bekleyen meçhul yolculuklar!..

Bu kepaze ortam, psikolojik bunalımlar, sıkıntılar içinde, hastane koğuşlarında vs, vs tek teselli olduğum, iyi bir iş yaptım. Şubat ortalarında başladığım kitabı Mayıs ortasında bitirdim ve postaladım. Postada başına bir kaza gelmezse yakında *Yön* dergisinin piyasaya yeni bir kitap çıkardığı haberini okursun. Amerikan emperyalizminin 1946-dan buyana harp hazırlıkları, stratejileri ve doktrinleri üstüne 206 sayfalık bir inceleme ve araştırma kitabı. Emperyalizme, NATO-ya baş kaldıran memlekettekilerin eline kullanabilecekleri yüzlerce vesika vermekte. Sanıyorum tepkisiz ve ilgisiz kalmayacak bir kitap.

Hastane koğuşlarında daha bir veya bir buçuk ay sürüneceğime göre yeni bir şeyler daha hazırlamayı düşünüyorum. Bakalım buna ameliyat masaları ve zaman imkân verecek mi…

Geçirmekte olduğum tedavi çalışmama bir engel teşkil etmediği için, daktilomu ve gerekli materyalleri hastaneye taşıdım. Ve bitirdiğim kitabın son bölümünü de burada yazdım. Hastanede şartlar fena değil, bana karşı anlayışlı davranıyorlar. Yemek şu bu diye bir mesele yok. Bu işler için ne vakit, ne de para harcamak var. Tedavi, bakım ve ilaç için para ödemiyorum, bu masrafları klinik üzerine aldı. Hep Prof-un insaniyeti yüzünden. Tedavi işleri de hiç olmazsa bundan sonra iyi gider ve başarılı bir sonuç sağlanabilirse hocanın eşeğini bulmuş kadar sevineceğim. Fakat mavi camdan manzara pek açık değil, iyimserliğe yer vermiyor…

Hastane ve tedavi işlerini başka nerede ve hangi imkânlarla yapabileceğimi düşünmeden laf etmişsin mektubunda. Beni bir kaşık suda boğmak isteyenlerin bu meselede de namussuzluğa devam edeceğini düşünmedim

değil, fakat başka çıkar yol da göremedim. Kaldı ki, sana şimdi bu mektubu yazabilmem de ancak benim bu kendi başıma ve kesin hareket kararım sayesindedir. Tedavi işleri bana hiç olmazsa iki ay kazandırdı ve sürgün işini erteledi. Ben hiçbir zaman kendi başıma vermiş olduğum kararlardan ve giriştiğim /kendi başıma/ hareketlerden pişmanlık duymadım. Hayatta fazla bir şeyler de beklemediğim ve istemediğim için de bu kararlar genellikle iyi sonuçlar verdi. Beni en fazla üzen ve sinirlendiren işler, daima toplu yapılması gereken işlerde oldu. Millete dert anlatıncaya kadar atı alan Üsküdar'ı çoktan aşıyor ve insan işte bu son örnekte olduğu gibi kendini dımdızlak yalnız hissediyor. Hem de en tehlikeli bir yolculuğun başında…

Yazacağın bir şeyler varsa veya olursa daha 5-6 hafta buradayım. Ev adresine veya çocuklardan birine gönderebilirsin. Hoşça kal, seni ve arkadaşları özlemle kucaklar öperim.

Veli 17.5.66

Anacığım[58],

Cevabım bir hayli gecikti. Başıma gelenleri biraz sonra öğrenirsen gecikmenin sebepleri kendiliğinden anlaşılmış olacak.

Mektubunu aldığımda hastanedeydim. Bu, üçüncü yatışım. Dünyanın her yerinde hastalık ve hastane, insanların uzak kalmak istedikleri şeylerdir. Fakat ben tam tersine, hastanelik olduğuma şükür ediyorum. Çünkü beni iki gün içinde Batı Berlin'e sürülmekten ve Batı Berlin polisinin eline düşmekten kurtardı. Bura polisinden 12 Nisan'da görüşmek üzere polis merkezine gitmemi bildiren bir yazı aldım. O sırada evdeydim ve üçüncü ameliyatın yapılması gününü bekliyordum. 12 Nisan'da polisin bildirisi iki cümleydi: 15 Nisan'a kadar Doğu Alman topraklarını terk etmen gerek. Seni Batı Berlin'e salacağız. Oradan istediğin yere gider, başının çaresine bakarsın!.. Peki sebep nedir? Niçin buradan gitmem lâzım? Bu soruların hiçbirine bir tek kelimelik olsun cevap alamadık... Tedavi edilmekte olduğumu, bu vaziyette buradan ayrılamayacağımı söyledim. Bunun üzerine, doktordan rapor getirirsen sürgün işi ertelenebilir, dediler. Hemen doktora koştum ve 8 haftalık bir rapor alıp getirip verdim. Gerekirse sizi gene arayacağız dediler ve böylece oradan ayrıldım... İki gün sonra, işyerinde bizim Attila'ya Raziye [Ruprecht] demiş ki (Raziye'nin kim olduğunu Yıldız veya Sabiha hanım sana izah ederler) Veli'nin 19 Nisan'a kadar buradan gitmesi gerek, eğer o güne kadar gitmezse polis kendisini alıp Batı Berlin'e sürecek. Günlerden Cuma ve öğleden sonra olduğu için, beni tedavi eden profesörü görüp durumu anlatamadım. Ertesi gün kendisiyle görüştüm, durumu anlattım. Bunun üzerine derhal polise telefon etti ve tedaviyi tamamlamadan bırakmak istemediğini kesin bir dille bildirdi. Biraz sonra polisten müspet cevap geldi ve tedavi bitinceye kadar burada kalmama izin verildiği şifahen bildirildi. Elde hiçbir yazılı vesika ve garanti yok. Zira ikametgâh tezkeremi de 12 Nisan günü elimden almışlardı.

Bu cevap üzerine profesör beni pazartesi günü tekrar bıçak altına yatırdı ve üçüncü ameliyatı yaptı. Ama bu ameliyat başarısızlıkla sonuçlandı. Şimdi yenisinin yapılması için hastanede bekleyip duruyorum.

Talihimiz hepten bize anlaşılan yüz çevirmiş ki, hep aksilik çıktı, çeşitli komplikasyonlar doğurdu. Ve tedavi işleri uzadıkça uzadı. Başlangıçta bu hallere çok canım sıkılıyordu ve yeter derecede bozulmuş olan asabım

---

58 Veli Gündüz'ün Sabiha Sümbül'e mektubu. Aktaran Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, 2. Basım, s. 270-275.

daha da fenaya doğru gidiyordu. Vakta ki bu tedavi işleri sayesinde apar topar Batı'ya sürülmekten hiç olmazsa bir veya bir buçuk ay için kurtuldum, başladım sevinmeye. Demek ki insanı bazen hastalık kurtarabiliyormuş ve hastane bazen sığınılacak bir melce olabiliyormuş. Yani sözün kısası, beni hastalık ve hastane kurtardı. Ve şimdi sana şu mektubu buradan, bu hastalık sayesinde yazabiliyorum.

Senin sürgün edilişinden bu yana bilemiyorum kesin olarak kaç yıl geçti? Sanıyorum bir on beş yıl var en azından. On beş yıl sonra aynı şey benim başıma geldi. Sahnede oynayan aynı adam. Yani sizlerin sürgün edilmenize sebep olan namussuz, bu defa on beş yıl sonra beni sürgün ediyor[59]. Sürgüne sebep olan iftira jurnalini bugün tesadüfen öğrendim. İftira şu: Ben Sovyet aleyhtarıymışım!.. Sanıyorum sizin sürgün gerekçeniz de aynı nitelikteydi değil mi? Aynı iftirayı Bilâl için de yapmış olması muhakkak bence. Zira Bulgarlar Bilâl'i gayet iyi tanımalarına rağmen, bugüne dek çocuğa ne iş ne de bir ev verdiler. Zira bizim jurnalci ağaların yukarıya şikâyet etmesinden ve Bulgarları müşkül durumda bırakabileceklerinden çekiniyor olmalılar… Bütün bu kepazelikleri görmelerine rağmen hiç kimseden en ufak ses ve tepki çıkmaması insanı kahrediyor ve acı acı düşündürüyor. Yazık, çok yazık! İnsanların kaderi, gene bundan yıllarca önce olduğu gibi bir katilin, bir jurnalcinin iki dudağı arasında…

Benimle aynı gün buradan sürgün edilmesine karar verilen bir İranlı yoldaş artık çoktan Batı'da. Hem de çoluk çocuğuyla birlikte. Adam 30 yıllık Polit-Büro üyesiymiş. Ricaların hiçbiri para etmemiş ve bitirme imtihanlarına hazırlanan üniversitedeki kızına bile birkaç haftalık bir izin vermemişler ve hepsini birden 15 Nisan'da Batı'ya sürmüşler. Demek ki İran partisi içinde de bizimki gibi jurnalci eksik değil…

Bu vaziyette hastanelik olduğuma ve sözünü dinleten bir profesörün eline düşmüş olduğuma ne kadar sevinsem azdır. Sanıyorum 1-1,5 ay sonra tedavim bitmiş olacak, eğer başımıza yeni dertler, komplikasyonlar çıkmazsa, demek ki tedavinin bittiği günün ertesi gün ben soluğu Batı'da almış olacağım. Ondan sonra ne olur? Orasını bugünden kestirmek kolay değil. Batı polisinin eline düşmeden sağlam bir vesika temin edebilirsem ve tanıdık bir kimseyi bulabilirsem belki bir süre daha yaşamak mümkün olacak. Cebimde ne sağlam ve geçerli bir pasaport, ne de metelik var; ge-

---

59 Veli bununla Marat'ı (İ. Bilen-Lâz İsmail) kastediyor. (Benim notum)

risi Allah kerim demiş eloğlu. Biz de anlaşılan aynı tekerlemeyle yola çıkacağız. Bakalım Mevla(!) ne gösterecek? Ve neler çizmiş alnımıza?! Hastanelik oluşuma sevinmemin ikinci sebebi de: Beni işten atınca, Amerikan emperyalistlerinin 1946'dan bu yana giriştikleri harp hazırlıklarını, stratejilerini ve harp doktrinlerini konkre vesikalarla anlatan ve gösteren bir kitap hazırlamaya başlamıştım. Bu hengâmede, çeşitli namussuzluk ve orostopolluk ortamında, hastane odalarında, sinir ve asap bozukluğu içinde nihayet başladığım kitabı bitirmeye muvaffak oldum. 206 sayfa tutan bu kitap, memleketteki devrimci, ilerici, antiemperyalist kuvvetlerin eline çok ilginç ve önemli vesikalar vermekte ve emperyalizme karşı bizde yürütülmekte olan savaşa sanıyorum küçümsenemeyecek bir hizmette bulunmakta… Şimdi hastaneye sığınmış olmaktan istifade ederek, bir başka kitaba başlamayı düşünüyorum, ama bakalım imkân bulabilecek miyim?

Geçirmekte olduğum tedavi çalışmama engel olmadığı için ve hastanede bana karşı iyi davrandıkları, çalışmama imkân verdikleri için yazı makinemi ve gerekli kitap ve materyalleri hastaneye taşıdım ve kitabın son bölümünü hastanede yazıp bitirdim. Bu işi nasıl bir psikoloji içinde yaptığımı yakından görseydin, beni tebrik eder alnımdan öperdin. Neyse geçelim bu faslı. Ölmez sağ kalırsak kimin namuslu, kimin gerçek komünist ve yurtsever olduğunu göreceğiz. Önce de dediğim gibi beni üzen, kahreden şey, bu açık namussuzlukları görmelerine rağmen kimseden bir ses çıkmayışı. Nâzım çok büyük ve çok doğru bir laf etmiş:

İnsanlar, ah benim insanlarım…

Bir başka yerde de şöyle diyor Nâzım:

Onlar, cahil, cesur ve korkaktılar…

Şiir hafızam zayıftır anacığım. Büyük Nâzım belki başka türlü söylemiştir veya başka türlü ifade etmiştir bu fikirleri. Ama lafın özü bu. Ve ben, bu kepaze ortam içinde yapyalnız, sık sık bu sözleri tekrarlıyorum.

Ama her şeye rağmen, bizim bu taraftaki arkadaşların, benim gözlerim görmese bile, yapılan bu kepazeliklerin hesabını bir gün sorabileceklerine, cesur insanlar olacaklarına inanıyorum, hiç olmazsa ümit ediyorum.

Bu mektubumu oradaki arkadaşlara da okuyuver ve kendilerine soruver: Veli, kendi uyuzunu kaşıdığı için mi partiden, işten atıldı? Bunun böyle olmadığını gayet iyi biliyorsunuz. Elinizdeki 100 sayfalık vesikalar yığını onu yeter derecede ortaya koymuştur. Fakat Veli'yi attıklarında hiç birinizden ses çıkmadı. Bulduğunuz gerekçe sadece kendinizi avutmak ve sükûtunuzu haklı göstermeye yarıyordu[60]. Veli şimdi sürgün ediliyor ve

sürgün yerinde tutunacak herhangi bir dal yok. Esasen önemli olan da bu değil. Önemli olan, sürgünler devrinin yeniden gelmiş olmasıdır, insanların şu kadar yıllık hayat ve davalarıyla bir iblisin, bir jurnalcinin rahatça oynayabilmesidir. Yoldaşların gene anti-Sovyet, anti-parti vs. laflarıyla itham edilmeye devam edilmesidir. Bu apaçık namussuzluk, iftira ve ihanet karşısında, gene eski gerekçeyi mi ileri süreceksiniz? Ben bu cinsten mazeretlerin hiçbir [iler tutar] tarafı olmadığını söyledim ve söylüyorum. Bu gayrı ciddî gerekçeler aczin ve teslimiyetin ifadesidir. Hem insan, hem de partili olmanın sorumluluğunu hafife almadır. Bu, sorumluluğa bile bile gözlerini kapamadır. Bu tutumun sonucuysa ortadadır. Bu tutum, yavuz hırsıza ev bastırır, bütün kardeş partileri aldatan yıllanmış megalomanlara, muhterislere, iktidar hastalarına, kendilerinden başka herkesten şüphe eden komünist taslaklarına, geçim düşkünlerine meydanı boş bırakır. Nitekim bıraktı ve tehlikeli görülenler birer birer temizlendi. Yıllanmış kartların bu açık taktiğini göz göre göre yuttuk ve onlara başladıkları namussuzlukta sonuna kadar gitmelerine bütün kapıları açık bıraktık. Ben bu sözleri sizleri harekete davet etmek için yazmıyorum. Biliyorum ki bu sözler sizleri incitecek ve sinirlendirecek ve sizlere gene malûm mazereti söyletecek veya akla getirecek. Ben sadece, giderayak, çoktandır söylemek istediklerimi beyaz kâğıda döküyorum. Faydası ne? Hiç! Biraz yakınmak, biraz sinir ve biraz tariz. Hepsi bu ve sonuç kocaman bir hiç!..

Hoşça kal, sağlıcakla kal anacığım, yaşadığım sürece duacın olacağım. Ellerinden öperim. Arkadaşlar kusuruma bakmasınlar, selâm, sevgi ve iyi dileklerimi kabul etsinler.

19.5.1966 Veli

Cevap yazarsan gene ev adresine yaz.

Beni Batı'ya sürgün etmelerinin gerekçesi aydınlığa çıktı. Ben Sovyet aleyhtarıymışım. Unutmayasınız, kulağınıza küpe olsun diye tekrar üzerine basa basa yazıyorum. Bakalım bu mahut silâhla daha kaç kişiyi vuracaklar…

---

60 Veli burada bizim Moskova grubuna haksız yere sitem ediyor. Okurlar bizim Dış Büro'ya Merkez Komitesi'ne yazmış olduğumuz mektupları anımsayacak olurlarsa, bizim yalnızca Veli'yi değil, haksız yere suçlandırılan öbür yoldaşları da savunduğumuzu göreceklerdir. Ama eğer Veli işten ve partiden atıldığı için bu yazdıklarımızdan haberi yoksa, bunu bilemem. (Benim notum)

28.11.1966

Bilâlciğim,

Doğrusunu istersen ne yazacağımı bilemiyorum. Belki de yazacak o denli çok şey var ki, hangisinden başlayacağımı ya da hangisi üzerinde kafa yoracağımı bilmiyorum, demek daha yerinde olacak…

Her şeyden önce senin durumunu öğrenmek istiyorum. İşinden hoşnut musun? Bu konuda hiçbir şey yazmadındı. Ev konusu, hâlâ olduğu gibi yerinde sayıyor mu? Karından, çocuğundan ne haber? Mehmet ne yapıyor? Onun karısı ve çocuğu ne âlemdeler? Hiçbir şeyden ve dosttan habersiz tek başına olmak pek zevkli bir şey değil, doğrusu…

Gün, yazın buradan gitti gideli çocuklardan söz eden olsun bir kelime bile yazmadı. Mahkemeye vermiş. Şimdi tüm boşandık d*a*… Attila'dan bir iki ay önce bir mektup almıştım, genel laflardan başka bir şey yoktu içinde… Koca burun [Veli Gündüz] gittiği yerde çırpınıp duruyor amma daha neler başardığını pek öğrenemedim. Yön yayınlarında bir kitabı yayınlandı. İyi bir kitap olduğu söyleniyor. İlhan Selçuk da bir makalesinde bu kitaptan söz açmış ve herkese salık vermişti… Buradaki çömezler [Ziya ve Şekibe Yamaç], hep bildiğin gibi… Benim üniversite işim daha olmadı. Galiba olacağı da yok. İşyerinde kadroya da almadılar. İşte böyle sürünüp gidiyorum… Bakalım sonu ne olacak? Bu mektubun içine Osman'a yazılmış bir kısa mektup koyuyorum. Nedenine gelince: 15 gün önce kendisine uzun bir mektup yollamıştım. Cumartesi günü aldığım bir kartta "neden mektup yazmıyorsun" diye yakınıyor. Anlamadım gitti. Hem de ekspres yollamıştım, sanırım. Lütfen kendisine veriver mektubumu… Hepinizin özlemle gözlerinizden öperim.

Necil Togay

28.11.1966

Osmancığım,

Sana tam 15 gün önce mektup atmıştım. Hatta içinde Marika'nın mektubu ile Marta'nın yaptığı bir resim de vardı. Resim benim duvardaki yaprakları gösteriyordu. Neden almadığını anlayamadım. Para meselesine gelince; buradakiler ar[k]adaşlarının hasta olduğunu amma artık şimdi-

ye kadar meseleyi çözmüş olması gerektiğini söylediler. Lütfen bana derhal bunu yaz. Ve sana nereye sağlam olarak mektup yazabileceğimi de bildir. Bende bir değişiklik yok… Çocukların, Kiki'nin ve senin özlemle gözlerinizden öperim. İyi tanıdıkların selâm ve sevgileri var.

Necil

Hamiş: Bugün de sana ayrıca bir mektup attım, ekspres olarak…
n.t.

[Bildiri Taslağı]

Dış Büroya[61]

Azınlıkta olan bugünkü idareci kadronun, parti içi çalışmaların metotlarından ve yurt siyasetindeki diyalektik olmayan tutumundan, biz sıra komünistleri, ister istemez bir sorumluluk taşıyoruz. Bu durum karşısında bahsi geçen hareketlere ve tutuma katılmadığımızın bilinmesini istiyoruz.

Hedefimiz; bu parçalayıcı hareketlere son vermek üzere, Parti'nin birliğini sağlamak maksadıyla Parti'den usûlsüz olarak çıkarılanlar da dâhil, bütün yurt dışı komünistlerinin, mümkün olursa yurt içinden bir iki temsilcinin ve kardeş partilerden temsilcilerin de iştirakiyle geniş bir toplantının yapılması.

Tutumumuz; Parti içinde birliği, milletlerarası komünist hareketinde birliği sağlamak ve sakat Çinci tutumuna kayılmasını önlemek için, eğer bu mücadelemiz tasvip edilirse, mücadeleye bütün mevcut imkânları kullanarak devam etmek ve tarih karşısında mevcut hareketlerin sorumluluğunu reddetmek.

---

61 Kurşun kalemle Bilâl Şen'in el yazısı.

EKLER

1960'dan Sonra TKP Dış Büro Çalışmalarına Yön Veren ve Bunda Etkisi Olan Bazı Arkadaşlar Hakkında[62]

MARAT /Lâz İsmail-Üstüngel/-

Halen Türkiye'de Marat'ı eski bir iki yaşlı Merkez Komitesi üyesinden başka şahsen kimse tanımaz. Ben de Türkiye'de iken ismini işitmiş değildim. 1957 Mayıs ayında idi; Adana cezaevinden tahliye edilip sınır dışı edilmem bekleniyordu. O sırada TKP Merkez Komitesi üyelerinden Halil Yalçınkaya ile konuşmamızda, bana "İsmail'e söyle, görüyorsun Merkez Komitesi felce uğramış durumda, derhal memlekete gelsin, yoksa hareketi ayakları üzerine oturtacak kimse kalmadı" dedi. Bu sözüne verdiği önemi göstermek için de, bu yaşlı arkadaş bana "Tek arzum kaldı, o da, yukarıya, Moskova'ya gidip durumumuzu anlatabilmektir" dedi. (Not: Yalçınkaya'nın bu sözleri aklımda kalan şekliyledir. Bu yazıda tırnak içinde vereceğim, başkasına ait sözler de yine aklımda kaldığı şekliyledir.)

Zeki Baştımar da o günlerde "Sen durumu biliyorsun, eğer sağ salim gidebilirsen, bildiğin gibi her şeyi anlat. Ancak önce bizim temsilciye anlat" demişti. Sonra da "Kendisini göremezsen, yaz" diye eklemişti. Reşat Fuat'la da konuşmamızda "Bizim temsilci, Lâz İsmail, durumu yukarıya /Moskova'ya/ rapor etmeden bize soracaktır" demişti.

Sofya'ya geldiğimin ikinci günü Marat yoldaşı Penü Dokuzof'un yanında gördüm. Marat'a, o zaman BKP MK azınlıklar şubesini yöneten Dokuzof'un yanında durumu anlattım, TKP Merkez Komitesi'nin çalışa-

---

62 Bilâl Şen'in 1972 (?) yılında BKP'ye verdiği enformasyon notu.

maz duruma geldiğini söyledim. Bu arada kendisine, Reşat Fuat Baraner'in sözlerini aktardım. Daha sonra da Marat'a, Reşat Fuat'ın bana son dakikada verdiği şu enformasyonu bildirdim: "Doktor Şefik Hüsnü Deymer ve Reşaf Fuat Baranerler 1951 tevkifatından sonra yukarıya /Moskova'ya/ Partinin içine düşürüldüğü durumu anlatan kısa bir rapor göndermişler". Marat, bundan haberi olmadığını, benim bunu, başkalarına da söylemememi önerdi. Ben ayrıca kendisine 1946 tevkifatından sonra TKP Merkez Komitesinin yurt dışından radyo yayını için çare aradığını, Doktor Şefik Hüsnü'nün bu görüşü savunduğunu söyledim. Bunun üzerine Marat, "Ah, yıllardan beri hiçbir haber alamıyorum, iki satır bir yazılı kâğıt olaydı elimde ne işler yapardım" dedi. Memlekete dönme istekleri üstüne ne düşünüyorsun diye sorunca, Marat şöyle anlattı: "Komintern zamanında Reşat üç seneliğine dönmüştü, o gelince ben gidecektim. Reşat tevkif edilince Dimitrov yoldaş beni salmadı. Dimitrof yoldaş 'Elimizde bir sen kaldın, sen de memlekete gidince hapishaneye düşeceksin, değil mi' dedi ve memlekete gitmeme razı olmadı". Benim Marat'a bugünkü durumda ne düşünüyorsun soruma da şöyle cevap verdi: "Panamorov yoldaşa dilekçe verdim, ama razı olmadı".

Marat'la bundan sonraki konuşmalarımızda ben kendisine Zeki Baştımar ile Reşat'ı yurt dışına getirmek gerektiğini, bunların, Merkez Komitesi içindeki anlaşmazlığı Partinin aşağı kadrolarına da götüreceklerini söyledim. Bu kanıma sözle katılıyordu. Ama iki yıl boyunca pratik olarak bir sonuç çıkmadı.

Marat bu konuşmalarımızda Mihri Belli'nin Yunanistan'daki çalışmalarından, Yunan partizanlarının Sofya'da yaptığı bir toplantıda Mihri'nin gösterdiği "mertçe davranıştan" bahsediyordu.

Marat, TKP'nin problemleri üzerinde temelde durmayarak geçmişte gösterdiği kendi kahramanlıklarından bahsetmeyi tercih ediyordu. Bazı zamanlarda da, Bulgar Komünist Partisi'nin bura Türkleri ile ilgili olarak uyguladığı eğitim politikasını, Sovyetler'in azınlık politikasıyla mukayese ediyor ve bu bakımdan tenkit ediyordu. Bu tenkitlere, zaman zaman, o sırada azınlıklar Şubesi'nde enstrüktör [takviyeci] olarak çalışan Mehmet Bilalof [Bilal Şen'in kardeşi] da şahit olduğu varittir.

Bir başka zaman Marat'la, Ali Rafief üstüne konuşurken, Marat, "Bulgar yoldaşlar Ali'yi bize yönetici kadro olarak vermek istediler, bize yönetici kadro lâzım olmadığı için almadım" dedi.

Benim, Zeki ile Reşat'ın yurt dışına getirtilmesi düşüncemde ısrar et-

mem üzerine, Marat bir gün benimle uzun boylu konuştu. Bu konuşmada bana "TKP üyesi olduğunu hiçbir zaman unutma, her komünist partisinin iç sırrı vardır, bizim partimizin de diğer partilere söylenmeyecek iç sırları olabilir, bunu bir an bile aklından çıkarma" dedi.

Ben Bulgaristan'a geldikten sonra, BKP'ye naklen üye olmak istiyordum. Bunu da teşkilât hayatı yaşamak için faydalı ve zorunlu görüyordum. Hâlâ da bu fikirdeyim, Bu konuyu Marat'a o zaman, yani 1959-60 yıllarında ısrarla tekrarlıyordum. En son bana cevabı şu oldu: "İşte ben senin istediğin kâğıdı yazdım. Ben kendi adamımı verip de sonra da onlardan adam istemek taraftarı değilim. Fahri Erdinç'i onlardan alıncaya kadar göbeğim çatladı. Ta Politbüroya kadar mesele yaptım da ancak öyle alabildim."

Ben Marat'la, 1959-60 yıllarında daha fazla Penü Dokuzof aracılığı ile bağ kuruyordum. Bir gün Dokuzof'a "Marat ne yapıyor?" diye sorduğumda, o da bana "Bırak şu kalpazanı, işi kalmamış, bizim kongre için hazırladığı söylevinde /Bulgaristan Türklerine gösterdiği kaygıdan dolayı BKP'ye minnettarız/ diye yazmış" dedi.

Ben bir gün Marat'a, Sofya'daki evinde, "Neden diğer kardeş partilerin kongresinde bir iki satırlık konuşma yapıyorsun da, BKP Kongrelerinde uzun konuşuyorsun" diye sormuştum. Bana "Burada Türk var da ondan" diye cevap vermişti.

Hatırladığıma göre 1960 yılında idi. "*Problemi na Mira*" dergisine bir yazı yazmıştı. BKP Dış Politika ve Milletlerarası İlişkiler Şubesi bu yazıyı kendisine geri vermiş ve konkretize edilmesini istemişti. O zaman Marat "Bunlar beni ne hakla kontrol ederler, anlamıyorum" diye hoşnutsuzluğunu belirtmişti. Marat kendisini Sofya'ya Dimitrov yoldaşın davet ettiğini, onun ölümünden sonra, kendisine iyi muamele yapılmadığını, sık sık tekrarlardı. BKP'nin bugüne kadar kendisini, ülkede Türklerin toplu halde bulundukları yerlere götürmemesinden yakınırdı. Bu yüzden Çin hakkında yazdığı "İnci Irmağı" tipinden bir "izlenimler" yazmak istemesine rağmen yazamadığını söylerdi.

Bir defasında da Todor Jivkov yoldaşla karşılaşabilmek için KPSS'den [SBKP] mektup getirmek zorunda bırakıldığını anlatmıştı.

Marat Moskova'da bulunduğu yıllar hakkındaki konuşmalarında, kendisine iki yıl süreyle, Sovyet Komünist Partisi'nden bir telefon bile etmediklerini anlatırdı. Onun bu sözüne Demir, "Madem ki çalışmasına mani olmuşlar, neden kalkıp memlekete dönmemiş" diye cevap veriyordu. Ma-

rat da buna karşı, Sovyet Komünist Partisi Dış İşler sorumlularından birinin kendisinin şahsi düşmanı olduğunu, ondan canını zor kurtardığını" anlatıyordu.

Marat 1956'larda Sertel'lerle birlikte Viyana'da bir bülten çıkarmaya başlamış imiş. Sovyetler onun bu teşebbüsüne "burjuva ajanlarıyla işbirliği" damgasını vurmuşlarmış ve bülten bir iki sayı çıktıktan sonra durdurulmuşmuş.

b- Zeki Baştımar yurtdışına çıktıktan sonraki dönemde Marat

1961 ortalarında bir gün bana "Eh Bilâl, senin Zeki gelmek istemiyormuş. Randevuya giderek cevap bile vermemiş. Reşat ise, ben gelirim ama araç sağlarsanız, yoksa ben kendi başıma gitme çaresi bulamam demiş" dedi ve ilave etti: "Ben daha fazla beklemeyeceğim, Dış Büro'yu kurmak için teşebbüse geçeceğim". Birkaç gün sonra da Moskova'ya gitti. Bir iki ay sonra Zeki geldi. Marat birkaç ay sonra Zeki'nin Türkiye'ye döneceğini söyledi, daha sonra da, dönmek istemediğini, ona Bizim Radyo'da bir baş redaktörlük vermek gerektiğini anlattı. Sonradan 1962 Nisanında TKP Dış Bürosu'nun kurulmasıyla sonuçlanan Lâyıpzig toplantısının kendisine sorulmadan düzenlendiğini ileri sürdü. Toplantıdaki tutumu bu memnuniyetsizliğini doğrulamıştı. Zeki'nin Birinci Sekreter seçilmediğini evindeki konuşmalarında söylerdi. Kendi çocukları ona "Hanginiz birinci sekreter baba" diye sordukları zaman, "Bizde Birinci Sekreter yok, Dış Temsilci iki politbüro üyesi var" derdi. Daha önce, yani Layipzig toplantısından önce 1961 yılı Ekim ayında, Layipzigde doktor Hayık Açıkgöz'ün evinde yaptığımız parti grubu toplantısında. Nâzım Hikmet'in Parti dışında sayılması gerektiği hakkında, gruba bir karar aldırmıştı. O zaman Nâzım hakkında böyle bir teklif sürmesi ve karar aldırması ve bunun yerine Nâzım'ın karısını parti üyesi yapmasını bugüne kadar anlamış değilim.

Layipzig toplantısı bittekten sonra, benim TKP merkez komitesinin durumunu SBKP MK'ya yazmamı teşvik ediyordu. Fakat sonradan yazmamamı tavsiye etti. O sıralarda bir gün bana "Bilâl senin bilmeni istiyorum, ben Moskova'dan Türkiye'ye gittiğimde, Zeki ile randevum vardı, birinci randevuya geldi, ama ikinci randevuya gelmedi, beni sokakta bıraktı. Hep kolay zamanların kahramanıdır. Zor zamanlarda onu bulamazsın" dedi.

Türkiye'ye gidip gelmesi için yaptığı çalışmalarını, plastik ameliyatını, burnunun değiştirilmesini, yürüyüşünü bir türlü değiştiremeyişini, ballan-

dıra ballandıra anlatmasını severdi. Bir ara da bana, İstanbul'a gidip doktor Şefik Hüsnü'yü evinde ziyaret ettiğini ve doktora artık parti işleriyle uğraşmamasını söylediğini anlattı.

Marat, TKP üyeleri arasında sadece Hikmet Kıvılcımlı ile kendisi arasında prensip ayrılığı olduğunu söylerdi. Kıvılcımlı'nın işçi-köylü birliğinin önemini anlamadığını ileri sürerdi.

Kıvılcımlı hakkındaki yeni tutumu da eski tutumuna uymaktadır. Nitekim, Kıvılcımlı'nın Çekoslovakya üzerine yazdığı seri yazıda Marat büyük bir "anti-sovyetizm" gördü. Öte yandan Abidin Dino'nun yazdığı açık anti-sovyetik yazıyı tenkit etmedi. Mehmet Ali Aybar'ın su katılmamış anti-sovyetik yazı serisi karşısında da sustu.

Benim Bizim Radyo'da çalışırken, Türkeş'in yayınlarda tutulması doğru olmuyor diye yaptığım uyarıya itiraz ederek "Sovyetler onu tutmamızı öneriyor" diyordu. Bu sözüne ağırlık ve doğruluk vermek için, bir defasında Moskova'dan bana telefon ettiğinde "Burada o konuda senin gibi düşünmüyorlar" demişti.

c- Dış Büro çalışmalarında Marat

1963 yılı sonlarında yaptığımız bir Dış büro toplantısında Marat'ın temsilciliği sırasında yaptığı mali harcamaların kontrol ödevi Gün Togay ve benden kurulu ikili bir komisyona verildi. Yaptığımız kontrolde, kasada bulunması gereken Amerikan doları kadar Batı Alman markı bulunmuştu. Bu tespitten Marat hiç de memnun olmamış, ama izah için tek kelime de söylememişti. Zeki de konuyu bıraktı.

Diğer bir Dış Büro toplantısında, bir soru üzerine, Dış Büro'da kimlerin Polit Büro üyesi olarak bulunduğu hususunda Marat sustu, Zeki ise "Dış Büro üyeleri arasında böyle bir işbölümü yapılmamıştır" demişti. Bunun üzerine ben Dış Büro'da işbölümü yapılmasını teklif etmiştim. Zeki "Zaten canım ne işimiz var ki, işbölümü yapacağız" diye bu teklifi lüzumsuz bulmuştu.

Zeki'nin evinde bir Dış Büro toplantısı sırasında, Zeki "Türkiye'den geldikten sonra, önceden tespit ettiğim bir randevunun gerçekleşmesine Marat engel oldu, bu yüzden memleketle hâlâ bağ kuramadık" dedi. Marat bu ithama cevap vermedi. Daha sonra Zeki de bu konuyu ortaya atmadı.

Gerek Dış Büro toplantılarında, gerekse Layipzig Parti Grubu toplantılarında ve Bizim Radyo kolektifinin çalışmalarında Marat her zaman

Aram Pehlivanyan ile görüş ve hareket birliği içinde bulunuyordu. Zaman zaman Fahri Erdinç'i de etkisi altına alıyordu. Nâzım Hikmet'e ve Sertel'lere karşı mücadelesini başlıca bu iki arkadaşın desteği ile yürütmüştü. Bizim Radyo yayınlarında yaydığı bir sıra yanlış görüşlerini Aram ve Fahri'ye destekletmiştir.

1964 yılı başlarında, Layipzig'teki Necil ve Gün Togay'ların evinde yaptığımız bir parti toplantısında, Marat, Aram ve Fahri'nin yanlış tutumlarda birlikte hareket etmelerinin bir grupçuluk sanısı yarattığını söyledim. Zeki bu sözümü protokole geçirterek bu konunun özel bir parti toplantısında ele alınmasını istedi. Ertesi gün, Marat, tek başına, Klaysştrasedeki evime gelerek bu "Grup" sözünü yanlışlıkla kullandığımı söylememi istedi.

Sonuç:

Marat büyük bir fantezi gücüne sahiptir. Olayları bir bütünün içinde değil, soyut olarak inceleyip değerlendirmekten kurtulamaz. Metodu "Ya hep, ya hiç"tir. Bu yüzden hiçbir zaman ortak bir görüşte arkadaşlarıyla birleşemez. Arzularını, objektif realite olarak kabul eder. Komünistler arasındaki birliği sözle, abstre olarak ister. Olayları konkre olarak ele almaz. Marksizmi metodik olarak öğrenmemiştir, teoriyi bir lüks bulur. Görülen en belirli özelliği dogmatik düşüncede oluşudur.

Savunduğu fikirlere tek doğru fikir olarak inanır. Soyut marksizme, işçi sınıfının kurtuluş mücadelesine, ortodoks düşünceyle içten bağlıdır, inanmaktadır. Uzun yıllar memleketten ayrı kalmış olmasına rağmen, Türkiye'deki devrimci hareket karşısında heyecanından hiç kaybetmemesi bu karakterinden ileri gelmektedir. Her konuda yalnız kendisinin doğru düşündüğünü ve davayı yalnız kendisini doğru yolda götürebileceğini sanır. Bu taassup derecesindeki inancı, en ufak bir tenkidi, görüşlerine karşı yapılan en ufak bir itirazı kendi yöneticilik kişiliğine ve davaya karşı saldırı sayarak, tenkit yapanı düşman görür. Şimdiye kadar kendisini herhangi bir konuda tenkit eden her Türk komünistini Sovyet aleyhtarı diye suçlamıştır. Bu suçlamaları inanarak mı yapmaktadır, yoksa sadece kendisini savunma taktiği olarak mı yapmaktadır, ben bunu tespit edemedim.

Marat'la ilgili bahsi kapatmadan şu kanımı burada açıklamak istiyorum.

Türkiye'den dönerken ve sonra da Dış Büro kurulurken, TKP saflarında birliğin kurulmasında Marat'ın önemli rol oynayacağına inanıyordum.

Çünkü birbirleriyle anlaşmazlığa düşmüş Merkez Komitesi üyelerinden hiç birinden Marat'a karşı tek kelime işitmemiştim.

Aradan geçen on yıl içinde, özellikle son beş yıl içinde Marat'ın yazdığı yazılarla ortaya koyduğu tutumu o zamanki kanaatimi yitirmeme sebep oldu. Şimdi aynı rolü oynayabilmesinin olanağı konusunda kararsızım.

ZEKİ BAŞTIMAR /Yakub Demir/

a- Türkiye'de, Zeki Baştımar'ı şahsen 1951 tevkifatında tanıdım. İlk tevkif edilişini bilmiyorum. 1944 parti tevkifatında bir yıl kadar tutuklu kalmış. 1946 tevkifatında kendisi tevkif edilmemiş. 1951 tevkifatında bir numaralı suçlu olarak yargılandı ve on yıl hapis cezasına mahkûm oldu. Yedi-sekiz yıl içeride yattı, Amasya'da üç yıllık emniyet-i umumiye cezası vardı, bunu çekmeye de gönderilmedi.

1949-1951 döneminde Zeki, Türkiye Komünist partisi Merkez İcra Komitesi Sekreteri olarak çalışmıştır. Bu ödevi üzerine alışı şöyle olmuştur. 1946 sonunda legal Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi tevkifatı oldu. Bu tevkifatta Mehmet Bozışık'ın /Boz Mehmet/ gizli TKP faaliyetinin basın işlerini yönettiği ortaya çıkıyor ve kendisi polisçe aranıyor. Mehmet Bozışık, TKP Merkez Komitesi üyesidir. Derhal gizliliğe geçiyor ve tevkif edilmeyen parti gruplarının yönetimini eline alıyor. Bu hareketi, hapiste bulunan Merkez Komitesi arkadaşları arasında şüphe uyandırıyor. Doktor Şefik Hüsnü, Ahmet Fırıncı, Celâl Benneci tarafından Boz Mehmet şüpheli kişi ilân ediliyor. Bunun üzerine Boz Mehmet Ankara'da oturan Zeki'ye, İzmir Vilayet Komitesi Sekreterini gönderiyor, kendisinden arkadaşlarının şüphe ettiklerini Zeki'ye bildiriyor. Daha fazla çalışamayacağını, hudut dışına çıkma çaresi aradığını söylüyor. Zeki'den başka dışarıda serbest hiçbir Merkez Komitesi üyesi kalmadığı gerekçesiyle onu işbaşına çağırıyor. Zeki, Boz Mehmet'in polis tarafından tevkif edilmemesinden şüphe etmenin doğru olmadığını söylüyor ve kendisi teşkilâtı Boz Mehmet'ten teslim almak için harekete geçiyor. Önce Ankara Vilayet Komitesi Sekreterini, İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterliğine tayin ediyor ve gönderiyor. Sonra kendisi de 1949'da Ankara'dan kalkıp İstanbul'a yerleşiyor. Orada Halil Yalçınkaya ve Benneci ile geçici Merkez İcra Komitesi'ni kuruyor ve bunun sekreteri olarak çalışmaya başlıyor. Mehmet Bozışık ise Moskova'ya gitmek için, o sırada hapishanede bulunan Doktor Şefik Hüsnü'den izin istemiş. Fakat bu isteği uygun bulunmamış. Bu sırada da tevkif edilmiş ve Sultanahmet hapishanesine gönderilmiş.

Zeki, 1950 sonlarına doğru, aftan faydalanarak hapisten çıkan Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat Baraner'in de katıldığı altı kişilik Merkez Komitesi toplantısı düzenliyor. Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat, hapisten yeni çıktıklarını, aktif bir çalışmaya katılmalarının doğru olmadığını söyleyerek, Zeki'den İcra Komitesi Sekreterliği'ni almaya yanaşmıyorlar. Bunun üzerine o zamana kadar az hapis yatmış olan Merkez Komitesi üyelerinden Halil Yalçınkaya ve Mihri Belli'den ibaret Merkez Komitesi İcra komitesi kuruluyor ve bunun sekreterliğine ede Zeki getiriliyor.

1940-1951 dönemi, TKP tarihinde komünist hareketin hızlı gelişme dönemidir. Zeki bu hızlı gelişme prosesine liberal bir teşkilât anlayışıyla yön vermeye çalıştı. Çalışma prensipleri belirlenmemişti. Teşkilâtlanma devamlı reorganizasyon ile birlikte yapılıyordu. Ayrı ayrı hücrelerde çalışan partililerin çoğu, iki yıl içinde, birbirlerini tanımışlardı. Zeki, kendi ödevlerinin çoğunu İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterine bırakmıştı. İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri bütün vilayet komiteleri sekreterleriyle direkt temasa sokulmuştu. Paris grubu da dâhil, diğer önemli vilayet komiteleri, fiilen İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri olan Tevfik Dilmen tarafından yönetiliyordu. 1951 tevkifatında önce Zeki, Reşat ve Mihri tevkif edilip, Sultanahmet cezaevine gönderildikten sonra, İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri Tevfik Dilmen, yurt dışına kaçmak istedi. Bu istek Zeki'den soruldu. Zeki bu soruya "Tevkifatta korkulacak bir şey yok" diye cevap verdi ve gizli parti çalışmalarına devam direktifini verdi. Kendisi o sıralarda, burjuva basınının, poliste yirmi dört saatten fazla kimsenin tutulamayacağına dair yaptığı propagandaya inanmıştı. Parti çalışmalarını, polise düşen arkadaşların yakınlarını bulup savcılığa haber verme dilekçesi verdirmeye yöneltmişti.

Polisçe arandığı için gizlenen Tevfik Dilmen bu direktiflerle birlikte, İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterliği ödevini de bana bırakmıştı. Bu sıralarda İstanbul'da tevkifata aralıksız devam ediliyordu. Bu yüzden İstanbul teşkilâtı, Zeki'nin verdiği direktiflere göre çalışma zamanı bulamamıştı. Ama İzmir ve Ankara teşkilâtları bu direktife göre bir yıl süreyle çalışmışlardı. Zeki'nin bu liberal körlüğünden Türk polisi çok yararlandı. 1952 yılı başında, komünist partisiyle mücadelede, ölüm cezasını kanunlaştırdı. İdam tehdidi altında işlettiği bir hıyanet fikrasına sahip oldu. Polis bu yeni "kanuni" silahı da kullanarak, partinin Ankara, İzmir ve kısmen İstanbul teşkilâtlarını paniğe uğrattı. Üç yıl süren tahkikat boyunca polis 30-35 kişi kadar parti üyesini renagat [dönek] haline sokmayı başardı. Bun-

lar arasında İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri Tevfik Dilmen ve Ankara Vilayet Komitesi Sekreteri Ömer Lütfi Tuncay da bulunuyorlardı.

Zeki'nin bir numaralı yönetici olarak güttüğü liberal politikayı gösteren daha bir sıra örnek var. Mesela 1949'da Ankara Terziler tevkifatında, 1950'de İstanbul'da gençlik tevkifatında, aktif gruplara karşı polisin giriştiği sindirme taktiğini anlaşılmaz bir liberalizmle karşıladı ve bunlardan sonrası için en ufak bir ders çıkarmadı. 1950 yazında İstanbul'da, hemen de bütün gizli çalışan gençlik örgütlerini Burgaz adasındaki Kalpazankaya plajında topladı. Kendisi de, Profesör Pertev Boratav'ı yanına alıp plaja geldi[63]. Bu bir nevi genç komünistlere kendisini tanıtma teşebbüsü olarak yorumlandı. Ben de bu toplantıda kendisini gördüm, fakat şahsen tanışmadım. Bu hareketi onun liberal gizli teşkilât anlayışını gösteren diğer bir örnek idi. O gün akşamüzeri polisin düzenlediği kışkırtma ile gericiler bize saldırdı. Zeki bu polis tertibini de aynı liberal anlayışla değerlendirdi. Bu olayı, rastgele bir iki gerici serserinin işi olarak gördü.

1951 tevkifatı, Zeki'nin partiye polis sızmasına karşı gösterdiği körlüğü de ortaya koydu. Tahkikat sırasında, mahkemede açıklandığına göre, 1947'den 1949'a kadar Boz Mehmed'i İzmir'de salkıyan parti "fonksiyonerleri" de milli emniyet ajanı imişler. Şükrü Dinsel adındaki emekli hava subayı bu ajanlardan önde gelenidir. Boz Mehmet bu adamı İzmir Vilayet Komitesi'ne üye almış ve onunla Moskova'ya gitmek için uçak kaçırma provaları yapmış. Daha konkre olarak İzmir gizli parti teşkilâtında 1944'ten sonra Yusuf Etik, 1946'dan sonra Şükrü Dinsel, 1948'den sonra İbrahim Turan ve Behçet Şener Milli Emniyet ajanı olarak çalışmışlar.

Ankara teşkilâtına 1946'da Nejdet Günçakın, 1948'de Sabahattin Özbay polis ajanı olarak girmişler.

İstanbul'da Kuleli Askeri Lisesi öğretmeni Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan 1944 tevkifatında polisçe bilindiği halde tevkif edilmemiş ve daha sonra yanına aynı okulda öğretmen olan teğmen Behçet Pekmerdol ajan olarak sokulmuş[64]. 1951 başlarında Tütüncüler arasına da şimdi ismini hatırlamadığım bir işçi polis ajanı olarak sokulmuş. Bunlar yalnız mahkemede resmen açıklananlar, pek de lüzum yokken. Çünkü bu tevkifatta de-

---

63 Pertev Naili Boratav, 1948 yılında Türkiye'den ayrılmıştır [E.A.].

64 Vedat Türkali [Abdülkadir Pirhasan] Behçet Pekmerdol ve 1951 tevkifatıyla ilgili olarak *Sevim Belli'nin Önemli Sorusu* başlıklı bir makale yazmıştır (*Marksizm ve Gelecek*, Kış 1996).

lil azlığı değil, bolluğu vardı. Otuzdan fazla renegatın verdiği deliller çoktu, özellikle İstanbul ve Ankara sekreterlerinin verdiği geniş açıklamalar, ajanların ifadelerine ihtiyacı gerektirmiyordu. Fazla ajan sokulması, Merkez Komitesi üyeleri arasındaki tartışmanın başlıca nedeni oldu. 1946 yılında Boz Mehmet'in polisçe arandığı halde, parti teşkilâtlarını toparlama ve sonra Zeki'ye devretme çalışmalarından şüphe eden Doktor Şefik Hüsnü, Celal Benneci ve Ahmet Fırıncı gibi Merkez Komitesi üyeleri, 1951 tevkifatından sonra ortaya çıkan ajan konusunda, o zamanki şüphelerinde haklı olduklarını söylediler.

Zeki ise tevkifatta ajanların rolünü önemsemedi. Tevkifata sebep olarak, Mihri Belli, Boz Mehmet ve kendisinin yaptığı randevuları gösteriyordu. Daha konkre olarak, Mihri'nin kendisiyle ve ayrıca Mihri'nin Boz Mehmet'le yaptığı randevuları gösteriyordu. Mihri'nin yurt dışından yeni gelmiş olması dolayısıyla polisin onu izlediğini ve izlerken bu randevuları tespit ettiğini söylüyordu. Tevkifatın asıl sebebinin de bu tedbirsizlik olduğunu belirtiyordu. Hâlâ da Zeki bu görüştedir ve ajanların rolünü önemsememektedir. Mihri yurt dışından döndükten sonra, iki üç ay boyunca, Zeki'nin Mihri ile temas aradığını geniş parti kitlesi duymuştu[65], ajanların da duyması ihtimal dışı değildi. Mihri yurt dışından döndükten sonra 2 ay Üsküdar Cezaevinde tutuldu, ondan sonra bırakıldı. Burjuva gazeteleri onun parti kurmak için Moskova'dan gönderildiğini yazıyorlardı. Bu durumdaki bir adamın polis tarafından yıllarca izleneceği açıktı. Buna rağmen onu Merkez Komitesi'nde aktif bir göreve getirmek açık bir liberalizm idi, polisin taktiğini görmemek idi. Bütün Merkez Komitesi üyeleri bu hataya düştüler. 1951 tevkifatı tahkikatı sırasında ortaya çıkan delillere göre, Mihri hapisten çıkıp Ankara'ya yerleştikten sonra, kendisi herhangi bir temas aramamış, İstanbul'dan Zeki kendisine iki defa ayrı ayrı kişiler eliyle mektup göndermiş, temas istemiştir. Neticede Mihri kalkıp İstanbul'a gitmiş ve çalışmalara katılmıştır. Bu çalışmalarda yaptığı randevular da polisçe tespit edilmiştir.

Bu durum Merkez Komitesi'nde karşılıklı ithamlara yol açtı. Doktor

---

65 Mihri Belli, yurt dışından dönünce ilk olarak Paşalimanı'ndaki Baştımar yalısına giderek Zeki Baştımar ile temas kurmak istemiş, ancak gecenin geç saatinde kendisinden şüphelenen bir mahalle bekçisinin daveti üzerine Üsküdar Karakolu'na gitmiş ve üzerinden çift tabanca çıkarak tutuklanmıştır. [E.A.]

Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Halil Yalçınkaya, Ahmet Fırıncı, Celal Benneci, tevkifatın baş sorumlusunun Boz Mehmet olayının zamanında anlaşılmamış oluşunda gördüler. Zeki ile Boz Mehmet ise, Mihri'nin harekete katılmış oluşunda gördüler. Zeki hâlâ bu görüşünü savunmaktadır. En yeni delilini *Yeni Çağ*'ın Mayıs 1972 sayısı veriyor.

Kuşkusuz ki, polis ajanlarının partiye girmelerinde yalnızca Zeki'nin rolü düşünülemez. Burada bütün ilgili fonksiyonerlerin payı vardır. Bana göre Zeki'nin tutumundaki özellik, ajanların ortaya çıkışından sonraki tutumudur. Zeki ajanlar ortaya çıktıktan sonra devrimci bir tutum takınmadı. Tahkikat sırasında ihanet yoluna sapanlarla mücadele eden arkadaşlar karşısında da, tarafsız ve sıradan bir kişi gibi davranıyordu. O zaman ben, onun bu tutumunu, uğradığı hayal kırıklığı ile izah ediyordum. Daha birçok arkadaş benim gibi düşünüyordu. Çünkü ihanet yolunu tutan Ankara ve İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterleri ve diğer bazı gençler, onun en yakın arkadaşları idiler. Yıllarca taptığı Doktor Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat gibi en yakın eski arkadaşları da şimdi kendisine karşı en ağır suçlamalarda bulunuyorlardı. Güvenle kullandığı Ankara, İzmir, İstanbul gizli haberleşme adreslerinin, uzun süre polisçe kontrol edildiği ortaya çıkmıştı. Bütün bunlar onu manen yıkmıştı. Zeki bu yıkımın baskısı altında polis tahkikatı sırasında 150 sahifelik ifade vermişti. Bu ifadesinde, her iki il sekreterinin ihanete saptığını anladığı halde "pratik işleri hatırlamıyorum, bunları il sekreterleri bilirler" demekle, polisin il sekreterlerinden alamadığı /çünkü onlar bilmez/ parti taktik ve stratejisini uzun uzun anlatmakla düştüğü kötü durum onu ezmişti. Ajanlara karşı devrimci tepki gösterecek gücü o anda kaybetmiş olması düşünülebilirdi. Ben ve birçok arkadaş böyle düşünüyorduk. Ama Doktor Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli, Halil Yalçınkaya, Celal Benneci ve Ahmet Fırıncı, Zeki'nin tutumunda samimiyet görmüyor ve onu milli emniyete hizmetle suçluyorlardı. Onlar bizim düşüncemizi ve tutumumuzu ise, parti içindeki ajanların işini kolaylaştıracak bir saflık ve tecrübesizlik ürünü olarak değerlendiriyorlardı. Zeki ve Boz Mehmet ise, eski arkadaşlarının bu ithamlarının arkasında onların milliyetçiliğinin ve Sovyet aleyhtarlığının bulunduğunu söylüyorlardı. O zamana kadar Zeki tarafından onlara karşı milliyetçilik ve anti-sovyetizm suçlaması yapılmış değildi.

Bu karşılıklı suçlamalar içinde, TKP tarihindeki bu en büyük tevkifatın gerçek nedenlerini görme olanağı kalmamıştı. O zaman değin TKP'yi beraberce yönetmiş olan devrimciler, şimdi gerçek ajanları aramayı bir tara-

fa bırakmışlar, tüm enerjilerini birbirlerini kötülemek için kullanıyorlardı. Bu tutumlarını gösteren bir sıra örnek var. Bir tanesini buraya aktarıyorum:

İfade dosyalarını inceleme sırasında, İstanbul grubundan en son tevkif edilen Hayati Sencer'in, daha önceki dava dosyasına baktım. Burada, 1950 yazında, İstanbul gençlik tevkifatı sırasında tutuklanan Hayati Sencer ile, Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube yardımcısı Hamdi Özdemir ile yapılan bir konuşmanın zaptını gördüm. Ses bandından aktarılmış olan bu zabıtta şu satırları okudum:

"Seni iki gün dışarı bırakıyoruz… Doktor Şefik Hüsnü'nün, Müntekim Öçmen'in, Sabahattin Özdemir'in /bu subay sosyalist ülkelere gizli haber verme suçlamasıyla 24 yıla mahkûm edildi/ TKP ile işbirliği derecelerini öğreneceksin… Ayrıca Şevki Akşit ile Bilâl Şen'in parti içindeki görevlerini öğreneceksin…"

Deşifre edilip dosyaya konmuş bu magnetofon [makaralı teyp] bandında Hayati Sencer'in cevabı yoktu. Gerçekten o zaman, yani 1950'de iki gün için Hayati dışarı bırakılmıştı ve kendisine böyle bir ödev verdiklerini bana gelip söylemişti. Ben de o zaman bağlı bulunduğum Halil Yalçınkaya ile Tevfik Dilmen'e durumu bildirmiştim. Hayati, tevkif edilirken İstanbul mıntıka komitesi üyesi idi ve ben o sırada semt komitesi sekreteri sıfatıyla ona bağlıydım. Ayrıca kendisiyle İstanbul gizli sendika vilayet komitesinde de birlikte çalışmıştık. Ben sendika komitesinin sekreteri idim. Hayati benim sendika komitesi sekreteri olarak, parti üst kademeleriyle ilgim olduğunu biliyordu. Bana bildirdiği haberi partiye benim bildirmem gerekli olduğunu düşünüyordu. Aslında kendisinin bağlı olduğu mıntıka komitesi Şevki Akşit onunla beraber tevkif edilmiş olduğu için, üst kademede direkt bağı kesilmişti. Bu bağı benim sendika aracılığımla kurmak istemişti. Polis de zaten onu bana göndermekle bu bağı tespit etmek istemiş olabilir. Parti direktifine göre, Hayati bundan sonra parti dışında sayıldı ve onunla bütün bağlar kopartıldı. Daha sonra bu dava /yani gençlik davası/ mahkemenin verdiği takipsizlik kararıyla kapatıldı.

Fakat 1951 tevkifatında, 1950 gençlik davasında tevkif edilen herkes gibi Hayati de yeniden tevkif edildi. Hayati'nin bu ikinci dava dosyasındaki ifadesinde söylediği esaslı bir şey yoktu. Bu yüzden de Hayati hapishanede herkesin hürmet ettiği bir kişi idi ve Zeki'nin de yakın sempatizanlarından idi. Oysa gençlik davasındaki tutumunu kimse bilmiyordu. O zamanki dosyasından da kimsenin haberi yoktu. Bunun üzerine ben Dok-

tor Şefik Hüsnü'ye, Reşat ve Zeki'ye, üçü bir arada iken şu teklifi yaptım: Ajanların verdikleri raporları ve komünistlerin el yazısıyla verdikleri ifadeleri mahkeme heyetinden tetkik için isteyelim. Türk kanunlarına göre, polisin ve savcının delil olarak ileri sürdüğü rapor ve sanık ifadeleri, bu rapor ve ifadelerde suçlanan sanık tarafından tetkik edilebilir. Ben bu kanundan yararlanarak, parti tevkifatlarında, partililerin ifade verirken takındıkları tutum hakkında daha reel bilgi edinilebileceğine ve ajanların verdikleri raporlar hakkında daha geniş bilgi edinilebileceğine kani idim. Bu bilgiler partinin geleceği için önemli idi. Fakat partinin sorumluları bunu nedense anlamamış göründüler. Bugün hâlâ Zeki'ye karşı olanlar, onun el yazısıyla verdiği ifadede fazla açık verdiği ithamında bulunuyorlar.

Adana hapishanesinde bir sabah, Zeki'nin en yakın arkadaşlarından Ruhi Su ile Abdülkadir Demirkan koğuşta yalnız kalmış olan Zeki'nin üstüne atılmışlardı. Benim tuvalette olduğumu bilmiyorlardı. Çıktığımda, Zeki'nin yardımına koştum. Bu olaydan sonra, Sabahattin Özdemir bana gelerek "Zeki'nin yardımına koşmakla iyi etmemişsin, ajanları himaye değil, öldürmek lâzım" demişti. Bu olay, Merkez Komitesi içindeki anlaşmazlığın artık yönünü ve karakterini değiştirmekte olduğunu gösteriyordu.

Bir akşam, Adana hapishanesindeki mutfakta geç saatlerde Macit ve Ahmet Bilge kardeşlerle ben, Zeki ve Reşat bir toplantı düzenledik. Burada, onlara, anlaşmazlığın artık kendilerinin kontrolünden çıktığını söyledik. İleride ilgili kardeş partilerin aracılığı ile bir çözüme bağlanıncaya kadar, bu kavgayı karşılıklı gayretle dondurmalarını istedik. Her ikisi de, yani Reşat ve Zeki de, açık bir cevap vermediler. Fakat ondan sonraki hareketleri, bu teklifimiz üzerinde ciddi surette düşünmüş olduklarını gösterdi. Adana hapishanesinden tahliye edilirken Zeki bana "Ben memnunum, çünkü sen her şeyi objektif olarak gidince anlatacaksın" dedi. Reşat da, Moskova'yı kastederek, "Onlar, karar vermeden önce bize soracaklar" dedi ve her şeyi gördüğüm ve bildiğim gibi nakletmemi öğütledi. Oysa, önceleri, Reşat "Moskova her şeyi biliyor, Zeki'nin Moskova Radyosu'ndan ajan olarak ilân edilmesinin taktik nedenlerle geciktirildiğini" iddia ediyordu.

Hapishaneden şu kanaatle ayrılıyordum: TKP'de birliğin kurulması için, başlıca objektif ve sübjektif faktörlerin rolünü Marksist Leninist bir davranışla çözmek olanağı vardır. Bunun için, problemleri komple ve diferansiyel olarak ele alıp incelemek gerek. Böyle bir çözüm için gerekli gü-

cü TKP kendinde bulamamaktadır. Bu çözüm, kardeş partilerin yardımı olmadan mümkün olmayacaktır. Ayrıca milletlerarası komünist hareketin yardımını gerektiren çok ciddi başka nedenler de vardı. Örneğin TKP'nin hâlâ bir program ve tüzüğe kavuşamamış olması. Leninizmin parti kuruculuk ve yönetimi ilkeleri TKP'nin pratik çalışmalarına bugüne değin bir türlü girememişti. 1949-1951 döneminde yapılan çalışmalar, daha önceki çalışmalar gibi bu yüzden çok etkisiz olmuştu. Parti kitlesinin devamlı isteklerine merkezin cevap verememesinin başlıca nedeni, bir program ve tüzük yokluğu idi. Hücrelere verilen tek bilgi, milletlerarası olaylar üstüne enformasyonlardan ibaretti. İç problemlerle ilgili konkre genelgeler ve talimatlar verilmiyordu.

Zeki'nin Türkiye'deki tutumu ile ilgili bu bölümü bitirirken kısaca şu iki olayı da anlatmak istiyorum:

Harbiye cezaevinde karşılıklı suçlamaların şiddetlendiği bir sırada Zeki bana "Mihri'yi Sofya'da kurşuna dizeceklerdi, ama ben kurtardım" demişti[66]. Neden diye sorduğumda, Şefik Hüsnü'yü kastederek "Dışarıya ötekinin tavsiyesiyle gitmiş, oysa onu dışarıda tanımıyorlar" demişti. Ben bunun üzerine, öyleyse Merkez Komitesi'nin Cihangir toplantısında, iç ve

---

66 Sofya'daki Bulgaristan Devlet Arşivi'nde konuyla ilgili yer alan belgelerde Mihri Belli hakkında Marat'tan bilgi istendiği, onun da konuyu Sekreter Zeki'ye sorduğu şu şekilde dile getiriliyor:

TKP MK üyesi Mihri Belli'nin ülkeye illegal yoldan gelişi ve onun hayat hikâyesiyle ilgili V. Çervenkov'un Sergeev'e [Sv. Kolev] 259, 263 sayılı radyogramları.

22-30 Kasım 1946

Sergeev yoldaş,

Bize illegal yoldan Mihri Belli (Türkiye Komünist Partisi MK üyesi) adında bir kişi geldi. Marat yoldaşa böyle bir yoldaşı tanıyıp tanımadığını sorunuz. Marat y. onunla ilgili ne biliyor?

Çervenkov

Mihri Belli'nin Türkiye Komünist partisi'ndeki durum ve faaliyetleri hakkında bilgi toplamasını öneren, Filipov'dan V. Çervenkov'a gönderilen 256 ve 258 sayılı radyogramlar.

23-27 Kasım 1946

Çervenkov'a

Marat, Mihri Belli'yi tanımıyor. Bizde onunla ilgili bilgi yok.

23.11.1946 Filipov

dış durum üzerine raporu neden Doktor Şefik Hüsnü okumuş diye sordum. Bu soruma cevap vermedi.

Gene Harbiye Cezaevinde gazete okurken, bir batılı ajansın Ankara muhabirliğini yapan bir Türk vatandaşının sınır dışı edildiği haberi yorum konusu oldu. Bunun üzerine, Zeki bana "Biliyor musun, seni hudut dışı edebilirler" demişti. İki yıl sonra da, Adana cezaevinde benim sınır dışı edileceğim haberi verilmişti. Bunun üzerine ben Zeki'ye sen kâhinmişsin, daha önceden bildin demiştim. O bunu anlamamazlıktan gelmişti.

b- Memleket Dışındaki ZEKİ BAŞTIMAR (Yakub Demir)

Mihri Belli Hayrettin'in faaliyetinin araştırılması ve tedavisiyle ilgili olarak Filipov ile Çervenkov arasındaki 2, 9, 15 sayılı radyogramlar.

9 Ocak - 18 Ocak 1947

9.1.1947

14.20

Çervenkov'a

Türkiye'de oluşan durum nedeniyle Mihri Belli'yle ilgili araştırma yapılması şimdilik mümkün olmamıştır.

Filipov

Marat ile Mihri Belli (Türkiye Komünist Partisi MK üyeleri) arasında bir görüşmenin yapılmasının örgütlenmesiyle ilgili Filipov (Tüm Rusya Komünist Partisi VKP(b) MK) ile İvanov (G. Dimitrov) arasındaki 35 ve 104 sayılı radyogramlar

G. Dimitrov'un kararı

13-14 Temmuz 1948

13.07.1948 9.00

İvanov'a

Marat, Mihri Belli'yle görüşmek için Bulgaristan'a gitmek üzere kendisine izin verilmesi ricasında bulunmuştur.

Bulgaristan'da böyle bir görüşmenin olanaklı olup olmadığı konusunda görüşünüzü bildirmenizi rica ederim.

13.07.1948 Filipov

Filipov,

Marat gelebilir. Onun buraya geleceği tarihi bildiriniz.

14.07.1948

Marat (TKP MK üyesi), V. Çervenkov ve SBKP(b) MK ve Filipov arasında Mihri Belli'ye (TKP MK üyesi) illegal çalışma ve teknik işlerle ilgili görevler verme ve kendisine belgeler hazırlama konusundaki 1, 5, 6, 12, 14, 22, 27 sayılı radyogramlar

Zeki Sofya'ya geldiğinde, kendisini Marat'la birlikte parti evinde görmüştüm. Bana ilk sözü "Bu gece rüyamda hep seninle kavga ettim" oldu. Bundan sonra Zeki'yi 1962 Nisanında Layipzig'de, toplantıda gördüm. Orada okuduğu raporunda[67] TKP'nin 1921-1949 dönemini tüm bir başarısızlık dönemi olarak niteliyordu. 1949-1951 dönemini ise bir başarı dönemi olarak gösteriyordu. Türkiye'nin o zamanki ekonomik ve politik tablosunu da çok genel ve iki manalı sözlerle çiziyordu. Değer hükümleri çok eski idi. Parti içindeki kavgaya geniş yer ayırmıştı. Eski yönetici arkadaşlarını eleştirmeye gayret gösteriyordu. Onlarda yeni gördüğü "milliyetçi" ve "anti-sovyetik" temayülleri özellikle belirtmeye çalışıyordu. Bütün çabasına rağmen Zeki, raporun bu bölümünü gündem konusu bile yaptıramamıştı. O kadar ki, bu konuda Zeki'nin en büyük sempatizanı

3-26 Ocak 1949
Çok Gizli
Moskova, SBKP(b) MK'ne
Suslov yoldaşa
Mihri döndü, onun Moskova'ya gönderilmesi için sizin talimatlarınızı bekliyorum.
Komünist selamlarla,
Marat
3.1.1949
Çok Gizli
SBKP MK'ne
Suslov yoldaşa,
Mihri'nin seyahati olumlu sonuç verdi. Artık Türkiye'ye gelip gidecek kişileri bulduk. Bununla ilgili olarak ayrıntılı bilgi vereceğim. Mihri yoldaş aktif, dürüst, ağır başlı partili. Ben, Mihri Belli'nin MK'nin en iyi üyelerinden biri olduğu izlenimini edindim. O, illegal çalışma ve teknik işlerle ilgili çalışmaları yönetebilecek yetenektedir. Mihri, mümkün olduğu kadar kısa sürede Türkiye'ye dönmelidir, bunun için kendisi bir an önce ameliyat edilmelidir. Başka bir kanaldan Parti Sekreteri Zeki yoldaş ile bağlantı kurmaya çalışıyorum. Bu bağlantıyı sağlayacak olan kişi artık İstanbul'da bulunuyor. Sonuçlar iki hafta sonra belli olacak.
Komünist selamlarla
Marat
10.1.1949

67 Rapor metni için bkz. *TKP MK Dış Bürosu 1962 KONFERANSI*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Kasım 2002, s. 47 vd.

ve Reşat'ın şahsi muhalifi Nâzım Hikmet ile Abidin Dino bile, raporun bu bölümünü desteklememişlerdi[68]. Benim için yeni olan, toplantıdaki tartışmalar sırasında ortaya atılan bir soru üzerine Zeki'nin yaptığı, aşağı yukarı şu açıklama oldu: "O zaman ben Polit Büro üyesi idim, ama şimdi yaptığım tenkitleri o zaman yapamazdım. Oylamada da muhalif kalamazdım. Çünkü o sıralarda Komintern vardı. Zamanın sekreteri Komintern'e bu bildirdi mi, ben canlı ölü haline gelirdim."

Marat'ın çevresinde "bizde Birinci Sekreter yoktur" diye yapılan konuşmalar Zeki'ye de duyuruluyordu. Herhalde bu konuşmaların tesiriyle olacak, 1963 yılında bir gün, Zeki'nin evinde idim. Ring Kafe önündeki meydana çıktık, uzun boylu gezdik. Zeki bu sırada kendi durumu üstüne uzun uzun konuştu. Bu konuşmasında bana "Komintern'in 7. Kongresi'nden sonra bir yazı yazmıştım. Bu yazıda, Tek Cephe taktiğinin bize verdiği çalışma perspektifini açıklamıştım. O sıralarda Marat'ın çıkardığı gizli parti bülteninde de burjuvaya sövme hazinemizin tükendiğini yazmıştım. Şimdi Moskova'da o yazımı bulmuşlar ve Marat'ın yerine benim temsilci olmamı düşünmüşler" dedi. Bu konuşmada ayrıca "Mektupları Birinci Sekreter diye imzalamamı Moskova söyledi" dedi. Zannımca aynı yıl güz aylarında Moskova'dan dönmüştü, Klaysştrase'deki evime telefon etti. Buluştuk, karısı ile birlikte idi. Neşeli idi. Bana "Bilâl, Sovyetler Birliği'ndeki eski Türk komünistleri Marat'tan çok şikâyet ediyorlar, bu defa yapacağımız toplantıya onları da çağırmamız lâzım" dedi. Ama daha sonra Layipzig parti grubu, iki yılda bir geniş toplantı yapma konusunu görüşmek istediği zaman, Zeki bunu büyük bir suç olarak karşıladı, Layipzig dışındaki Türk komünistlerinin katılacağı herhangi bir toplantıyı şiddetle reddetti. Bir Dış Büro toplantısı yapmak istediğini söylediği sırada, Marat'la ilgili olarak almak istediği bir tedbiri şöyle anlatmıştı: "Marat Moskova'daki evini serbest bırakmıyor, oysa ona Almanya'da ev sağladık. Sofya'da bir evi var, bir de Moskova'da ev tutmasına razı olamayız. Bu partimizi güç duruma sokuyor. Dış Büro'da bir karar alarak Marat'ın bu evi serbest bırakmasını sağlamamız gerekir" dedi. Fakat toplantıda bu konuyu teklif etmedi. Nedenini anlayamadım. Acaba benim mi bu konuyu ortaya atmamı mı istiyordu, bilmiyorum.

---

68 Konferans tutanağı için bkz. *Age*, s. 9 vd.

Gene bu sıralarda Sofya'dan Sabahattin Tahsinov ve arkadaşları Moskova'ya eğitime gönderilmişlerdi. Zeki "Bunlara parti yayını gönderemiyoruz, hiç olmazsa sen Bizim Radyo'da yaptığımız yayınlardan önemli bulduklarını onlara gönder" dedi ve posta kutusu adresini bana vermişti. Bu münasebetle bana ayrıca "Bulgar yoldaşlar, senin bu arkadaşların Moskova'da olduklarını bilmeni istemiyorlar, onun için Marat'a sezdirmemeye dikkat etmelisin" diye tembihledi. Oysa daha önce ben Vera Naçeva ve Dimo Diçev yoldaşlarla bu konuyu konuşmuştum. Tahsinov ve arkadaşlarının Moskova'ya gitmesi üstüne Naçeva yoldaşla ileride bu konuda nasıl hareket edilmesini görüşmüştük. Hatta o zaman Sofya'da bir ön hazırlık eğitimi yapılmasını teklif etmiştim. Naçeva yoldaş, bunu Moskova'ya teklif etmemizi söylemişti. Ben de Layipziğe döndüğümde bunu Zeki'ye söylediğimde, yani Bulgar yoldaşların Sofya'da eğitim işine razı olduğunu söylediğimde bana "Dikkat edelim, Bulgarlar partimizin kontrolünü ellerine almak istiyorlar" dedi.

Zeki, Aram'a karşı tutumunda her zaman resmi idi. 1964 sonlarında bir Dış Büro toplantısından önce benimle konuşmak istediğini söyledi. İşten çıktıktan sonra onun evine doğru gezerken Aram ile ilgili olarak şunları anlattı:

"Onu Dış Büro'ya Marat'ın ısrarı üzerine, Türkiye'ye gitmesi şartıyla aldım. Oysa Aram şimdi her şeyi unutmuş gibi davranıyor. Bağ kurma ödeviyle, kısa bir zaman için, Türkiye'ye gitmesini istedim, razı olmadı, oysa elinde muntazam Lübnan pasaportu var. Buna rağmen çok korkuyor. Şimdi 3 aylığına Batı Almanya'ya göndermek istiyorum, ama buna da yanaşmıyor. Dış Büro kararıyla zorlamalıyız."

Bu konuşmayı yapmakla Zeki benim oyumu olumlu kullanmamı sağlamak istiyordu. Anlattığına göre, kendisi Marat'ı razı edememiş, o Aram'ı desteklermiş. Alman Birleşik Partisi Merkez Komitesi'nden bizimle irtibatta olan Nöyman yoldaş da Aram'ı destekliyormuş. Nöyman, neden Bilâl'i göndermiyorsun diyormuş. Ben kendisine zorla gönderilmeden bir hayır olmayacağını söyledim. Bunun üzerine Zeki "O zaman Aram'ı Dış Büro'dan atarız" diye cevap verdi ve ilave etti "Zaten Türkiye'de de partiden atılmıştı. Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti'ne kabul edilmediği için, bizimle çalışmaya yanaştı."

Bir müddet sonra yapılan Dış Büro toplantısına nedense Aram'ı Batı Almanya'ya göndermek konusunu getirmedi ve bir ay sonra da bana "Aram, Paris yoluyla Batı Almanya'ya gitti" dedi. Aram'dan ilk mektubu

aldıktan sonra da, "Aram Paris'e yan geldi oturdu, şimdi benden para istiyor, ne dersin, gönderelim mi, göndermeyelim mi?" dedi.

Zeki'nin Alman yoldaşlarla yaptığı ilişkilerde benim için anlaşılmayan yönler vardı. Çünkü kendisi bu konulardaki konuşmalarında anlaşılır bir şey söylemiyordu. 1964 yılında idi, Sovyetler Birliği'ne tatile gitme hazırlığı yaparken bana şöyle dedi: "Marat Alman yoldaşları benim aleyhime zaman zaman kışkırtmış. Berlin'deki yoldaşlara, Layipzig'den gerek Rupreşt, gerekse diğer yollardan bizim kolektifteki sorumsuz bazı arkadaşlardan alınan gerçek dışı bir takım enformasyonlar, Marat yararına verilmiş."

Zeki böyle dedikten sonra da Florin yoldaşla karşılaştığını söyleyerek konuşmasına şöyle devam etti. Florin yoldaş benden konkre örnek istedi. Yani yazılı olarak delillere müracaat etmemizi istiyor. Ama böyle ufak konularda benim resmen yazmam doğru olmaz, sen parti sekreteri olarak yazıver. Benim daktilo serbest. Konkre örnek olarak da eski parti grup sekreteri Aram'ın hesap verme raporundan bu konuyla ilgili kısmı Rusçaya tercüme edersin[69].

Florin yoldaşla arasında böyle bir konuşmanın gerçekten yapıldığı kanısını yaratmak için de şu bilgiyi verdi. Florin yoldaşın kendisine Marat'a ikinci maaş için mektup yazmamasını, yazarsa rezil olacağını söylediğini anlattı. Marat aldığı maaşı emeklilik maaşı sayıyor ve Bizim radyo'da çalışmasının karşılığı olarak ikinci bir maaş istiyordu.

Bu konuşmamızda Zeki şunları da söylemişti: Berlin'deki yoldaşlar bizden bir makale istiyorlar. Memleketle bağımız konusunu nasıl izah edelim. İşçi Partisi'ne biz yön veriyoruz desek mi. Ben memlekette iken Mehmet Ali benimle temasta idi. Ama o marksizmi leninizmi bilmez. Yazacağımız makalelerde bu konuya değinmemiz gerekecek. Ben dönene kadar düşün bu konu üstüne.

Birkaç ay sonra Berlin'e, Merkez Komitesi'ne çağrılmıştık. Zeki ile birlikte Gutman yoldaşla düzenlenen bir karşılaşmada bulunduk. Burada Alman yoldaşlar bizden parti çalışmalarımız ve Türkiye'nin durumu üstüne ana çizgileriyle bilgi istediler. Önce kendi işleri hakkında kısa bilgi verdiler, o konuşmadan anlaşıldığına göre, aylarca önceden Zeki'den istenen makale değil, enformasyon imiş. Bu yazılıp verilmediği için, o karşılaşma düzenlenmiş. Zeki, Gutman yoldaşın sorduğu soruların hiçbirine, bildiği

---

69 Florin, ASBP MK Dış İlişkiler Sekreteri'dir dolayısıyla metnin Rusçaya çevrilmesi anlamlı değildir. [E.A.]

kadarıyla olsun, açık cevap vermedi. Benim verdiğim cevaplar ise onu telâşa düşürdü. O kadar ki, daha görüşme odasından çıkar çıkmaz, koridorda bana "Kötü ettin, cevapların durumumuzu zorlaştıracak" dedi.

Zeki çözemediği sorunların sorumluluğunu Sovyet yoldaşlara yüklemekte idi. Bir iki örnek.

1963 Mayısında Talat Aydemir'in askeri darbe teşebbüsünden sonra bir gün Bizim Radyo redaksiyonunda yazı yazıyordum, Zeki geldi: "Bu darbe konularına pek değinmeyin, Sovyet yoldaşların söylediklerine göre, şimdi Uluç paşa da darbe hazırlığı içindeymiş". Uluç Paşa o zaman Tip İzmir teşkilâtının bir üyesi emekli general idi[70]. O sıralarda İşçi Partisi "tepeden inmecilik" diye darbe hareketlerini kötülüyordu.

Sabiha Sertel'in söylediğine göre Zeki ona şöyle demiş: "Ben seni Dış Büro'ya alacağım. Ama önce Sovyet yoldaşlara sormam gerek". Sabiha bunu Zeki'nin iki yüzlü yöneticiliğine bir örnek olarak sık sık anlatırdı.

Dış Büro'nun yaptığı yayınların Türkiye'ye yöneltilip yöneltilmemesi ve Türkiye'de parti çalışması yapılıp yapılmaması problemlerini Zeki, Boris Panamorov yoldaş adına özel bir konuşma düzenleyerek çözüyordu. Güya Panamorov yoldaş Zeki'ye "sakın Türkiye'ye yayın göndermeyin. Vaktiyle biz gönderdik de birçok sempatizanların tevkifine sebep olduk. Batı'daki işçiler arasında çalışın o size yeter" demişmiş.

1951 tevkifatı yüzünden doğan TKP Merkez Komitesi anlaşmazlığını da Zeki, bu yöntemle çözüme bağlıyordu. Güya kendisi Moskova'ya geldiği zaman, eski yoldaşlarıyla kendisi arasındaki anlaşmazlığı çözmek için bir komisyonun yardımını istemişmiş ve yine güya Sovyet yoldaşlar ona şu cevabı vermişlermiş: "Bundan bir hayır gelmez, biz Yugoslavya anlaşmazlığında komisyon deneyini yaptık, sonuç daha kötü oldu" demişlermiş.

Zeki özel durumundan yararlanarak ileri sürdüğü bu cins uydurmalarla Sovyet yoldaşlara yaptığı kötülüğün farkında mıdır, değil midir, bilmem.

Sonuç:

Zeki Baştımar, on yıldan beri içine düştüğü yalnızlıktan kurtulamamıştır. Dışarı çıkmadan önce yurt içinde iki üç kişilik bir teşkilât bile kuramamış, bir bağ adresi ve parolası dahi tespit etmemiştir. Çünkü içerde amca

---

70 Emekli General Burhanettin Uluç 1961 yılında Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Senatörü olarak tayin edilmiştir ve bu görevi sırasında Aralık 1963'te bir kalp kriziyle hayatını kaybetmiştir. [E.A.]

oğlu Dündar Baştımar'dan başka kendisiyle ciddi konularda işbirliği yapacak Türk komünisti yok. Dündar da milyonluk sermayesini tehlikeye sokacak tipten komünistlerden değil. İbrahim Baştımar ailesi, damatları Nihat Sargın'a da ancak legal sosyalist harekete katılma izni verebilirler. Türkiye'de şimdi en büyük suç sayılan Zeki ile bağ kurma gibi tehlikeli işlere, damatlarını yaklaştırmazlar. Zeki'nin on yıl boyunca Türkiye ile bağ kuramamasının nedeni işte bunlardır.

Komünist hareket içinde yalnız kalması kendisinde çok acayip fikirler doğurdu. Zeki önce TKP'nin otuz beş yıllık tarihini kaplayan Şefik Hüsnü dönemini inkâr etti. Sonra da yeni teşkilâtlanmanın yeni kadrolarla yapılması "buluş"una sarıldı. Bunları 1962'den sonra sosyalist ülkelerde karşılaştığı bazı Türk gazetecilerinin aracılığıyla, 1965'ten sonra da yazdığı çeşitli yazılarda ya da yaptırdığı yayınlarda açıkladı. Giderek 1970'lerde şu manzara ile karşılaştı: Türkiye'de komünist hareketin tarihi, gerici burjuva yayınının geniş çapta işlediği aktüel temalardan biri oldu. Tek merkezden yönetilen bu yayınlarda TKP "Sovyet ajanlarının kurduğu ve yönettiği" bir örgüt olarak Türk halkına gösteriliyordu. Tek sözle TKP'nin elli yıllık tarihini ele alarak Sovyetlere bin bir çeşit iftiralar yapılıyordu. Bu iftiraların sözde malzemesi de çoğunlukla Şefik Hüsnü döneminden alınıyordu. Bu anti-sovyetik yayının taktiği son derece pragmatik idi. Bunda o kadar ileri gidiliyordu ki, komünistler arasında yapma çelişkiler yaratarak, onları ayrı ayrı kollara bölerek, her birini ayrı ayrı dış merkezlere bağlı göstererek birbirlerine düşürmek taktiği uygulanıyordu. Bunda o kadar ileri gidiliyordu ki, burjuva basını Zeki'yi Doktor Şefik Hüsnü'ye bile övdürüyordu. Şefik Hüsnü'nün Zeki'yi kendi vekili gördüğü uyduruluyordu. Anti-komünist yayın, Zeki'yi Türk komünistleri içinde "en insancıl, en kültürlü" komünist olarak gösteriyordu. Hattâ Zeki'nin Sovyet yoldaşlara Türkiye hakkında stratejik görüşler empoze ettirdiği yazılıyordu. Kısacası Türk istihbaratının açık ve gizli kalemşörleri, Türk halkına, TKP yöneticilerini "Sovyet ajanı" diye göstermek için elinden gelen her kalpazanlığı yapıyordu. Bu yayınlar karşısında Zeki'nin tutumu, sadece bir ilgisizlik oldu. Görmemezlik oldu, işitmemezlik oldu. Ama bilinçli olarak kullandığı pragmatik taktiği gereği, eski yönetici komünist yoldaşlarından sağ kalanlarına karşı savaşını yoğunlaştırdı. Burjuvaziden faşist kanunları uygulamasını ve Türkiye'de onların tevkifini isteyen nitelikte yayın yaptı, muhaliflerinin gizli Türkiye Komünist Partisi'nden atılmış olduklarını açıkladı. Bu tutumunu Marksist Leninist ilke-

leri savunma ve Maoizme karşı savaşma biçiminde lanse etti. Ne yazık ki, pratikte ne Marksizmi Leninizmi tahrif edenlere ne de Maoculara karşı savaştı. Hatta anti-sovyetizmin çeşitli türleri ile, yetersiz de olsa, kendi anlayışlarına göre, mücadele eden gruba karşı 1962'den beri yürüttüğü savaşta, 1967'den sonra Zeki, Garodist, ütopist avantürist ve Maoist gibi çeşitli gruplardan faydalanma taktiğine baş vurdu. Eski komünistlerle işbirliği yaptıkları için 12 Mart 1971'e kadar Atatürkçü küçük burjuva radikallerine karşı TİP yöneticilerini kışkırttı. Ondan sonra ise, bütün yurtseverleri Atatürkçü radikallerin öncülük ettiği silahlı mücadeleye davet etti. /Haziran 1972'ye kadarki Bizim Radyo ve *Yeni Çağ* yayınlarında bu tutum açıktır./

Son aylarda ise, yurtseverlere iki savaş hedefi göstermektedir: Bir yandan onları eski komünistlere, öte yandan da askeri cunta kılığındaki gericilere karşı savaşa itmeye çalışmaktadır.

Zeki'nin on yıl süreyle başvurduğu çelişik taktiklerin bir tek değişmez amacı vardır: O da kendisini "polis ajanı" ilân eden arkadaşlarını anti-sovyetik tutuma itmek ve Türkiye komünist hareketi içinde düştüğü yalnızlık çemberini bu yolla yarmak. Dışarıya çıktıktan sonra giriştiği her teşebbüsün altında onun bu gayreti kendini belli ediyordu. Anti-komünist Türk basınını yönetenler, onun bu gayretini kısa zamanda kavramışlardı ve kendi yararlarına kullanmayı ihmal etmemişlerdi. Öte yandan komünist hareket içinde, Zeki'nin tecrit etmeyi kendisine baş amaç aldığı gruplar da, Zeki'ye karşı savaşlarını şiddetlendirmişlerdi. Zeki'nin 1944 tevkifatında beraat etmesini, 1946 tevkifatında tevkif edilmemesini kendi iddialarına delil olarak geniş çapta kullanıyorlardı. Reşat Fuat – Mihri Belli grubu, Zeki'ye başbakanlık kütüphanesinde uzun zaman iş verilmesini, onun aleyhine en güçlü delil olarak gösteriyorlardı. Zeki'ye, Moskova'da Şark Halkları Okulu'nda tahsil görmüş bir kişi olmasına rağmen, bunun Türk polisince bilinmesine rağmen, Başbakanlık kütüphanesinde devlet işi verilmesini, vaktiyle TKP MK İcra sekreterliğinden renegat olan Şevket Süreyya Aydemir'e devlet işi verilmesine benzetiyorlardı.

Bence polisin davranışına bakarak çıkarılan sonuç tek başına bir değer taşımaz. Bu bakımdan muhaliflerinin Zeki'ye karşı yönelttikleri delilleri, tıpkı Zeki'nin onlara karşı yönelttiği deliller gibi sübjektif olarak değerlendirilen deliller olarak görmekteyim.

Burada yeri gelmişken Hikmet Kıvılcımlı grubunun Mihri Belli grubundan ayrı olan şu tutumunu da belirteyim.

Kıvılcım grubunun temsilcisi olarak Bulgaristan'a gelmiş olan Fatma Yalçı bana şunları söylemişti: "Biz Zeki'nin ajan olduğuna kaniiyiz. Fakat Sovyetler onu tuttuğu sürece biz onu alenen demaske etme taraftarı değiliz."

Zeki Baştımar, Dış Büro'nun propaganda ettiği stratejik amaçları geniş halk kitlesi içinde, özellikle komünistler arasında açık seçik yaymakta başarı gösteremedi. Oysa onun izole etmek istediği, kendisine karşı olan gruplar, kendi strateji ve ana sloganlarını yaymakta daha büyük başarı gösterdiler. Bizim Radyo, *Yeni Çağ*, *Yurdun Sesi* ve *Durum* gibi yayınlar ve Zeki'nin yayınladığı "*Milli Demokratik Devrim ve İçyüzü*" broşürü yoluyla muhaliflerinin savunduğu "yakın amaç" stratejisi tenkit ederken, kendi "yakın hedef" stratejisini açıklayamaması, karşısında olanların sloganlarının daha da yayılmasına sebep oldu.

Kısaca aktardığım bu faktörler ve diğer bazı objektif ve sübjektif nedenler, Zeki'nin on yıldır Türkiye komünist hareketi içinde yürüttüğü yalnızlıktan kurtulma savaşının başarıya ulaşmasını engelledi. Bu sonuç "yeni teşkilâtlanmanın, yeni kadrolarla yapılması" şeklindeki kendi tezinin de bir ham hayal olduğunu gösterdi.

Zeki bugün Türkiye'deki hiçbir sol gruba etki yapamamaktadır. Bugünkü tutumunu kökten değiştirmezse, ileride de komünist harekette etkili bir faktör olamayacaktır. Ben bu inancımı, 1692 Layipzig toplantısında da söyledim. O zaman olduğu gibi bugün de bu inanç bir kehanetin ifadesi değildir. Türkiye'de komünist hareketin içinde bulunduğu objektif şartların bir ifadesidir. Grupçuluğun esiri olmamış her Türk komünisti için, içinden çıktığı bu objektif şartların gereğini kavramak zor bir şey değildir, özel yetenek gerektirmez.

Zeki daha baştan, 1951 tevkifatı şanssızlığı ortaya çıktıktan sonra, gerçekleri olduğu gibi kabul etmeyip, başarısızlığı savunma taktiğine sarılmakla hatalı bir yol tutmuştu. Layipzig toplantısında da kimsenin onaylamadığı bu taktiğinde direnmekle, reddettiği Şefik Hüsnü yöntemlerine sahip çıkmıştır. Öyle ki Şefik Hüsnü kullandığı anti-Leninist yönetim metotlarını faydalı gördüğünü söylüyordu. Ve açıkça "Partimiz henüz Lenin parti prensip ve normlarını uygulayacak erginliğe erişmemiştir" diyordu. Şefik Hüsnü, yeni tip Marksist partini kurulup erginliğe ulaşabilmesi için Leninci parti prensip ve normlarının uygulanmasının zorunlu olduğunu anlamıyordu. Zeki bu anlayışsızlıkta daha ileri gitti. Şefik Hüsnü Leninci normları uygulamazken, Türkiye'nin koşullarını, şiddetli polis baskısını ve

parti kadrolarının bu baskıya karşı duracak güçte olmadığını ileri sürüyor ve bu şekilde kendi tutumunu haklı göstermeye çalışıyordu. Zeki ise, proletarya demokrasisinin göbeğinde, yani sosyalist ülkelerde olduğu halde, parti hayatında kolektif yönetimi, parti içi demokrasiyi, eleştiri ve özeleştiriyi Dış Büro çalışmaları için lüks saydı ve uygulanmasına karşı şiddete başvurdu. Bu tutumunu da "Biz gizli teşkilâtız, kuruluş halindeyiz" diye savundu. Zeki bu tutumuyla yüzde yüz yanılmış oldu. Başarısızlığının en büyük sebebi budur. Benim kanımca, elli yıldan beri "ne yapmalı" sorusuna pratikte cevap verememiş olan Türkiye komünist hareketi için, en zaruri ihtiyaç, canlının havaya ve suya olan ihtiyacı gibi zaruri ihtiyaç, Leninci parti normlarını eksiksiz uygulamaktır.

Zeki'nin en belirli görünür özelliği, savunduğu fikirlerin doğruluğuna güvenememesidir. Bu yüzden düşüncelerini her zaman soyut olarak, çift anlamlı, kapalı sözlerle, karmaşık formüllerle ortaya atar. Olayları konkreleştirmeye cesaret edemez, konkre durumun, konkre tahlilini isteyen seslere, düşman sesi damgasını yapıştırması da bundan ileri gelir. Kanımca bu özelliğini kendisi de bilmektedir. Bunun için suçlamalarında da samimi değildir. Tenkitçilerini kirlemek için seçtiği epitetleri bilinçli şekilde uydurur.

ARAM PEHLİVANYAN /Ahmet Saydan/

Aram'ın ismine ilk defa 1944 tevkifatı kararını okurken rastladım. Kendisiyle de ilk defa 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi çalışmaları sırasında karşılaştım. Hatırımda kaldığına göre, TKP'nin gizli çalışmalarına 1942 yılında katılmış, Vartan İhmalyan'ın anlattığına göre, gizli faaliyete onların hücresinde katılmış. Yine Vartan'a göre, 1940 başlarında Hukuk Fakültesi talebesi ikin Hitler'in istilâ saldırılarını haklı bulurmuş.

1944 tevkifatında altı aya, 1946 tevkifatında üç yıla mahkûm olarak bu cezaları çekmiştir. 1949 yılında hapisten çıktıktan sonra gizli parti çalışmalarına katılmamış. Her iki tevkifatta da poliste korkuya kapılmış. Bu yüzden birinci tevkifatında Reşat Fuat tarafından ağır şekilde suçlanmış. İkinci tevkifatta da, Şefik Hüsnü tarafından "grupçuluk ve milliyetçilik" ile itham edilmiş. Sonra da partiden atılmış. Faris Erkman'ın söylediğine göre partiden atılış nedeni "Doktor Şefik Hüsnü'yü baş düşman gördüğünü söylemesi imiş".

1946 tevkifatında poliste ilk konuşan iki kişiden biri olmuş. "Demok-

ratik Cephe" teşkilâtı çalışmaları ve programı ile ilgili açıklamaları ilk olarak o yapmış. Kendisi Ermeni olduğu için poliste işkenceye ondan başlandığı ve ona daha amansız davranıldığı düşünülebilir.

Sanırım 1949 veya 1950 yılı sonlarında idi. İstanbul'da, Eminönü meydanında kendisiyle rastgele karşılaşmıştık. O zaman ayaküstü yaptığımız konuşmada, Aram bana "Türkiye komünist hareketinde perspektif yok. Ben kararımı verdim, dışarı çıkacağım, kaçacağım, istersen beraber kaçalım, bu memlekette yaşanmaz" demişti.

Sonra Suriye'ye kaçmış; oradan Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti'ne gitmek için müracaat etmiş, cevap alamamış. Bunun üzerine Veli Gündüz'ün aracılığı ve Nâzım Hikmet'in yardımıyla Paris'e geçmiş. Oradan Marat tarafından 1958 ortalarında Bizim Radyo'ya spiker olarak çalışmaya getirtilmiş. Spikerliğe elverişli olmadığı anlaşılınca, Bizim Radyo'da redaktör olarak çalışmaya başlamış. Ve daha sonra da Radyo Parti Grubu'nun sekreteri olmuş.

1959'dan sonra Marat onu kardeş partilerin kongrelerine ve milletlerarası komünist ve işçi partilerinin danışma toplantılarına TKP delegesi olarak götürmüş. İlk katıldığı kongre Arnavutluk partisi kongresi olmuş. Orada kendisini İstanbul Beyoğlu Mıntıka Komitesi sekreteri olarak tanıtmış. Oysa böyle bir görevde hiçbir zaman bulunmamıştır.

Aram kahveye gitmeyi çok sever. İşten kahveye gitmezse, dinlenemezmiş. Akşamları kahveye gidip biraz oturmazsa, geceleri uyuyamazmış. Kendisiyle konuşmalarımız çoğunlukla kahvede oluyordu. Bu konuşmalarımızda onun şu görüşleri hâlâ aklımdadır:

"Türkiye'de partinin legal çalışma çabaları aptallıktır". "1946'da doktor Şefik Hüsnü'nün legal parti kurmakla yaptığı aptallıktı". "TİP altı aydan fazla yaşayamaz". "Bu deneme de komünistleri polise teslim etme sonucu verecektir".

Marat da, Aram'ın bu görüşlerine katılıyor ve Radyo yayınlarında TİP'in ilk kuruluşu sırasında, bunun işçi sınıfına bir "tuzak" olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

Aram, alerjik bir şekilde Sertel ailesine karşı antipati duyuyordu. Bu antipatisini şu sözlerle sık sık belirtirdi: "Sertel ailesi Bizim radyo kolektifi içine sokulmuş bir mikroptur. Alman yoldaşlar bu aileyi şüphe ile gözetlemektedir".

1962 Martında idi sanıyorum, Zeki Moskova'dan gönderdiği bir telgrafta, Nâzım Hikmet'in doğum gününün kutlanmasını Bizim Radyo ile

ilân etmeği istiyordu. Aram o sırada Sofya'da bulunan Marat'a telefon etti ve "Ne yapalım" diye sordu. Marat da yayınlanmaması talimatını verdi. Bunun üzerine Aram bana "Üstat /Marat/ buraya geldikten sonra kendisinden soracağım, kardeş partiler toplantılarında Suslov yoldaş partilerin bağımsızlığından, iç işlerine karışmamadan söz eder. Bu dışarıya karşı bir taktik midir, yoksa kardeş partiler arasındaki ilişkilerde bir prensip midir" dedi.

Aram Küba bunalımı sırasında da "Sovyetler Kastro'ya haber bile vermeden Küba'daki roketlerini söküp aldılar, bu, bağımsızlık anlayışıyla bağdaşamaz" diyordu.

Zeki Layipzig'e geldikten sonra, Aram'da açıkça görünür bir değişiklik oldu. Her hareketinde korktuğu kendisini gösteriyordu. Dış Büro'da Kıbrıs konusunda bir karar almıştık. Bir hafta geçtikten sonra Zeki, hiç gerekçe göstermeden, bu kararın değiştirilmesini istemişti. Aram buna sessizce oy vermişti. Kendisinden bu tutumunun nedenini sorduğumda, "Sen hiç şunu düşündün mü? Zeki Sovyet yoldaşlara ben bunlarla çalışamıyorum derse, gönderileceğimiz yer Sibirya'dır" diye karşılık vermişti.

Bana göre bu, Aram'ın tipik bir içgüdüsünü açıklama ifadesi idi. Şöyle ki, Sovyet yoldaşlara olan bağlılığı inancından ziyade, yanlış telkin edilmiş görüşlerin doğurduğu endişe ve korkudan ileri geliyordu. Tartışmalı meselelerde Marat'la ve daha sonra Zeki ile hemfikir olmadığı halde, oylamalarda daima onları desteklemesi kendisinin hastalık halindeki bu fikri sabitinden ileri gelmektedir.

Aram'ın Batı Almanya'ya Türk işçileri arasında teşkilât kurmak için gönderilmek istendiği günlerde uykusu kaçmıştı. Hiç konuşmaz olmuştu. Bir gün, Dış Büro'ya hitaben yazdığı iki satırlık bir istifa mektubunu bana getirdi.

"Hınç almanın prensip olduğu bir partide, daha fazla kalamam" diyerek dilekçesini bana uzattı. Ben, onun gibi bir Dış Büro üyesinin kendisine ait bir problemi Dış Büro toplantısında şahsen ortaya koyabileceğini söyledim ve dilekçesini almadım. Aram daha sonra yapılan Dış Büro toplantısına istifa niyetini getirmedi.

Aram, Bizim Radyo'da tıpkı bir memur gibi çalıştı. Hiçbir zaman herhangi bir şekilde partili bir insan heyecanını göstermedi. Siyasi görüşlerine sosyal demokratik anlayış hâkimdir.

HALİS OKAN

Halis Okan'ı şahsen 1959 yılı başında Sofya'da okuduğum Stanke

Dimitrov Yüksek Parti Okulu'na beni aramaya geldiği zaman gördüm. O zaman Türkiye'deki ilerici hareketlerin tamamen yabancısı idi. Bende bıraktığı izlenim, nabza göre şerbet veren kişiliği oldu. İdeali, kendi şahsi çıkarından ibarettir. Olayları doğru olarak sadece çıkarıyla çelişmediği zaman anlatır. Sofya'da 1961 sonuna kadar kendisiyle yaptığım konuşmalarda sık sık TKP'ye katılmak istediğini söylerdi. 1963'te Zeki kendisine bir mektup yazdı. Bu mektupta Halis'in ve arkadaşlarının partiye alındıkları tebliğ ediliyordu. Halis'e de ilk parti ödevi olarak Sofya'daki arkadaşları hakkında Zeki'ye karakteristik bilgi yazıp göndermesi istenmişti. Halis bu yazıyı yazmış, kendi söylediğine göre BKP Dış İlişkiler Şubesi kanalıyla Demir'e göndermişmiş. Bir nüshasını da daha sonra bana verdi. Ben şahsen o zaman Halis ve arkadaşlarının toptan, bir mahalle teşkilâtına alınır gibi, usulsüz olarak partiye alınmalarına itiraz etmiştim. Bunun üzerine Zeki bana "Aman bunu kimse duymasın. Halis'e haber verelim de, arkadaşlarına partiye alındıklarını bildirmesin demişti. Bu konuda BKP'yi aydınlatmayla da beni görevlendirmişti. Sofya'ya geldiğimde, BKP MK'sında bu konuyla ilgili yaptığım konuşmalar sırasında, Stavri Markov yoldaş bana "Halis Batı ülkelerine gitti, döndükten sonra biz, onun karaborsa ticaret yaptığına dair birçok şikâyet aldık. Bundan sonra ona dışarıya gitme izni vermek istemiyoruz" demişti. İlaveten de "İşte şimdi Fransa'ya gitmek istiyor, ama bu durumda artık dışarı salınamaz" dedi.

1964 yılının güz aylarında Zeki bir sabah beni evine çağırdı. Evine gittiğimde "BKP MK'ya, Dimo Diçev yoldaşa telefon edeceğiz" dedi ve benim telefon hattı almamı istedi. Telefonda kendisi konuştu ve "Biz Bilâl'le beraber telefon ediyoruz. Arkadaşın gönderilmesini rica ediyoruz" dedi. O akşam yapılan Dış Büro toplantısında da "Halis'i *Yeni Çağ* dergisi baş redaktörü" olarak işe aldığını bildirdi. Marat, Aram ve Gün, "Halis'i aramızda Bilâl'den başka tanıyan yok, o söylesin düşüncesini" dediler. Ben de "Madem ki Zeki kendi sorumluluğu altında almış, o zaman Layipzig kolektifinin dışında tutulsun, Prag'da çalıştırılsın" dedim. Sonra Zeki ile konuşmamızda "neden böyle oldubitti yaptın" dedim. Bana "Halis'i Prag'daki redaksiyondan tavsiye ettiler, ben onlara sorup öğrenelim de ondan sonra bakarız, diyemezdim" diye cevap verdi.

Layipzig'de Halis Zeki'nin çok kısa zamanda en yakın ve samimi arkadaşı, yardımcısı oldu.

Halis Sofya'ya döndükten sonra bana sık sık "Gel konuşalım" teklifini yapıyordu. Bir gün evine gittim ve uzun boylu konuştuk. Bu konuşmada bana "Aramıza dön" teklifini yaptı. "Senin dönmeni Aram ile Marat istemez ama Zeki ister" dedi. Beni evinde Zeki ya da Marat ile karşılaştırmaya hazır olduğunu, istersem yapabileceğini söyledi. Zeki'nin benim aleyhimde hiçbir şey söylemediğini anlattı. Ben kendisine "Neden benim partiden çıkarılmam için oy verdin" diye sordum. Bana "Hiçbir sebep yoktu, ama emirle oy verdik" dedi. Gene aynı konuşmada Halis şunları anlattı:

"Aram'da dürüstlük yoktur. Marat, Stalin zamanında Sovyetlerde haksızlığa uğramış arkadaşların durumundan sorumludur. Demir ile Marat birbirlerinin kuyularını kazmaya uğraşıyorlar. Bulgar yoldaşlar Marat'ı hiç görmek istemiyorlar. Alman partisi Merkez Komitesi'ne Yahudiler dolmuştur. Demir Alman partisinden memnun değil, ama Sovyet yoldaşlara bunu söyleyemiyor. Sofya'da bizim işler, Türkiye problemlerinden hiçbir şey anlamayan Markof'un eline bırakılmış".

Halis'in görünür en belirli özelliği, kristalize olmuş siyasi bir inancı olmayışıdır. Şahsiyeti olmadığından TKP içinde tipik bir dalkavuk rolü oynamıştır. Şaşmaz prensibi olan özel çıkarını, parti çıkarından üstün tutar.

GENEL SONUÇ

Bu enformasyonu yazmamın sebebi:

Ben şahsen Türkiye komünist hareketine en etkili yardımın, onun gerçek durumunu bütün ayrıntılarıyla, yakından bilinerek yapılabileceğine içten inanıyorum. Bugün Türkiye'deki devrimci hareketin gelişmesinde sübjecktif faktöre büyük görev düşmektedir. Türkiye komünist hareketinin içinde bulunduğu şu ortamda, sübjektif faktörün rlünü oynayacak esas anahtar da TKP Dış Bürosu'dur. Elbetti ki Dış Büro'yu oluşturan kişilerin oldukları gibi, her yönleriyle bilinmesinde fayda vardır. İşte bundan dolayı bazı kişiler hakkında, Türkiye komünist hareketinin gelişmesini, devrimci birliğin sağlamlaştırılmasını candan isteyen ve bu uğurda yardımını esirgemeyen kardeş partiye, on yıldan beri TKP Dış Bürosu'na her türlü yardımı gösteren kardeş partiye bilgi vermek istedim.

Amacım Türkiye komünist hareketinin bugün karşılaştığı güçlükleri yenme savaşında Dış Büro çalışmalarına daha etkili yardım sağlanabilmesidir.

Kişisel kanaatim, TKP Dış Bürosu'nun on yıllık çalışmasında elde ettiği önemli başarılara rağmen, bugünkü durumda güçlükleri çözümde baş

faktör rolünü oynayamamasının sebebi, Leninci parti ilkeleri ve normlarını ihmal etmektir. Leninci parti ilkeleri ve normlarının tam uygulanması halinde, kişilerin yukarıda uzun boylu anlattığım olumsuz yanlarının etkisiz kalacağına ve olumlu yönlerinin hâkim olacağına samimiyetle inanıyorum.

Bilâl Şen

Fahri Erdinç, Abuzer Özdemir

Yıldız Sertel, Fahri Erdinç, Hayk Açıkgöz, 1958.